(पोथी क्र: ६)

षष्ठाध्याय

अथ कैयटभाष्य -

[illegible]

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ [illegible]

[illegible]

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

नैवोत्तिमस्मिन्नुपपद्यते पचे पचिकरणपमाभ्यां पनेतत्सिन्न्नेवनिपपत्तेः सत्तमपमपद्यतत्तामसामान्याविकरणेपद्रिपयवद्यो पाभवात् समपमपद्यतामन्न चेतं स्या
तानवैन पद्यमच्चुतिः पार्थ्यसाहिलीपापने संज्ञान्तः अवयवन्ताहितिविवक्षया हिनेपस्लोकेनितानेन नन्नेवानिवद्दलोके अवयवपान्नेव तन्मात्रत्वात् समसमर्थः तत्पा
दिः लोके शीलापुत्रकः पदार्थैरभिमितिविहितिवस्तुभेदः सत्तापि भेदस्य पद्यहात् एवं स्याभेदाद्यपोरदृपतेः श्रीत्वापुत्रः विकीर्पमाणा तापनेका तद्यापाशुक्लोपाोरदृप्यत
स्येदेत्रावृन्भितिविपिद्दृश्यमानानासद्याभेदेननिर्दिश्यतेएव मेवं दिवस्तुनरेन्वेदमातिमसाभितानारेकतमपमपद्यपद्यस्याभेदन्यानासमाभाति तत्रापाद्दृष्टमात्मा
नमोत्मनेनेन स्यापितुमस्यस्याप्तिना नस्याभेदाद्यपः कतैत्रमैव स्पष्टमात्मसुः तुणापैतत्रापि पद्यपोगपोभेदरेतिव तपोपुतिः स्यापनं निगमितपतीत्वापनेत्यपस्पत
एकोपमिकाएः जातिव्यपदिश्यते। अथ घवान्नपघातिरेकाभ्यां परिशिष्टानितार्थसामान्यदृष्टपीसमूरणपस्याविचस्तितापपदकोषवत्तो। जातिव्यपदिश्यतेएवंपचाले

नैवेकान्तसमानाधिकरणं घटीभातीरेकाचद्रुतिविकं तर्हि अवयवरूपोभेपापघटीभातोर्थैकान्तवपन्नादिः अवयवपन्यो भेपापघटीनेतत्सिद्धं तत्राणारपुपु
श्रीपिपतीति। पपात्तपपार्थेतनासिद्धाति। एवोपिव्यपदेशिनद्वानेनवतोरकातेरपवोभवति। एकान्तदृपद्यमभेदस्युच्यते। तेनघटेन प्रयमसाप
पमसाव्यतत्रद्दृष्टेवनेसात्तजनागारपुपुत्रीविषयतीति। ववानघाटेदव्यवत्सत्वा पृथुगलेनासयस्यनोक्तिः। व्यपदेशिनद्वचनात्सिद्धं निमेवासत्तेर्हि
व्यपदेशेवद्भावोवतेतः। नाचतेतः। उत्तेतवाचिसुलं। तत्रव्यपदेशिवद्भावनमेका नीहृत्सपमार्थे। भासेनारेशासेतत्समपोर्थेभेपदेवः। अथवना
सीकनितानासिद्धमित्येवा। कोत विभागोवाव्यपदेशवापोर्णविमावः सः सूच्यते। एकाचेद्भवति॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तस्य पोणविपद्यस्यपुत्रमानेलिङहिपरेरूपम वपद्यतिगपरिद्दृश्यते। प्रथमस्पत्रपरेशोपिसयोगभेदरेतिमथयमग्नभेणद्दतेलाशितोके अवयवहारसत्रसिद्ध
पिदृश्यते। अथतोपिरतीपाशेनसुद्धापरेकस्यायवहारव्यपदेशपमसाप्यतीद्दृमपिरुरलाचेनविवत्सवरहारपस्यनाभितिगोलतापमसविवाणोमलतोल
पृथ्मासप्णोमपेपारीपिद्दृसः विततेसारेत्तोपकाद्दवतिशान्नाप्तोपकार्थममहृतिः। कोयविभागोवेति। ततनु भाष्यमाध्याव्यवदेशिचहूवीना पापिनवः। तन्न
द्दृपोगविभागसामर्थ्यालिङिपातोरहू नम्पासलेना तत्कातरतिसप्तमसेपिनाननायाभेदिलतन्युच्यते। एकवाचवतापोनस्यकदेशपस्यमगिमानतः तस्माद्
तस्माद्दृहणवच्चान्ताभाक्त्यावाघास्यानिदृश्यसाकारकातिउपद्यवेतेः धातोरुपपदलिकाभीलिरिद्भवतरलेनंतामाच्यानाभ्यांमचेमस्यैकाचरातिनिपमो

एकाचदृति ॥ अथ [illegible] कारोपि [illegible] ततो विशेषानुपादानात्सर्वेषामपि [illegible] नमस्कारः [illegible] इति । [illegible]
[illegible] एकान्यपरि [illegible] इति भावः [illegible] इति । [illegible] अथ [illegible]
[illegible] इति [illegible]
[illegible] विषयपरत्वे [illegible] इति । [illegible]
[illegible] ततो [illegible] । अथ [illegible] ॥ अथ

[illegible] ॥ एकान्तात्यन्त [illegible] हर्षिचन्नार्थः । एकान्तात्यन्त [illegible] हर्षिचन्ने [illegible] ततः [illegible] भवतः
[illegible] इति । [illegible]
[illegible] एकान्तो [illegible] हर्षिचन्नमस्कारः । एकान्तो [illegible] हर्षिचन्नेत्यमोक्ति ॥ ॥

[illegible] इति । अथ [illegible]
[illegible] हर्षिचन्नमस्कार [illegible]
[illegible]
[illegible] एकान्तो [illegible] हर्षिचन्नमस्कारः । [illegible]
तस्मादत्यन्तो [illegible] हर्षिचन्नमस्कारः

स्त्रत्रायुर्येति। इकारस्थलप्यर्थं गुणे हस्थम्या सस्थास वर्णो हीकारस्येपदि। विधेर्नेति इत्यंसमान इका पूर्वापवादत्वं च न पत रेव क्रुंश्च पा न्यूषितसंतीति। कृताभिदृ
नसस्तु स्वभावापवादिहोपस्थान्यगुणा। स्यरति। तर विधपित्वं न तस्यापि पुनःकाक्षस्थापदिदृशिचेत सन्न्ये हस्त स्थान्यासौ यंतस्ममनवपानानवर्तिरिस्येवासौ ॥ २

नेनितत्तीत्र तु विवक्षा होष्पेका त्तु तु हत्वे होष्पेकाःषु हस्तो एष्पेकार्वनि। टिप्पा तस्मान्नित्त त्यु स्वादिर्व्ववनेरुवं सिद्दं
होपा युक्त स्तर रत्त स्यादिर्वववनेस्तु एवं नासिपति। ह्र्याव्यपिनसंति। इकोऽस्यादिर्वचनेरुत्वेन सिद्धमिति प्राप्तु
संतिनिस्त्रातुलाहैवनेन्ह प्वोसिद्धे देपाल्पभवंति। तत्र को हेतुः। तत्र तु सुभानावनात्तु तु सभावोनेत्याः अत्र
नितुः पर्यवेकितु। स्मृपक्षात्त्वत्तु स्वभावो भवतीति तु स्वभावोनभावेपेति न कोरेणायवाभ्यानात्। लस्तु यारस्थनासिद्ध
त्तिमिति तत्रिपतरिर्विप्रतीति। स्वाभक्ष्यानामादिस्त्रुतो भवतीत्यतारोलसार्वभातकार्यस्य स्पेन्सासौ ति ॥ ॥

(नेकारेकं ~~शं काऽपि – ना, तेऽऽ~~)

पन्नात्रपसरिर्वविप्रतीति। पन्यस्त्रस्यास्वोमोनि पानेपपरीक्षिनिधात्रस्यविधि भावः ॥ ॥ ॥ ॥

५२

प्राप्त्यहानिर्भवेति। एवमस्मिन्नेकान्यवपक्षे दृश्यमानेष्वर्थेषु नना वैवाक्यं त्रसिन्नेवमपोगे दृश्यते नाभ्यन्तर दृश्यं प्राप्त्यसमक्षेऽपराप्येदृष्ट्वितिप्राप्त्युपे दृ
श्यमाने। यथा नाम पित्रार्थेष्वपि कादृष्टेन नमे संयथा च। किंस्विद्व्याप्त्यहानिरित्यर्थः। नन्विति। कदाचित्सतोऽसतः समुदायस्यानुपलब्धेः प्राप्त्यनुत्पत्ते
वा इति भाष्यः। नहीपतरति। पपिसमुदायोदृश्यमाने साक्षात्त्वपरसमुदायस्यापि प्राप्त्युपलक्षणत्वात्सत्यहानिरुच्यते। स्वपक्षेदृश्यमाने तस्मि

१४ १४ १४ १३

प्रत्यक्षप्राप्त्यप्रत्यक्षमनभिप्रायेति। नेनित्यत्वविपरीतत्वमितिस्वरूपमन्त्रादिरत्यन्तमोक्षमितिप्रमाणविशेषस्यानभिप्रायति। नेनिनत्वपरिदृष्टपद।
नाभ्यन्तरस्थानिरिति तुम्यतिरिक्तेन माप्नोति॥ नेकार्थस्यथानात्। प्राप्त्यहानिरित्यर्थः। प्राप्त्यहानिर्भवतिसमुदायपेक्षात्वः प्राप्त्यहानिरिति॥
१३ दृष्टत्वसमुदायपेक्षात्वात्प्राप्त्यहानेः। किं पुनस्तदवयवत्वसमुदायपेक्षात्वात्। किं मिरित्वसमुदायपेक्षात्प्राप्तिरिति। तत्समुदायपक्षतासमुदायः। एक
१४ भागप्रत्यक्षेति। तत्समुदायपक्षेऽक्षितत्समुदायपेक्षात्वात्समुदायपेक्षात्वादिति तत्समुदायपेक्षाचोदृष्टेतन्नेमनिष्पत्तिः। कुतएतत्। प्राप्त्यहानेः। ए
वं हि प्राप्त्यसिद्धेनमत्वाति। तत्र च समुदायपेक्षाचोदृष्टेन नद्वमात्। स्वपक्षेऽन्वयः प्राप्त्यहानिर्भवति। नहीपतेर्हि कारणं। स्वपक्षमनुदन्तासे
मुदायपेक्षा। स्वपक्षात्मकः समुदायः स्वप्रत्यक्षसमुदायेभ्यः। तत्पक्षात्पक्षे प्रत्यक्षलक्षणविपक्षेऽप्यनेकान्तिकत्वादृष्टान्तादृष्टिनिरिक्तस्वरूप
प्रदृष्टेऽन्वनभ्रमपरापेक्षात्वात्तत्त्वेनदृष्टादृष्टिनिरिक्षोऽन्यत्र दृष्टेन नमाप्नोति। स्वाद्दृष्टः। स्वाद्दृष्टः। किंकारणं। स्वमपेक्षार्थत्वाद्दृष्टचोदितः।
स्वमपेक्षार्थत्वादृष्टीद्रिर्वर्तते। तेन परस्परस्वरूपस्य दृष्टेन नेष्टान्तरपक्षो विरुद्धानीपतामिश्रतेऽपलक्षणानः संतिष्ठन्याभावेनवाच्यः

१५ नव्यपोगेः वचनान्तराणां समुदायस्य प्राप्त्युपपद्यमाना भावाद्वान्येनपीडितार्थसिद्धान्ताभ्यासेतिपत्तुमसाम्नाभ्यां तस्य वचनादेव दृष्टेन नमसंयः। स्वपे
ति। विरुद्धाद्दृष्टान्तपरार्थस्वभावो न तद्वाविपरार्थस्तिन्नेषु कार्यैण संबंधः ॥ ॥ ॥ ॥

सिद्धं त्रितिनस्यानपरार्थस्यगुणेविशेषणांतस्यसंतानेप्रसंगंति परार्थस्यगुणेवापस्यानसपूरार्थसत्वस्यसंविशानेसंनि त्रितविशेषणस्यानपरार्थस्यविशिष्टसंवं
धाश्रयेणान्वेतनिरूढ्वी हिताभिधानादिस्वार्थः स्युक्त वासासविशिष्ट्यसन पिसासामि तेवास्तुः संवेगाय पोवारूढी हिस्थिति सुला वासः सेषु तपुरुषा नयन्वेष
यसाचीरितानपि वासंसिसाम पर्थीरानपनेनस्वेवर्पते। स्त्रतुपः स्युक्त वासाहपत्र मानपोतिरुढेन त्रि.पार्थावाहोस्यपेलत्तणतेनोपभ्रातितपान्नतानिषु

सिद्धंतु नत्तणसंवितानापाणिनेर्येषालोके। सिद्धमेतत्त्वं यंतत्तणसंविताना रूगवृत्तः
पाणिनेरवार्थस्यपुष्पालोकेमपपालोकेसुअवोसंमानयन्वोद्धितोद्धीषाः प्रवर्तंते ८
इतिलक्षणस्यानीयते।तत्त्वणमप्रवर्तंतिएव निहापि॥ ॥ ॥ ॥

न्यान्येनरूढेनत्रि.पालानपनेोपलत्तणतेननिर्दिष्टेतिनानार्थसंबन्धवोनांवासतांसंवितानोनित्रपुरुषस्तुसतानिमानविशिष्टमनपूर्वस्यैमादृतिना
नासानयनेनत्रिपरार्थसंनिधानो।स्त्रतुएकोजपुत्रसएकात्रितिविशिष्टानयवोपलन्तितत्वानयवेनोत्रपरार्थलास्वपनपरिसागेनानवपाचेनो
मानलस्यकार्येविधीयमानेतत्रोतमर्थवाक्यनिहितोः वपवउपलतणभावेनाणुसारीपमानःप्रतिपद्यते॥ ॥ ॥ ॥

ॐ पं —

…पपसेति। सोपष्टकारत्वात्तस्य … तत्रिवेभ … निल … कार्यात … दूरेरसेन … नानाम … पने
नमस्तु … नाप … तनस … [illegible] … का चरति स्यात्ने … पा … स्यान … पं … यस्यां नान्तर
स्यान्नेद्दृष्टं … न … पा … रागेण … पापः … स्यात् … सारे … ना … रात्रि …
मेनत्व … विलापते। … रागश्राद्धा … ते … भाष्य … नानातः … प्रयोगा … न … तस्मात् … कि
रः त्रिपते … दर्शिता … दृष्टं च ने भवति। … दृष्टं न … पानेकारे … पाणि … नेति … नाहते … दृष्टं न।

…पपसर्दृष्टं नमाण्नतेकिं तस्यस्यात्ने भवति … सिद्धिः प्रयोग … स्वा … विशेषः। स्यान्नेद्दृष्टं न नेति … सोप … नसमुदायारे
शत्वात्। स्यान्नेद्दृष्टं च नेति … कार्यः … आदिरत … शिकृता … समु … दायारे शत्वात् … समुदाय … स्यादेशः॥ते
त्रेसमुच्चतात् … न … ति … नेति … सोपविभ … प्राप्नोति॥ ॥ ॥ ॥

इष

त्। नो निरूप स्यान्निव … तस्मा … निता … दृष्टं न ने। … समुदाय … कालो … पापसंज्ञः। न … स्यान्निवृत्त
ना … न … नः … ते … समुदाय … स्यान्नि … नेति … पदे … तदानन्तरे
णादेशस्य … भवति … दृष्टं … शेन … पापं स्यान्निवृत्तानस॥ ॥ ॥ ७

भूत

८

न्यानित्यं द्विर्वचनमिति। द्विर्वचने॰ चीतिकार्यं स्थानिवद्भावेन सम्मतेः॥ यथो॰ समानिवत्त्वाद्भिसमत्तेरि सच वाक्यस्थानेत्वेनमतुरिति। लोपमतिन लेषानुपर्वै
श्वारिषे ब्रतिलतनोः॥ सर्वो॰ ग्न्यादृष्ट्वा लोपेन्थाचतौ॥ स्थानो द्विर्वचनेत्वा॰ रोमस्सा द्वारे त्वार्दितोभानः॥ द्वारेषु द्विरुपरेशाप्यावोक्तोनाद्युपलास्थानिव
त्ता भावः। किटीति। नलस्तत्पौरनेमिति कृलोद्धिः। तेमिन्नालोकं। निर्दितेषि। नेभिपञ्चस्तन्न्न्सोपपलोपयो॰ कृतयोरिदमतिर्थं माप्नोमि द्वर्थसा

इद्दमिहसंप्रधार्यं द्विर्वचने विधौ प्रत्ययलोपइति। किमत्र कृतं स्थात्प्रत्युपालिलोपः। निलं द्विर्वचनं कृतेपि प्राप्नोति लोपप्रमोच
प्र कृतेपि। द्विर्वचनस्य॰ नित्यं त्रयम् स्त कृतेलोपेनाप्नोति नस्यए कृते॰ धातर्भ स्तस्पसा नित्याभिनिमेत्तमत्वाक्॥ निस्त्रमेणा द्विर्वचने कृ
वा। स्थानिवत्त्वात्प्रकृतमनदै॰ नस्यद्विर्वचने। प्रत्यक्षमनद॰ नस्यद्विर्वचनेतो प्रतास्थापिये नसं। किंपुनरत्र सप्तनदे॰ नस्ये
त निवेशोः एमानिरः॥ द्विपे कुर्तत्संप्रसारणमप्रनामस्य कृतम् द्विर्वचनात्॥ आ॰ वस्थोप्प्योम्मालिवाधप्रतिषेधः ॥ ॥ ॥

र्दिपविषौ स्थानिवद्भावरूपनाश्रित्य चोपपं प्रतिबुमाभाने। एकाचोमा इति। उपदेशाय द्व्योनप्यनु स्थानस्य विशेष्यतेनेत्येकाचिति भावः॥ न्याय त्रित्यस्य
४ पोचेतथसे गेनेकाच्। ननु चेकं कृत्मितिम एक म च द्विरूपतेह तेनलाघः प्रत्यविधि॰ सोः॰ रस्माद्धातिहुत्वयोगेभवत तत्ल्त्व रेपरैकाचो गंत द्वाध्यपरइ
प्रतिषेधः प्राप्नोति सर्वः॥ न्यावत्रित्यस्योत्प्रयाचेकं कृतमिति॰ वोष्टी ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

जरीनिवेतेति

समुदायवृत्तिः। एवं च तन्त्रसंतानसमुदायपक्षे [illegible] समुदायपक्षे [illegible] समुदायपक्ष [illegible] इति [illegible]

समन्वयाश्रयत्वेन समुदायपक्ष समुदायपक्षे [illegible] [illegible] हि [illegible] अवयवयोः [illegible]
[illegible] इति [illegible] इति [illegible]
[illegible] एतावता पुनः [illegible] समुदायपक्ष [illegible] समुदाय [illegible]
[illegible] इति [illegible] इति [illegible]
[illegible] इति [illegible] एतावता पुनः [illegible] समुदायपक्ष
[illegible] समुदायपक्ष [illegible] समुदाय [illegible] इति [illegible]
[illegible] इति [illegible] समुदाय [illegible] एवं
[illegible] इति [illegible]
[illegible] इति [illegible] एतावता पुनः [illegible] समुदायपक्ष [illegible] समुदायपक्ष [illegible] ॥ ॥ ॥ ॥

[illegible] ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ग्रहणं गमिति। अथवा तत्तोत्तरीयं हि दुःखं नानुग्राहिः विशेषण सामर्थ्यांत् दुःखं पाणी नवपां नीकरणं। विधेये तु निषिद्धे विदिः विदिताद्विधिः तेषां निषितत्व
हेतुत्वं परत्वाभावात् हि चकार इति फल मतिषेध पक्षे ग्रहणं विधम पक्षे ति। तत्रपो तु नेम्र तु नित्रिवृताः सर्व वर्णः। अथ ग्रहणं च तेः प्रतथ्य न्येता चेतार्थं तात्रे वैवि
परिहारं तरं। उच्चारणं किं पापा एवं दि लेन नत्र मूर्ध्न मात्रा शास्त्रप्रथ नत्र चेत्र सारेन अशक्य पविधिः। नत्र ह्यव्यभिचारे चैतन्येत्र रांत्रे निसा हिरोषः। अथापि
ग्रहणं नेत्रिय तत्रपक्ष ग्रहणेत स्मात्तत्र विहित गदा रोदन रेतल ग्रहणं मन्नतीत त्र। तत्र रा पपर त्रविति विषये च शास्त्र मपरके तान नुसे च शरण्य नरवपनत्र

त्य तत्र सं प्रमुग्ध ना त्यहर विपर्यये नत्रे ग्रहिः। द्विः प्रयोगे चापि हि दुर्वं तनेन रोषः। ग्रहिणां विशेष विधानाम प्य हैत्वादिति। नत्रु चैवं तत्र मपण्डतां गे।
समुदाय पेक्षा कृत्य परिसमाप्ति प्रयोगसे ता सविधत्रा। कुत एतत्? शास्त्रो हानेः। एवं शास्त्र महीन भवति। प्रकृति विधि प्रतिषेध योः पदाि
त्य हाणा निषेधे प्रतिषेधो नत्र कः। निषेधे च सुप्रीत शास्त्र हपोति विपत्र प्रतिषेधः प्राप्नोति। तत्र नेपुनर्हि वचने तनि न रोषः। समुदाय पत्र समु
दाय रे हाः। तत्र संप्रमुग्ध नात्र हालि विपत्य पक्षात्रहः। सत्रहा हि भेत तिः। द्विः प्रयोगे चापि हि दुर्वं वनेत्र रोषः। एवं अपि परं विशेष विधा
नः सुविधे तेपरं पक्षात्रलिह विधिः तराणि संतेनेति द्विः। तेन नत्रु चैवं कोके सारण्य त्रस्य द्विः विधिः। समुदाय पेक्षा कार्य परिसमाप्तिः तथा
परके ता स विधत्रा। कुतएतत्? शास्त्र हानेः। एवं हि शास्त्रमहीनं भवति। एवं तत्र सा वि शेषोत्र तः चतेरोस्त्र सत्र तत्र हिन्नं प्राप्नोति। अथाविशेष हणं तु
हानेन समुदाय पदेन मनेन।

नत्रुं चैवं विहिते निष्पन्ने कान्यथाऽत्र तीर्ह्यप्रतिषेधः प्राप्नोतीति निषिधरोषः। उच्चारणाभेदाद् दोषाविशेषं स्यात्प्राहुर्भीवा त्प
र्वसंख्या तत्र यपरेश निवर्तनात्। तथा च विधि प्रयोगे सा वैका च कृति नित्रिम केन्द्र हाल्लं तं न भवति। नत्र चान्ये त्रिभेदात् पुरुष ग्रहणमाध्यत्र समुदायपेक्षा
कार्यापरिसमाप्ति पर्याप्ति परिहारोऽन्तः। प्रत्यभेदानेकपणिन तत्तावेंव मुपरिहार विति द्वितीयः परिहारः ॥ ॥ ॥

आजारे।द्वितीयपक्षेतिशब्दस्यमत्तुरितीति।आजारेइतिविरहूपीद्वितीयइत्याद्यर्थौऽत्रप्रमाणंभारंभेति।प्रमाणेनतीत्यन्यत्रपेक्षातांद्वितीयेतत्प्रसंगान्नद्वितीयपक्षेतिवक्त
व्यःकर्मधारयपक्षेआजारेइतिपंचमीनिर्देशात्तस्मादिहलुत्तरस्येतिपूर्वभाष्येपदस्थाना।इत्येतरस्यैवकार्यंप्राप्तायेनयचवाद्विकल्पेतिनैद्विती[illegible]पचहृणेन।नत्वाल्प ये

आजारेः।द्वितीयपक्षेस्वतंत्रमजारेइति कर्मधारयात्पंचमी।द्वितीयपक्षेतिशब्दमतुक्तंकथं।आजारेइतिनैवाद्रहृतीरेः
नं पष्ठीत्र्यो[illegible]ऽथादिवेसप्तोपमजाद्रुः।आजारेइति।किंतर्हिकर्मधारयात्पंचमीत्र्यव आद्रुः।आजाद्रुः।आजारेः।पक्षेतितु
शोतरेणद्वितीयपचहृणोद्वितीयपक्षेचभविष्यति।तत्राद्वितीयपद्वितेवनेप्रथमनिहृतेः।मानुत्तान।द्विती[illegible]पद्वितेवनेप
थमस्तानिहृतिर्वच्या।आदिरिपति।आदितीयपक्षेतिकिंच्यरणाग्नात्मान्प्रायोमेकावोद्देश्यमसेति।ननुद्वितीय
द्वितेवनेप्रथमद्वितेवनवाभिष्यते॥५८॥

नात्नरपराचेप्रधानत्वादेवत्तद्गुणाहृतकर्मधारयपक्षात्पंचम्पीतत्र इतिभावः॥प्रामत्वादेरितिपचापेक्षानेत्र्यामौ।नेहृतिरयतेननसमासंतवाप्येतिपीडाबाधीरीद्वितेनत्वेन
पिद्वहितात्वाभेर्द्विप्रानकामावादिप्तचे॥ननुचेति।नेन्नाशाप्तिमापात॥

कथमनपेति। विरोधाद्द्वयमनवभावं प्रमन्ते। यथा काकौ। इत्यत्र विरोधाभावः। अविरोधेऽपि समुच्चयो न दृश्यते। यथा हृत्वा तत्र सप्रस्तावसंता ... नोभयत्र
पदनिवृत्तिद्वयपलोपवृत्तनेत्वं न यथा पश्यद्विर्वचनं न विधाना दत्ता इति द्वितीयपालो न नेयत्वं द्वितीयत्वं ... नीयमना ... पदरूपेऽतो यदा द्वितीयपदं काव्यो द्वि
वचने विधेयं तत्र प्रथमपदद्विर्वचनेन न नेयं द्वितीयपदलातद्वितीयपदद्विर्वचनेन ... पदं निवृत्तिरनुपदिनिवेशेन प्रथमपदद्विर्वचने सति ततोऽपि विशेषः स्यात् परत्र

कथमसंख्ये प्रमाननमस्य बाधकं स्यात्। अत एव तत्रापि संभवेऽप्यन्यतरमत्रापि न संभवे उपदृश्यमन्त्यात्। तत्राप्र
पदनिवृत्तौ नेदि ... तीयपापालिद्वितीयपदलातः। नवमनन्त ... वा। कित्करणं। प्रथमनिवृत्तौ नेदृश सिद्धि द्वितीयपदलाभः स्यात्
किं कारणं। अद्वितीयपदलातः। नहि तानि प्रथमद्विर्वचने कृतेऽद्वितीयो द्वितीयो भवति॥ नत्र द्विरुक्तिः ॥ ॥४

एवं द्वितीयद्विर्वचनं तत्र विरोधाभावात् सादित्ववप्रथमद्विर्वचनं। नेतरत्र। निवृत्तत्वात् सावयवात्। उभयत्र तथापि मेलाभावात्। उभयप्रथमद्विर्वचनेन तत्र कृते द्वितीयप
लातः। द्वितीयद्विर्वचनाप्रसंगः सतनवकाशत्वात्। द्वितीयद्विर्वचनेन प्रथमद्विर्वचनं बाध्यते ॥ ॥ ॥ ॥

स्थिते

तपर्येति। पराद्वयोः पूर्वलोपश्चेत्यात्तती प्रत्ययानापत्तेनराप्पं इत्येतत्। परानुपपत्तेप्रत्यनापत्तेनराहृतीयो द्वितीयस्य भवति। नाहि [illegible] विदितं। द्वितीयपक्षे द्वैत
नहि द्वैपानुपपत्तेरनात्। प्रथमपरस्य पि शेषश्चाद्। पत्त इतिमता। तस्य प्रथम [illegible] इत्थं द्वितीयस्य प्रथमद्विर्वचनं [illegible] हलादिः शेषः [illegible] कारसनि
द्वित्यं द्वितीयस्य द्विर्वचनमह [illegible] ततो हलादिः शेषः। तत्र द्वितीयस्य पालो [illegible] कारणत्वापरत्वं [illegible] द्वितीयाद्विर्वचनमनपेक्षं। [illegible]
द्विशेषो द्वितीयस्य द्विर्वचनं निमित्तं क्रमः [illegible] रुपतो विपरीतक्रमः [illegible] क्रमात्प्रभवति उच्यते। [illegible] तात्र नेहलादिः शेषो भवति द्वितीयस्य द्विर्वचनेन [illegible]
स्या। निमित्त द्विशतेहलादिः शेषः। [illegible] [illegible] नाराताप्रयुक्तं [illegible] नतर [illegible] क्रममन्ते॥ इत्तं द्विगुणमप्रास

द्

तद्यथा। द्वयोरन्यतीनयोस्तती प्रत्ययता [illegible] नेनत्सेतो यो [illegible] द्वितीयो भवति [illegible] तीयः [illegible]
स्थिता द्विर्वचने यो द्वितीयः पक्षः स भवति [illegible]। किन्न द्विर्वचने द्विर्वचने यो द्वितीयः पक्षः स द्विर्वचने भविष्यति [illegible]
[illegible] स्यात्। स्थिते प्रथमस्य द्विर्वचनं स्यात्। हलादिः शेषः। द्वितीयस्य द्विर्वचने हलादिः शेषः [illegible]
[illegible] स्वरूपं स्यात् [illegible] स्थिते प्रथमस्य द्विर्वचनं हलादिः शेषः॥ ॥ ॥

ग

[illegible] इति [illegible] भवति [illegible]
[illegible] परिभाषानुपपत्या नमिति [illegible] प्रथमद्विर्वचने यो द्वितीयः पक्षः स द्विर्वचनेन [illegible] प्रथमद्विर्वचने [illegible] द्वितीयो न
भवतीति सामर्थ्यात्प्रथमद्विर्वचने द्वितीयद्विर्वचनेन [illegible] प्रथमद्विर्वचने यो द्वितीयः पक्षः स द्विर्वचनेन [illegible] मिता [illegible] मिति॥ ॥

प्र

हलमितिन्यासप्रमपरिसमाप्तेरंशाभिकारात्हलंमितं। सामान्येननवाचोर्हलंवलन्नदित्याश्रीयते। नमप्रमानाश्रयणं नाचीति प्रमेनेतिनमेनप्रमनेतेनपर
द्वयोः नेमहलौद्वितीयद्विर्वचनंनाभोत्न्यासस्यासवर्णार [illegible]नहलंरे शास्त्रनेनिनस्यापूर्वोपरत्वेचनमितस्यआत्मनेपदः। हलंतिद्वितीयद्विर्वचनमित्यनार्थे
नेचासवर्णेद्वितीयचनानिषेधः पमप्रसंग्यात्। अनुपरस्यहलंतेपीतेनसस्यानित्यहलंतस्येपक्षे प्राप्नोतिनेतरेपाप्रसवर्णेननमदृतेनियमसेम्याचतिषेधं न्या
श्रीयतेनसवर्णेचयोविधिः सवर्णेनलविधिर्भवतीतिसवर्णेनिवारणाानितत्प्रतिषेधार्थः पः। महंनात्रहलंहोजोरिनारेणातूलं। न्यायपूर्वस्यमपन्नहलं
द्वस्यानुभवतिन्यंतहरंगतौतर्देभिकाऱैणमम्नेपकारोरसपत्तन्यासहलंतेनिषेधाभावोद्रोनं। हलंदितिभोतन्यायाप्याविप्रक्रियायांनालिद्वितीय

श्रहि
हलंत। द्वितीयस्यद्विर्वचनंहलादिः शेषःहलं हलोरिकारयोः सवर्णेदीर्घतंत्न्यायमासवर्णेणोनोपनरेकः। हलंतिपतेरितिहलंपपा
स्यात्। न्योरणाश्रोनोपयतीति। नानिष्टार्थाशास्त्रप्रवृत्तिर्भवितुमर्हति ॥ ॥ ॥ ॥ ७॥

द्विर्वचनेविशेषः। न्यायहलंतेपिनसिमेनेतदपमाचातमपमाद्विर्वचनेहलंहलादिः शेषः हलंप्रतिनिकार्यमनतंनारत्न्याम्येपांचयेपातंपरस्येपमहे शेषद
पोसिकारयोः सवर्णेदीर्घतार्दीवरिपतीमेनहलंपपाप्तारितिप्रभुम्हतमंयेपोत्राणीतंचलवरितिपरस्येकोप्सेपप्रभाव्यानतेकारेदोनतसि
नहलंनेएकारेणासत्तसपन्नेनन्ननानहलंलनेभवति। नान्यासाहीनाहलंननरसंनाहिचहलंचयतिपूर्वस्य न्यायोरणाश्रोनिन्याआपि जनौसितपतीति
पारेनभाष्ये। उचौसितपतीमेनतस्यहलंतेद्वितीयद्विर्वचनेनेसिद्धलान्। नानिष्टार्थेति। द्वितीयदलतिवर्णतिरपेक्षीपतेननीतिः। पान्याहलंतेपमाद्विर्वच
नेद्वितीयस्यति। हलंतेतस्मिनाद्वितीयानभवतीनिनिषेधानाद्वितीयद्विर्वचनेनमपमाद्विर्वचनेनाश्यते ॥ ॥ ॥

पञ्चम्येति प्रमन्तु द्वितीयसंनिरूपितनिरूपिते शक्यतावच्छेदकसामान्यविशिष्टतासम्बन्धे विशेष्यविशिष्टं मस्त्विति विशिष्टेनान्वयबोधं भवति । यद्वा द्वितीयार्थनिरूपितत्वस्याश्रये आरेः परस्मैपदेन स्मारादि
धीयमानमन्यथैतन्मतेन एतन्मते तेन नि हेतुविहिताप द्वितीयं विशेषमानमन्ययमसतेन मत मिनरुपितपरस्मात् आरेः परस्मैपदेन स्मारादि मनुसन्दधते तन्निरूपितोत्तरा

कथा कारिकया कारेः लौकिकनिरूढकर्मत्वा द्यर्थाना स्याद्विशिष्टभावलौकिक विशिष्टतैर्भवतीति एवं द्वितीयाद्विवचने न प्रथमाद्विवचनेन मनिरुपिति
विषयमरूपमात्रः । नाप्यौक्तं लौकिकविधानेस्याद्विशिष्टत्वार्थः मते तस्यान्वयबोधो भवितव्यमिति । इत्यपेक्षया नापि तत्र । नाप्यात्मेय प्रथमाद्वि
वचने द्वितीयाद्विवचनमात्रमनेन तद्बोधकेन भवितव्यमिति । पराभ्युपगतेस्याप्रसक्तेति तस्यापि संभवेन बोधनेन भवति इत्यादित्वालभ्येऽपि तदुभयं
स्यात् तेन तत्र लक्षणापि सम्भवेन बोधने भवति । तथा च इत्यर्थात्मकलौकिकमत्वे इति तत्र नैकत्वे इति प्रतीतिरस्याभिप्राये तु नामर्थानुसरणम्भवतीत्यत्र
इत्यनिवर्तकं भवति । एवमिहापि लक्षणापि संभवेन प्रथमाद्विवचनत्वात्स्याद्वितीयाद्विवचनबोधकप्रत्यये तत्र सर्वेषां बोधने इतो न्ये जन
स्यानिरूढनिर्वचनमन्यद्विशिष्टमिति ॥ ॥

एतद्वसंगप्रथमाद्विवचनस्य प्रथमाद्वितीयाद्विवचनापेक्षितत्वादिहापि संभवात् प्रथमोन्यसंज्ञा निरूपितमिति । न्यायपरत्वेनापि निष्ठनिर्वचनस्याभावाद्वा त्वागेपं तावत्सं द्विधा तान्यथा
न्याय्येनापि ह्येतेन भवतीति । एवं समाधिग्रहणाज्जनोक्ता सांख्यादिमनेकं पञ्चविकल्पकोपलक्ष्यते ॥ ॥ ॥ ॥

यणोचो निवृत्तिरिति प्रथमस्य यणस्थानिवत्वे वाचो द्विर्वचनं स्यादेव प्रथमस्य द्वितीयद्विर्वचनेन बाध्यो भवेत् ननु स्थानिवत्वादिति यणो नाऽऽवा द्विर्वचन प्रथम
दध्यत्र ददध्यत्र व्यवधाने न स्याद्द्वित्वे प्रथमस्याचो न द्विःप्रयोगोऽनन्तरस्य विधिर्वा प्रतिषेधो वा न प्राप्नोति द्वितीयद्विर्वचनेन प्रथम
स्य द्विर्वचनेन निवृत्तेन नवप्रथमद्विर्वचनस्यानवकाशत्वं तन्मात्रनिमित्तो ति द्वितीयस्य गौणमेवाकारान्निवृत्तस्य तस्य चैः । प्रायश्चित्तं द्विर्वचनेन नास्ति । [illegible]
वारितत्वात् निषेधाद्वेति । न्याय्यत्वेऽप्यपवादे द्वितीयद्विर्वचनमनिषेधार्थमनित्त्वात् द्वितीयेनानास्य द्विरवस्थाने [illegible] द्वितीयाभावे प्रथमाद्विरुक्ते द्वितीयत्वाभावात् निरवकाश

१८

यणो वा चौ निवृत्तिरेव जनस्थानिवत्प्राप्नोति तत्र यथैव यणोऽचो निवृत्तौ स्थानिवत्त्वं तथैवाचो यणो निवृत्तिरपि स्थानिवत्त्वम् । तत्र द्वे यणोऽचोनि
वृत्तौ यणस्तु स्थानिवृत्तिः सिद्धा कुतः अनवकाशत्वात् नेह स्थानिवत्त्वे प्रतिषेधः किं तर्हि द्वितीयस्य द्विर्वचनमारभ्यमाणं बाधेत नासिद्ध
त्वं स्थानिवत्त्वं प्राप्तं तत्र विषये स्थानिवत्त्वं प्रवृत्तिविषयस्य प्रतिषिद्धं तेनैव स्थानिवत्त्वेनाच्छ्रुतिः । एवं यणोऽचो निवृत्तिरपि स्थानिवत्त्वात् नः
कार्यं स्यादित्येतेन । अथ द्विःप्रतिषेधार्थं प्रयोजनमन्यत् संयोगादेरपि वचनं प्रथमस्य द्विर्वचनेन बाध्येत । अपरस्तु आह द्विरुक्तावस्थानेन
द्वितीयाभावे प्रथमाद्विर्वचनेन प्रतिषिद्धत्वात् तत्र द्वितीयस्य यणो वा चोऽभावे प्रथमस्य द्विर्वचनेन प्राप्नोति । अपरस्तु आह द्विरुक्तावस्थानेन प्रति
षिद्धत्वात् अजादेर्द्वितीयस्येति सूत्रं निषेधात् ॥

३.४ प्रतिषेधं त्वाशस्ति तत्र ह्यपरस्याचार्यैः पूर्वविप्रतिषेधो यणजनस्थानि

द्वितीयद्विर्वचनमारभ्यमाणं प्रथमद्विर्वचनस्य बाधकं भिन्नविषयत्वाभावात् प्रसज्येत तौ द्वितीयाभावात् द्वितीयद्विर्वचनाभावस्तस्मात् प्रथमद्विर्वचनाभावः
तः अस्त्विह द्वितीयस्य एवमभावात् तौ निषेधः प्रथमान्तरे द्वितीयद्विर्वचनमारभ्यमाणमधिकृत्य प्रथमद्विर्वचनेनापि तत्प्रयोजनम् अनुमानिसिद्धवात्प्रतिषेधेन निव
र्तिता ॥ ११ ॥

नै:

सतितसिसक्षिति। अथ तोरेरिति यद्यपि निर्देशेन तासु तिनिर्देशः। अतो नासमभ्यासे सारिस्वत्र निवंध कर्षिद्वितीयस्य कस्यात्से भवन्न मिस्मीत्स्य प्रवर्तते तेयचेत्संवो
द्वितीयेना सितव्रानुपपन्नमिति तेपचार एव नववर्तते तदिति मध्यमिको कार्। नं कनामुस सः प्रवर्तते एवं तेन च सानम का तो स्थितोऽहं तापाद्विकनं प्रवर्तते न तस्या व
न शेषमहिद्वर्वचने वाक्यतेन सत्यामिता यः। नात्पुनः सतावत्। सावृत्तेनाभ्यासप्रतेन न तर्हितिः। तेन सर्वत्र सामे वान्यादिर्यत्नौ द्वितो एवं स्थानिर्देशस्य भवते
नो। अति पद्द्यौ स्यप्पपरोहे पमाह। सनितसिसक्षिति। लोपः न हिमितवाङ्गति। पर्णं अभ्यासप्रतेरनिमाकः ॥ ५ सानां न मिति। पचार्यामा सह तेरज्यमत्तन तु ग्रंथ

नेषरोषः। सनितसिसनसमितिषेधः। सनिषितीय द्विर्वचनेन पमसत्य प्रतिषेधुः सनितसिसनपमतिषेधहतिनेनेत हलादिः शेषेरोषः। सनितसिसनप्रति
षेधहतिनेनेत हलादिः शेषेरोषोभवति हलादिः शेषेण लोपे हल्नापस्यलोपः स्यात्। इहैव स्यात् एव तेति। इह न स्यात् अचः चारदनुः अचारदः इति। लो
कवद्हलादिः शेषे लोकवत् हलादिः शेषे सिद्धं तत्पचा। लोके द्विर्चारः श्रोता पूर्वनि। चामातः ग्रामान्मनुष्यान्यानीयतो॥ ग्रामे ग्रामे भवेऽग्रा
त्सनसाऽन्याननीयता मिति। येषु तत्र ग्रामेषु यस्मात्सन्तानं सेतितान त हैरानीत तो। स्मात्स न पनोभवति। पश्चात् तदर्थ कुविरपि ग्रामसंस्थान निवर्त
कोभवति। एवमिहापि कुविरपि हल्नायुः सनन्तवेद्यस्यानायुस्यत्। हलो निवर्तकोभवति। कुविर्यन्त्रलोपप्रतिचेद् द्विर्वचने॥ कुविरप्यत
लोपइति चेत् द्विर्वचनमप्येतं याज्ञोति। कुविरपि द्वितीयः सनन्तवेत्समवायमस्यापि कर्तृकं स्यात्। तस्माद्सनितसिसनप्रतिषेधे, इति वा
वेभ्रद्दि ननु चौतं सनितसिसनप्रतिचेत हलादिः शेषेइति। प्रतिविधास्यते हलादिः शेषे। ॥ ७ ॥ ७॥

रपि ग्राममेवर्तमानो ऽग्रासस्तोमनुष्यान्ततराननवनेनिवर्तते पतित्वया भ्यासत्रातेएव स्मात् कुविरप्यभ्यासेकर्तृमानेऽहलादिः स वेत्यानारे हलो निरर्त्तित्वं कारो
नीलचंः। तस्माद्सतितिरुहस्यानित्पतत्स्यात्मीपतोऽहलादिः शेषेणतु मा विप तो चनिपिस्तोपिकाप्रतिविधास्यते। हलूपापोभवतिनतत्स्यादिः शेषइति ॥

नेद्ग्रामवक्किमर्षमिति। एतंशुसाके यंजनानीतिशर्भपरत्तोनरममार्पावच्चंजनानीत्युत्तरः प्रत्तः शर्वे [illegible] कस्मात्सर्वेइति। अनत्यानुमित्यत्वंतनेपेरित्येकोनस्त
एणचंचभीमवति। यथाप्रामानतर्स्वः। इहतचचवानपानिसंवेनोविचात्तरः। कस्मात्सर्वैनुपानरीतिपनमाभ्याको यथाशर्वेकापश्याति। [illegible] ति। विषेदुर्भाम

नद्ग्रामवक्किमर्षमिरस्यमचो। शर्वैतनयमसंगरावन्त्र्यणांप्रतिषेधः। ज्ञारोकानोरुर्वं नेभ्नामोति। तत्रत्र्यणां संयोगादीनांप्रतिषेधत्चमनोगुर्ष
नेत्तनोपद्यास्मनतः। ईर्ष्णेतेन्त्रनोपद्यास्मनताविनन्तर्थं। नैभिहाद्धः। एकाचः। ईर्भिपिपृत्तिम्नपत्तस्मादृथंजनस्यैति। रु [illegible] दिपधिनंतु
रीनांच। ततोपस्यइभवतरतिवत्न्मयं। कंड्रुपिपिबति। अधवरुपिपिवृति। वानामप्रतनोत्ततोपस्यइभवतरतिनत्र्मयं। अध्वीधिपिवति। अध्
हिंस्त्रीपिवति। अपूर्वस्मादृपपेषेइवा। पचिपुंडंवानामधातुस्मामिति। पुपत्रीपिपर्ति। पुनित्रीपिपति। पूत्रीपिपति। पत्रीमानरत्तयते। अ
सपूर्वाः मोसंसंसोमवति। इतिचनतैन। इत्योरितिनुत्रुमसंपात्तर्हित्तपानिरिद्याः। कत्तेयानकृतवृः। अप्योहिमति। द्विपरित्रामोभविष्य
मि। तपपायाद्वानिरिनरत्रसत्रसहा। भिः। अमजुपरूवेनेरेवसत्रनैमितिगम्यते। रेवरत्रस्मगावान्यत्रहरणेभ्या [illegible] वेधवेदः स्वरत्रद्
निगम्यते। पुरस्तात्तपारी। निरिहसरस्यो। तपमानिरिहुद्धिवानिर्दिष्टं [redacted] भवति। एवमिहापिपुरस्तात्तपमानि
र्दिष्टंसरूपोत्तपारीनिर्दिष्टभविष्यति। उभेभ्यासमस्तो। अभ्यस्तसंज्ञोपोसहपरहणे। उभे अभ्यस्तं [illegible] सहेतिवत्र्मयं कंप्रयोजनं॥

इतिपूर्वविभक्ति। मोगेनसामर्थ्याद्रिभवैतरस्मोहरस्तर्षः। उभेसत्यहणमिति। सहमतयोः परस्परापेक्षयोरेकाभ्यस्तसंज्ञापथास्यादित्येवमर्थं
त्वं संसहेतिवत्र्मयं॥ ॥

न्मा पुरा वन दति । पश्चानुराततो कि पमाणत्र राम्म रित मि धानमन पेक्र मापपतेसक्रोर [illegible] मा [illegible] पानेम [illegible] नाविन्मे [illegible] शरे पीगपाप मसंभः मनतेवं
मिति । संख्याव्रेनेनुविरेभा धीगपपारे मवारार्णपत्रतुंगः । [illegible] मिति: [illegible] भावो पसर्न [illegible] मुभ [illegible] र्पदति । भवः [illegible] नचरमा [illegible]

४ न्या॰ [illegible] तत्रतेरपागमसंपाजीन्या॰ पुरसत्ततेस्दभतपोर्भ पास्यता॰ ॥ [illegible] रति । पत्रस्मि [illegible] कार्पः । रोवृत
देवपठितो । श्रनुरातेपरमेक्र नर्जो [illegible] नालिवागपपनसेभनुः । पर्श्चापदा [illegible] सैतापवीपश्चुष्ठेलि [illegible] नावनर्परिताह
पेताग्वनदिनतात्रमविष्यति । परस्तात् [illegible] तत्रा नापिप्रश्रुति [illegible] पतिः । नपरसमनतामि । परपंच भेतावि [illegible] पिति
प्रतपात्रलं मुरातेभवती स्याह । एवंभवन् [illegible] त्रपूर्वेसा । [illegible] पुरसा । [illegible] रसमन्सा [illegible] तोभवतीति । त
त्रसएवरोपः । पर्वापः प्रससीते । तस्मात्सहस्रहतो कर्तेवानकर्तेपं ॥ ॥ [illegible]

तस्संतापांत्वापमुनेमहलंसदभतपोरेकाप्पतसंताचं । [illegible] तीति हतो [illegible] नेः । हत एकाप्पासलोपं । तरंगसाद्भवो । [illegible] मगतंसं ॥ [illegible]
ताहतेप्पासलोपेपररूपनिर्केत ॥ ॥ ॥ ६ ॥ १०

ईसे   वृः

उभेयद्दर्शनत्तु निरस्तमतइति भावः । [illegible] सेदिनं चनासरवात्मतिपदनिपेर्वक्तलनताराप्त तद्दधामीरित्तोनेरपरवेचन
न्तूाम से पोगारेदितिरूप्य दिवेचनप्रतिषेधः । [illegible] चनेदितिवचनात्तस्य कादृस्यत्तर्लेतकोर [illegible] तेनतद्दतस्य दिवचनमेतरोतु [illegible]
२ लोपस्कंनिपोगेनेतस्मुच्यमानंप्रतीत्तत्तदर्शितिपा [illegible] चनेतत्त्वपरा [illegible] पमादिवेचनाद्दसतदशी साम्या [redacted] स्सीति [illegible] भारनिनला नोन्द्री
पु पतेतरा [illegible] सदेतस्सतद्रूपचीन् तसि दर्शनेप्य । ततद्वता प्रसलोपोई सरदीविद्युते लिङ् [illegible] ःप्य [illegible] प्राप्नोति [illegible] तद्दमकोनितविवत्तनादु
सन्यद्दोवलन्तु पिहुतेतेनपवधानात्म्याप्नोतीत्यनितरः । ततो [illegible] तरेरोपतु पाप्नीति [illegible] तत्त्ववर्णोपपन्नारेतोगताकोदृहत्त्तौः

उभेपद्दरणं किमत्ते । तत्र सह्यर्थे विरूपमते । [illegible] मपोजननं किं तु मेपद्दरणंतद्दितिनिर्देशार्थे [illegible] उभे पद्दरणं प्रइ
मः सांतिनिर्देशः । कुपं । इत्तितिवर्णते । इदंनाहि सयोजनेन पचौभेप [illegible] पेतेन [illegible] लास्तेतापयाण [illegible] इदमाभ [illegible] तिदि [illegible]
ईतसेनईसमनो । ऐसेनवेपान । किं [illegible] नुम्प्रतिषेधो [illegible] भावइतेते विषयः मसेसेन । [illegible] ऐप: । [illegible]
भागः [illegible] ते । इदमरल [illegible] लारिति । ततेन्यो [illegible] नेपरेषु तनेन्यो [illegible] नुद्भाति । [illegible] नुम्प्रति
पे धरति । एकारेशे [illegible] वर्णो भावाच्च भविष्यति । इदमिहसंप्रसार्णे नुम्प्रतिषेधः कि पूर्णो । एकारेश [illegible] । [illegible] यरत्वा
नुम्प्रतिषेधः । निमल्का [illegible] : [illegible] : पिनु नुम्प्रतिषेधे प्राप्नोति [illegible] ॥ ॥

[illegible] । [illegible] प्राप्नोति [illegible]
इवः प्राप्नोति । [illegible] : प्रोमेपर [illegible] : प्राप्नोति [illegible] । [illegible] ततेतनद [illegible] संप्रसारणान् [illegible]
रेश [illegible] वर्णो [illegible] रेतर [illegible] ते [illegible] नुस्वा [illegible] वर्णभावा [illegible] : । [illegible]
तिलन्नु [illegible] पोरकारपोः [illegible] रेशः । ततः [illegible] । [illegible] नुम्प्रति
सुप्रसंगच्यो [illegible] द्विरुक्त [illegible] पोः [illegible] रेशो [illegible] प्राप्नोति ॥ ॥ ॥

[illegible]

घ

वेदयतीति। अथ मलानामाहरिरिमुरान्तं भवतीत्यत्र मघाभानुसौरिः। [illegible] नात्र [illegible] [illegible] तेनैव [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] पदे [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] प्रयोजनं [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] अथ मलानामाहरि [illegible] पुरान्तं भवतीत्यत्र [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] अथ मल [illegible] [illegible] भवति। [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] अनुरागतः [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] इति। अथ [illegible] अथ मल [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible]
ति ॥

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
तेन प्रयोगः [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ॥

५ अथाद्वितीयोरिति ।। [illegible] सं तापमन [illegible] रसायोरे [illegible] विशेषेण [illegible] स्मात्
विशेषसामर्थ्या [illegible] वतिनाम्प्राप्त [illegible] सलिलप्रयोजनेनतापव [illegible] स्पतिविशेषस्पर्श [illegible]
[illegible] स्यात् । [illegible] नामा [illegible] सप्ततिविशेष [illegible] सविनाप्रविशे [illegible] र

अथाद्वितीयोरिति प्रतिषेधविधानसामर्थ्या [illegible] नभविष्यति । अथ [illegible] सं [illegible] तत्रापरतन्
[illegible] रिति । [illegible] सत्पसामर्थ्यत् [illegible]
प्रतप [illegible] स्पस्नानीया [illegible] प्रतिनल [illegible]
नारंभो [illegible] सरमाण्वः । कुतः । अत्र [illegible] ः कि [illegible] परो
[illegible] नान्यंते [illegible] त
नेकांतः ।। [illegible] समानहानं [illegible] महानास्तिच ॥ ॥ ॥

(ति)
त्रेमवतीति तापकत्वेनोपपत्ते । एवं तर्हि [illegible] सामर्थ्या [illegible] त्रिपानि
[illegible] रितिशब्देनन [illegible] परमाणवः [illegible] स्मात्संताररतिसमा
(ति) नामेवाप्यसंताप [illegible] ततिरूर्थः ॥

निरिषातोः ॥ न्यायात्सप्तमिषेधानर्थं कृप्रमितिः ॥ नु गु श्रि पतेरोत्वं विपतरत्तारो सकृत्यरसात्तृणन्त्व रितार्थं नाभूतः पक्षत्समासाद्गत्तरार्थी ष्यप्रप्ता
समीतिर्वेतोन्त्वेनैव ॥ चरिमितर्थं लुकर्तं ओपरात्मन्परे ॥ ता सिमिति हितेचरू भवति च्युगु सारत्नोत्वपारा तितरा ॥ हृत्वनेमाभारितात्समेतता ॥ कृत्स

लिरिषातोः ॥ पातोरिति तिमिसर्थं ॥ इहोन्तैकोनेतरत्रिक्लिरिष्ठत्व कृन्त्वात्रा लिरेकापः ॥ प्रत्यपत्त तुणोर्वानल्लुमताकलिकिन्निमत्तपत्तत्तृणएमति
वेधुः ॥ इहं तदित्न सन्नां सोविधा तुनाः ॥ लिरिशहूसंबनेनागतेतिच न न्यो ॥ पाता गाग्न्तं मृत्युः ॥ कामपते ॥ वोन्न ज्ञोगा रत्न सवाः कामपते ॥ न्युनप्पी
सर्वेति कि ॥ कृ सोनेगान्वत्पभीपर्ही ॥ नोन्नरतेनोनानाः न्यभ्रात्समृतिमे धानर्थं कृत्स्नं तंरसि वाद्वचनात्तः ॥ न्यभ्रात्सप्त निषेधस्त्रान थर्कः
विकाराणां तरु सिवानवचनात ॥ न्यव्रत्पंजरसिवादेश भक्ताः इत्ति च न ॥ यार्कं पयोजननमा ॥ इत्यान्यानिवामहेतिपान्तिपा मिहदृतिमात्रे रिवतानो
तलिप्रिपारिगः ॥ इत्यानिपिपार्श ॥ मतृत्वात्तुभवत्वाद्रात्सन्नत्तुनोनीत्वकृतु ॥ वीरत्र दृधातु ॥ पानतेत्र नीत्वरसिवादेशभक्ततरलुच्यते ॥ पा
नुमहुलोनापिनार्थः ॥ कृत्स्नात्र भवति ॥ सहृवोहोनिवृत्त्यवरत्तिः ॥ ठेरसिवानवचनात ॥ नेरेत्वहृतु पहृणोक्तं गामिहितं ॥ निपुतत्तानात्तः ॥ कृत्स
ष्टेः ॥ वि ॥ मिपेषवी न्या होसि ॥ सप्तमी ॥ नुतः सुमानो निरैत्रः

ष्टो ॥ वि ॥ मिपेषवीति ॥ विभक्ति ॥ विकारहृणातर्थी विकार्पति ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

किं जातं इति । न्यायभिर्वचः । समर्थः । तस्येति । पतत्पूपद्स्थेपस्य त्वमिति तत्त्वारेत्तत्वं तस्येतिपाद्यौ पश्येतत्वं तत्वे वि । तत्र समोप्त चेन्तत्र सिद्धिमिति निर्दिष्ट
वैस्येति परिभाषोपस्थाना हूर्त्तौ सिद्धिकारो चपूर्वस्याभावः कार्यभागं । न द्योर्निति जोपदृष्टि । तत्स्यत्त विशेषे पदसञ्ज्ञ महत्त्वे । गमहत्वेन तत्पर्यालोपस्य
स्थानित्वाद्वा नान्नन द्विर्वचन प्रसङ्गः । पञ्चमोति । एतितस्मिन् कार्यभावात्स्तेनानिमित्तकमिति भावः । पपत्रिष्ठ स्थानिवद्भावेरोनमवनिर्दिष्ट

किं जातः । परिभाषा समर्थः । तस्य द्विर्वचनेनेन भवितव्यम् । न्यायसप्तमी समर्थो । परतः पूर्वस्य द्विर्वचनेन भवितव्यं । कथान्तविशेषः । समर्थः पूर्व
इति चेतरत्रो द्विर्वचनेनेपाएरि सामासेन रूपः । सुगिन्तरत्रो द्विर्वचनकृते यो न्याविशेषोति । न्यायपिति । किंपुनः कारणं न सिध्यतीति परि
रिशात । स्वपूर्वोः । हते म्प्रो द्विर्वचनकृतेयो । न प्रीपते नन्तु स्वपूर्वस्यापि समर्थः । तस्य द्विर्वचनं तस्यापि स्थानिवद्भाव प्रसङ्गः । द्विष्या नि
वद्भावादेशो द्विर्वचनं न प्राप्नोति । तथा परत्वे द्विर्वचननिमित्तं स्थानिवद्भावे नियते । कथं द्विर्वचननिमित्तं । यस्मिन्नपि द्विर्वचनं प्राप्नोति
द्विर्वचने सर्वौ । सोपि द्विर्वचननिमित्तं । तस्मात् द्विर्वचनं तस्य भावाभावे रौशे द्विर्वचनेनकृते यो पपरोक्षपो द्विर्वचनं तत्सर्वत्रोपो भवति ।
कार्यव्यपदेशः । अनुरागादिस्तु परत्वा वचनं न्यायेन तु निरोपपत्तिनेत्तन द्विरुप्रतिषेधः । एका तदपदेशेऽनुरागादिस्तु प्रत्यासन्नत्वमनु रात्रानि
अ
शेषपत्त्वेतन द्विरुप्रतिषेधेन न तत्र विभक्तादि । विशिष्टत्वादि ॥
द

वचनं तथापि द्विप्राप्ति मात्राश्रयेणा द्विर्वचननिमित्तत्वमिका सम्योचते । अनुरागविशेषणं नेदिति परत्वमपि कथायितद्वनरोपः उपदेशाए कार्यस्ता
त्स्मेतत्पत्वपि द्विःश्रयो द्विर्वचने द्विपरावाष्यानि द्विर्वचनेनसप्तकृतिप्रसङ्गस्तसमग्रुपं त्वादि । मापि द्विर्वचनात्तीति नरोपः ॥ ॥ ॥

पा

[illegible] स्तु माभूदिति। न्यायोक्तेः [illegible] इति प्राप्ते [illegible] रसस्तात्क्रमत्विति। द्विर्वचनेऽचीति [illegible] सम्मत [illegible] ह्यपतना [illegible]
नि [illegible] स्थानिवद्भाव [illegible] नतु [illegible] द्विर्वचने [illegible] नतु [illegible] पावति [illegible]
म द्विर्वचने [illegible] लोप [illegible] पाप [illegible] लोपः। [illegible] द्विर्वचने [illegible] कृते ति
पश्या द्विर्वचनादि [illegible] तस्मात् [illegible] समुदाय [illegible] परतो द्विर्वचनं [illegible]

द्विर्वचने [illegible] उपदेशो [illegible] इति [illegible] न्यायत [illegible] द्विर्वचने [illegible]
[illegible] द्विर्वचने [illegible] परतो द्विर्वचने [illegible] द्विर्वचने [illegible] कर्तव्यः [illegible] द्विर्वचने
परमि द्विर्वचने [illegible] द्विर्वचनम् [illegible] अनुप्रयुज्
[illegible] इति [illegible] स्थानिवद्भावात् [illegible]
[illegible] पुनः [illegible] द्विर्वचनं [illegible] पुनः [illegible]
[illegible] द्विर्वचने [illegible]
[illegible] वर्णे [illegible] प्राप्नोति। [illegible]
[illegible] द्विर्वचने [illegible]
[illegible] द्विर्वचनात् [illegible] द्विर्वचनादि [illegible] समुदाय [illegible]
[illegible] द्विर्वचनम् [illegible]
[illegible] द्विर्वचने [illegible]
[illegible] द्विर्वचनेन [illegible] द्विर्वचन [illegible]
[illegible] द्विर्वचन [illegible]
[illegible] द्विर्वचनमिति। [illegible] ॥ ॥ ॥ ॥

अ

ञ्चनिलमिति। प्राप्तिः रल ऋमित्रातः॥ गृहपत्नी॥ गृहान् भिक्षते॥ तिस्रन्त्यपवादस्तेन वैदूर्ये चतेर्गृ प्रापल्लप्रतातं वलार्णाना नाद्रीपरिप्रसंगः॥ एक्तिपूर्वे वैदूर्यचनेनततः

ईर्ष्यतनमपि निंसो॥ हृतेपिद्वैदूर्यनेनाप्राप्तस्तलोपेप्राप्नोति॥ अन्यत्रिसंसेर्षपीले॥ नाहिरुतेनवैदूर्यतेनेप्राप्नोति॥ निबन्धनात्प्रत्ययलक्षणम्॥ आरेऽकारस्य

प्रमुख्यलामरूह। निमत्तपलयतेनतावाकोमिनि। पीतन्नमाप्नोति॥ ऊर्वैनलमप्यानित्याद्यनलक्षतेप्येषिनेपाप्नोतिनलस्याकलोपश्चलोतरपलपासुपूर्वेति

द्विरनिताभवति। अभ्यासरणिनिशपीः। मस्तावेषपैतंपत्रहिनाभवतो॥ वैदूर्यनेरीपीतंलभविष्यति॥ गृहद्वारमेव। वृत्तोर्वैदूर्यनाविकल्पनं द्विष्यति॥ तिजोहिम्मि

जायतेतो॥ किंकारणं॥ सामुद्रप्रलापसमुदायान्याविशेषाःवसेप्रमुख्या॥ तानसर्वदिशरूपलानहाप्रद्वै॥ तिशेषुमितिकालमतसप्तं॥ तिरूकाएलैतिपूर्वेननप्राप्नोति

केतनशास्त्रान्त्रविर्वैकल्पिकामसन्नविष्यति॥ गृहीतानि॥ तोहपतेलाघुराप्रलापसमुदायान्याविशेषनलाघवमुत्पुर्णतावसर॥ तिरूपलपत्नेनहीतितिर्भवति

चहरी॥ भाष्यावेलितिसंवलणेनप्राप्नोति॥ नैषदोषः॥ वस्त्रवक्षिवैदूर्यताः॥ वृद्धिःप्रत्ययनिमित्तत्वे॥ पावतावेदनांगोहृद्रः॥ व्याप्तानिमित्तसेतुत्वातेयोः॥ यपदो

पामनतिविषुलतेमस्त्राहितात्वनोर्वैदूर्यनेरीपीतंलभत्राप्नोति॥ पत्नेसर्वैदूर्यलभ॥ विकल्पत्वभविष्यति॥ पिपलति॥ विपस्यलसमुदायलसमुत्पन्या

रेणवसंमनुष्यलाललभविष्यतापलनरः॥ संनभवति॥ तद्वेलालुभाप्रतुलपरसतपलवरपोतिविकलनप्राप्नोति॥ इहवित्तसंप्रापीवेद्वैदूर्यचनेति

परतेलपलमिति॥ विनलकुर्वन्तंपरत्वात्परलो॥ पूर्वैवासिद्धलो॥ सिद्धा॥ सिद्धप्रापाद्यनामित्यसम्प्रसारणं॥ न्याय्यप्रोद्युणावलनिवृत्तिःप्रतिपेधः॥ त्यारुष्या

प्राप्तलाद्यवीविधिः प्राप्तावित्रतितिषेधः॥ एतेनतिरन्तरसिद्धिरसमन्तलारेणपतनप्रलंभ॥ विकल्पतान्याप्रतान्प्रातिपेधोतमूलभावरणोतावि

पः सन्मलेतनानिवदोषः॥ [redacted]॥ अतोन्यपरिहारः॥ परानुलोपेनसमुदायस्यसमुदायावरोत्राततलमलतपेवाचार्यरुः॥ कि

कारणं॥ आपिघ्नतरलाधिलविमतकिवेरमभवतिव्यधा॥ सेतरतुसंहतेन्याद्यलापतिपत्तिकिंपलसीर्षेकेपरुषलामा॥ सूलिनीना

न्यसवलारेसोरेकामित्रवकाराधरुक्षाभिन्नसिद्यापाविप्रसावपत्तेनाप्रलुलेतिः ऋमवर्यः ऋमित्रवकारेऋमरूपाविः ऋस्मित्रचकारेण

त्यपद्मितवर्ण॥ कोदोषः॥ सहिभलोविलुलोतिननिहिस॥ इनिवृद्धलेमप्रापीर्वैदूर्यवचनंकिंपताकुलीनिरू॥ ति॥ किंमनुलंमांपरत्वात्त्वेरो

रीतिपूर्णनामितिरूलोतरीतिनातिसूत्रितिसूपोच्चनामितिसम्प्रसारणंएवनाहिएवं॥ तिसिद्धैरसमिद्वैदेवनरूपैतकर्मरूपातलवपणनेलक्ष्याविमा

पिनामप्रपीभवति॥ द्रौपधी॥ द्रौपधी॥ द्रोहा॥ द्रोहा॥ एतेनलाणेतलोहलदर्शिपैर्षलालत्वाः॥ अतनामीसनीतिरिर्पैता॥ पितकेऋतिवादिति

होतवविरवेत्सायांनातिपरलाभाववीरेकलहोवेनकृतः॥ समनेवलवेनवातलपलतलसदित्वलम्बनलसेका॥ वोदूर्वैवनाद्रमित्रहे॥ सन्

संकारः रपरप्रवृत्तीरःश्रोत्रानलवतः॥ जातितीहि॥ विधपरस्यैः॥ ॥ ॥ ॥

चौ

हाद्यानां घट्टम [illegible] स्त्रा [illegible] निनिद्धं [illegible] बन्धस्यैव विधानमिति ॥ ॥ ॥

[illegible] दिर्घत्वं [illegible] नाम [illegible] नने [illegible] ॥ [illegible] ततो [illegible]
[illegible] तस्य [illegible] पुनः [illegible] तमेव [illegible]
[illegible] इति [illegible] परिहारं [illegible] ॥
[illegible] ॥ ॥ [illegible] निपात्यते ॥ [illegible] हलि [illegible]
[illegible] निपात्यते ॥ [illegible] हलि [illegible] निपात्यते ॥ [illegible]
[illegible] हलि [illegible] पुनः [illegible] ॥ [illegible]
ध्य [illegible] चेत [illegible] ॥ [illegible] पुनः [illegible]
[illegible] पुनः [illegible] ॥
[illegible] ॥ ॥

८

पचु रिति। पौर्वेद्वेत्तानद्वैतिन वचनं येन यमितिम्भावः। स्वरस्वरइति। स्वमासस्याक्वी। तिस्तच्च नाद्वत्वादि शेषमभावः ॥ १ ॥

द्विर्वचनप्रकरणे हृत्नारीनां कं। द्विर्वचनप्रकरणे कुमारीनां कं उपधं त्यानं कर्तव्यं। चक्रं। चिक्रिं। [illegible] कारिपितिन न्द्र्वं द्वा पिप
पासान। प्रपच्छ। इति। चरिखलि [illegible] नामव्याकरणे भासप्त। चरिखलि पति चरीनामव्रिद्वे भवतः [illegible] व्याकरणे भासप्ते। चरि
चरः। चलाचलः। पतापतः। वदावदः। हनेर्द्वे घ। हनेर्वृधव्रतस्य। अभिर्द्वे भवतः। व्याकरणे भासप्त। घनाघनः। पाटेर्णि लुक् अरीर्घ श्राभ्यां
स प्रोक्। पाटूपतो णिलुग्वक्तव्यः। अभिर्द्वे भवतः। [illegible] भासप्त। [illegible] पाटूपटः। द्विर्वचने परणाप्र [illegible]
पोपधालोप णिलोप कि कि नोद्वलेभ्यः। [illegible] पोपधालोप णिलोप कि कि नोद्वलेभ्यो द्विर्वचने भवति विप
ति पेधेन। द्विर्वचनप्राव काशः। विभिरतु। विभिदुः। प्रणरे [illegible] रच्छुत। प्रपत्र। द्विःप्रभपं प्राप्नोति। ततो तुः चक्रतु रिति।
यूपवाचा [illegible] नामव काशः। चपतं। चापकुः। लवने। लावेकुः। द्विर्वचनप्रसङ्ग। द्विःप्रभपं प्राप्नोति। चिकाय। चिचियान्तुला
व। लुलाविय। [illegible] प्रावकाशः। गौरः। द्विर्वचन प्रसङ्ग। द्विःप्रभ पं प्राप्नोति। पपतुः पपुः। तेपतुः तेपुः उपधालोप प्रावकाशः
[illegible] पितप्रेष्ठतं। द्विर्वचन प्रसङ्ग। द्विःप्रभ पं प्राप्नोति। जग्मतुः। जघ्नतुः। जघ्नुः। णिलोप प्रावकाशः। कारणा हारणा [redacted]
द्विर्वचन प्रसङ्ग। द्विःप्रभपं प्राप्नोति। स्वादिरत। [illegible] प्रावकाशः। [illegible] द्विर्वचन प्रसङ्ग। द्विःप्रभपं प्राप्नोति। [illegible]
रिः। द्विरैश्या जगृहि। द्विर्वचनं भवति। द्विर्वचनविप्रपेधेन। सतद्विर्वचन विप्रतिपेधो [illegible] यापार [illegible] विप्रतिपेधे परं यदिष्टं
तद्भवतीति ॥ ॥

सोभुष्पतरमित्सपिणाभित्येनंपर्ध । तिसंमसारलो । ग्रन्तरति । भानेतत्काराः । न्यायीतीतिपर्द्वहासप्तभेविप्रतिषेधः । पससप्रमतिषेधेतनेमितिद्वानारात

द्विर्वचनात्प्रसारणमन्यातारितिकारीते । लोतगुणरद्विविषयः । द्विर्वचनात्प्रसारणमन्यातारितिकारी । तेलोलगुणारूद्विविषयोभ
वेतिविप्रतिषेधेन । द्विर्वचनस्यावकाशः । विभिरतुः निभिदुः । संप्रसारणस्यावकाशः । इष्टं उप्तं । इद्धोभयंप्राप्नोति । ईजतुरीजुरिति । नैत
रति । न्यायत्वात् द्विर्वचने द्विर्वचनेहतेपरत्वरूपसं क्रि. तीतिभविष्यति । पूर्वत्वात्सिप्रसारणमेवभवतीति । इष्टं हि सौभुष्पते इरेसाप्युद्रह
रणे । ईजतुरीजुः । ननु चोक्तमप्रसक्तं द्विर्वचने द्विर्वचनेहतेपरत्वरूपसंप्रसारणं नि. तीतिभविष्यति नित्यत्वे सलिप्रसारणमेवभवतीति न सिध्यति ।
श्र नसंप्रसारणोत्प्रसारणमिति मतिषेधः प्राप्नोति । न्यायकारेणैव हि तत्त्रभविष्यति । एकारेहे तेनात्रिच्यनधाने । एकारे ततः पर्वविधि
धीरुपानिवद्वबतीतिएवानिनरूपंचाप्रसक्तं नमेन । एवं तर्हि समानाश्रयत्वं तत्रवीरेष्यति । न्यायलक्षणावकाशो न्यायानात्वा द्विर्वच
नस्यास एव । इद्धोभयंप्राप्नोति । जग्लिमले । पालारिवि काशरणमवकाशः । जमति । संचूति । द्विर्वचनस्यास एव । इद्धोभयंप्राप्नोति । न
नामसिपेच । सस्तौ । रीतल्लावकाशः । माची पति । पिच्ची पति । द्विर्वचनस्यास एव । इद्धोभयंप्राप्नोति । चेक्कीयते । मेह्लीयते । इत्त्वस्याव
काशः । पीयते । गीयते । द्विर्वचनस्यास एव । इद्धोभयंप्राप्नोति । पेपीयते जेगीयते । इलोत्वेयोरुकाशः । न्यायाली लोनिपद्लोः द्विर्वचनस्य
स एव । इद्धोभयंप्राप्नोति । न्यातेज्ञीयते । निर्णेरूपीते । गुणरूद्धीरवकाशः । चेता । नौः । द्विर्वचनस्यास एव । इद्धोभयंप्राप्नोति । विचाय
चिचपिषालुलावच्छुजेनिया । नैतरस्तिप्रयोजनं । न्यायत्वाद्द्विर्वचनं । द्विर्वचनेहतेपरत्वगुणरूद्धीभविष्यतः ॥ ॥ ॥

मंतरंगंएवंसलननेन्यायपिनिकीपतरतिपद्दिः ऐड्र्नरतिरीहारेहः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यु

प

[illegible]

पा ३

[illegible]

[illegible] ॥ इति [illegible] पञ्चमे पादे प्रथममाह्निकम् ॥

इत्युपाध्याय [illegible] पादे प्रथममाह्निकम्

कारीषगंध्यापुत्र कुं ठं।

ष्यङः संप्रसारणं। कारीषगंध्यापुत्रकुलमिति। पुत्रस्य कुलं पुत्रकुलं कारीषगंध्यायाः पुत्रकुलोऽयमपायतत्पुरुषे विधिर्न भिन्नत्युपित्रपतिराद्यं
नं तत्पौत्रस्य संप्रसारणमसंज्ञोपतेः। पत्रन्तु कारीषगंधीपुत्रस्य कुलमिति विग्रहे ल्लाद्यं कारीषगंधीपुत्रकुलमिति भवतेन। कारीषगंधिपुत्रकुलमिति वर्ण
पहलेतत्पुरुषे विधिविज्ञाना इहत्वर्णव्यवहत्यास्तित्वमितरत्र्युः। नचतत्पुरुषे विधिभावे पितापुत्रपत्योस्तत्पौत्रपत्योर्यदि संयोगो यस्मात्पुरुषत्वमनेना
ए व्यङ् तस्य पुत्रपत्योस्तत्पुरुषे उपात्तः तत्पुरुषत्वात्पत्वनेपुत्रपत्योः क्वा प्रवति। यथा सूत्रे आदेशोप्यथा प्रमाणसत्वात्पर्वीमतीपति। यथान्त्ये

ष्यङः संप्रसारणं। ष्यङः संप्रसारणे पुत्रपत्योस्तत्पुरुषे इति सूत्रं। ष्यङः संप्रसारणे पुत्रपत्योस्तत्पुरुषे इति यकं गोभत्विति पुत्रपत्योरेसंप्र
सारणं प्राप्नोति। कारीषगंध्यापुत्रकुलं कारीषगंध्यापतिकुलं। कारीषगंध्यापुत्रस्तित्येवं तत्पुरुषः एतत्पुत्रे विपरीत्विति विधिज्ञात्वा इति विज्ञाते
देवलं व्यवहृतं। कारीषगंध्यापुत्रकार्यव्यवहृत्स्वान्तरं तत्पुरुषत्वात्प्रथमत्वात्पदः। पुत्रपत्योस्ते संप्रसारणं प्राप्नोति। कारीषगंध्यापरमपुत्रः कारीषगं
ध्यापरमपतिः कौमुदगंध्यापरमपुत्रः कौमुदगंध्यापरमपतिः। किं व्याकरणं। पवादित्वतत्पुरुषे विधिर्नास्ति नरं तत्त्विविनात्तत्रमावितत्वं॥ ॥

२४ इति वेदरत्नप्रतिषेधः। १८२

त्वाणं पतनीभ्याधारान्तेणापुपातेऽस्त्रः पाणीस्यानयविन्नेनमतासस्यापमते। पत्युकाएकसूत्रेभाष्यउक्तं। नतापने संकल्पनात्पुरुषस्य नेति। तत्पुरुषा
पाठाभिप्रायेण। इहत्वपुत्रपत्योस्तत्पुरुषे पौपुत्रपतीतौष्यङ्। तान्नपकल्पतत्पुरुषस्यात्वपवीनमभवतद्विसंप्रसारणाभावः। तत्रतत्पतिषेधइति। त
त्तविधिपचारणतत्पुरुषेविधिरिति। तदभावेनतत्त्वविधिनाभावं। तत्पुरुषेवाससे निपापितमपुत्रपरंपुत्रपतिभ्यांनिषेधमतद्वत्। द्विजत्वतविधिप्रसंगः

सिद्धं लिति। तत्पुरुषे निघातसंनियोगेनैव पूर्वपदे विहितो परत्वान्निरोधसाम्ये नकारमध्यमा ... पुरस्तात्परेन पुत्रप ... तत्रोत्तरपदस्य पंचोः पुत्रपत्योरन्तवाद्यु

सिद्धं तत्तरस्य च नात्। सिद्धमेतत्। कथं। उत्तरस्य च नात्। पुत्रपत्योरुत्तरपदयोरिति वक्तव्यं। तत्रोहं च तत्पुरुषे पूर्वपदस्य तत्परस्मिन्निति संज्ञा प्रतिषेधः सूत्रेऽनेन।
सति पूर्वपदे उत्तरपदे भवति। सतिचोत्तरपदे पिति। नवात्र पुत्रपती उत्तरपदे। इहापि तर्हि न प्राप्नोति किं कारणं गंध्यावति रिति किं कारणं। पूर्वोत्तरपदे
तु च्यते न स्वं च नपर पूर्वपदस्मिति। एवं तर्हि न मेत्र सर्वपदे। कथं नाम पत्रद्वितोऽवस्थान्तरे पंदेत्वं भवतीति। यावता यत्र पत्रद्वितोऽवस्थान्तराः
पदेत्वं भवतीति च्यते परस्मकारीपर्यंधी पुत्रः परस्मकारीष गंधीपतिरिति निवृत्तिः। एतत्र पत्रद्वितोऽवस्थान्तरपरे पदेत्वं भवतेत्यादि ऋक्सामपदेनोति।
न पुल्लिन्मात्मपदे न स्यात्। अन्यतिकेन कारीषगंधीपतिः कारीषगंध्यः तस्य पुत्रः अन्यतिकारीषगंध्या पुत्रः अन्यतिकारीषगंध्यापुत्र इति प्राप्ताः। इम
थी इति। अथ स्त्रीप्रत्ययेनानुपसर्जनेन। यो ह्युपसर्जनेन स्त्रीप्रत्ययो भवति स्त्रीवत्परिभाषायाः पद्महृत्तो पदात्स्वान्तरपरे पदेत्वं भवति। एवं
ते यावता प्रागस्ति को न त्वं भावप्रसारणं प्राप्नोति। कारीषी पुत्रः तारीषकशीपुत्रः। तत्राप्यप्रत्यक्षमप्रति वेधो वक्तव्यः॥ पद्यास्महीतस्वारेण
च नाहमप्रत्यक्षे हस्ते निर्दिश्यमानस्यादेशा भवंतीति न च प्रत्ययस्याप्रत्ययो नभवति। अथ नं त्विकारेः स्थाने रास्वस्वो। अथवा अनेनात्
विकारेः स्थाने प्रसारणं भवतीत्येषा परिभाषा कर्तव्या। कः पुनरत्र विशेषः एषा वा परिभाषा क्रियेत। अथवा प्रत्ययस्याप्रत्ययति पेधउच्येत।
अथवा प्रत्ययाः परिभाषा कर्तव्या बहुप्रत्ययस्य परिभाषायाः प्रयोजनानि। कानि। प्रयोजनेन नित्यं प्रत्ययस्य प्रसारणं। नहि प्रसारणं तत्र
... सारणं नित्यं तत्र वर्तव्यं भवति। कथं यथा विद्युत्। अथ नं त्विकारेः स्थाने प्रसारणं भवतीति न त्वेभवति न नतर
नरपरे पचपुत्रपतीमहत्तेपुत्रपतिर्भातततरपरं न निषेधयन्तरं इति तरं तविः प्रयोजनानि क्रियते प्रसारणसंज्ञा तन्महतो हि पंथेष्वप्रयोजनानि। यथा वि
शाभाव ... इति। मा तत्पदद्वितो परिभाषा प्रमाणं तत्प्रकार्यं दृष्टम्॥ ॥ ॥ ॥ ॥

स्था भिता

इत्यपि तंसीति । अनेन ... स्यापि तु काय कारस्य इति मसंज्ञः इति विभिर नत्वादिहुनी तिलं लक्षणमद्राबाहं ● तिरुत्तीसर्पः ॥ ॥ ॥

पुरुषस्यापि प्राप्नोति । अनेन सन्निकर्षे तस्मादेशस्य कार्यं भवतीति न दोषो भवति । एतदपि नास्ति प्रयोजनं नोपधायाद् इति तत्र वर्तते । एवमप

नो सिमनो सीतन्त्रापि प्राप्नोति । सांतसंयोगेन तु पक्षे विशेषयिष्यामः । सांतसंयोगस्य नोपधायाः इति । एवमपि ... सिंहो ... सांत ... संहि

न्यन्त्रापि प्राप्नोति । हंसे हंसः । कुरुन हृदाः हंसानेहंसरूपि । किं तर्हि ... हंसः । हंस धातुमिति । एवं तर्हि सर्वनाम स्थाने नर्तीत्ति तर्तते । सर्वना

मस्थाने परतया सांतसंयोगेन विशेषयिष्यामः । सांतसंयोगेनैनोपधायाः सर्वनामस्थाने परतः सांतसंयोगस्य नोपधाया इति । अनुस्वारे तस्य

लोपेन प्रयोजनं । तेनृणा तेनृणा इति । तहस्वापि प्राप्नोति । अनेन सन्निकर्षे तस्मादेशस्य कार्यं भवतीति न दोषो भवति । एतदपि नास्ति प्रयोजनं

अनुनासिके विशेषयिष्यामः । अनुनासिकेः कारइति । एवमपि अनस्यानस्ये ... प्राप्नोति । अनुस्वारेणानं विशेषयिष्यामः । अनुनासिको

रं । अनुस्वारे तस्यानोपोः कारइति । एवमप्यनंतृणान्त्रसंतोहस्वापि प्राप्नोति । एवं तर्हि कार्ये संतापरिभाषेयमन्यत्रापि तत्रोपस्थितं तु

हृन्ये । भसे सिन्नत्वोपाख्यिताभिरभवति । यचिभमिति तत्र परमादि परतया अनुस्वारे विशेषयिष्यामः ॥ अनुनासिके कारः परमादिपरस्यानोपो

ः कारइति । अतोर्व इति विप्रयोजनं । न माहि अनुनासिके परविः प्राप्नोति । अनेन सन्निकर्षे तस्मादेशस्य कार्यं भवतीति न दोषो भवति । एतद

पिनास्ति प्रयोजनं ॥ ●

यथा परिभाषितमिति। पश्चिमपितामहतिकृमे सोमवाः। [illegible] भूमिरिति [illegible] ॥ [illegible]

यथा परिभाषित [illegible] इति [illegible] एवम [illegible] । [illegible]
[illegible] । [illegible] ॥ [illegible] भवति। एतद [illegible]
ने। [illegible]
वा [illegible] । [illegible]
मे ने [illegible] भविष्यति। [illegible] । एतद [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] भवति। [illegible]
[illegible] । एतद [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मदू॰ नुबितिपरंतसरे वरूआननात्वंयोमारिलोपाहूतः ।अपवादापाणमिति ।त्रिपादिकित्वादसन्नकारलपरोसंसरेणानाभावानेणवत्यसंकः । कृतानिर्देशा ।तिः

संयोगान्तस्य लोपः । २ ।२३ ।बलात् । मंजक्स्य असिद्धत्वान्नस्यात् । संयोगान्तलोपः । कृते । २ ।८ ।बलात् । पत्राएतत् । असिद्धवत्स्यात् । रुत्वं । २ ।८ ।बलात् । सेवा तेरु वाभिस
च नस्यात् । न मुमने ।२ ।८ ।२ ।बलात् । अमु । लि । अमुत्रा नाभिसत्वनस्यात् । पत्र । सिद्धस्यात् । [illegible] । डत्रा । टुष्वं असिद्धत्वनस्यात् । एतत्तो । २ ।८ ।बलात् ।
मा पुत्रा गेगा । आपवादापाणा । असिद्धत्वनस्यात् । एतेरेपाः । समासे संसे वा । तसुमाचार्यौ । नपापरिभाषया । नहिदोषाः । सेतीतिपरिभाषा पाणनरकु । चान्य इत्या
णानप्रतीपं । नहि भिन्नकाः । संतीतिस्पा । स्पोना सिद्धीपंते । नच्चाप्यताः । एतीतिपवामोपं ते । हेपाणु लक्ष्यं दिश्वा कृ सेन परिभाषितानाः । पूर्वोक्तना नासु
रहूरणनाये । कृतइतेना । नाट्हेषाशतेला तगामकि । तसमापा सेत त्या : परिभाषापाषा : पपोजनानितरपौज पापरिभाषापात्तु । नामातिवि
धुपंरे पे पु २ २ ं तवित्रीपते । उत्तान निर्देशा सिद्धं । पत्रे जाप रिभाषेष्वतेतत्रो रात निर्देशः कृतं त्वः । तत्रो च न । यो । व्यानं सविकार्य । तसहेशा सप्र
पेभनतपुरातननिर्देशाद् । ति । तत लोहान्भरे त्रः । कृतं तपाः । नकृतं त्वः । पत्रेनो ससरे शत्रुत्वं ससरे शाश्रुपुरप त्वसाभ्यो हिप नौ नते पापरिभाषा
च्चि । हे पे पु नासत्त्वं ससरेणः अन्पमचाचे तससरेणः पपोजनेपु पुनः । तत्रेनो तससरेणाध्यानेतससरेणाध्य । तथा नातीपक्षान्विल्लरूप्या च्चापैणवा दो
तनानि पतितानि पाणुमपत्रेतिभवंति ॥ ॥

पथासत्रिते नाधिकारः एतमुत्तर्तेनपा परिभाषा वे तत्सर्व । नवकृतं पत्रति । सर्वत्रापि परिभाषोपस्थानेदोषाभावात् । पत्रेवेति । विधिनिषेधपोरेव विषयता
त्रप्यात् ॥ ॥ ॥

इत्येकमिति । [illegible] ॥

२ काशीपुरां धीमत् [illegible]

[illegible] काशीपुरी [illegible] ॥ ॥

ध

[illegible] काशी [illegible]

[illegible] ॥ ॥

[illegible] ॥ ॥

ध

१० ॥ षड्भ्यते ग्रहोरपि नेपसलितत्र यद्यत्र रेफस्य संप्रसारणं न स्यात् वकारस्य प्रसक्तेतरेफस्य पुनः संप्रसारणं मास्तु इत्यस्मात् ज्ञापकात् इति स्यात् [illegible] संप्रसारणे संप्रसारणं
इति नाति [illegible] भवति न [illegible] इत्येतद् [illegible] ॥ १० ॥

[illegible] । विज्ञ । ति ग्रहणमिति । [illegible] तत्रेति [illegible] संप्रसारणप्रतिषेधो [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] प्रतिषेधस्य [illegible] अनेन [illegible] [illegible]
[illegible] ग्रहणेन [illegible] ग्रहणान्तं संप्रसारणप्रतिषेधो [illegible] ॥ [illegible] ग्रहणं [illegible]

[illegible] [illegible] ॥ स्य संप्रसार

नेत्र [illegible] । [illegible] स्यात् । [illegible] इति । ननु [illegible] प्रकरणे [illegible] ॥ [illegible] स
प्रकारस्य [illegible] प्रतिषेधः [illegible] । [illegible] । [illegible] संप्रसारणं
[illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] संप्रसारणं [illegible] प्रतिषेधो [illegible] ।
[illegible] संप्रसारण [illegible] । [illegible] ॥ [illegible] । [illegible] ।
[illegible] प्रतिषेधः [illegible] । [illegible] संप्रसारणं [illegible] ख्य
[illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] ॥ ग्र
[illegible] । [illegible] । [illegible] प्रसारणं [illegible] । [illegible]
न [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] ।
[illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] इति ॥ ॥

भवती [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] ग्रहणं [illegible]
[illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] ।
[illegible] इति ॥ ५

हरंतं हीति। उभयेषां ग्रहणमनुकः संप्रसारणस्यास्य विधिर्भवन्न निवर्तते तस्य बाधको भवति। आकारलोपश्चेति। ततिकारलोपेन तस्य बाधा नित्यत्वात्

अभ्यासलोपं निवर्तता तस्ये [illegible] हरंतं हि उभयेषां ग्रहण [illegible] ततो उभयेषां ग्रहणमपि [illegible] संप्रसारणं [illegible]
नित्यमाभूदिति। किं कारणमाम्नायते हस्त्वादितोपः। अभ्यासलोपे संप्रसारणं हस्त्वादितो वा हि निवर्तते नित्यत्वात्। तत्र च निवर्तते पृथक्त्वेन प्रवर्तितव्यो
भवति। अभ्यासस्य संप्रसारणे हस्त्वादिता वा हि निवर्तते। अभ्यासस्य संप्रसारणं भवति हस्त्वादिरिष्टा हि निवर्तते। अभ्यासस्य संप्रसारणं च का
र्यः। एवं तत्र वा यहस्त्वादिरिष्टो पुनः। विभिरतुः। निभिरुः। इत्येवमर्थम्। विशेषा विश्रब्धि च। अभ्यासस्य संप्रसारणं भवति। पूर्वं विप्र
तिषेधेन। ततः पूर्वविप्रतिषेधेन [illegible] न वा संप्रसारणस्य अपवादो परत्वात् अभ्यासस्यापि [illegible] किं कारणं संप्रसारणस्य अपवादो बली व
त्वात् अभ्यासस्यापि संप्रसारणं संप्रसारणस्यापवादो बली भवतीति [illegible] अभ्यासस्यापि [illegible] किं प्रयोजनं प्रयोजनं रमालोपेप
[illegible] संप्रसारणं च प्राप्नोति [illegible] परत्वात् [illegible] स्यात्। संप्रसारणं बली भवतीति [illegible] संप्रसारणं प
वाद्यात्। आल्लोपः [illegible] संप्रसारणं प्राप्नोति आकारलोपश्च। परत्वात् आकारलोपः स्यात्। संप्रसारणं बली भवतीति [illegible]
संप्रसारणं प्रवाध्यते। संप्रसारणे कृते पूर्वत्वं च प्राप्नोति आकारलोपश्च। परत्वात् आकारलोपः स्यात्। संप्रसारणं पूर्वत्वं बली भवतीति
[illegible] पूर्वत्वं प्रवाध्यात्। [illegible] संप्रसारणं च प्राप्नोति [illegible] परत्वात् [illegible] स्यात्। संप्रसारणं बली
भवतीति [illegible] संप्रसारणं प्रवाध्यात्। [illegible] संप्रसारणमिति। [illegible] परत्वात् [illegible] नित्यं संप्रसारणं कृते
[illegible] संप्रसारणे प्राप्नोति [illegible] कृते [illegible] प्राप्नोति
ति। [illegible] संप्रसारणं प्राप्नोति। किं कारणं [illegible]

ननु [illegible] एतेन [illegible] ॥

३ [illegible] संप्रसारणे कृते पूर्वत्वं च प्राप्नोति यणादेशश्च परत्वात् यणादेशः स्यात्। संप्रसारणाश्रयं बली भवतीति [illegible]
पूर्वत्वं यथा स्यात्। [illegible] संति प्रयोजनानि। [illegible] इष्टमिह संप्रधार्यं ३

उपदेशे इति तेनोपदेशे योऽयमस्ति [illegible] । तत्र [illegible] इति । तत्र [illegible] मिथुनेषु [illegible] ॥ [illegible] ॥ किं तत्र [illegible] चानु
[illegible] इत्यनुवर्तते [illegible] । तत्र [illegible] अपवादः [illegible] नानुवर्तते [illegible] । [illegible] २३
पदे [illegible] तस्य [illegible] सर्वे [illegible] हितम [illegible] । [illegible] पदस्य [illegible]

उपदेश इति वर्तते । [illegible] अनुवर्तते [illegible] इति [illegible] । [illegible] इत्यर्थः [illegible] इति । इ.२०
[illegible] उभयपदे [illegible]
[illegible] । [illegible] इति । [illegible] इति । [illegible] । किं [illegible] इति । [illegible]
[illegible] । [illegible] इति [illegible] ॥ [illegible]
। [illegible] इति । [illegible] इति [illegible] । [illegible]
[illegible] इति । [illegible] इति । [illegible] इति । [illegible] इति [illegible]
[illegible] अनुवर्तते इति । [illegible] अनुवर्तते इति । [illegible] । किं [illegible] ॥ ॥ ॥ ॥
[illegible] प्रतिषेधः [illegible]

[illegible] अनुवर्तते [illegible] प्रतिषेध [illegible] अनुवर्तते [illegible]
[illegible] इति । [illegible] ॥ ॥ ॥

यत्वम्प्योरिति। द्वापम्बातुरहोरेणस्यातेद्वैपावन्। निमवारो। वृतारिपुनमिता वैश्यामात्कृतिनिरृते त्यातिस्यचर्य कृतं निपवसप्रतेरो वैश्यायाम्बकृतं ककथो
पारेव तेते। ततः पवृत्या वार्ये तिनृ तपतो। ततस्प्रपनतीतिपो वैः सापवश्यपवर्ती तिमप्येत। तत्रपरशृशाते: कत्रसपत्तेलरहाः कमेंकतोलंतरिभूतमित्रवेपेंदि
कृ मैरिति तो सींरस्वपमेन। अहं सौभिरेवरतेना। यः भूतमन्त्र चरेतो रिदि पेतवान्रेनमृणे तनेः मपरेतो यथाकारः पेतवृणा दिलत्वगाउपत्रागोद्यते तेनातु
र्वः श्रयोनकतरीपेषायारेवमिमह।तेमित्ताज्ञायेच्छपपतेरसैवलाभात्रेअभिपेयैतीरहातिवोरोगाहरतविधितनकेति [illegible] विभितसिद्धितातत्रैवाद्यप्यो

न्यू दृतेनपद८॥

स्त्राद्यप्योः कृमातुः स्त्राद्यप्यो: कृमाते। निपातेते। तौरहतिचीपेरितिनतस्वं श्रेतंतौरंभैतेहनिः। वृ. मामतस्याणमवाप्युः युपितायवागरी
ति। स्युपे श्वेतमम्चरेतो: स्युपे: श्वेतमन्नचरेतोरिविननंसौ। हद्भाभतायापितेसौरेरिरतेनेति। व्यापः श्रौ। [redacted] स्यात्। पू
नौरंपूसलो: स्यात् पूर्वौरंपूमलोरितितत्कृतं। स्यापीनौच्युः स्यापीनमपुः। अजे वपोतनिनिपमावे। स्यात्। पूर्वौरंपूसलोरेन। वृ. मामतरा
स्त्राप्यानयोद्रुमाद्रुति। तुभपतो निपमयापेद्रुवृत्तयः। स्यात्। पूर्वौरेतोप पूलो:। स्त्रेभ्युपूलोरेवात्। पूर्वौरिति। वृ. मामता प्रपणानोच्युः प्रप्या
नमप्यं स्यात्। पूर्वौत्वैवानिपमोरुपृत्रयः। भवति हिपीनंतु प्रपंपीना पू: श्रेतणपीनमपुलोककेति॥ ॥ ॥ ॥

गेतिवचनात्पापन्तु तसणप्योजन। यापातं पीवरतारस्पचरेते नौरतननेनपानापिततत्तसप्योजन। यापारं निवेध: सामप्याहतसपिपते। एतत्वा
पात्नपरस्मात्यस्तेन। रद्रविधी हृपाको निदि। तित्तसप्योनिचेन रेनात्तत्तसाप्य पानतिते यापारेतु रितिनित्तते पानवनात्तत्ताहेत्व चैः वामानेना
अभिपातेननतुपाकतत्तसेणहति निपातनाभावः। व्यापः पी। स्यात्। पूर्वौचेत स्यात्रात्तपागेन निपमहणविधिनाते चैवलप्पसपचैवपीभावः। स्या
पू: पूर्वौरेवं पूसलोरितनेनपमेनतत्साताती पत्रात्तुपसर्गौतरंनिवार्यतेनतुकेवलः प्याप्तिः॥ एप ४२

विभाषाश्वेः । त्रिरूपं शि. ता कितिलभेरनेन्दै विभाषानुभव श्व विभाषेद्येनात्र संप्रसारणापन्ने इत्ते संप्रसारणमुह्रिरेवनाचापरिवन्तं पोसंप्रसारणाभावपतेन
भासस्योभयेपाविनि से न सारणं भवेति विभिन्नलाह । शोर्लिटीति । पर्यवे विभाति । लङ्घु तेपाणिनि संप्रसारणं चरत्ता दित्येति विकल्पा न भवेतेप व्यात पाप्पा कसने
सारणमपी विभाषेत्युः । अत्र लोपे नाप्युः रुक्ति केपु निरत इत्येषु तेत्ता लुङ्सनु रणेः अत्र नते भवता नाहि सपते रस्ति पि नाप्ति नाभिति भवत्यत्रा नारत्यादि सारेणी
हनान ह । पपा पाये ससि नैमो रीरत ता तत्काल्येता भाषो । सर्व कृपर्थ पधवु ता पार्यदृति विभिति संप्रसारणं भवतो । शिपपतिपाठ प्यात्रेता गु इति तन वा सं
नेच तुं । दुः शं । दुः संप्रसारणं पोता विभाषा इति । इदं नमनेनता पनिभा तुं काल । निवेदश्वानेन निरिहस्य काले । अनेकेन किन्नपोप्यमानेः

घ
विभाषाश्वेः । श्वेति विभाषा सन्नन्तरणप्रतिषेधः ॥ श्वेति विभाषा सन्नन्तरणं संप्रसारणं न भवति यद्वा प्रतिनिषेधो न लभ्यते । शुश्विषतु । शिश्विषु
विशुश्वयिषतेः आससनत्तरणं पतिनपुन किं पिपरसणस्या विविष्टसेत्तणमपि त्र्यानिसमये पाप्यते ति । विशु तेती । अपुपति लत्तरणाचा विभाषतोप पत्र
वा
नाहि वि सिसेनाप्यपतिना तरणे पुनेतस्य मभावसन्तरणाभाविधोपेतानन्नृमीः पत्तारत्वात् नम्पति नत्तरणे विविधत्तरणो वाधिक्यन्तरमिति किन्तु इ
रत्ताम्यपितिनत्तरणणान्नुकाशः । पिनिवरवनादिविधुषान पुषाकि पापिता पालिकु भवि पाविति तत्तरणस्यानुकोषः । अधिकुतः । अवं तःअवि
वीनः । श्लुमपशा शोति । शाश्विपतुः । शिश्विपुरिति । अपविनित्तेरणेवसनेनिपतति पेमेवाश्या पसनत्तरणमाहपि भाहि भपतिनन्तरणां भविष्यति
ति प्रतिनिषेधुनाव्या व्याससनत्तरणस्यानुकाशो । अपर पाहरपः । इष्याने । अवापुश्य पविलनत्तरणपावकोयुः । पशेलात्रत्तो । प्रपुः श्वनुं । अवुक्तवि पन्धप
तेरथ्यासस्य भवपाश्यो विनिपेश्विपुः । अपुमिनत्तरणम विध्यति निपातेपसिद्धिपतेरश्यासस्यापपतात्रयोः नकाशः । पपतेर्यनातिश्विपपः । पा
इः सोः नकाशः । तत्यान वकाशालोस्पुवोवि पतितेपः । नस्मात्सहुप्रतेश्वेति पुमान लनत्तरणप्रतिषेधरति ॥ हुः संप्रसारणं ॥ अपश्चात्ता तप
हुः संप्रसारणे पीमाविभाषाः कर्तव्याः । हुः संप्रसारणं भवति । जोहुवीति । अवश्वजोषुवं ॥ ततोः भवति । ज [redacted] सपसारिपुषवतनीति किमवीषातत्रि
भामः । सोव्वस्तंस्थाः । निपपार्थः । लोहवीहिस्त । निपदहुः संप्रसारणं पथापासानः जुहावयिषतिस्य नहवते । किंतुनः कारकोनानिस्याविद्धि
आत्तिमेस्पते ॥
रु
नाद्यापुरितिनियोग विभाषाः कर्तव्याः । सापसत्यसोत्र पतरस्य भिहृतेषतेन दिहूपतेरभ्यासस्येमारेन पर्यभेदमाचा ॥ नपुनः श्यामभाः ।
नत्पुनरुक्तेभिसाङ्कः । नत्रपीनरुव्यंपदि रैतिलि सिद्धपकोत्पपतो सारणं संप्रसारणमावभवति हि पिनिहूपते रपीपाति रेकोहूपावतिरेकोनाप्यपितस्य
सनेत्र हतीयं वोपपतिरेकाश्रप [redacted] उतरस्तुरुध्यामिरेकाश्रयः । इतिहूपतेर्यापत्तन भवतिस्थितपपाचुराननुहविचोभि

७× न चपुको नितितिमेध:× ५× मावअममतम्मवः×५

नचैतदिति व्यञ्जकत्वं कार्यस्येति भावः । व्याप्यत्वे तत्कार्यत्वोच्छेदप्रसंगेन तु हेतुमतीसत्त्वं न साधयेदिति । अन्यपार्थक्ये दोषाः प्राप्नुवन्ति अतः सर्वथा गुण
भावादि विमृत्यादावनुपलब्धिरिति किंचित् वह्निधूमादीनां सम्बन्धिनि तत्त्वे सत्यनुमानाद्यपि सिद्धिमत्ता । एवं तदा हेतु प्रतीतिरिति पुनरागमः प्रसज्यते तत्पाना
त्तिरूपव्याप्तेर्वैरस्याह । धूमवति पर्वते वह्निसंसर्गाद्दूरे परसामान्यमिमाह । प्रमेयमीति । अन्यत्वव्यतिरेकाहत्यादिदेव न प्रमेयत्वं । अयादित

नचैतद्युक्तं स्मृत्यनुमानादिहेतुप्रतीते हेतुत्वम् । कथं एकानोऽहेतुमानलेति । एवं तर्हि हेतुमतो व्याप्यत्वेनान्यस्य व्याप्तिः न तात्र हेतुमत्त्वरूपत्वं । अ
तदाहेतुपपत्तिः । हेतुमतिरेव व्याप्यत्वं । कथं । एकानोहेतुमानलेति । एवमपि व्याप्यत्वानिमित्तेन व्याप्यत्वं संप्रसारणार्थं । व्याप्यत्वनिमित्तत्वे
तत्प्रयोगे । निरुपाधिकत्वे व्यापकव्याप्यसंप्रसारणार्थं । व्यापकव्याप्यसंप्रसारणार्थं । व्याप्यव्यापकसंप्रसारणोपपत्तेः स्यात् । ननु हेतुमति । नो हेतु
व्याप्यत्वसंप्रसारणे व्यापकसंप्रसारणव्यापकत्वं । व्याप्यत्वसंप्रसारणेऽहेतुव्यापकसंप्रसारणव्याप्त्यादिः स्यात् । न संप्रसारणे संप्रसारणविषय
कः प्रसंगः । ननु कथं तर्हि तत्त्वानुमानविषयत्वं । समानोऽयं संप्रसारणप्रतिषेधात्प्रतिषेधः । [redacted] समानोऽयं
संप्रसारणप्रतिषेधात्प्रतिषेधः प्राप्नोति समानोऽयं तत्त्वं च नैवोपपद्यते । हेतुप्रतिषेधार्थं च । व्याप्यत्वनिमित्ततत्त्वं व्याप्तेः प्रयोजनं
व्यापकमितीति व्यापकीभवति । व्यापकीभवति तत्त्वेति व्यापकीभवति । सतत्त्वे निमित्तत्वे च तदुपपत्तेः । नत्वन्तरेण निमित्तं तत्र निमित्तं व्याप
कत्वं । अतः तत्र निमित्तस्य निमित्तत्वाद्व्याप्यत्वे तत्पर्यायः । अतः पुनः संप्रसारणेऽपि तु न निमित्तत्वमिति गम्यते । नन्वौ स्वसंप्रसारणमिति
निमित्तमितिगम्यते । व्यापकत्वेन व्यापको निमित्तं निमित्तं गम्यते ॥

तदित्ति तैरप्यसंप्रसारणप्रतिषेधोऽनभिधेयत्वात् । नन्वपि ति । ननु हेतुते धूमादिरूपरसामान्यविशेषानुपपत्तेर्गौणार्थत्वं संप्रतीयते । इह तु मुख्यार्थत्वं
अनेकधर्मिणां प्रहणं । तस्य संस्कारपर्यन्तानन्तरमात्रतादृशे गौणत्वाद्व्यवहारो गौणत्वादिदोषः ॥ ॥ ॥ ॥

२८ अनर्पहेकारान्यां पूर्वैर्मण्यवादि तद्वति ४

व्याप्यत्वे नित्यपेक्षित्वात् तन्निमित्ते व्याप्यता गारवृ सामेण एत पंचभावः हृदयनिरोध्यत्वादेर्नोपपत्ते। ननु समनादिः व्यापपर नियमो निर्देशेन चोरनीपः व्याप्य
तमनियतिसिद्धोन विरुद्धतेन नवृत्ति निर्देशः व्याप्यामि सामानाधिकरण्येन साध्ये हेतुना व्याधिकरणेन नाम चो। व्याप्यत्वमनौरेः यदा दृष्टो हृदयति
तस्येत्यर्थः। व्याप्यत्वस्य पोद्भूतत्वादिति। एवं चोभयपक्षे परत्वात्समानाधिकरण्यतेरित्त्वनुमितौ तेषु। [illegible] चतुर्विधतातत्त्वनुमानसाधनताभेदेन प
विरोधपक्षे तेषामपतनिमित्तप्रसंगे। नेतरसाद्भावतः समनासाभावात् [illegible] परत्वेन च प्राप्तौ निषेध विभागः। दूतैः। [illegible]

प्र ४

व्यापकवाच्यत्वे यानर्थोपः व्यापकत्वनिरूपितवृत्तितेषामभावः व्याप्यत्वेति। व्यापकत्वव्यापकत्वे नित्ये वाद्भूपतिसमानाधिकरण्याद्वीका
त्र हि संबंधपदो। व्यापकत्वे वा दृष्टपतिः निजाभावस्य दृष्टपतिमत्वतिः। दृष्टान्तस्य हेतुनैरसिद्धावेतावि भागत्वेन्द्रतेपापत्त्वाद्दूषणमित्यर्थ
पे त्वसमानतः किंतर्हि दृष्टापपत्तिः। व्याप्यत्वे। व्यापदस्य धामिविशिष्टनिपाततोऽस्यहेतु ग्राह्यत्वे परांतव्याप्यपूरुषसारिवचने व्याप्यत्व
प हूर्यं वचने संव्यवहारतो व्यवहारतो पच्य निपातते। इदंवृत्तिनिपादस्य वचो व्यापदस्य विभागपो व्यापदस्य व्यापादौ। व्यपदेशसहिते ग्राह्यत्वे
हृदयेनोत्पत्तपूर्वसारिवचनेऽयो ग्राह्यमिते न सतारतामकारतो पच्य निपाततेः इदंवृत्तिनिलोपरमस्ये चैव यो। व्यापादस्य व्यामिति विभाषा पो।
मित स्यातोमिति निपातते। पी राणितेः तेऽश्रोभावश्रिभाषो निपातते। तु पुनः श्याभावः वृक्षाश्रिभावः। सोमेश्याभावः व्याप्त्यत्र श्रिभावः।
वतही रानीमिरभ्रवति। श्रुतः सामाद्विनिरुद्द्रवचने श्याभावः। नन्वही रानीमिरभ्रवतिश्चितानाम्या हारेति सोमनदृत्ते श्याभावः व्याप्त्यत्र श्रिभा
वः

पे विरुद्धावोधनावरुद्धे पापमिति के परमापुरान्तंप्य नैव परदृष्ट्वा न्यसमेनन्याद्दृतीयमपूरान्तं वृषभपामञ्जनेनसंग्रहसूत्रे एतच्चव्यसाक्षात्स्वर्ग नाभावप्रदातारं
त्रैकपदे निरः क्विरः इतिनिपातः श्राश्रोपपत्ता चित्वमितिमतिविद्ध तत्तो द्वस्तीस्ता पुरन्ते परं भवतितावदेदूवे तरत्तरोऽभिधानेः १ पूर्वनिनिचोतन्मप्रि
विदूतास्यनुरोतारिति नसाकेभात कोनुरत्ने नेयात्प्तसीराणस्ये चामिति परमापुरन्ते निरि चोरान्ननती मपरारूपणानिपातेः। सोमनदृत्तशनिश्चि
नसे वन्हुले श्याभावा तिनिपमाश्रूपणात सोमार गोत्रे के तेपि श्याभावः बन्धिद्दूपते॥ ॥ ॥ ॥

प्र ४

न संप्रसारणो । त्रिमयं मिरमुच्यते । नन्विष्टलिपि ग्रहणं नो नव्यहारीणां नुरुं न सारणमुक्तं तद्यथा वं नोपगुणः सर्वेषां पामोति गृह्यते तेन तरस्य पाणातून ग्रू
वे सेधेति ग्रहण रेण घूलने वसिपतीति न संप्रसारणो हे न सारणो ग्रहणवर्धि कर एव यो ग्रिह्नणो । अविवेश पदोन्त्ववृत्तिकया तो दि पी वकृतिक कृ विति परासो पु
त्राप्यान्नकृत्प्रसहि दि पं तं नक त्रा चमकृते भालतविनिरोषः । इतप्रथवर्त्तिका यो वनि सोने च न्नौ ते लोति । न नु बेसार्नो भिन्न पाप रिभाषये हाणि शकत्रसपुरुष्या नेनि
स्याहे । नहित्व स्थिपिपनाहि । नाथहि दिनो व व्यो यम्पराणि । एवं तत्रसी नतानि कारोप न्नुपरि वा सोति । न व मासे रेणो पोपग्रणतलस्य कापं भवि यस्यमानि । ने तलया पणि
आनो वाक्य पोत्तानिण चेतन्नी । नाम्ये भद्दे तितो पपतिन्य सनिस्य पणाः संप्रसारणो भवती शिपरपेण्या पुः पी । भा तेज्ञा दिति । नृपे हल साहा पके दी भावनु
तत्यपोत्तवे । न्यासो नो भूः । न्यानी नमूलः एतदुपपद्या णा दिनि । दिनात्रस्वसर्वेष्मणा । संप्रसारणो स्याति । भावनु च नमनयं वं कृत्प्रात संप्रसारणो हन्ते सं
प्रसारणा परं वर्त्तते हृपोहि कारपोरेक्कारणो लिहह संप्रातान्न । न्ययीनो भूः । न्यायीन मस्य इति । परण किला नार्थः । न सर्वस्य गुणः । संप्रसारणो भवतीति । तान
प्याप वः पी मापश्च ज्ञा लि । नेनर । त्रितापश्च । लि हूहू निविधि पत्नमा तो तापकोभवति । न च प्याप वः संप्रसारणो नास्ति । शिविसंप्रसारणो हि होने सम्प्रस
ज्ञो तु । एवमपिता पकृमेव । न वें ग्या पतिषि । नैपोत्र्या नपरी कार्या हि विशेषण गृहीव्याको पी पुंस्लि निभरे तनो । तापप्रसाम्ना पर्यं । न सर्वस्य गुणः संप्रसा
रणो भवतीति । पश्यय्या पः पी भावश्च । लि एवमप्पनेकांति कमेतत । एतावन्तलन्नातेन सर्वस्य गुणः संप्रसारणो भवतीति न चकृतेए तत्तत्परस्य भ
विष्यति न पूर्वस्येति । उच्चानेत्रो तसि न सर्व त कृ तापतत्परस्य भविष्यति न पूर्वस्येति । एव्यापो ग्ला हूतणसि त्वपि संप्रसारणो तत्योहितान तत्परस्य
भिनि र्वर्तते हेतम पशभिनिर्वृतमे कृतयस्न नव्यानाभि निर्वर्तनसप्रतिषेधेन निवृत्तिः तन्यायेत । तुनाभिनिर्वर्त्ततस्य पोर्दिशु त्रेनततुपान्नामि र्वृक्ष्या एवि
कैते न हृत्न सर्वांत । न्याया पर्यहेमन्न भिनिर्वृतत्वस्यानाभि निर्वर्तमे वातन्त्रि निमित्त संज्ञको प्रभृः । न संप्रसारणे संप्रसारणमिति । ने पुरोवः
पतानुद्यते उपमाने । प्योत्ता समिन कृत एतत्परस्य भविष्यति न पूर्वस्येति । इति तेन च हिते नविषिप्तेम हेतानासत्रपवु धेन न्याया चावी तास
भिन्नाकृगन्नते । एतदेवता पपत्रि पूरस्य भविष्यति न पूर्वस्येति परवेन संप्रसारणो संप्रसारणामिति मानितिषेधं ज्ञा तिपरस्यु व्यातस्य पोगस्त्रहणोप्
त्वपि संप्रसारणं तत्परितान तरस्याभि निर्वर्त्तनं पदं तन्मभिनिर्वर्तनमेव । प्रसन्न रूपनानाभि निर्वर्तनस्य प्रतिषेधेन निवृत्तिः तन्यायेत । तुमिनिदृत्त्यस्य पी
र्भिनिर्वृत्तिः । नच तपेर्वन्तस्य प्रतिषेधो दोषः ॥

नसंप्रसारणं। किंतर्हीति। संप्रसारणनिमित्तं परत्वेनसंप्रसारणप्राप्नेनोपजायते इत्यादिहेतो षष्ठ्यद्रष्टृति। उत्तरार्थस्यैवाभ्यासस्य करोभवतीतिपर

हं २

किंतर्हि संप्रसारणप्राप्यं पतन्मात्रो तितस्य प्रतिषेधं। ततः पूर्वत्वेनमतिविद्रूपणादेशेन सिद्धं। पदरूपसंग्रहेन्यथापि पूर्वत्वमनभिनिर्वृत्तं प्र
सप्तनभिनिर्वृत्तमेव तत्र निमित्तसंस्थ पौनः पुनश्च इति। तादृश्यां तात्वभविष्यतीत्यपेक्षो। इदुद्रति। एवं मिहापि प्रसारणवृत्तसंप्र
सारणं [redacted] तेचापनस्य सारणसंप्रसारणं तत्र नप्राप्तिर्पूर्वो भविष्यतीत्यपेक्षया प्रसारणमिति न तं मात्रेषु
न प्रसारणप्रवृत्तं [redacted] किंच प्रसारणप्रकरणेपुनः प्रसारणप्रवृत्तमतो न्यत्र प्रसारणप्र
तिषेधार्थः। प्रसारणमिति तेमात्रेपुनः प्रसारणप्रवृत्तस्यपोत्तु नं निर्देशस्याम पिपूर्वत्वं प्रसारणं तस्यापि प्रतिषेधो प्राप्ता
न। अपोलिति। निषेधे नेतरेतिनपात नै। हलादिस्त्रो पापवादेः प्रसारणं। इहं तदि स्यपुनमवीनामनर्हते। एवमाह तेः उपा
मात्रेण तत्स्मिन् सिद्धतिं। किंतारणं। उकारेणन्यान्यभावात्। एकादेशोह तेनापि पूर्वभावात्। एकादेशः पूर्वविधौ स्थानिवद्भवती
तिस्थानिवद्भावादेवमेव ॥ ॥

येन संप्रसारणं भवति न पूर्वत्वं एकादेशो क्रियते इति। परेषामपि द्रष्टव्यात् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

उणो धुवेति। उपधग्रहणं स्वेभ्योऽपां सरूपसग्रहणं इतिवृत्। लारेकाः [illegible] विभाषा गृहनरूपा गे दि रनुवर्तते स्पष्टा। एवं विनयीति संप्रसारणं हि वर्तते। ७
वः स्पनुपेहि ऐ। यस्केकाव्यात् प्राप्तिर्विज्ञाय प्राप्तिर्वा स्विपनं तिर्यक्ये। नचन्ने संप्रसारणं पितिसंप्रसारणं नचोदितो भावान्तिकभावः। [illegible]

एवं तर्हि समानांगग्रहणं कर्तव्यं। समानांगग्रहणं तु कर्तव्यं। न संप्रसारणे संप्रसारणं समानांग इति वक्तव्यं। तत्रोपोपधग्रहणे दोषः। तत्रोपोपधग्रहणे दोषो
भवति। उपेधग्रहणात्वीकृते। उपेधग्रहणे न वा पदस्यान्यस्य प्रसारणं प्राप्तिविज्ञानं स्विपनं पाति प्रतिषेधात्। न वा एष परिहारः। किं कारणं। पदस्यान्यस्य प्रसार
णप्राप्तिर्विज्ञानं हि तोपांपाप्तिः। सा पदविधिर्यते। यावत्तत्परिषेधः। वृत्तान्तं च। वृत्तं तं पुनर्निमत्तो। यथा वा पदस्योऽगस्य प्रसारणप्राप्तिरिति
न विषिद्धयते। धातुरूपात्यस समस्या नाभिनिर्वृत्तस्य प्रतिषेधेन निवृत्तिः। कृत्वा कर्तुं भिति। अथ च परिसमे। नन एव। सो। परत्व च। कोः
स्याभिनिर्वृत्तेन तरां संबद्धे भवति। अथवा पदस्योगस्य प्रसारणप्राप्तिः स्मनेन निवृत्ता। पात तत्र पारभित्ता कोऽशेराणां तत एव। इति। अथ सिद्ध स्वादु हि
ऐति लक्षणक्रम वृत्तं प्रसारणं प्राप्तं नरेण लक्षणं प्रतिषेधीन भविष्यति। आनित्ये इतरेषु ह्रस्वो लोपः। स्यादिति। अनित्ये। संप्रसारणो च तै
वे। इतरेषु ह्रस्वो लोपः। स्यादिति लक्ष्यः। तत्रैव कुतः। तत्स्थाने। स्परसीतिविवक्षा। नाग्र एव मैत्रो संप्रसारणं तो न तु कृतं तथा। अथ रवानेन तु नो निवृत्तः।
नच भवति विधिमानत्यु पिन्दईनः। कं स्यात् पा: संज्ञायां। कुत्स्या पा: संज्ञायां मतो संप्रसारणो च नियो। कं सो वं नपन्योऽधिजः। तत एवः कं सीवा
ना। संज्ञायामिति किं मर्थ्यं। कृत्सानाना नरस्ती ॥ पंक्ति२
३ ॥ ष्यमेर्नत्रैवक्तं ॥

[illegible] अत्र समानांगग्रहणेऽर्थात्विसुवीस्यस्य संप्रसारणस्य निषेधप्रसंगः [illegible] मिति। निष्प्रसवौ तिसमा [illegible] ॥ जन्यु एवं सु इति समाप्तां ए
तः कृत्सा पा इति। अथ संरी कृतं धीन। इत्यत्र कृतौ अथ कृत्स्य निपातनात् शान्तिकं नारस्वाम ॥ सि ॥ ॥ ॥ २

वर्णानामानन्तर्ये। अथ गतरश्मीति कित् इति कषयति सत्र नैर्ऋत्यं। तत्र लिपिः मनुष्याणां तत्र किति तिथि नैऋत्यं सुमनसां (तं) विकल्पे प्रति सिद्धकिति तिथि विलापिनी च
कोरात्लिपि तनु करणे यमानतं समनसारणानि वे परोपकारे वह लिपि रितिभाष्यार्थः ॥ ॥ इत्येवमाद्यो पन्थाः पप्रथ मतः प्रयाणे मापम् पुरांपि व पर्यासाभाष्य स्मृष

वर्णानां प्रमतर प्लो॥ वर्णानां पृथग्रहणं ज्ञानस्य मत्वं ने प्रमतरप्लां प्रति कित् कृत् वंश वर्णानां मन्त्री तेन सिद्धं। कथं न वर्णानां
ने उप प्रशरी रोगेचार्हर्ति वने। तत्र लौरी एवं तैते न सिद्धं तन्न तत्रु वचु अतनु अतनु चपेरपि नित्येन प्रकारत्व योगिन विधु संप्रसा
रणम्। अपनृ पुः। अप्ये ह्यपि चेद् प्रसाध्यं तत्रैवं कालानि सिद्धं भवति। पर्युषे व वोरन निर्वातिना सिध्यति त्यागिने नैन नन्द को
ऽरां तिष्ठन् तु रूपतेऽनतिक्रिस्मेऽसे वर्णानां प्रतिषेधे प्राप्ते कितितिभाषा आरभ्यते॥ ॥ इति श्रीमद्भगवत्पत
ञ्जलिविरचिते व्याकरणमहाभाष्ये प्रथमस्याध्यायस्य प्रथमे पादे द्वितीयं ॥ ॥ ॥ ॥

मे पादे द्वितीयमाह्निकम् ॥ राम राम श्रीगणेशाय नमः ॥ २ २ ॥

२८

[illegible]

[illegible]

[illegible]

× प्रकृत्यभिवृत्तौ भावाद्भावादिप्रत्ययान्नामादिवृत्तेः ×४

दृश्यंते इति। एतस्य उपदेशस्य स्थिरत्वेन सोऽयं ज्ञानमनमात्मता इति। पर्युदासप्रयोगे समानाधिकरणतया तात्पर्यप्रतिपत्तौ नानिलत्व इति यत्नेनापि प्रयोक्तुं व्याख्या न प्रयुज्यते। किंतु विशेषणमपि तद्वृत्तौ परस्परमपेक्षते स्यात् समवायित्वे गुणादिभेदोऽपि न प्रत्यक्षसिद्धिर्भवितुं नार्हति पदार्थान्तरत्वेन तत्र अपदोत्तरविशेषणत्वं। नैव दृष्टान्तः। एवं तत्र स्वातंत्र्येण भवतीति। तेन निराकृतमानेन प्राप्तानमनुविधिः परिनिष्ठितस्य व्याख्याने उपदेशे परं तेन तद्धर्मेण स्यात् भवतीति तत्र प्रागुक्तं प्रतिबिम्बम्। एतस्य उपदेशस्य तस्यात्मनः पुरुषस्य एकस्य आनिनेनेनोपात्तता नानात्वं प्रसिद्धिमनादि प्राप्तिर्वृत्तेः स्वानेनानेन पदार्थान्तरस्य नित्यत्वं सिद्धं नित्यं

श्रोत्रिया गीयं

दृश्यंते हि गिले लक्षानां यं केनचित् नानात्वे परस्य तद्धर्मा परस्य प्राप्नुवंति। ननु चैवं तत्र पदार्थे एकस्य प्रतिबिंबितोऽपि मानेन परस्य तद्धर्मा परस्य प्राप्नुवंति। संतु स्यादपि तद्धर्मत्वेन पुरुष्यानित्यत्वं प्राप्ते स्वगृहीतेन प्रहणात् न पुनरात्मनि भविष्यति। ननु नैतदुपदेशस्य तत्प्रतिबिंबितप्रमाणेन परस्य तद्धर्मा परिपूर्णत्वेन पुरुषस्यानित्यत्वं प्राप्ते स्वगृहीतेन प्रहणात् तेन भविष्यति। सम्यगस्ति पौरुषेयानित्यत्वं सास्ति विज्ञापयं॥

पापिनमनु विमार्गे न सिध्यति। प्रकारस्यानेन तेषामेकस्य तत्कारे स्वाश्रयाभावो नित्यो पदार्थः। [redacted]। तत्र प्रत्युत्पन्ने स्वपक्षे एकदेशे तत्संयमत्व पापिना धर्मेण तत्स्वरूपस्य कारणस्य प्राप्नोति। यथाभ्युपगमः प्रकृतस्य दोषे। तत्र कारणोपपत्त्या नित्यत्वं भावे सिद्धे तस्य भावाद्भावसिद्धत्वाच्च द्रव्यस्याकारस्य लोपेन प्राप्नोति। एवं तर्हि बाणीदाविव लक्षणं स्यादग्निरित्यदृष्टमुक्तं। अत एवा न परिहारे समाप्यादन्यान्नीतिः स्थापकादागमादृष्ट आत्वं न बाध्यत इति सिद्धान्तो न भविष्यति।

एवं तर्हि नुगर्णार्हं गंवलस्य द्विसनाम्निरेदूं मूलं। न्यतरस्यां वाचभ्यरिहारे। समा नुगागर्हिनीतिकरणकारस्यार्थ पञ्चाशतेन कषवृत्तिलिप्तिरातेभ विपत्ति।
दैन सूर्ति। दूने। संप्रसारणमिरेपुरु.तेहृस्वरे हाणृतेतला। हतरक्षालमसतमेस्त तते। नोलहोतिनना हूको एषा तेमसंगः। मवते वंति। पणेषु समसी
रणम्हिनिभागः। इतरत्तु पश्चारात्तमनंनोक्तमिति निनाह। व्युत्पत्तिमिति म्य पाणीतिमहिपमस्तलवतणो तेषोति नाम्विपतरेतिमनः। रेशायद् उणेदरा

एवं तर्हि एवं तं पदु परे पारूणपिविनिरतापमणे। हतनानिसत्वापिमासोतिभवतेना त्वात्तं। षुनषांनु स्मात्यमनति। पूर्वंत नमसभनाति। नपि
प्पाति। ईरमिहसंवधार्ये मातं। क्रिपतौ चरतेपनिति। नृमत्रचर्ते ऐ। पूरत्ताहूतेति। एवं तर्हि इरतिं इहसमवापरं व्यातं। क्रिपतो संप्रसारणमि
ति। नृमत्रचर्ते ऐ। पहत्ताराते। निरसं संप्रसारणे। हे.ते। प्याते पाणोमहते। पि-च्युनितमात्। नाहिह.ते संप्रसारणोप्रा प्रोति। किं.कार्
ले। न्यतरतोपूर्वं तं। तेनवाष्पते। पसचत्त कृणांतरेणनिमित्तं विहूतेनतरेनितेन। नसंपृसारणमेवात्तसानिमित्तं विहतिंन्य
वचंतेसरणात रेपूर्वतेमती। रो। उभयोर्निरपोः परत्वाद्हाते ह.तेस महारणे। संप्रसारणे संप्रसारणापूर्वत्वं। कार्यहं.तेतात्
नरातं नभविष्यति। व्यहाणि चरूपं निरातमनिर्मितात। एवमपिनरेषु। उपरेशाय ददलोन क्रियते॥ ॥ ॥ ४

एतत्संप्रसारणमिरेपुरु.तेष्वत्रसंगात्र रू.ते यन्महतेवर्तमिन्द्रं तत्समानं भवतीति एत्वार्थोक्त्वा पणारातस्मान्निधितात्स्यानिवत्ताभ एम
वात्संप्रसारणमिरेपुरु.तेषुप्रसंगः॥ ॥ २६

दा

शितापित्राधेरत्रिविः तन्नस्य मत्रापत्तौ तारौ नो सिद्धत्वाद् रिशतौतिप्रतिषेधो नर्थकः स्यात यत्र तु दीर्घनिमित्तनिषेधेनात्तं भवतीति द्रापत्ते न्यत्रांशतौ प्रसक्तमप्रयोजन
नमप्त्रिपतिषातौ ताहेश्वरादादानां भावतो नतरोहित्यं स्योजः शानौ तौ चास्वत्वापेक्षितानार्थत्वं प्राप्नोति न भवतीति तापत्ते तत्कारदृशि तत्त्वतोक्ता कोणाभ

प्र तै
परि न त्रिपतेनेता रोनेतत्व्यापित्राप्नोति निषेधोनर्थकः स्यात्वापेक्षमतो तिर्वाचितु नत्रपि निमित्तिपत्त्यताव्यं भवतीति पारपं कीर्त्तः जीनां एवत्यानां शासिने
तरलिताप्र रुं निपात्रा यैमेत नत्स्यात क्कौदः जीनां एतावेतेति पत्राह ईश्वौनानां मेवितां वौतिर्ख रिन्वेस्याप्येवेत्से नेत्यत्र हृपणमनुवर्त्तते पतिं रहनाहि लिन्तानी
पंनेजत्वानी ये शोनि शानीपा पात्वारापोस्पः प्राप्नुवेति स्यत्रापि नापं समतिती पृथक्त्वापात्स्यातं नांवतप्तेति पतपणशिशोतिप्रतिषेधं
शासि पतिहित्वा पेरनत्रिशाल्पि कापा नं स्यया वा पुनरत्ते सल परेशादति ननु चो तं वैतिः नात्ता नौ पंचैस्तेः ननाने पं वेन्नात्वावी पं ज्ञोः निषु
नीपं प्रत्वात् पारपः प्राप्नुवेति स्यत्रापि स्थानिवद्भावो द्रापत्तः नाणाइप स्यालं नोर्वंतरहस्मि स्यात्तणशपुष्पसंत्यानौ स्यात्तेणशपुषसंख्यानं
कृतेषं जमतो मन्ते स्यद्दितौतिप्रतिषेधः प्राप्नोति नैषदोषः नेवं वितापतेत्का कारदृपे प्रसतोपंक्तित नत्रौन त्स्य शि नस्यापितौति कं
पंनादेश कारत्वात् तनशितस्य शितौ तिपदेवं तनेषपरसत्वापप्राप्नोति स्यत्रापि प्रकर्षितिडनेति ॥ ॥ ॥
आशि तु तै

तथाणतेपापप्रति निधिस्तरणं स्य स्थानाशतिप्रतिपाप स्थानात शिराणात निषेधा देशपात्तं भवतेनाप वर्त्तत्तत्वं पप्रति निरूपणो चरपनिशे
पाभावान्यपेन नाभावानु भवतीति मन्यते स्यत्रापि नविवेति स्यात निराश्रितचापः प्रयोजनं ॥ ॥ ॥ ॥

६ × तत्राशितत्करणेमनर्थकं स्यादि × दा

श्रीभव४

किंपुनर्गुणाःनचप्रदेशमेरुकाद्याःअनेनप्रकारेणनचसत्ताःनैवेनानामपर्यायमात्रमिति॥अनेनप्रकारेणपर्यायान्तरेणनानात्वं॥तत्रप्रत्यक्षेणैवतेतुविशेषाःप्रतिपद्यन्ते
नोहि॥कर्मेन्द्रियेणचपरस्परंभावरूपसमर्थनमात्रः॥तथाकर्तृत्वेनकारकत्वंइतिकारकप्रत्ययेनकारणैः॥स्वभावनिमित्तत्वंपाचनेनात्रकर्तृत्वमित्याहदानेनमयेतेनोक्तं
प्रत्यक्षेणामेतेनानामुपदेशसामर्थ्याद्दर्शनमितिचनसामर्थ्यात्॥प्रामाण्यंवेदस्याःशब्दनेयोपदेशेनितिचनस्वाप्रकाशः॥इत्येवेतन्नेव॥नपुनरुक्तत्वमाहेतुरहेतुरपिसो
नेपाते॥अनवाचाःशब्दैतिप्रमाणे॥यथानित्यत्वेनगतमात्रप्रत्ययितिपूर्वीपुनर्नि॥नेषुपुनःतेषुनिरसनात्प्रत्ययि॥तत्कारणैः॥पदार्थव्यवस्थापनेद्वितीयेनतेनसंबंधस्य

किंपुनरेवंपर्यायाःपरस्परविरहमिति॥अथाहेतुविरामसत्तापेक्षितिविशेषःप्रतिनियतात्॥कथमन्यविशेषः॥अथापिसेकारेणव्यतिरेकव्याप्तिरूक्तात्॥
यत्प्रतीतिकारणपूर्वापि॥पृथिवीवत्॥अथापि॥तस्यात्मविशिष्टानित्यत्वात्॥अनेकानुपपत्तेः॥तेकारकेणानित्यत्वादित्यतिरेकात्॥अथाप्रसंगात्॥
तेरतिजलायामेतैजसपार्थिवमितिप्रत्यक्षविषयत्वात्॥इति॥तत्त्वं॥तत्त्वं॥अथाकोऽयंतत्त्वम्॥पृथक्त्वविशिष्टविशेषः॥अत्रनियमार्थं॥
स्थितैः॥आत्मा॥आत्मनिष्ठत्वमपिपरस्परविरोधित्वात्॥अथाहसत्त्वंत्वात्॥अथासत्त्वंज्ञानविरोधितिपरत्वे॥इत्यत्र॥आत्मतत्त्वार्थोक्ति॥
अत्रपरापरत्वादीनिविशेषणानि॥अथापरीनांपरमाणुत्वेनचलत्वात्॥तेषामनित्यत्वे॥विशेषणात्॥आत्मनिष्ठा॥नानीत्यपरत्वाद्यापारस्ताः॥
नेति॥अथतत्त्वंविशेषणप्रतिषेधः॥प्रतिनियता॥ज्ञानिमतिप्रतिषेधश्चव्यतिरेकात्सर्वानि॥एवंतत्प्रत्यक्षं॥कोऽपिप्रतिषेधव्यतिरेकात्
परीक्षायांनेषुनेदं॥द्विजातिश्चविरुद्धा॥तत्रैवाहमिति॥अतएवसत्त्वंकारणम्॥एतत्त्वंप्रतिपादकंकारणसंयोगविनिमेषु॥ ॥ ॥ ॥

द्रव्यगुणानामसत्ताः॥अथैवमिति॥तत्रपरत्वापरत्वेतत्संख्याविशेषनेनैवनित्यत्वानित्यत्वादेवंपरत्वादिविशेषसमवायानांतथात्वात्॥अथापि
ति॥एतदुक्तंभवति॥कार्यद्रव्यंपरमाणुद्वयणुकादिक्रमेणसमवायिकारणंतत्रापिनित्यानित्यत्वविशेषविषयसमवायात्॥पर्यायस्तु
स्वभावापेक्षालक्षणवत्कारणेभवतीतिसंयोगविभागवशात्॥नात्मनेवगुणाःकर्माणिसंयुक्तसमवायात्॥तत्प्रकृतेनात्मनात्मसमवायत्व
कारणत्वंसंयोगविभागेवत्क्रियाविशेषः॥अथैतत्संयोगपरत्वादिसंख्याविभक्तं॥ ॥ ॥ ॥ ॥

[illegible]मर्यादति। चतुर्भा समेती त्वीनुरेतिर तेसेरत्। तोचेति नि तेवि निपातस्थापे सयेः। [illegible]मिति। नेतरयियसर्गपेन तत्र ग्नोरिति तिसर्गोपः। वदतेनंदुल
माधोगेपोनिस्यरभानः [illegible] मिति। मानुमाविनएतेताएकाएतनिमितकुः। प्रतपोतो अनेसकी हूरा ग्रमध्ये गएषोपुक [illegible] व्यापतरति। इह वनेती

गेपरोषः। सहनावरिखोनोरहिमहतोएरीधामिति। नितदेरताम्प्रतपे। सम्पत्त गहिराते रेन कर्मणः। शिष्टी तेयेराहति। नितत्रश्पतेहृदं। कुसनद्विती
हः। स्पसाद्यौ वेगष्पतोनुः पुनः स्पतेरपुः। मपतिनि शान वर्तते। वृष्टिः विश्वप्रसये वर्तते। वर्षं पुनर्योनामा मत्स्पार्थे वर्तते। चहुर्थे त्यापि धातनी
मनेतिलप घातु विं मकिगराहृः ठेरने चापि वर्तते। केशान पतीति। रिहः लतिनोरणा पाड्या हृदयः। पेरणे चापि वर्तते। न्यायि ग्रनो रतो रुहि वी
वे
हेमरतो मुलव्याग्रवपेति। कुरोतिरमतग्राहु भरिहे तिरिमर्तेनरणोचापि वर्तते। एष कृष्णाहे कुरुउनरएने तिगाम्यते। निरेष रोचापि वर्तते। वृहे
कृष्णद्वे कृष्ण। न्यप्रपानमिनः कृष्णव्यापये निगम्यते। सर्वे षामेव परिहारः। शिती तुष्यतेनवाचाशिते पप्रपामः प्रतपले होतेन। कस्तु मनात
हिम द्विति पत्तपल हणमति वेषः। गाध्य मिति। तु हे नयमस्पेनभविष्यति। न्याय पताशुनारत्नु पर्युरातः। ननुचोतम शितेन कारेशेवतिषु
धन्याशिवलारिति। नेपुरेपः। एकारेशः पूर्वविधौ स्थानिवद्भवतीति स्थानिवद्भावान्नेपरपिमसपचितिधिरिति। न्याकापेनररति ले
क्री
पवति। भवमे तेतेम न्याकाएनतनतोतः मसपवि विधिरिति। परपूर्वं तामग्रेसरनकृत्यभना वैशाहिति। परस्मान्माहरूर मिति। मत व्याख्याप
तेषपोनः। न्यापाणि त्रिपते। एतमापिनरोपः। कृ षे। लिरीसनुतत्ते। हिलकार कृष्णपनिर्देशः। लिरिति कारएहविति। दुतेन कृता सोत्यदा
वीभवति। परकृमानएक पसंख्यानमिति। परस्मुतेन्यपवापा कामनिषेधमर्थो। क्रोतिमनिषिधो लोपकोनापारस्याने चाधनहति॥ ॥

त्वयंपोनः पूर्वे विप्रतिषेधाल्लोपेन पत्ता व्याप्तेतत ता साद्या ना त्याति वताभावः। [illegible]कापूति। लिरिव्यपोपुरस्तमहितेन कारको निर्देशान्नात्र
चहितो वसलकारस्यमपोजनाभावारिहापेतेविहावतः। तातस्पपामेन[illegible]तिन्नेन तत्तारावितिस्थानिवताभावान्नलरत्वारिषिध्यति॥
ध्रा

श्री

प्रातिहारिक प्रतिषेधः इति । उपाश्रयी नां प्रातिहारिक [illegible] ग्रामानुग्रामं [illegible] इत्यादि सूत्रं [illegible] प्रत्यर्पणीयं ततो न [illegible] परे [illegible] वादिभिः आतङ्कः ।
[illegible] पूजा [illegible] न [illegible] तत्त्वं [illegible] तेन [illegible] प्रातिहारिक [illegible] संगः । [illegible] इति । उपाश्रयो [illegible] नि
प्रातिहारिका [illegible] विभागः । एतदुक्तं [illegible] भवति [illegible] न [illegible] प्रातिहारिक [illegible]

प्रातिहारिक प्रतिषेधः । प्रातिहारिकाणां प्रतिषेधो वक्तव्यः । [illegible] । नैव [illegible] वक्तव्यः । न [illegible] प्रतिषेध [illegible] इति ॥
न प्रातिहारिका नाम [illegible] परकीयो [illegible] [redacted] । [illegible] इति [illegible] न स्यात् । [illegible] इति [illegible]
[illegible] प्रतिषेधार्थं [illegible] प्रातिहारिकाणां प्रतिषेधो न
धि [illegible] प्रातिहारिक [illegible] प्रातिहारिक [illegible] इति [illegible]
[illegible] एकम् [illegible] प्रातिहारिकाणां नो परे [illegible] ॥ ॥ ॥

दृ [illegible] प्रातिहारिक [illegible] न [illegible] परे [illegible] इति [illegible]
[illegible] प्रातिहारिक [illegible] विधानां [illegible] न [illegible]
[illegible] ॥ ॥

५८

कीदृ· तोनेति। यातेणर्थं विनि। विभायानो। यतेरितिविभ. लेप्यापि नियर्थेन नतो संकानेनेत्नु विभ. यातनुभवति। अभेस्ताद्र: पूर्वभत ग्रातीनी। कार ए प्र
हए ता मात्र नेपर विपरो पलक्ष सर्वम्भि ति संग्रामनेनुत्ति स्यमात्रं भनति।। कि ता। परलोकः यथो नतनुपर्योति पारलौकि. ये। यथो नतमितिर ना यानुशति
कानैनो चेतुभवपरस्याद्र:। आत्म पौपाधिक्राप्तं नु चेत्सि यात्तिरहर्ष पलेर्येन नतेन तानम्याले भनति।। भवनेत्ता नार्थ संस्थि। सोकाद्र्येति दुः स्यार्थोति
यति ती नार्थः प्रपुरुते। स्तोकाद्य्ये ताप तत्स्मर्या चगमात्। शदनुत्रापमानक. तैः कार्यात्रति: सिध्य तिति निमि निवृत्तौ नभवति गजकुलेश्वरेनैसाधप सी
ति। ताने यापार नेत्ता तो निपि यते। नचेवता नस्मयुत्यत्तो। सि यति नापस: यानि भूत हा नल ताण प्रकाशोभवती नार्थः नत्र: सेधपती। ति। ता

कीदृ जी याते णौ ली पतेरूपसंख्यानं मते भनत्राती नी कर ए यो:। याते णौ ली पते रूपसंख्यानं नते दो। पतेभनत्राती नी कर ए यो: नि प्र
यो जनेश्च लेभनेता यैर्ग्राती नी कर ए च निम मा तेप। या स्यात्। प्र नेभनेता नस्ना। न त्या भिव्यत्ता पूपते। अमधु भिव्यत्ता पपते। ग्राती नो कर
णो ग्रथे नो वर्ति कामुत्राप पते। एवोरर्थिन मपत्ता पपते। प्रमाणतेजस्थ। सिध्यतेरता नार्थे स्तु। [illegible]। नि
ध्यते रता नार्थे स्येति वार्ति. यो। त्या तत्सि श्च संशे गः। यपारलौकि. कस्तु यमानेन्नु निष्टमत ने तै। यान्ने साधपति वा वत् रणो यो ए स्या थी
ता ति। याक्लिनुमर्येसिध्य ति: वृ. चित्र्ते नार्थेन नेते। यतो। ताद्र। नपत्रापलसेध पतिता नमप्त श्क्रा ग्र पती। नार्थ: स्याने वेने जनतिसे
धयंति। ताननम मत्ता ग्रा पतीनर्थः ॥

नया मैत्रापांतुसंपतो यो वर्तते तत वतानस्य गुणआचात्व निषेधा मतो ए नप
कुलेश्वरतैसाधपती। ति। अत्रैकाधपती। ति। ननु ग्रामे णो अो रास्यामी ति वा कयात पारलौ कि कं लेगम्यतेन तु परा तथा नर्थे ता। अमतिमात्रे। अत्रैति
ग्रादपती नर्थो नगमा। हि मिवि नि सेधो नभवति स्य तिने तरुति। नपत्ता पसे धपती सा यापि पहंत रसं निधा नात् सिध्यर्थे स पारलौकि. कृ. तेम तीपुन
रु मि सर्वच वाक्यगमत्ता सा रलौकि. चलस्य मनि षेधप्रसंगः नाविक कारणा तत्रार्थे एवं व्याख्यानरसाद्रुः। अत्रैसाधपती नाव्रत्पेमे नात्राल एण फ
लं सिध्यमर्थे सेमि वलि पेधो नभवति हे यो पारयत तपस स्त्री कार सन्तांनं तानेपारलौ कि कामितित त्रैव नापि षेधः पवर्तते ॥ ॥ ॥

ता

मीनातीत्युपदेशानवनमित्याय उदाहरणे। न सत्र एव प्रत्ययः स्यात्तं च, तेऽयमित्यर्थः। भाष्यकारस्तु नेमेऽनार्थमस्य प्रत्याख्यास्यते। उपदेशिवद्भावो न कर्त्तव्य इति। उ
पदेशिवत्त्वान्न्यायाकरणेन प्राणाय प्रत्ययस्यान्तरङ्गत्वान्मितप्रत्ययमप्राप्ते तेषामपि पदेन प्राप्तीनां परत्वे पीतम्॥ स्यादेतत्। स्यातन्त्रोपसर्गादिति॥

मीनातीति। मीनातिमिनोतिदीङामात्वमुपदेश एवं स्यात्तं स्यादित्यर्थः। मीनातिमिनोतिदीङामात्व उपदेशिवद्भावो न कर्त्तव्यः। उपदेशान्त्यस्य प्रासालं भवतीति सत्यं
किं प्रयोजनं। प्रत्ययविधौ उपदेशाक्तयस्यापामात्वेहतरः परत्वपरिभाषयाकृत्ते। के पुनः प्रत्ययाः उपदेशिवद्भावस्य प्रयोजनमिति ... का लाता
चरुप्रयोजनमिति। नैतत्कारणं। एवं तर्हि स्यातेः। ननु चेजेः। किमणकृत्युत्तिविषयत्वाद्विप्रयोजनमित्यत्र स्यादेवरात्यः। स्यात एविलः। विषु भवति। तत्र
स्यावरादयोवर्तते। स्यात इति प्रयुक्ते इ भवतीति विभाषा। स्यात इति परत्वाते। नातेल्लप्यातरन्त्यतो। स्याततु निश्चितः। कथं स्योविशेषणत्व
नु नमः। तस्य स्वर्णाना [redacted] स्वर्णाना प्रायेणानपकारेत। तत्रो पदेशानन्त्यो यामातेत तेऽप्यपवादत्वाभिप्रेत्ताना विषयता उत्सर्ग
लाघवं नेति इभवति। एवं चवस्तानर्थे स्यातरन्त्यतो। स्याततु विषयवतो पुरः। स्वरवहेना सिद्धेः। स्यातरविपुरविशेषइ भवति॥ ॥

स्यातोऽनुपसर्गादिति चिकः। कौचाद्यु चकारः स्यातन्त्रोपसर्गादिति विनिर्दिष्टः। न च कृते विधिः शक्यं। आदित्वात्सवर्णदीर्घसम्प्राप्तिविधानादिति। कृतिविनिपु
ल प्रतिषेधार्थत्वं नेभावः॥ स्यात तु विलापनादिति सामर्थ्यात् व्याहि मीनातीनामुपदेशावस्थानेहतेरनर्थनतत्परश्चैव नापरोऽन्यमवत्वं तदनिवृत्ते
वस्यात्॥

इति विवृणोति । नहि ... तथा ... पूर्वे ... [illegible]
नुमन्तृ एक ... निवर्त्ति ... विषये ... मातृः पूर्व ... यत्नालावे, विले ... पूर्वतो ... तेन ... यथा ... मलनीत्यर्थः । न
चान्यार्थमिति ... अनुवर्तनार्थ इति भावः । ... पीतरित्या ... तस्य ... पी
ति । ... मनुसरत्या ... इति । ... नित ... तार
र्थानुगुणार्थमनु ... पाते ... अपि ... प्रत्यभिधीयते । अपि ... तुयदः
। विषय ... प्रत्यय ... एव ... भवति ...

धे इदं विषमविवृत्य ... अपरे ... परेण ... इति विभक्ति ... आह ... परेणेति । परेणेति
परेणेति [illegible] पीपरेणेत ... विषये ... अनुवर्तते । ... आह ... इदं
अपरे ... नितिरिच ... इति ... अनुवर्तनार्थम् ...
ति ... तस्य ... भवतीति ... भवति ...
पालोपर्यपते ... अपरे ... तेन ... अनुवर्तन ... इति ...
यथा ... तेन ... इति ... अपि ... इत्यादि ...
इति ... तेन ... इति ...
यदीवतते ... [illegible] ... इति ...

पूर्व ... इति ... परो ... इति ... एतत् ... भवत् ॥
च ... इति ... विशेष ... इति ... आदि ... अपि
... इति ... इति ... इति ... अपि
... इति ... इति ... ॥

हेतुरेवभयमिति । [illegible] भावसाकम [illegible] समाना धिकरण [illegible] रूपमा [illegible]
[illegible] विकार [illegible] भपस्यापारा नैनरा [illegible] । एतच्चे [illegible]
[illegible]
[illegible] संतुयसेमासी [illegible] । [illegible]
गोतीकिमन्याह [illegible] महतामि [illegible] । [illegible] तिमिति । पर्णिवार [illegible] सामाना [illegible]

हेतुभयं [illegible] हेतुभयं हेतुभय परति [illegible] रेवभयं हेतुभयपर [illegible] हेतुभयं भवती [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] ॥ ॥ ॥
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ ॥ ॥

श्रीधर्म्मो [illegible] भवति

अविशीर्षे पेट्रलिका तिर्यक्प्रमाणसूत्रेषु केशिभ्यः स्थितं ... शिखी शिरसि । पाद्मः रिपुशिर श्वारूपस्यापरान्ते स्नलस्याप्येना पोगानदंतविभिन्नसे लिनि ।
मतोऽलिप्यता रेफयात्स्ताररिति मदनः यदि नन्तारोऽदराः सि विरादार समवीमेन प्रामोति शीर्षारे यो वानतास्तु निर्द्धनेरा दर्शिन पञ्चदशलिककालेनाद

गृहेण

अविशीर्षे अविपरतः शिरसः शीर्षभागेवतः ... शिरसीर्षे । पेल्लुशीर्षे नर सिव । शिरसः शीर्षभागेवतः ... ईहतृशिलीर्ष्यादि
लुलोर्ध्वेति शिरसो ग्रहणान्तशीर्षेन भावः मामोति । अवलुप्तशीर्षे इति रतैरिलो तोम विषयति नलिप्यति पिवाभवत् । मेलति इति मह तिभावः
प्रसस्मेते । परिपूर्णं यः । वितार्द्धिनरस्तु येनाविकहतं भवति शिरःशीर्षेन भाकेन तेरिलोपेनाद्धि दूनिमित्तावनयोः । रहाद्विः । स्थलशीतल द्रस्थितालर्शीर्षे
त्रिति । अन्नलक्षि तिमहृति भावः मसस्मेते तस्याचिवशस्यान्तवेरं तरिशारस्यायहणेन ग्रहणात् शीर्षेन भावः मामोति । कालि कदए पदेष्वः
कतरस्मिनप हेत्वाद्धिः धीर्षे ते भवति । अवशिरोजो नारिशाः स्यात् । अवशिरा गर्भोपरस्ति । नयात्तानरेफिजोपरेषाः तरेफपरेषुः यव द्वन्द्वे
लिजस्योपरः मतारीके भवति । स्थाशिजस्यापताद्धितलोतः पदे । शाद्भश्रति विन्तु चातो । अयमाद्धान्त विधिप्रिह्लते । शाद्भारे परनीनु के
होप गणीयान्तेमहानेत् । पृष्ठार्थे पुण्यात्तपतंत्त लामुपसंख्यानं । पद्मादेषु मूलस्त्तकल्तांभुपसंख्यानं कर्तव्यं । पद्मोत्तरेण मांसस्थान्या । मांस
पवन्ना इति माने । हेत्स्नुमसीद तमासमसे नितिमाने । स्तुपनातेरितोन इत्यिवा अथामिलस्वरूप्यधिमानान्यदितिमाने ॥ ॥ ॥

तिरेफाभावः । योनितद्धितरूति । पञ्चमारहावनारेण तद्धितेरशीर्षेनभवतितवे ... शीर्षन्भावे हसतोरिलोपे च यस्य स्नरेशाः ... तद्धितलर्थः । प
हृषो । सर्वविधिपञ्चदश लिकवित लोतर्द्धिपारारयोविधिर्दृशिमयुसंते । ... तान्तरेति । अथो रिरिरात्तराख्यारोपन्नारेरा ॥ ॥ ॥

पतम् ऌ स्वरे ह्रस्व इति । प्लुतासौ पुनः पौ । स्वदृशाद् उत्तरस्वरेण नासमिति । ना नासिकापांमनोनासिकापे हितमिति सुगागेन यथा पतन् ऌ प्लुतस्वरे तिप्य पाद् नेत्याहोय
ह्रस्वे एवेत्यासः ॥ नरुदृश्ये ॥ नासिक पत्तुरूढ इति सूत्रपतिसमासः । अथ वर्णे नगरा कोशेत्यपवक्रत्व हि कोपु बो । पुरिसुलो रिपुपाद इति जग्रब्दे इत्येव विहू
नासिके वर्णमिति नानुपमेत्युरित मितिसर्वहितं तु भवति । एवम् उपोत्याद्युरत तो नेरनेन भयुनन् मिसार्थ स्यत नः । एवं नासिकी का आकरणि नासिक
हृचो वा रानाम्बदि तो नेति न निपरं स्वरविधानाद् हापुरत तोनीहृत ना भ्रां पवीत्र भावादिति नाहित स्वभेदः । पञ्चम पञ्चमस्य नासिकामिति रुपति
स्थानरूपेस्यन् रूपे हं तोरात ते सम्य हृतेन । अथ पपूर्वे परम हृतित लोकता पुरातन लभिध्यत इति स्मार्ष्यानमेव पुत्र मा ॥ ॥ उपदेशाय हृपा

नासिनासिका पाप तत्र स्त्र दे पुफ्त्र स्यादेष्य परिनोनासिका सूत्र नरमानोवल्कय : लक्ष्यं । नयूतः पूर्वस्तन : स्वदृ : । अथ वर्णेन गायो इति वृक्ष
वां प्रह सापम् तरा नासिकेनौव लोनासिकेन्मनगरे । तन्नाहे नेत्यज्ञान्वतान् । यो । इहनाम वयोति कृते व हीरेति । पुनिसुत्वा दिपुपाद : कपतेयते ।
नासिके सन्नगुमिति निर्हेकाशारेपुपादः अरिज्यते । ॥ प्रोता इति । शा हन् शिति मवा । हमास्त्र तापार बस पूः विरिक्तः । अथ पापि
प्रपहलो वा पश्यत दृश्या भूता । येच्छे येधुं । नेतरस्तिय पोतु ने । अथ तत्र ललेल नेल तेरण उत्तरं एवा इत्युमल काऽपि विपतुभ मिथ्यानिः दृ
नाहिं नविलालपिते । हं नाप्युरतहरस्ते । येषा । येष्टु न तु नीते । अथ त्वचतलेल नेत्र ते अथ देशाद कारएवमिति पातमे निती विनेका को हृदृ
द्विपे स्वतोप्नि पतनेप्स्यादिहूता त्याहो कः सीति कृतेन स्यात् ॥ ॥

तुरमाद्यामिव परिकानोस तत्र भविष्य तोनिमतनाहा । चात्तु यत्र तो वि मर्यामिति गतम् । हतेमहु ने पूर्वि दित्रत्र उपरेश्याधिकार हृस्वादा पोड वित्ति पद्
रेता अथ येति न हृदी हि । न पपि सिद्धं तत्पर ह्वितिर वोरेकः । पपूर्वे नेरस्तरजपासन रणरोहु लेचेति उत्तर पुनः । पएरे अपरे सुसज्ज पोतिप रिकं । पाठि
वृ इति । अथ तत्रे नेतः वंगुमिति लिनहूतो मनुष्य नाम्ना अस्त्वति चुरा टा गारे वृक्षीमिति कृ लिप्रापहस्तलोपः हसेकु पति हकारे कः पसोनिचे संको
ह्लोपः अपितानि । पकाएपरेहानुत्र निलवती गारिहेपे विभा पाकजाह वर्धान उपदेह पुनि नेरोत्त पतिपे धार्यः स्यात् ॥ ॥ ॥

वेदी पतीति चेदं तमाच प्रकृतिः वि दिलो पेच काय विहन्ते चोदमित्र सात्मन इति मन्त्र। कार्त्तिकेनुतीसं। तदेवाहति। सत्सोन्नम निपार नंस्व्यात नोनतुसा
इ बोरस निम्न चं [illegible] ची न लोहकार द्वि। [illegible] ते पुन नि केर हे। [illegible] इति। सौभी [illegible] ते इति [illegible] तेन तु पदे [illegible] इता मन्त्रो

सा देशे सवातु तिवुचकृति नाम्न निपेवः। सादेशेस वातु तिवुचकृ नीसंसतप्रनिवेसनम्यः। सवातु यो शिप नि पंशी पति। इति वाचो वति। पु
च। पुच। ते। सवातं ततान चत्वम्यः। उपदेशादिनिवर्त्तते। उदेश प्रमानिपरिकानं नोपदेशः। पपैनतायो धातुपदे तोनातु प्यात्र मनि। कोदंपं
दुः पदिवचनि। उपदेशादिनिवर्त्तते उदेश प्रमानिपरिकानं नोपदेशः। इति। पिविरमिटि। नयो वर्णप्र कारः। पदि इकारः। नेत्सौ धातुनि नानिपानि। ए
वेत हि एकारः। प्रविध कारः। दुवप्त्ययनिरेही ध्यानवतिना सिध्यमिद्येव। हिसुनि नेति इति पुन ए सु स्वरितेनो च हिरोहकारः। व्यय प्रत्यय कारः। पस पद को
रसानि सत्लेप्रपोति। एवं नदिहलुनिमोहि पकार कोहिवुष कु नि। [illegible] ते पर्वन नि पुर्वे स्वप्रकार स्य सतेप नेप देशार्त्तिपात्ते पुल मनिप्यानि। नेन
चानुमितिहि पलि दूषी। वनि। महु लिर पुचु नेते। युकस्यासि दूतान्तरः। सिद्धि निपुषु प्रसने। एवं नदिहप कारणो हि इवचु कृतो। किपकारेन
पुचते। लपनि दिश्य कारः। स्यपनि। मपिक नास्य पदिशय तत्सस्कारश्च। योदेशः क्रिपते। न तस्य सर्व पदिशे तल पुर्चमिता हा कपम
विधेयेणाय पकार [redacted] स्य पदि इत्रन कारस्यादेशम्। लोन पुनो पायेन एवं निवर्त्तते पनि। स्यादेशा मनर्य पोहिनि। इत आदि येषां पुर
सिध्यतेते पोत त्र यदि पुंसं। तेपेलायता केपुनः योपदेशाः पातर्कः। पवित्र याः। स्वप्रत्ययोः वमनक पुद्दल कारः। पवृतेरस्य पाटके। किं सति
व हेतोतदस्पतो। स्यनेरेप्तापिकार्य किं सिद्धि मनेत केहे। कथं स्यात्वं नेपदशः। सार्थः योपदेशाः। सिद्धः स्वरितविदिमिदित्ययेनानिद्रश्यां सहिदति। त
इत्यस्या सेतत्संज्ञं
तसत्तामानस्तत्वपरा हिन्दुहितोयोन नयम्बकारतनरार्थ नेचासि द्वीपमाईर्वन रतिकृत पुलस्त्या पि
द्विचनेरा पूर्वः। स्पर तनिपतो लोपे च तु पोप्तेप सिद्धतनि रतो नेहो प्यत इतिम वति। पुवनि। पादभ्रेशसंभ्रमाप्य आः। स्यान्नं उप पर इति। इत्यपद
लोनन कारोन परत्तां इति स्थायोका स्यादिति। सिरार्थो भेदानिदिनि। ॥ ॥

तोषो यो ऽनंतरूपतेरपसयप्रतिनानुत्तर कंदूरिंभ्योपप्रियत्रनैतेभ्यपञ्चिएरत्तुवरलुनंतलक्षपनभूपरा पः ।एवंतरिकंरूमिण्ठीतिन [redacted] नेता।त्रिः२त्रि
पतेर्थेनैचादिनं।इरपलतैचानुमीयष्विधाना।त्यातिपरिकेभ्यः नक्षता रथोभनेरोचातत्रकपेतेतोलकूपशास्त्रानेहि।पिठनेनेरएतकल्पेतितोपि ऽत्रतोतौ

तोन ऽन्यर्थाक्रमैता कारभूपरिस्थनकाश्यरिशः क्रियते नेनकारएयोपदिश्येत।तत्रुर्देमिसाहन्यविकोवेरागपंरागका रसूपरिस्थतस्य
नकारस्या रैसमुत्ताततस्य तत्र सुनोपाधेनरातलं निर्देतेपति।उपसर्गेरसमाकेपिराणेपरेशस्येत ऽस्तरस्याद्दिपेणोनत्ररान्तनिष्यतेनेकातत्रापहूपं
कर्तव्यंएणान्नेयुन र्णपूरेशापातकः पठितव्याः।कोः नाभवतः पूरणकारेपपंतेरणपाठे।कैमिराठनूतेवनुं तस्याती।ऽन्यंतरैरणपिया।देविं
णिहूमतेचनुं।कथं।एर्वेकारयोलोपरेणः तातिनेदिनहिन किं नारिनाभ्यनापून्स्व नैलोबोबोतैपैका तुपरागस्यानो।ओतों पैकावुप
संख्यानेनकृतं थे।रहसपिचपापात।कंदूपतेःप्रत्ययः कंदूरितो।किंपुनः कारणं नाभिप्यानं।बनीतुयतो।नेचारचलौरिणष्यामः ॥ ॥

कांधेपेचरकूलः परलाभानापलेपोनप्रामोतीतिवचनं।नवात्रनतारिमिति।पपपिनिषेध्यातंनिपानात्तरारिविरुभाक्तः तथापिसंभवमात्रे
तोनरत्नं।संभवतिहिकूतमितारोनतारिप्रसमः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पं-

ननुचाप्रमिति। अतो लोपस्य चाचपलोपस्थिधिं प्रति स्थानिवत्त्व निषेधः। अथ केनरूपं ग्रहणं तस्य पालत्वात् पलो पेत्वनेन रिशिष्टा एकादेशात् रलस्य टूप्यारतो
लोपस्य स्थानिवद्भावात् दुर्वरः कथमनुभवति। उच्यते। अतो लोपस्य स्थानिवद्भावात् द्वितीयं रूपं स्यात् तन्मात्रा आई लोपः स्येनेनः। तस्य दिस्थानिवत्त्वेर
वैयर्थ्यप्रसंगात्। पक्षान्तरे शास्त्र सौ लोपस्य स्थानिवद्भावात् भवाप्नोति। भवतु नाम सक्रिया प्रत्ययेषु तत्र रिक्ताते। दृष्टिं च कर्त्तव्ये नास्ति स्थानिवद्भावः उ
व श्यादिशब्दे एवं द्वितीयाद्युक्तारं स्याः। अत एवेत कं कर्त्तृके रूपं रैस्य [illegible] अतुं अकर्त्तव्ये नास्ति लोपस्य स्थानिवद्भावः। परत्वात् कं दृष्ट्वा स्थानि परिकाशि
भाविष्टहेतुरूपं भवति। कं दृष्टं रूपाते। परस्तौ रिति। न त्वचातेः लोपे [illegible] पलोपस्य पर्व अतः तत्त्वाद्धौ पार्श्वं तत्स्ता नौ सैति लोपेन भाव्यमि
ति पलोपः कौ लोपयोर्विप्रतिषेधः आभाक्। एवं तर्हि आतुकरहिति विप्रपरस्मैष्या अयु प्रत्यय हे मतौ लोपः। पश्चात् विष्णुति तिभवतीति प्रतिषेध।

घ ननुचाप्रं कृतेर्व्यस्तादिस्थितिः कृलोपेऽनल्लाघभावान्न प्राप्नोति। एवं तर्हि दिरसिद्धसंप्रसार्यं कृतिलोपः क्रियतेः पलोपश्च। किमनर्थकं ते पं पारता
त्विद्धलोपः क्रियमाणानि विरः कृत्रिपिकृलोपः। हलः सिपलोपे प्राप्नोति हलोपः। विप्रलापस्तौ सिसौ च हि कृलोपेऽनल्लाघभावा
वलोपेन न मोक्षि। एवं तर्हि पलपरत्वान्नभविष्यति। नलोपं च पेनाक्षिप्तं सप्तलस्तौ। यदि बालानानि विरूपात् सद्भिर्वर्णात् प्रत्यायिनि सपल
तलो न भवेतितिन पदेस्मापि भविष्यति। अथवा एवं तर्हि आमि। लोपो यौवकिततः। वेः पेतत्पोऽन्यथो लौकोपभवतितो। एतस्य अपत्यस्य लो ति
[illegible] पो भवति ॥१॥

रिवेति। पथाः। हलोदिः सन्धेः भागवमः। ननु पलप्रसपतं निमित्तं वर्त्ती तत्र सपदि शेषलक्षेपोपात् पारेऽपतेत इत्यनुप्रसपत्तलोनपपेभाग्मोक्षनाहरे सिविला
कैथा नु वृद्धि वी पत्राणां पलोपलुवर्गीमिकितोनपरसपनि सि[illegible] पत्तलोनपपेनाग मो हलादि सि समवे
भानुवेति पौत्रमानं [illegible] लोपलुवर्ग्गोमिनितो नप्रसरपनिमित्तो बहुत्वं [illegible] तत्रिनं ब पत्रपल तल्लोन स्यादित्याते अनुप्रविष्ट्या तेन सम्यो हा अथ [illegible] नेति वे
वरत्वेनलेतपरे पाणे विभवतः वे हिले च पौ गलत्वं अर्थवंति वर्तते। वहिनिमपरपनद्दूत्या पूरिभाष्यातेरं तस्य पदे हरोन सिवयो पिदिमिने हृषाप्र रुतन कक्रा
रथकारे तस्य विपत्तयां तल्लासौसास्य लोपो भवति। प्रसपलक्षणोन्न विप्रसपौतनौ ॥ ॥ ॥ ॥

नीरूपानुषितिः। ननु नात्रोर् प्राप्नोति। एवं तर्हि कृत्स्नप्रतिविधानं तावत् [illegible] तु लोपानन्तरं [illegible] नेन नास्येमा [illegible] मिसत्वन्न लोपासिद्धिः प्रदर्शितो [illegible]
नरं कोला पर्याप्ति। ततश्च [illegible] पोरेव संप्रसारणा [illegible] पोनेवलोपः [illegible] उपदेशा [illegible] भवति। [illegible]
[illegible] पति। प। [illegible] न भवति। पुनः भवति। [illegible] पतेनवलोपः [illegible] पचे [illegible] भवति [illegible]

व [illegible] लोपापसिद्धिः [illegible] भावनन्तत्वात् [illegible] प्रसिद्धिः [illegible] माणं [illegible] रानुषितिः। किं कारणं। [illegible] नन्तत्वात्। [illegible]
[illegible] शामो [illegible] भवति। [illegible] प्राप्नोति। [illegible] उपदेशा [illegible] सिद्धः [illegible]
इ [illegible] शासामर्थ्या [illegible] उपदेशा [illegible] मर्थ्या [illegible] उपदेशा [illegible]
[illegible] उपदेशा [illegible] पवासारणा [illegible] पाल्यान [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] नमास्ति। किं कारणं। [illegible] संप्रसारणहल [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] पुनर्वलोप [illegible] माणं [illegible] नुवृत्तिः [illegible]
[illegible] माणं [illegible] नुवृत्तिः [illegible] सम्प्रसारण [illegible] नः। [illegible] नः। [illegible] नः।
प्र [illegible] प्रतिषेधः। [illegible] प्रतिषेधो [illegible] प्रतिषेधो [illegible]
[illegible] भवति। [illegible] प्रतिषेधो [illegible]
[illegible] प्रतिषेधो [illegible] नासिक [illegible] ॥ ॥

[illegible] भवति [illegible]
[illegible] भवति [illegible] ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

च्यप्रतिषेध इति। अग्रहणस्येति नव तत्अनिमर्थः। अनुनासिकग्रहणं कारितिपूर्वस्माविति त्रिपुं इत्येवमव वाची। वर्णानि शरूस्य परस्कारो ऽनुनासिकोऽस्य
तस्यैव वर्णेकः सत्यानुमतो लोपविधानाप्युनतेन नुनासिकपरस्यार्थः। तत्रः पंचमाश्चैव द्वौ हिंमत्वानेरत्वतिः पतिति। विनोनकारस्यानुमेतां स्तुनवेस
दाग्रहणमात्रानुमतोपेरतत्स्मिन्नारणे चनुन प्राप्नोति। किंतेन कपमस्यमन्नात्। नैवनितापतरहि। एकोहि वितायमानेपिपरत्वेन मनस्त्वोरन्त्वा इतव

६ वेलोपिरत्वेन्नागयोरप्रतिषेधः। अनर्थकः प्रतिषेधो। प्रतिषेधलोपः कुस्मान्न भवति। अनुनासिकपरत्वात्। अनुनासिकपरस्य निता इत्यस्य त्ह्मो
न वा ज्ञानेनानासिकपरत्वेनविशेषः अनुपरस्यापि विशेष। यथानुनासिकपरस्यापि शरस्य स्वरूपानिनुयते। एतच्छुक्कं रस्तस्य कुयत्न न प्राप्नोति। नेतीत
स्यादितृशारनुनासिकेपरेपक्षमाणः। अनुनासिकपरत्वादिति नेवेचितापते। अनुनासिकः परोपि सास्यलोपमनुनासिकपरः। अनुनासिकः
रतारितिः कथं तर्हि अनुनासिकः परोऽस्मिन्स लोपमनुनासिकः अनुनासिकपरत्वादिति॥ [redacted]
[redacted] ॥ एवमपि विपरके अवयाप्नोति। अपसिद्धेः आनुनासिकः ... अनुमविधानेनतस्यमानिषेधः। पानेनतस्यमति
वेचोत्तनयः इति रितिनिनिषेधात्तेनस्यनार्थवह्रहणात्। अर्थवतो निदा इत्यस्य ग्रहणं नयानं तोपर्यवानः। वरूपानानुनासिकत्वादित्सिद्धि। अय
थानानकारस्येरमनुनासिकस्यग्रहणं। संनिहिपत्वाः सानुनासिकाः निरनुनासिकाश्च॥ ॥ ७ ७

विपयेनसात्॥ विपरत्वे॥ अयुक्तोपमस्यानुनासिकग्रहमनुनासिकः विपरत्वं विपर्यस्तलिपरत्वं। अपसिद्धइतिपूर्वसिद्धमितिवचनात्। अर्थवत
ग्रहणं॥ किंनारखं कर्तरिद्धरितिप्रति तापितेनार्थेनार्थवतः। नवेति। अनुनासिककारस्येरमनकरणेवेरिति॥ ॥ ॥ ॥

हल ग्रा[illegible] । हल्लए तत्र ग्रहणमिति । [illegible] लोपे [illegible] नतत्त्वमित्यर्थः । [illegible] नलोपे कृते चेत्संयोगांतलोपस्यासिद्धत्वात् [illegible] तं परं च भवतीति किं तर्हि स
[illegible] णांतं तेन [illegible] स्थाने [illegible] विसर्जनीय [illegible] परमिति [illegible] संयोगांतलोपः सिध्यति [illegible]
न जौ चेत्संयोगांतलोपाभावात् [illegible] न प्राप्नोतीति [illegible] ननु [illegible] कारलोपश्च न प्राप्नोतीति । ऋलोपस्यासिद्धत्वात् । नैष दोषः । पूर्व
त्रपरस्यासिद्धत्वमुच्यते । तत्र संयोगांतलोपे संयोगांतलोपस्यासिद्धत्वात् [illegible] लोपः । तस्यासिद्धत्वात् लोपाभावः । [illegible] सिद्धत्वेन [illegible]

हल[illegible] लोप [illegible] संयोगांतलोपो [illegible] । किं [illegible] भवतीति [illegible] हल्तं [illegible]
[illegible] संयोगांतलोपः संयोगांतलोप[illegible] लोपाभावः । [illegible] संयोगांतलोप [illegible] सिद्धत्वात् [illegible] न प्राप्नोति [illegible] न
[illegible] संयोगांतलोपस्यासिद्धत्वात् [illegible] लोपो न भवति । नैष दोषः । [illegible] तत्र [illegible] संयोगांतलोपेन लोपः [illegible] । संतु
[illegible] संतु [illegible] । [illegible] । [illegible] संतु [illegible] ।
[illegible] संयोगादिलोप [illegible] । [illegible] संयोगादिलोप [illegible] । संयोगादिलोपा [illegible]
योगादिलोपो [illegible] । [illegible] संयोगांतलोपात् संयोगादिलोपो न भवति । ननु [illegible]
तेन भवति [illegible] सिद्धत्वात् [illegible] प्राप्नोतीति ॥ ॥

[illegible]

पः संतु [illegible] । [illegible] । [illegible] इति । [illegible] संयोगांतलोपम [illegible] संयोगादिलोपः
प्राप्नोति । [illegible] भवति । संयोगादिलोप [illegible] संयोगांतलोपाभावः [illegible]
[illegible] न भवतीति [illegible] प्राप्नोति । [illegible] संयोगादिलोपे [illegible] सकारः [illegible] इति । [illegible] ॥

उभयत्रप्राप्तेति। एतच्चबाधनप्राप्तौनयोःप्रतिमो बाहिरङ्गत्वम्। एतत्परत्वसंज्ञेपूर्वापवादेनविशेषाहिङ्गत्वबाहुल्यमेतत्। [illegible] त्वेतिनेष्ठाप्रत्ययकार्येत
यन्तरङ्गत्वेनेति। एतत्सिद्धं नबाह्यप्रवृत्तिः। [illegible] ति। [illegible] मितिप्रयुक्ते [illegible] नाममर्द्दितत्वात्॥

[redacted] सिद्धं तेपदितेन [illegible] सौरीर्ष [illegible] सौरीर्ष [illegible] सिद्ध [illegible] प्रश्चात्
नतत्रप्राप्नोति। [illegible] परभ [illegible] विभक्तेः [illegible] सिद्धे [illegible] भवति। [illegible]
मात् [redacted] । एतत्तेयोव [illegible] ॥ अविभ [illegible] नाम [illegible] सिद्धं [illegible]
[illegible] पदेकीर्ष [illegible] कीर्तिविप्रयोति [illegible]
[illegible] सिद्धं [illegible] यातौ [illegible] नपासीति [redacted]
[redacted] सिद्धं [illegible] संयोगान्तलोपस्येति सिद्धं [illegible] संयोगान्तलोपे [illegible] सिद्धं [illegible] हरिषोमेरितिं [illegible]
हरिषोमेरिते [illegible] संयोगान्तलोपः [illegible] सिद्धं [illegible] हरिषेः। [illegible] संयोगान्त [illegible] संयोगान्त
लोपो [illegible] ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

[illegible] संयोगान्तलोप [illegible]

[illegible] संयोगान्तलोपः [illegible] सिद्ध
[illegible] संयोगान्तलोप [illegible] सिद्धं [illegible] संयोगान्तलोपो [illegible] सिद्धे [illegible] ॥

ध

एङः ह्रस्वादिति। कृतस्य [illegible] इति षष्ठ्यन्ते संबुद्धिलोपः प्राप्नोति। अप्रवृत्तस्य। तत्र नासीत् तथा स्यात् संबुद्धिलोपो। नित्यः अप्रवृत्तत्वात् संबुद्धिलोपेन बाध्येत
नित्यत्वे ... परत्वात् हस्वे कृते पुनः प्रसंगात्तत्ता संबुद्धिलोपप्रसंगो। अकारलोपेऽपि इति। अकारलोपस्यापरनिमित्ततया ... चेति बोध्य

एङ्ह्रस्वात्संबुद्धेः ॥ संबुद्धिलोपे तत्र ग्रहणं प्रतिषेधः। संबुद्धिलोपे उत्तरग्रहणं प्रतिषेधार्थम्। हे कतरत्। हे कतमत्। किमु च्यते कुत्र ग्रहणं
प्रतिषेधो न कर्तव्य इति। ... अकारलोपे ... तत्र ... निरवकाशः। किं कृतं ग्रहणं प्रतिषेधं त्वा भ...
तो ... निमित्तत्वेनेत्याह। तथा समर्थं। ... किमर्थं अप्रमर्थं। अप्रमो लोपो पाप्राप्ता ना हे कुण्ड हे पीठ। नि
वृत्ते ... लोपेन ... न हि लोपः ... संबुद्धिलोप ... निमित्तत्वे
लोपे कृते ... परत्वात् ... हे कुण्ड हे पीठ इति। ... किं कारणं। ... तत्परत्वात्
परत्वेति ... लोपः प्राप्नोति। अकारलोपे च ... हे कुण्ड हे पीठ इति ... ॥
एवं तर्हि हल्लोपः संबुद्धिलोपः। ... तत्र ... न कर्तव्यं प्रकृतं ... हलो ... तत्र हल्लोप ... हि
प्रथमा निर्दिष्टे ... निर्दिष्टे ... नेपथ्य ... एङ्ह्रस्वात् ... पंचमी हल्ति ... प्रथमा ... तस्मादित्युत्तरस्य ... स्मादित्युत
स्येति ॥ ६ ॥

तिथेबाहुल्यान्नित्यताभावः ॥ ॥ ॥ ॥

एवमपीति। एकदेशविकृतस्यानन्यत्वादिति भावः। नन्वात्राम भिति। मकारस्य लुप्तत्वात्। न्याय्येति। सत्यामेन हलन्त्यपरत्वानुरोधे न्यायं नितिकारः। व्यासु नर्णभावा
इति। हलात् सम्बुद्धिरित्यत्र व्यवधानेऽपि ते चेत्कारेत्येनानि द्वन्द्वस्य सम्बुद्धेः गौर्वा पर्वमित्यर्थः। हल्ङ्याब्भ्य इति। पूर्वमिमं तन्त्रं हल्ङ्यादिसूत्रेण लुप्तकेन तु द्वयोः। सम्बुद्धौ इ
हृ त्रेद्धिमहत्। विकृतमेर्दस्यैतेन विशेष्यत इति तदन्तविधिः। उक्तं चेति। न हास्य एणपरिहारापे हीनाग्रहः। व्याख्यानाद्विको पञ्चत्वादिति। व्यारश्रासा काऽपेनुना

एवमपि प्रथमयोः पूर्वसवर्णदीर्घे तेहलते हेतुं ग्रहेणीत्यहल्येन दर्पमसमेत। व्यामिश्रसैतलमनु वाचकं भविष्यतीति। व्यमीत्यु चेत्। ननु चात्रामं पथा
कः। एकदेशविकृतमनन्यवदिति नीति। व्याप्तेवाद्रहसिद्धं संप्रसार्य संबुद्धिलोपः। किमपवादं एकारोऽगृहीतिरिति किं मत्राप्रकृते अपरत्वादेकादेशः। एवमपि
नारेशे हस्वे व्यवधन्नर्णभाव्यात्संबुद्धिलोपेन प्राप्नोति। व्यंतादिरिति हाचेने व्यपनर्णभविष्यति। नुमपत्। व्याख्यापेनेनार्णादित्तन्नोभपवत। व्यो हि
श्चयः व्यंरिष्यते कुर्यान्नेवं विनापवते हस्वादुत्तरस्याः संबुद्धेर्लोपो भवतीति अधें नाहि हस्वादुत्तरस्य हस्वेलोपो भवतीति किं चेत्तां संबुद्धिरिति। उ
तत्रादिरिच्छसतहिवत्तिविधिर्वा चानत्यः नवत्यः। उक्तं वा। किंतूक्तं। सिद्धमनुना सिकोपधत्वादिति। एवमपि हल्लोपः सीपीयः प्राप्नोति। दु
कारणात् हस्व्यव्यपनादरकुरतदार्णनाकितितु त्यानि विकृतस्य हल्ङ्याब्भ्यो वादिरित्युहः कुरिष्यते। सतहि इकारः कर्तव्यः क्रियते व्यास
एवाहि इकारको निर्देशः व्यञ्जु तत्रादिरस्य इति॥ ॥ ६ ॥

सिद्ध इत्संज्ञकोऽनुप्रर्तिर्हकारो वा शिष्यते। सन्नभेराभ्यनात्संबुद्धलोपेन भवतीति नुलुप्यतेर इति भाववहसापीपरति। व्यपदेशिवद्भावात् पर्यादि
वृत्तेस्यादिति भावः॥ कृष्णादेति॥ हृदिकिल्लतेषसोपेने पुंसकादिशिल्पोत्तं कृष्णिपते॥ ॥ ॥ ॥ ॥ हि

स्वमपीति। न्यायकारा दूसा महत्ता र कारस्येत्यिमाः। विहितविशेषणमिति मत्तिपादित्वात् तंत्र निपेवेद्ध संबोधनस्य संबुद्धिसंज्ञं भिन्नोहस्वो लोपो भवति
स त्वार्थः। नतप्र ग्रापार्थी न्यव हलि हस्वावपव दूसवपद हल न्युपमात् दूसा त्से संबुद्धि हि मनस्या रेवलमस्य हलो लोरस्य वीवानवर्तते तेन कुन एरस्यवद्विलो
वेत्रनेप्रहने हैलो तत्वाभावा कारलोपा भावः। स्वमपीति। सुकितेनमनपवत्रस्यात्र नि षेधात्संबुद्धिश्च व्यापारः। हकोपि वि भ नोवितमात्रनतस्यहलम्

अम पिनो पः प्राप्तो ति। विहितविशेषणं दूस यह एं। पस्मा दूस्मान्तसंबुद्धि विहतेति। अथ एनं संबुद्धे लोपा प्रोत्तुः। अथ एनं संबुद्धि
वि लोपा प्रोत्तुमवतिषिधिवेनो। अय एतलोपस्मा नवाश्च। गोमोन। पवनमोना तु केवलाहा। वपुन ननु इहो भवं मार्गति। नदु मुन एा
कुले। यदुस्यात्मकुले। संबुद्धि लोपस्य नवाश्च। स्यात्रे वायी। तुक; स एवं इहो भवं मा सोति। हव संबुद्धि ननु। तुभवति विभक्ति षेधे
नो [redacted] स नार्हति मति षेधो वल कः। ननु कस्य न वालो पत्नु को लुंग वचीरणा पथान्तु स्यान्तरेति। न वा यो विभक्ति षे
धेन। कि कारणं। लोप न्तु की लुंग व। कारणान्। लोपन्तु की हिन्तु गवर्धते। तुलोपयो एव म को दुर्कारे शेषोपचानतुस्यान्तरेति
। तद्यथा। अन हि मि वाचवति। अनरस्यान्तरेति वेलोपस्तु को लुंग वद्यार्पते ॥ ॥ ॥ ॥

ते ६ प्रयोजनं [illegible] हि विहुयो इति लनेगुणो नाम यां। नव क पर एति। न वा स्यात्। नकस्मा दिसा इह न वे ति। अंतरंगानपि विधीन्बाधमानो तु गवत
वा मित्यतु सवहतेन लोपे न स्याद्धि नार्हतीति प्रतिषेधो नोपसहनीकः। अनरस्यानरति। स्तुनोपहारि विमस्य प ते सरीन नुमानी त्यातो। ततिमनस्य
एवात्र निषेधात्रुमवतः

शेषस्य नुमो निवृत्तिरिति। अथ वृत्तिरेव निवृत्तिः। तातापि तन्नाममिति। तत्र वृत्तिविधित्वेनास्तीति पर्यवसानशेषात् प्रतिषेधात् तु प्राप्नोति। तन्नाममित्यत्र॥ स
अंक वोस्य नु क्रिया तत्र शेषत्वेनापि च पर्यवसानेऽपि च निपतते। नासिक्यान्तः निवृत्तेर्नित्यत्वेनाभावः। ... तु तौ न च तस्य तेषां नातिरिक्तस्य च

शेषस्य इति। अयं योगः प्रत्ययोऽपि तत्र तु कथमपेक्षितत्वेनानित्यत्वात् पक्षस्य। तातापि तन्नाममिति। पर्यवसानं न च ते ... न निषिध्यत इति। नुमो नामादि त ना
त पूर्वं तत्र न च तेन प्राप्नोति। उत्तरत्र च पुंसकस्य पुंवद्भावेन तत्स्थः। अपि च तद्धि तथा भवति। न च सति तदेव तस्य यत्। तत्र पुंवद्भावेनानुमो निवृत्तिः। नु
मिनित्यत्वेन पर्यवसानं न तेषां स तु। अतोऽपि स तु। अपेक्षितत्वेनानित्या नामपक्षस्य। इतरेतरनिषेधात्। तातापि तन्नाममिति। एवमपि सिद्धं तु। कथं तावदपि कथं
सन्नर्थे तथापि पुनः प्रतिषिद्धो भवितव्यमिति। एवमपि नुमि पुनः प्राप्नोति। न तु प्रत्ययेन। तस्माद्विधेयं नातिरिक्तं तत्र पुंवद्भावः। पूर्वत्र ताः। तु कि
पूर्वं तेन पुंवत्पक्षे तेन पक्षे तत्र तस्य तत्र। तत्र पुंवद्भावेन पक्षे नेनेदं तत्र तत्र न निषिध्यते। अथवा अपि च अथ च प्रत्ययेनापि च
क्रमेणैव प्राप्तिरेव च तत्रैव तेन प्राप्तिरेव तत्र। यत्र स्वरः। पंचाशत्पि च त्रीणि रणापि च त्रीणि तत्र। तु किं च न तं तत्र निमित्तं पुनः प्राप्नुवन्ति। न च चापि
रेणानुवर्तमानाया नपुंसकः। किं कारणं नपुंसके तथा नपुंसकलिङ्गस्य तथैव अस्य एव विधानम्। अतः सिद्धं नपुंसकत्वे। इहापि
मतिपूर्वक संज्ञानिवृत्तिः। पूर्वत्र तेन तु न प्राप्नोति। ग्रामणीपुत्र इति ग्रामणिपुत्रः। ग्रामणीपुत्र इति पुंवद्भावः। किं कारणं। न हि नपुंसकलिङ्गस्य तत्र
वाप्यत्र तावत्तत्र प्रसज्यते। पूर्वोत्तरपदयोर्वा निमित्तं संज्ञा। पिण्डे संज्ञायां नियमितं भवति। अथ पञ्चपात्री पात्रत्वात् पोगो हरिति सेवे
प्रसंगे तत्र नित्यत्वेन च। एतस्मात्पञ्चतयः। अपि चित्तं भवति। अत एव नित्यत्वेन प्राप्नोति। निपातः। अत्र च तत्र तत्र निवृत्तिरेव भवति
पारिभाषिकी निवृत्तिः। नातः। अत्रापि प्राप्नोति। अन्यत्रापि तत्र निवृत्तिः सर्वत्र तत्र तस्य प्रसङ्गः। पूर्वमपि सत्तु तत्स्थः। ग्रामणी
णौ। निर्दिश्यमानस्यादेशा भवन्तीति तेन न भविष्यति॥ ॥ ॥

नापात्र विचारः। ग्रामणीपुत्र इति। अत्र तु गं तत्र गो इत्यादि गः पर्यवसानं
तु नहि रङ्गः सारङ्गस्याचन्तरङ्गो॥ ॥ ॥

प्रतिरीतिः तन्नोते [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] । संहिताया [illegible] सं निरूप [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] प्रत्यय [illegible] । [illegible]
[illegible] । [illegible] । [illegible] पक्षस्तेष्वेव । [illegible] । पथास्वेश कुनपः ॥ स्व

[illegible] ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

स्याद्। स्याद्‌मार्फोरिति। नर्मीप्रनुक्तौ पपट्टणामुपात् सणाण्पंति नेयरर्षस्कापमाफ़ोयरहतो। रेपद्रापास्याताप्रेति। कासमम रणायोपस्ताक्कारल्पेट पदृतमभावा हृ
कृत्यौमवति। स्याद्यावास्याणापेति। हकोपनाणा। प्रद्युन्न एणपिति। नस्तमालोमिमाव। तस्य प्र वैतिापर लोरिति भाव। ५ अमोर्स्याजिलत्रलाहरक्षिद्यातिपोभुजते

स्याद्। स्यद्यतिमर्चामा द्युपे। सानुबंधकपोनिर्देशा। स्याद्‌माफ़ो। सानुबंधकपोनिर्देशोगतिक्त्रमैमनत्रनीपप्रतिषेधसंभन्नमपार्थः। स्याद्‌
माफ़ो। सानुबंधकपोनिर्देशः क्रिपतेस्याणिगाविक्तमैमनत्रनीपुसंभन्नमपार्थः। माद्‌अनिषेधसंभन्नमपार्थः। प्रहन्मामभतस्या हुपायगा हुंद। प्र
दं पीलंमाद्। रापोमर्णमत्रहितिषिद्धत्रनबाली। नोहंदृनि। रपीमर्णताहूमत्रनिषिद्धत्रेमा। निर्हंरणमपरंस्पानं कर्तसो। निषिद्धत्रेन पराधृतं। निषिद्धत्रनम
पद्यञ्जे। न ह्यापोकुर्गोपदंनेस्याद्याकुर्गोपरो। हृकोमूत्रा। हृप्रमहयोकिमर्थः। हृकृमाभहास्यपीत्रिनिरन्त्रसोभसरत्र। नेतराति पयोत्रनेकृतमत्र
मत्रबाधकंभविष्यति। नन्वेनसिंहपुणामत्रपटसोस्मात्सिद्धमत्रतम्नेतमण्सिट्पापगणारेहा। मध्येति पद्यापरितोपहतस्वात्र हृदं। प्रत्याप
रंतोहृत्स्यस्वात्र हृदं। तस्मामामोनिष्पत्तौ। तिएवंतर्हिरा। पदसपगणारेणोनत्साभितरि पदहृणं कर्तव्येनकर्तव्यो। महातामनुमतिंते। कत्र
सतरोपोमहतंतरेति। तावदे वंचमी। निर्दिष्टपष्ठी। निर्दिष्टनवेहार्थः ॥ ॥ ॥

तद्यदांतरमापपरोनित्तहंतं अस्मत्तहृनेपमामा। नम्पमिति। हर्षत्राप्सिद्धमतिअस्मत्पामिदित्वा। त्सिद्धयोर्निप्रतिषेधाभावा। पणारेहामेवा
त्रानिष्पन्नेनिर्दिष्टं। मातेप्रपापद्यनि। पहोतस्तअस्मतिकानारपदंतहत्वोपिप। सार्वमर्थः ॥ ॥ ॥ ॥
मृ

६५

अनौ मे पेतिः । अथ इत्या चौसप्तमी रीपो रिपिं नृप्ताः एतं न्त्रपो नौ पपीन्द्र सने ऽ तार्थीपाः [illegible] सिका तिभाः [illegible] नु ये हनि स ऊपा [illegible] नेमत्र इना पौ
का च्या पिरो पौ रितिपं नम्या [illegible] सा हे सारं तौन कान एही न प्र [illegible] ता [illegible] ली । [illegible] तोद [illegible]
पपो न वै ने न [illegible] पिरो भुः पिनि इ तो नि [illegible] ने नसं [illegible] [illegible] नपोत ना [illegible] पिति [illegible] नदूस स
नु भन वा नि । तरं [illegible] नो [illegible] त्रिभा न [illegible] ना वापी रं [illegible] ना सूर्सपौन । [illegible] लिति । [illegible] तिन यन
तिन यभि [illegible] पि पएणारे [illegible] पार वच्च [illegible] [illegible] पिति । [illegible] यो सेन । [illegible] ति । इस इ

अथ चौ से पा स सप्तमी री पौ रिपिं नृप्ताः प ही मनु [illegible] तिन । [illegible] तिभने । ति रे [illegible] पिति । एतेन [illegible] निर [illegible] ५
हूं नेति । [illegible] [illegible]
[illegible] त्रि पौ [illegible] नि [illegible] ति ने अथो
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [redacted]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

परुषमिति। ननुवप्रकृतिमा तप्रकर्तं येद्वतन्त्व [illegible] निद्तं स्मारितिकथं [illegible] तेन परोक्ष [illegible] स्मैन्कलस्य नासंभवेदो [illegible] यमिवमेन [illegible] स्यनान्व
नेन्परसंभि कार्यं पुष्टिं [illegible] ननु [illegible] मितिइत्यादि [illegible] इति [illegible] कार्यं [illegible] ननु [illegible] समन्तो [illegible] इति [illegible] पाठोनि [illegible]
शाक्तस्य [illegible] प्रेतिस्रह [illegible] निमानः [illegible] इति [illegible] रस [illegible] त्वा [illegible] तस्य [illegible] निपातन [illegible] तिगमस्य संज्ञा [illegible] प्रकृत्या
वीतिमस्वरुति भावे धातोप [illegible] निमा [illegible] नेनहीति। त्रोकेत्तेयेसपर्णा। सिद्‌ [illegible] नेननुप्रयगा [illegible] इति [illegible] तिसो। सिद्ध [illegible] तिनन

परुषं ननुतमग [illegible] निमि [illegible] तिभा [illegible] कार्यं सिद्ध [illegible] सप्ते निमित्ति। [illegible] कार्यम्
पत्रिवत्यं [illegible] तने। [illegible] शाकल्य [illegible] भावे। [illegible] संगमाम [illegible] इति [illegible] ननु [illegible] तपो [illegible]
पौ [illegible] संहिता [illegible] इति। [illegible] शाकल्य [illegible] भावे [illegible] ननु [illegible] निवि
[illegible] ननु [illegible] विपौ [illegible] इति [illegible] नित्य [illegible] तन्वं [illegible]
[illegible] नस्य [illegible] ननु [illegible] पुनः समास [illegible] इति। [illegible] तिनसमि [illegible]
तरे [illegible] ननु [illegible] इति [illegible] तरथ्थे। [illegible] इति। [illegible] समेतन। [illegible]
सिप्स्तुत [illegible] इति। [illegible] इति [illegible] निलाम [illegible] इति। [illegible] तेनस्यानु [illegible] इति [illegible]
५ [illegible] शाकल्य [illegible] नित्य [illegible] इति
विरोम [illegible] इति। [illegible] निविशे [illegible] वीतारो [illegible] निविरे [illegible] कोरिथ [illegible]
दारधो [illegible] इति। [illegible] नत्र [illegible] पारपौ [illegible] सिद्धं। [illegible] नेपेतयामि
[illegible] इति। [illegible] इति [illegible] इति। [illegible] इति।
रस्यानु [illegible] नामा [illegible] ननु [illegible] इति। [illegible]
हूमि [illegible] निमिम [illegible] इति [illegible] नेपाराम [illegible] नीतर्थः। [illegible] इति। [illegible] नाम [illegible] तेनभ [illegible] इति तर्थः। [illegible]
तेर् [illegible] इति [illegible] नाम [illegible] इति [illegible] इति [illegible] निविर्थः
[illegible] नानार [illegible] इति। [illegible] निविशेष [illegible] यासे

अ.प.

अप्रतो नियमार्थ इति । योगविभागात्स्वपक्षादिति भावः ॥ ऋषिः श्रौं स इत्यादि । एवमप्राप्तस्य प्राप्त्यभावात् नैत्यनेन कस्मा [illegible] इति [illegible]
एवं सति प्राप्तस्येति [illegible] लाक्षणिकस्य नैमित्तिकस्य [illegible] अपवादः [illegible] अर्थवत् [illegible] तथा च [illegible] नेमिनाऽनेकान्ताद् [illegible]
तत्र मन्त्रं [illegible] वचनस्य [illegible] इति नार्थ [illegible] परस्मैपदाद्विहितस्य [illegible] तस्मान्नस्य [illegible] तस्मिन् [illegible]

तयोरपि [illegible] अर्थापत्त्या प्राप्नोति । [illegible] भवतो नियमो [illegible] इति [illegible] अपवादो [illegible] एवं तर्हि [illegible] नियमात्
प्राप्नोति । [illegible] [illegible] तुल्ये [illegible] निषेधः [illegible] यथा [illegible]
यं [illegible] एकारः । एवमपि [illegible] नित्यत्वात् प्राप्नोति । ऋषिः श्रौं स इत्यादि [illegible] मन्त्रे [illegible]
[illegible] । तत्र [illegible] प्रत्ययस्य [illegible] अर्थ [illegible] नियमात् [illegible] ।
[illegible] । [illegible] नियमार्थः । [illegible] एवकारः [illegible] नियमार्थः । नेतरदिति [illegible]
तं ॥ [illegible] नियमार्थो [illegible] । [illegible] प्राप्नोति [illegible] तथापि
[illegible] इति । [illegible] कार्यमिति । [illegible] । [illegible] इति
[illegible] इत्यर्थः ॥ [illegible] । [illegible] इत्यर्थः । [illegible] इति ॥ ॥ ॥ ॥

[illegible] इति । [illegible] प्रधानस्य परस्मैपदं [illegible] आत्मनेपदं [illegible] सर्वस्य [illegible] परस्मैपदं [illegible] वा [illegible] तत्
[illegible] इत्यर्थः । [illegible] । [illegible] इति [illegible]
[illegible] इत्यर्थः ॥ ॥ ॥ ॥

भव्य पदरुपाद्गृति। द्विरेत्थाः भेदंवं रसीतिपक्षसमयः। व्यञ्जनस्यापोहः। शुद्धमेवैति। शब्दस्य पक्षतिपूरतेः कारणत्वादेशः। शब्दतत्त्वारिति। शब्दस्य [illegible]
[illegible] ॥ इति [illegible] ॥
व्यापकस्य प्रधानेपारेतन्नीयमानिकम् ॥ ॥ एकः प्रत्येकपयोः। एकनवतनमिति। व्यादुराणाला [illegible] वेकल्यारे शब्दस्य [illegible] वाच्य [illegible]

भवाग भव्यारिपक्षरुदोषुरुत्याउपसंख्यानं भव्यारि [illegible] रव्यानुपसंख्यानं [illegible] व्याप्यः। व्यत्र शब्दस्य [illegible] सोभवतीति [illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ इति [illegible]
[illegible] ॥ एकः प्रत्येकपयोः। एक [illegible]
[illegible] ॥ एक [illegible]
[illegible] निवृत्तेः। एकव्यादेशो भविष्यति। [illegible] निवृत्तिर्भवति। व्य
नयोः [illegible] एकव्यादेशोभवतीति [illegible]
भिनिवृत्तिर्भवति। [illegible] सावात्। [illegible] निवृत्तिर्भवति। [illegible] ॥
द्वयोः स्थानिनोरेकव्यादेशो भवति। [illegible] स्थानिति ॥ ॥ ॥

[illegible] स्वरितमपशुः ॥ [illegible] ॥
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]

ध्यागमो रूमिति। तेन मासोहूयोः स्थाने विधीपतद्दुने [redacted] कोनुमतिप्रयुतीरा यः। अथो ग्रहणमामन्योरिति। प्रागिति हीत्यनीमाहेन्द्रं विते
ति सूने नौयशारी तेनग्रहनकाद्यग्रणेबहि दे। शाभ्यास स्यैतिता वैतेग्रहयेो नकार्यः यौ गृह्णेविर्वहृत्रिनुमौ महेश्मारश्चानि दुर्ग्राव्यौनिता पतेसा अभ्यास स्थानेनरु

पतानदु यतेपकत्वा नेमुभावानिति तत्रं घ्यर्थो द्व्यक्षराणामेकेनोहूयोरदुग्णाभिनिर्दिष्टी र्भवति। अर्थोवाग्नेवेत्न मवाशिष्णुकरणंवा तत्रभवति। इदमे
कमेन चतेयुमिति। ध्यातच्चा धीाहूमकरणाहू आकरणो। पिहिन्ये मत्रूहयोः स्थानिनोहूं वा रेशोभवतः। रहूम्भौ निशुतो नः पूर्वस्य चरः उभौ साभ्या
सस्येति। कृथपतदहूर्भौ आकरणे। पिहिन्यमनहूयोः स्थानिनोकेन्याहरेशोभवति। नारत्नरं श्चियर्थे निमवानुपधावाच्युभक्तोरेपथपोरमनतरस्या
मिति। इहताच्चनरत्नपश्चियार्थे निमवानुपश्चापाद्यु मितोहूजटेनानुहेरोधुः सवर्णाधी र्दत्नेनधिहूं इदमभ्यस्तोरेपथा पोरमनतरस्यामिति निनहूति
चीनन्यभ्रतोपथ्यपेलोपन्ध्यागमो विधीपतदूति। पदुयतेन्यर्थो त्वकारणाहूं इतिकन्ने बेकारस्याणेकवानस्भावरिवलोके द्व्योरहूणाभिनिर्दिष्टूति
मेवति। ध्यातथ्येकत्वा नुभावानन्ध्यागहिभवानयाम्येपाम्नुर पास्मपवरणात्तमागतेनूरीहे ध्यानुपोः पूर्वयोः चटेकुहूस्यनयोभ्रीसिंहपोर्हिंद
कुनिति। एकुमेन्यासो हू विप्यानि कपेपदहूतं आनूरेणेः पिनयुमत्रहूयोः स्थानिनोहूंवा रेशोभवतः। रहूम्भौ निशुतौ नः पूर्वस्य चरः उभौ साभ्या स
द्रौ स्येति। इहतावर्द्धन्यानिशुतौनः पूर्वस्य चरहूति रेतानैवे। कृथ्यंवोगविभागः कारिष्यते। रहूम्भौ निशुतौ नः पूर्वस्य चरहूति। रहुस्पि उभौ साभ्यास तन:
स्येति। उभौग्रहणंसाभ्यासीतहूणारेशोभविष्यतः। नेवानपचेशास्त्रार्थसंमतसपोयथालेोके। नेवानपनेशास्त्रार्थ संप्रश्नपः प्राप्नोति पथालेोके
नपथालेोकेन संतेनास्त्रगेहूं भौनारवीतेनिसत्हराधापचतः शास्त्रार्थ हतिहन्नापुनः प्रवृत्तिर्भवति॥ ॥ ॥ ॥

मो गन्काशेभवनतर्हितिरेवमेहूपदहणंन्नुसा ध्याते। अग्रहणभ्यासेरीसंख्यायाः शास्त्रेपात्तापाविवरणात्। प्ररुतसंख्यानविवसातेनकलुहू मिहिवितिततो तम॰
देतः। नेवानपचरहूति। यानि समुशेयापेरापारका याक्रिरयनेनकेन्द्रंवशाह्नीगेकोपप्राप्नोति तावतिवशास्त्रार्थ संनानुहानात्रतस्याज्ञप्रक्षिपिप्तिनर्थः॥ ॥॰

५

सिद्धं स्थितिः। तासु भिर्भोक्तृत्वमिति धर्मानियमो नेनक्लिपतेऽस्तर्थमिति पारसाँप्रमुखमानेषु सर्वेषोचश्चावेपूर्वैशास्त्रस्य नात्यानापप्रसक्तेनेन तु कृत्स्नं
चिरेणशास्त्रम् अन्याभिलार्थः। अध्यनपर्वेवेति। सान्तलेनेनार्थः [illegible]मादें चपो दृष्टिन त्केन हेतिपेचः सर्वनिषे धेनुहीपतेयान्नहि शिरपिपयोकेमनवर्जित

गर्भाष्टमेब्राह्मणम् उपनेयइति सहदृष्टनोपक्रतः शास्त्रार्थः दृतिरहत्तापुनः प्रवृत्तिर्न भवति। तथा चिरं रूपं गम्भाभि वेद्दृशशास्त्राभिरःशस्तु द्वो
दितिष्ठ नन्दपसत्यपक्रतः शास्त्रार्थदृति कृत्तापुनः प्रवृत्तिर्न भवति। एवमिहापिलक्षितेहत्तः शास्त्रार्थदृतिहत्तामालेन्यादिपुनस्सात्। एं
हृत्तु धर्मो परंदर्शनन्वपचनितानाधापूर्णो निजकेवोरिकेषु। सिद्धमेतत्तयं धर्मो परेदर्शनमितिशास्त्रधर्मो परेदर्शनेवाप्तिमनशास्त्रे अनवपचेन
शास्त्रार्थः संपत्तेयतपयो लोकिनिरिके धुकहक्तोतेषु। लोके तावत् पूर्णेणोनहेतव्यः। सुएनपचेति। ब्राह्मणमानेनरस्मातेकृगमान्नो
नवीपतेः परिचायपचेन शास्त्रार्थसंपत्तयः स्यात् एकेनब्राह्मणमहत्वा एकांम्न सएमपीता अथमस्यकामचारः स्यात् तथाष्टवेचपञ्चा
लाणः प्रत्युक्षेपद् निपूर्वैवपोमानेपत्युख्यापते परिचायपचेन शास्त्रार्थसंपत्त्यः स्यात् एकेपूर्वैवपसंपत्तुख्यापोमेनकामचारः स्यात्।
तथा वेदः पिलक्षापित्रु संतेत्राह्मणोः। पिद्दोमारिभिः ऋतुभिर्यजेतेति। अयग्न्याधाननिमित्तेनसंतेजाते परित्यागपचेनशास्त्रार्थसंपत्त
र्थः स्यात् सेहादिह्व पुनराधानप्रवर्जित ॥ ॥ ॥

होपितमुपन्यासः। अयग्न्याधाननिमित्तमिति। अयग्न्याधानंनिमित्तमाप्ते निवहत्वीहिः सतान्याधानेपिद्दोमादिष्वधिकारात् ॥ ॥ ॥

त्रि

पदीमुल्लभीरोमहूरांपदेशपामिन्त्रथैः गणान्वयूरमि। एवं मिथ्यान्मिश्रासन्ने देहते निषेधानित्रमातन्त्रे वैशाखगत्वेविषयेऽहमनमिन्नेषुवः यतीपते। ज्येष्ठां यामाद्यां इत्यविन्नु

द्वि र्थवारेषु मन्त्रे वैमिन्न वर्षाभावात्ः। अवंतन्त्वति अर्थेन मल्लेक्षुतलप्लमनमनुप्रमिति कामावितुमां शिपुत्रे पुनरपि शलोकअनुष्ठे मान पक्ष पुनः वामिनानाग्निनाम्

उभयथेहलोकेदृष्टातोऽन्यवपदेनाशिवाब्द्यार्थसंभवमयी। नवपदेनापिकथंपुनरित्युभयंस्तुभ्यतेत्वम्भुक्तिमाहत्वयो। रहनावहसंनेद्रासलोकः श्री
नारश्रीतोऽन्यव्याख्यानेपदमुक्तश्रविमसर्वोसहृदध्यापत्नः। शाल्द्यार्थसंप्रतिपन्नेषत्रमुक्तिभिरिकं नापुनर्पपदूतिर्मेभवतीति। अथतोऽत्रीवपदेनशाल्द्या
र्थः संपत्तीयते। तथाग भीरुमेत्रास्नुगाउपनेपादासुपनपनेसंस्काएर्धंसहभ्यासात्वुपमीतः संस्कृतोभवतीत्यतोवाचापदेनशाल्द्यार्थः सं
मती। यते। तथाविदुरर्पणगाम्निपूर्वस्नानशामिरत्सक्षिर्तिन्युपसंगतेषुवार्थेसहभ्यासात्वुपमण्डलमुनिभेवति। अथतोऽन्यवपदेनशाल्द्या
र्थः संमतीयते। एहोत्रानीव्रासत्ठोनहेतवः। सत्रानयेषैः। शस्त्रुगणवषेसएवानेमहानरोपउक्तः सत्राभ्युपणवधमा वेदश्रपानमानेनप्रक
तः। अथतोऽन्यानवपदेनशाल्द्यार्थः संमतीयते। तथाप्रवेवपात्रोत्रशुणोः मत्तुलोमप्रदेवपसः अध्मत्तुख्यो नेदेपउक्तः। प्रस्तुहोनेनगुणः
कथं। उर्द्धवाणलायुक्त्रामतिश्रुतः। एवंनिरस्यापतिभवतुस्यानाभिवोदाम्योतुनलाअतिप्रपतदृतिचपूर्वं वपोमात्रेषमसक्त्रः अथतोऽन्यवपदेन
पवेनशाल्द्यार्थः संप्रतीयते। तथावसंतेब्रास्नलोऽग्निहोत्रमादधीत। कृतमिर्धनेति।पा। कृ। शित्तयोजनमुते। ॥ कृ। सर्गतोकेऽन्यास
रसएनंजायामहोपशीरतेन्द्रयुद्धितीपणाखेतती। पत्न्या [redacted] जीपाः कलंमवितुमर्हति॥ ॥ ॥

ति

ज्या

पुनरस्तुतिष्ठतिनेमितिकामपिवनांप्रोणापरानिमित्तावगमः तदातत्तत्वप्रयानुष्ठेयानि। नित्यानांतुनित्यतारेवाविधेरः ॥ ॥ ॥

C2

नैषध

अथ पूर्वेति। अत्र दृष्टान्तरहस्य वा रिरंसा रि कापं च मीन्यज्ञीतारे पर्योप्रकल्प्य पिप्पति। यद्वैरि कालसप्ता रि सारेरी तिम तथा प च : ... परस्य रहस्य मिति। परस्ये वा रिरे मा अ ह
वं परयो यथा लोके तत्र यः। यद्दीनि रेहार्थे विदिना निरे तो नि रिहं तु सारत्वेन च। अनि हृति तृति रिहा सिद्धि हृदय पक्षी भूतत्व सिद्धे। यहुत निमितं तत्र्य रिरं तरस्ये तथा

अतो या प्यन्त न पदे नष्टा ह्यार्थः संभवति यते। तथा हा रहस्या पितानेन प्रयोगेन पौजन मुक्तं। किं एकः शा रू सप्य हू ज्ञातः शाह्यानिति। सप्रयुक्तः स
तीतो के का प्रयु मत्वे सिा पद्य क शा रः शा स्वान्त्र व प्रयुक्तं सर्गे तो केका म धृ म न निकि न वें हि के पद्म प्रभूतान ते वे का मा नौ तप्रिय रिति। अथ पद्मपूर्व
रव रहतां ति। न यो। एवं पर पह रतोप रस्मारे न यति वे नार्थे। एते पहस्य ह तो ति। यते पर स्मारे न यति वे व्यर्थे पररस्मारेको नभवत्या दृष्टान्ति। कथं व मा श्रो
तिले च मी नि रि हा रि प रस्या रे च यं प्राप्नोतितथ्या यंत्र तस में भी प रि रितिा यद्दीनि रिहावें तु यदीनि हावें तु र तेल यह रतो विपते। यद्दीनि
रे शो पथा प र लेत त्र निं रि रि हि पण पो पु सि हि : अत्र सिमसा लो रि हलैयह रतो प रस्य पैसा मा ति हि : स्याता : करसस्या नेयो भि तस्य नि प
रो व अत्र रि पैप पं च मी अच्च वी ति सप्तम्या : पंडी पक्क रत्न पिप्पति। त का रि त पुत्र रस्ये ति तथा यद्दी ते पा सप्तमी अत्र रिति पैच म्या : पद्दी प्र
कृ स्यापिप्यति न तस्मि न्नुवति नि रिह पूर्वत्ये ति। एवं ना हि सि द्ध स नि पत तै पर रह तां कर्षे नित तथा प पता चार्थः न तु भे पुणा व त्व कसि वे भव तः इति।
मेतल तांप ने प्रयोजनं च पद्दनं सप्तमी पंच म्योस्तु भावा रुभ यत्र यद्दीन कृति नो भय का यैव संग तिसन रो यो भवति ॥ ॥ ॥

सप्तमी पंच म्योस्त्वेति। अत्रानेमुक्त रेत रहतारे ना नचो भयोः प्रकल्पनं विरूपतो विरोधात्क्रम नेता। यत्र द्वयेप्रमाण त्वात रेभवेत्संप्रकल्पि ते यद्यपि विमती
तेनात्र तापनार्थं तमाश्रितं ॥ ॥ ॥

न्यंत॥ किमर्थमिति। स्यानिवृत्तेन कार्यानां सिद्धिमिता मध्य॥ स्यामिश्रयोति। समुदाय को मर्थः। पूर्वापर समुदायो ये कारेण स्यानी न प्रमेयं सर्वेन विधि
न्यत्स्यैकार्यस्या निवृत्ता वास्या सम ने कानि र समां को ते रूपे इति। विपुत्र व्युति। विवक्षायां जाति प्राधान्य सामान्य दूरेण इत्वा भावः। पत्तिनिर्देह समुदाय स्यानी ना
व पन तत्स्यमुले। यो तु भवो स्याने भवति लभते सान स्यत्र तो प्रपदेशा मिति। ऐकी इस्यां रीप्र परत्वे भवतीति। समुदायस्य निर्दिश समुदाय यामा वीतरवत्स्य
मान्यू पेत्ता मतर तो य परे शानि तेषः। स्यानि वृत्ते न स्यानीसा तान्निरिह। स्याद्वी पतेन न्यारस्य हरणा ऐन्नुमानि क स्यानाने शस्य स्या निवृत्ता वा न स्यान

न्यंतारिचा॥ किमर्थमिदमुच्यते। न्यंता रित्व हस्तनमामिश्र स्यारे शवच नात। न्यंतारित्व हस्तने किं पतेन स्यामिश्रस्यारे शाच्चनात
न्यामिश्र स्या यमा रे शायुच्यते सनेन पूर्व वह होने न ग्रस्यतेनापि पर ग्रह होने न तथा। तो तेरत्वे सत्य तन्यामिश्र तो त्रैतु तीस्यत्
होनारस्येनेनापुरत्व पर हणेनस्यते। न ग्रह हणे स्यापरनितद्योमे रोपलेन सिध्य तो तन्न्यंता रित्व हस्तनं एव मर्थमिदमुच्य
तेन्यतिपपो ननमेतत किंतरीति ॥ ॥

स्यानुमानिक स्याद्वी पते। पर्योरातत्वमेरू पञ्चतन्मन्वारीकारे। टोकारोतः। स्यानमनुमी पतेटक्यारोणादि कारांत न्यारेशः। तस्य स्यानिनि वृत्ता वान्निरं
तं परमिति पूर्वसंताभवति। एवमेकारेशस्यानुमीयमानस्यानित्व पूर्वपरव्यपदेशं पकार्यसिद्धमिति। किमनेनातिरेशेन। एवं तर्हि नन्त्विनिर्देशस्या
निवृत्तानउको। लिङ्ग्मर्थमिदं तथा च ही रवेलो तादीएकारान्तुत पर्वेला इतिलातनसिद्धिं न्यंतवृत्ता वार्नवति। यस्मिदवान्ति कमंतारित्व हस्तनमामिश्र
स्यारेश वचना रितितटीर्यानहरणमवीजनापरमर्थीन ॥ ॥

पि२

नेत्र्यपसेति अन्यानेतिहासयोरपत्रविशेषणत्वाविवादरत्वपतिमात्रा पेणैवपविति शेषुवनिपरनायतन्निर्देशः कर्तव्यस्ससर्वः पर्वतमोति। भू विशरदेश्वा विभाग
त्वाम्पेपूर्वपरितोगमत्वेनेपथापरत्वमीर्यादयाविनतवाहमोकार्येपरेन्नतारिवज्ञ्यापरेशामस्तुतंनेपरभोतिपुरसंज्ञामनति। भू चिन्नकृतनएकोरेशोपापवेंपए
त्रो रसेतेत्रमपतर्रतिपथापतेलिंगतिदस्तरामुपुरुष्टनींसारसवितिथीपमानमतीपातपरीयारिलारेनभवतितथायेनारिश्रावानवंपनानिजेत्तवावि
नेतत्रपरिस्थसंमतनपनसुप्योएकारेशाय्यात्रीपतेनरातसेवपरंमतिक्रमादिनःसारवेपरंमहारिवतेप्रवेमतेननपूर्वोनेसारेक्तस्सोमपापेन्द

ननपयानारिक्तन्निर्देशः। तत्रायस्यांतारिवद्वानएष्यतेतन्निर्देशः कर्तव्यः। अयांतनतबतीतिव्यस्यारिवदवतीतिवक्तव्यं। सिद्धंतपर्वपराधि
कारत्वात्सिद्धमेतत्। कथं पूर्वपराधिकार [redacted] तएवेपरपोरितिवर्ततेतपूर्वस्य कार्यंभवत्यन्नवतिपरस्यकार्यंप्रत्यारिवतवति। अथपूर्वतोभवमा
त्रीपतेनिन्नचपूर्वेसंतवरुतिव्याख्यातोसितपरस्यारिवकुवति। उभयत्र व्याख्येपनीतारिवतक्रित्कव्यमनतनाहिकथमनुपमानोगेस्यतो। तो
क्रिकोयेरशोतःतथथानोवेरूपोलतुल्यवतपोलस्यपोरतः प्रयोभवतिसतयोःपयोयेएकौक्रोतिपरात्रतमनुभोपुगपत्येपतःनाना
दिस्तुनकार्यंभवतः तत्रवपुत्रावनिरोधार्थोभवतिउभयोर्नकरोति। किंपुनः कारणमुभयोनेकरोतिप्रयोगपपासंभवात्नासितयोगप
ध येनसंभवः। अयांतनतिकानिमपोजुनारि। अयतनवत्त्रोमपोजने। बहुव्यस्यपराहुत्तिधानेप्रयोजनं। हरशामिकः। पूर्वपरोनरपरयो
कारेशः पूर्वसंतवदवति। यथाशर्मनकनेबहुव्यरेयराहुभवतीति। नाहिसात्। पत्रहतेम्यकारेशोवहुव्यवर्वपरंभवतित्रयोरशा
मिकः ॥

पापारंत्स्यविरोधाद्विभावः। हरशामिकः। हरशानानिकर्मा। अयपुनेयस्तुतान्सेमितिद्विताचप्रतिसामासः। १९
एकारेशस्संतवनाहुद्वयवर्वपरंभवतीतिसिद्धंभवति। अयोतपरविरोधः। शास्त्रेननाश्रितरस्तुभयाभावोत्पतिप्रापाभावः॥ कुतहेतिवचनाद्रूत ॥ ॥ ॥
पूर्वगतिप्रयोपित्रतहतिमममेव्येतिशिमतिनसमावेभतपरनेयसोयुपरणातापुनेतातर ॥

र्मे

तो ३

चित्वं हीति। यामूर्ध्वमिति इति निर्दिष्टे तेष्वन्तरेण नार्थे कारेशेन तेपि तन्त्रेशोन मा [illegible] तिशिमं मसं तत्र राजाह्वति। बालो तं गमित नाग्निमेरमुक्तं। केवलमेति। निम तें
मकोवेमत्नः। स्वरो इति। अपूरस्य एपते अत्रोत्र [illegible] [illegible] तीव्यासूत्रः व्यारुद्ये [illegible] इयमत्रो व्याम इति। [illegible] इति।
व्यरस्य इतिर्पेच भाष्ये विम्य तेन पञ्च आनेत [illegible] नाचढी विदा सतत इति मन्यः। [illegible] इति। इत्युक्ते [illegible] नसामान्यमीति इमनप [illegible]

प्रश्नपेकारेशा पूर्वविधौ स्थानेकारेशः पूर्वविधौ प्रयोजनं। मधुपि वृ तिः। हिरण्यं तौरेका हा शिनो। तत्र दृति। यथा शब्दे तत्र नंदं विनी निष्पकार
शः इतराः इत्यादा पये काशेरोन भवति। विर्हा। नेभुक्त [illegible] निमत्न मया तेम पयोजनं। तीर्य [illegible] तवता। उत्तर परदे मन्तो एकारेश उत्तर
परस्मात्तत्र दृति। यथा शब्दे [illegible] उत्तरपरे तो भवति। निवृत्ता इत्यादा नवचेकारेशोन भवति। तीरपाणो [illegible] स्वरस्य। तो मयो
नेम्य आत्मी व्यन्त्र व्यामी आत्मात व्यस्य अत्र व्यस्य व्याता तो व्यार [illegible] कारेशः। इसोत्र दृति। यथा शब्दे तत्र व्यस्य इतिरूहे [illegible]
तांहि इत्यचनाइति। कृतं हि इत्यादा वचेकारेशोन भवति। व्याम भिः। व्याम मुभ्या। इत्यादि प्रयोजनं। कार्पी हापर्यः। विर्स्वितं तौरेकारेशा लितो। तत्र
द्र्वति। यथा शब्दे तत्र नं। स्वरित मिति कृत्वा इत्यादा पञ्चेकारेशोन भवति कार्पी हापर्यः। स्वरित तं निवाति विधातस्य स्वरितेत विवता नाम कारे
शा इति। किमत्र। व तेषां परस्या स्वरितत्वं भविष्यति विनानि रे धेन। ने पपु कौ विमति दे धुः। निन एकारेशः सते पिस्वरितत्वे प्राप्ते अनन्ते पि।
स्वविन एकारेशाः। व्यम याम एकते स्वरितत्वे प्राप्ते इति। व्य मया स्वरस्या कृते स्वरितत्वे प्राप्नोति। स्वरवित्रसु नपोमुव न निविधस्वनि मोभ
वति। त्वंतरे गतत्वे कारेशः। कोत रंग तो क्षत्रौ वृते कारे शः परस्य स्वरितत्वं। स्वरितनमध्यं तरंगो। कथं। उत्क्रमेतता परस्य स्वरितत्व प्राप्त
यं विति। उभयोरन्तरंगयोः परत्वात्स्वरितत्वे कृते व्यंतर्पतः स्वरितानुदात्तयोरेकारेशः स्वरितो भविष्यति॥ ॥ ॥

वेयणाद्यीयते। कार्यमिति। कार्यं व्याख्याति विभक्ता व्याख्याने विचारः। परन्तु स्वार्थमभिधायेति किमर्थ्या इत्येनेन रात्नस्य संज्ञा। एतस्य स्वरितत्वं कार्यं स्यात्तु
त्तो प्रयोजनाभावः। निन एकारेशाघति। स्वरितत्वं तत्र कारेशे नं तत्र प्राप्नोति। तन्निरोधयंतर्वर्तते इति। स्वरितेन्व रात्नस्य सम्बन्धात्॥ ॥ ॥

स्य

लिंग। विशिष्टेनिमित्तत्वात् [illegible] पदग्रहणं [illegible] पूर्वपदात् [illegible] परत्वात् [illegible] पदग्रहणात् [illegible] त्रा [illegible]
ते [illegible] विशिष्ट [illegible] पदत्वात् [illegible] विशेषण [illegible] [illegible] ॥ [illegible]
प लोरन्तानि [illegible] न भवति। एकारे [illegible] पुरुष [redacted] पदग्रहणात् पूर्वपरयोरन्तवत् [illegible] एतत्प्रयोजनं नास्ति

लिंगमिति विशिष्ट पदग्रहणं [illegible] पदग्रहणे [illegible] लिंग विशिष्ट [illegible] भवति [illegible] भविष्यति। पूर्वपरयोरन्तवत् प्रयोजनं [illegible]
[illegible] पूर्वपरयोरन्तवत् [illegible] एकारे [illegible] भवति [illegible]
कारे [illegible] नास्ति। [illegible] पूर्वपरयोरन्तवत् [illegible] पूर्वपरयोरन्तवत् [illegible] एकारे [illegible] पूर्वपरयोरन्तवत्
[illegible] पूर्वपरयोरन्तवत् [illegible] एकारे [illegible] पूर्वपरयोरन्तवत्
[illegible] एकारे [illegible] एकारे [illegible]
[illegible] एकारेऽचोऽतः तेह पूर्वपरयोरन्तवद्भविष्यति ॥ ॥

[illegible] पूर्वपरयोरन्तवत् [illegible] पूर्वपरयो [illegible] एका
रे [illegible] भविष्यते॥ ॥ ॥ ॥ ॥

शीतिन्तं तस्यन स्विध्यतीति। एकादेशस्यो एनत्वमेव शर्व पूर्वान्तो त्तनेन स्यात्। शर्वतु शर्वपदे तेन तत्वे सति परत्वेनकद्रत्वं परत्वेनकत्वं जीमित्युरकाशोनुरातरोका
रेशः पदेसुरितो भवति। प्राप्तिरिति। तच्च। तन्निनुतादिवविनिह। स्ता विनिष्ठर्पदं परत्वे। विद्युरे भवति। नहीए वीधिति। एकादेशेन अनवधानात्

स्वरितत्वं तस्य न सिध्यति स्वरितो वानुदात्त इति। गृहीतत्वं पचितोरत्वं। हस्रेनपहूति स्वरत्वं चपयोजनं। प्रापितामाधिता। हस्तरोरेकादेशः।
नवरूवति। पशपाश कोर्तकर्तुं नतिकारकोपपदं हस्रेनप्रतनपरेद्वति स्वरो भवतीति। वृक्ताहित्वात्। पचन्ते कादेशः प्रकारकः। प्रकरतो। हस्रे
नमहूति स्वरत्वे निमित्तविघातं हस्रेनपहूति स्वरतं क्रियताभेकादेशाः इति निमन्त्रयते। हस्रेतपहूति स्वरत्वं भवति। निमित्तविघेन। हस्रेनप
हूति स्वरस्याचकाशः प्रकारकः प्रकरतो। एकादेशस्याचकाशः। देरावृत्ताथं। हूरहेभपयावीतिप्रादिना हस्रेतपहूति स्वरत्वं भवतीति
प्रतिषेधेन। सा चावकाशं निमित्तविघेभ्याद्युपितव्यः। एकादेशो बलवानिति हस्रतरपरस्यापरत्वात्। वीहिसमति चरत्वं चेकादेशः एकादेशो ह
नेनहूरहेतमहूति स्वरत्वं मनिध्यतीति। हस्रेतपहूति स्वरत्वेनसम्बविधाने क्रियाकारं हस्रतरपरस्यापरत्वान्नहीहतानी मेकादेशो हस्रेनतरपु
रुषरं भवति। ननुकोतानादिरुद्युत्वेनपरं। उभयत्र ज्यायाश्रयेणोनादित्वात् ॥ पं ॥ ॥ ॥

नैकदेशविकृतस्यानन्यत्वात्तेनोत्तरपदं भविष्यति। एकादेशस्यपूर्वान्तवद्भावेन स्वरः सेत्स्यतीति पूर्वोक्तं। स्यपितं प्राक्प्रनषित्वादेशेषु पसंगात्।
तथात्पशनत्व रेखिता सरेण पुरातनन्तेनैकादेशस्य पूर्वान्तवत्तेषु स पासर्वेत्रराभावीनाद्दीतिकृ। चपसृतरपरस्यासुरं स्यात्। तस्मात् पूर्वेत्ते
एकतंव्यः पश्चादेकादेशः ॥ ॥ ॥

वत्तैनेमतेंकरतिएकैवविकल्पेनुमत्वनितिनिर्धमसमासः॥ सुमवांक्षुहिकुत्वकरेणेतावन्मप्रसेतितांन विधिनाक्ष हरहारणीतिमुत्तमयः॥ एतोमप्रत्यक्षसितस्तुत
एपरत्वहुः॥ ननुमात्रेणामनगएणामितिन्यस्य चरेदत्वकाणीरयंवीपएवंतर्हिअरपरणावेणेतिनं एवंनएवत्सांचार्वेकालंमत्येति नरुतिभ[illegible]रहेरिथानाणि

उत्तरपदस्यहिश्वेकारेणाम्। उत्तरपदस्यहिश्वेकारेणाद्यवतिनिमित्तविधिपेन। उत्तरपदस्यैरसकाणः पर्वैद्वेगनेतः। एकादेशस्याचकाणःरंतपैत्तुण
मं। हसैमपूर्वमधोनिपूर्वपुकामप्राणः अपरेषुकामन्नाणः। उत्तरपदस्यहिश्वेवतिनिमित्तपेन। एकादेशापसमाप्तेो। तरंमवलीपप्रत्वातगणकारेण
नुपाश्रोतिकिंकारणंअंतरंगंवलीपोभवतितत्रवृपेरवं। तत्तरहिश्वेभाने। तत्तरहिश्वेविषयः। नैपरोयुः। अर्थात्पर्वष्ठवतितोपवसिष्ठःपरोनर
परयोन्नावत्ताअर्थभवतिनेकारेणइति। पर्नेहस्यप्रस्यप्रतिषेधाश्रोजुवयंचनेत्वाणापदे। एदेशस्यनेतिनेकोपसैतिलोतनहिपत्रेपरणकी
रेणोन। अन्यत्वं। रंहः संपत्रः तत्रवोवहः प्रश्नोनः। पत्रातेत्वाचापैःपूर्वैपरांतरपरयोन्नावत्ताअर्थभवति। नेकारेणइतितोनैष्वपरस्यैति
प्रतिषेधस्यानि। अथवारितेत्वानिमैयोजनाति। आरिकलेमयोजनेनप्रस्यसेहाणा। आरिलेनयोजनेनप्रशुसेतापां अथवीइतिवारर
ति। हिवचनाद्दिवचनपरे कारेणोहिवचनस्याद्विरवति। एषातत्रकेतवर्नेमीवृद्रिहिवचनेप्रासारसुमिति। वनाद्दिस्यातपत्रेकारेणोनमवति
न्नपुर्णौहातेमनुनीइति ॥ ॥ ॥

अंतरमवलीपकार
दर्य

ति। एकादेशस्यैमपाश्चपरमारंतारिवहायातवदेरप्रसंगात ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अथपदमार इति। वाम्मसंस्कारस्ता अपायेनात्मसुराहरकानि अथारूपद इति। भारूपत्नीतिश्चा रथः। अनुपसर्गाद्धिं वेतिहः कर्तरि हापयेऽयाने इति। उपरूपानदृ

स्मित्रविशिष्टप्रयोजनं। दृष्टा। इ हेत्वितिष्ठत्वेति स्त्रैति इति। तदुक्तपूर्वे कारेण सम्यग्दिवद्वति पचाद्यच्प्रीत कर्मसु दुवं तेऽन्यस्मि दिति। कृतेहिंसानां पञ्चे
कारेणोनात्मसृ सृमित्रश्विष्टप्रसृमित्रिति। सृष्टा निष्टृ प्रत्येपत्न इति। तिसैर्ककारे ष्ठिः। आदिवद्गति। पचाद्यजीत कर्मणि। तेपयुस्निति। कृतेहिं
स्यात्पञ्चेकारेणोनपश्यति पजति। आह। तद्दृष्टा। आत्वनापञ्चेकारेण आपयादिवद्गति। पचाद्यच्। स्थेतु अत्रमुना। स्त्रीयोमतयो कृत
हिंसानां पञ्चेकारेणोनः। कृतेना। उभिद्दारिदृविष्टा। आद्यदृहृतोपरत्विषोप्रयोजनं। अथात्हृतेनद्गृहृते। आदिः आद्दृके। आदि। आदिवद्
गति। पचाद्यजीतकर्मणेमो हिं पद्महने रुक्मोत्मने परे भोवती इति। कृतेहिंसानां। पञ्चेकारेणोन। अथाहृते। आद्दृश दृहिनित्रषोप्रयोजनं। अ
पंदिशपदिदृष्टा। आद। आदृहास्य नेकारेण। पारस्यादिवद्गति। पचाद्यजनकर्ते। आद्दृष्टदृष्टेषि स्तीति। कृतेहिंसानां पञ्चेकारे
णोन। शोदृष्टा। हृत्वा तपानिपादस्तेत्वपोजनं। धीयुः चारयः। हरेहृतो रेकारेणाः तदृहृणोनमहृत्वेति। इति। पचाद्यजीतने। तेहृत्वा तेनपार्थ
परिष्कृतिः। कृतेहिंसानां पञ्चेकारेणोनः। कार्यहार्थवे। अथ आकारी नाद्दृतिते। अथ आकारी नाद्दृस्तोहिंतानां इति पत्ती विच कृत्वी। केपुन
रस्मा सारथः। अथ स्माकेहां वार्यनेरोन पुंस कोपश्नलेनद्दृष्टस्ता इति। अथ मासद्दृष्टवं। उपेक्षादृषोनाप। कोहेहृस्तितं उपोत्यते॥

लीती

निदिष्विते। अथ हृणातत्स्यपरमेला रिवहृणा वादृष्टत्वम संगः। मो सूत इति। अथासहृत्वानुरत्निमुभपतः अथाष्ठ्य पेनां तारिविरिसेत्वानरे सेरमुके॥

थंवा त्वेति। थंवार्थनगो इत्स्वरनिरू सानेकृते एकारेणोच्चतणो तत्र हामातुनर्दे स्वरसंगः। निक्षोशां नीरगिनिनतुंसुखचतु सत्तानासतासुणमत्तनहृस्वः
१८ नु हो वेति। हृषते त्ति॥ भविणासुअवसाणवेति संध्यारता। सेप सारणाच्चेति दीर्घैकारेणः। तथा कारं मकारेदृष्टा नोनामव्यवस्थ संगः। अहगणमेष्वतुदृति
गुरमवितुच्यो कववने। तरणपतेनापतनंनाश्वः एगाटुस्वदेवेति स्याटृत्त्व स्याहृदिरे कारेणः हतिलोपत्तु गोस्वलोपः। एकोप वापाचहैनेकारस्यवोरेणः भा

थंवार्थनर्हनिपुंसकोपसतीनहृतस्ता। निथंवुनां। अकोत्र। कुमारीत्वित्ताउंनेन्यार्गहस्त्री रंपानागाकुती रं निष्को तां श्रीहनिर्वागणामीरं
अभ्यासं हो वार्थन हिनपुंसकोपसतैनयहगो अयहणादुस्वत्तैअयोति। नवीनेरि[redacted]गासुचनानीतु निवाप्तन कस्यां कुं नोरसं वहिरे
लेदृणालान। थं तीगं कुरेव नं वहिरणिसनेनेअत्व। अत्रैतदहिरणं मूतरेन। धृणीचश निबोधवतीचपनि चोर्चनोनारिवृद्धतनातिवन यो। वितृ
पोतने। लहृमिनेनुहवाअभ्याअभ्यवृति। हुदत्वहोमि। मान्त्तुमि। अतोमिमत्ते हत्त्वतोपिसभान सावीनि। नेषुरेपः। तपरेकारस्याम पर्याचनुम
निषजनि। अरुनाते पुरःकारणोम थी तनेनारिक्कं। कीलाल पा। मिः लंपामिः। तुहा वा। अयात। योगात। होतं मायोति। अभ्यअभ्यवृति। एकः पाठे
नारंतीनिह्रदेतं मा योनि। न वा तारूष्णाति रेशात। नरावनत्स्यानिकं कारेणं अतोदृप्याति रेशानस्वाहितादूणमति रेशणतेरूपा थपानै तेनि ९
थप। अत्ताहृष्यत्नमवि थंति॥ ॥

लोपः शाकल्यस्वेति पलोपः॥ नवेति। नार्थमात्रमनेनातिदिश्यतेननुरुपं विशिष्टवर्णरूपा अपाश्येति विधयो नारिति दपंतो। नुकर्मसिद्धवनेनास्त्वार्थं
कार्य्यसंलिंगपरिहत्वकीश्चयो विधिरनेनातिदिश्यते ततलधोतमेतेसाहेरएकारेणासहूत्वसंगमस्यारिवृद्धवानुकः सिद्धत्वात्कासिद्धत्वेन चूपान॥

अतुः उत्सर्गेति। उत्सर्गः स्थानी सामान्येनोत्सर्गत्वात्। नान्यस्येति। कार्यासिद्धत्वाद्वैयर्थ्यं मुच्यते। अथादेशेन स्थानिनो निवर्तितत्वात् सम्प्रसारणस्य
सिद्धत्वा नित्यः प्रसाप सभावात्। अथासिद्धेचेति। एते। सिद्धत्वस्थानिवद्भावे तेनात्रापवादा नित्यत्वे नातिप्रसङ्ग। शिष्टाः स्वामिति तत्र अपि
वत्तत्कोरसिद्धः। कि मर्थमसिद्धमुच्यते। यस्य तत्कोरसिद्धत्वं नमारेशात्। तस्य प्रवृत्तिर्भावात्। तस्य गतं तृणभावात् कार्य। यतत्कोरसिद्धत्वमुच्यते। अथोत्सर्ग
स्यप्रवृत्तिप्रसक्तौ उत्सर्गेन तेनाभावार्थं न [redacted] अथोत्सर्गस्य प्रवृत्तिर्न भावार्थं तावत्कोसिद्धेन। नो सिद्धत्व [redacted] एकादेशो हतेनरणाति तत्र प्रापोति। अथासिद्ध
त्वाद्भवतीति। उत्सर्गेत तस्य भावार्थे च। अथो समेत। एकादेशो हतेनाले सेतितत्वमापोति। अथासिद्धत्वात्तत्वात्। अथ प्रसिद्धोत्तरमेतत्कितर्हीति
तत्रोत्सर्गेतत्त्वाभासिद्धत्वस्याभावात्। नवीनमर्मेत तस्मात् कार्यप्रमसिद्धः। अर्थान्तरमेतत्। किं कारणं उत्सर्गाभावात्। द्वसमित्युच्यतेन
चात्र दूसे पश्यामः। ननु चात्र प्यसिद्धवचनात् सिद्धः। असिद्धवचनात् सिद्धमिति नित्रात्मस्थासिद्धवचनारम्भाभावः। अथासिद्धवचनात् सिद्ध
मिति तत्र किं कारणं नास्त्यासिद्धवचनारम्भभावे। नत्प्रमेत्यासिद्धवचनारम्भस्यास्यादुर्भावो भवति। न हि देवदत्तस्य हंतरि हते देवदत्तस्य
दुर्भावो भवति। तस्मात्स्थानिवद्भाव इत्यसिद्धवचनात्तस्मात्स्थानिवद्भावो न तत्क्षः। तस्मात्स्थानिवद्भावो वक्तव्यः। अथासिद्धवचनात्स्यर्थो दोषो मे मेति
स्थानिवद्भावः। को सिद्धत्वं तत्को सिद्धस्य द्रष्टा देवः। स्थानिवद्भावमेव नानेन विभाषासिद्धत्वात्। स्थानि [redacted] द्वत्वनमनर्थकं नि। कारोनामास्त्रीसिद्धत्वात्। नाचेनवाप्यासिद्धत्वं कि पनिकि नहि द्रष्टास्त्रीसिद्धत्वमनेकः कि पताकाकाल
शाल्वलकृष्णत्वे। सिद्धं भवति। संप्रसारणा। सिद्धं। संप्रसारणा। सिद्धम् एकादेश इति। निवर्तकं बोध्यात्। द्वापविंशति पु। दृष्टे वदे। दृष्ट
स्वरस्य पत्रा। सप्तेस्थेन्द्रे। ह्रस्वप्यपेक्षेन्द्रे। यथपविभेन्द्रे। यथपतेन्द्रे। यपमेन्द्रे। [redacted] ॥ ॥ ॥
वेदतत्त्वाख्यं मन्वनतिपश्चाद्रेकादेशात्सूत्र मिसुलं भवति। शाक्रदृष्टिसिद्धिः। नतान हृष्टं नीति। किमर्थं संप्रसारणात्पूर्वं कारिता। हलदृतिः। पर्वतं। तन्ने को दशस्यास्ति
द्वात्रिंशदुत्तरस्य निषीधमानेपलेन सात। दृष्टे व्यत्ययमिति। एकोऽशस्य सिद्धत्वान्निशीतिः साध्यपत्तस्याने। रे पोतरं नायुतिविकृतसेनानिमते ॥

सि
द्रसु
द्रसु
समु° भद्दे

दसु

परांत प र प पो ऐ ति । [illegible] संपूर्ण [illegible] परांतपरा पो [illegible] ॥ [illegible]

[illegible] सिद्ध [illegible] परांतपरा पो [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] सिद्ध [illegible] ॥

[illegible] ॥

दसु संप्र [illegible] सिद्ध परांतपरा पो [illegible] सिद्ध [illegible] ॥ परांतपरा पोरे [illegible] ॥ दसु

पराप पो [illegible] सिद्ध [illegible] परांतपरा पो [illegible] ॥

प [illegible] सिद्ध [illegible] ॥

ला ओषधी [illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥ ॥ ॥ ॥

ओ३

[illegible] सिद्ध [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] परांत [illegible] सिद्ध [illegible] ॥

[illegible] ॥ ॥ ॥

अयचैतेन। एतेषामपोतितलपतेति। अंतारिफदृशां नतनपापासंसमसंकेपा। सर्वत्रपरयान्त्रयपरपरपरमापरिचकारेणो। सिद्धलपत्रं संभवते। नाकारचात्रपर्भ नैभवतिनाम्नुकारः परतरदृत। सिद्धत्वाभवानुमवनतेनेतुर्यः। किमयंचतनुकेपरे। संज्ञासिद्धत्वमनुपनेचावता। हृपरा। पापलाद्गुदेरनला। रवेनारिङ्गास्मान् द्रष्टो। सिद्धः। एवंतर्हितापन्नायं एतत्पपतलो एनंतर्पनहिरेनस्मात्रिया। सिद्धत्वेमवतित्वेनाद्रिष्टा। सिद्धत्वाभावापत्रारेणतत्रपव्योभवति। आदूत्वां गुरुणबहरमा। सिति। नत्समा एतायिवमाराद्गुणएव भवित्यतीत्यिरुक्तः। एषाने तपमेहिस्युत्। पदेपरको। नंपा। तालव्यपोरंतरतमः। कंठ्यतालव्यहेको

अथयद्यनेनवित्ताधनेतत्रैवसपरस्यः परस्यचपूर्वांतलंसेतिरुपंतर्हि परस्यचपरारेः। एतस्मात्पृरतलेति। आद्गुणः। गुणग्रहणंकिमर्थमस्यारे रोभवतीत्युच्यते। आरोरस्पद्गुणः। केनाधारेकदाद्गुणः। केनेलनीभविष्यति। तदेहोमोलेन्द्रः। तद्दूरकेमालीरुद्रः। एवानेतत्तमो। हिमः। एषा नेसाप्यमाणामालंत्तमत्ररादेशो भवति। एतेनावपितर्हि आगुनः। एरोतोनेनितातुलो। एरोतोनभविष्यतः। कुतरांतोक्तरोहेतानुचे ते। द्रष्टव्याहिलद्गुणः। मात्रपरः। आनम्रमृदिशामोति। आकारोतोभवतिरः। उभयोर्वातरतमत्वेनभवितव्यम्। अकारउभयोरंतमः। आको रलंहिमायेति। आकारोनविधातेतः। आका। एरेनभवित्यति। अकारांत्रातिधातो। आकारउच्यतेतन्निपमार्थं भविष्यति। आकारएरोधा तोप्तनामवेति

एवंकंठोष्ठ्योपालुतंदेरमन्योकारः। एरोतानवीति। ऐकारस्तावतालव्यतारोकारस्त्वंकठोष्ठ्यस्ताचेतिभावः॥ एरोतनैवा। वेरोतोरनेनारि भपोर्हेतुर्हेतोति। निवमार्थं भविष्यति। एवंतर्हिमे वतीति। उभयतोनियमश्च या एषालते वारिहे। लेता। ति। नोभयोंतरसूति। अकारस्तु द्विष्यमा णएवरएरोभवतीतिस्यानेतउभयोतरः॥ ॥

स्तुतश्रुति कृत विधानेस्तुति पस्मिन् विषयेतु तो विहित स्तस्मिन् प्यनेनैन भावं प्र्यस्मिन् कृतेय प्याए मित्रत्स्यात्सिद्वाद्रित्तिप्रत्ते। न वा रयलंगात स्तुतौन
भविष्यतीत्यर्थः। चित्रतुर्मी चार्य इति। स्तुत स्तुतशस्त्रेसंयोगेस्तुतश्च विषयेप्येत्तत एति नायोगात् स्तुत ग्रहसंगोरयी त्रिमासाग्रहमुष्ण युक्ते ते। तथा सात्र ते सम्नाहति। स्तनौर
गुणग्रहकेपुष्णसंज्ञा निर्भात परकृणता प्रि मात्र चातुर्मीचा कोयाग्र गणंलंता प्र्यस्था भागारयसंगा ष्टतर्थः। वृत्तंइंदरसि। वृत्तोइंद्रसि। स्थितेऽप्यागृत्ता राकौर

स्त त्र स्तुतस्तात्रियायेति। स्तुतश्रुतिषयो यै तंत्र प्रत्यते। परम्नस्य विषयोभनितत्वमेव तत्त्वात्तेन वा प्र्यं तपीन त्रिचतुर्मीचात् । इहं तत्रिपयोजनो प्र्यांतर्प
तः श्रिचतुर्मीचाणो स्यादि नोत्रिमासाद्व तर्मीचाण्यारे गामाभत्रात्रिति। त्वहुष्टं इंदं त्वहुष्ट उरंकं स्तहुष्टोरंकं। स्तहुष्टोरंकाप्रहुका। त्वहुह सकास्तहुन खंदं दः
का। स्तहुप्र्यौ त्वं त्वहुष्टोरवः स्तहुष्टोपिकापनः त्वहुष्टोपिकापनः त्वहुप्र्यौपापनुः त्वहुष्टोपापनः। प्र्यापिक्रिप माती प्रिग्रुणग्रहणी च स्मारे गोग्रादि
मात्र चातुर्मी चाणां स्यादि नो त्रिमासा त्रु चातुर्मासा प्र्यारैणा नमेने निगणर स्तात्रु नैष्म ना। तपरेणग्रहणे ननु ततः पौ यसा नीवं न पर। नेस्मार
मार पित्तर स्तपरः वरितार पित्तरस्तपरः अस्रोर एड्रेवस्यात्पकलकः सकः प्रवारस्तचन स्पा तन्नित त नवाः बलदिर स्तरः। वि. रकारे अयो नन्न्य
पानित काशेस्थासे रेदपीत कारः पपुसेरे हापीत कारः रकारे प्रि य्य पमुल सत्ता पीत कारः रस्मा रे प्रिणुणी। शीरा सूपसं स्याने दीर्घत
कृषभनायोप्यकोरे। शीतासूपसंस्याने कृतेयो। वृत्तरंद्र स्तरंद्रः। पिप्पु रंदोनरेंद्र। रहो प्र्यपचनरंद्रेष्य पतरंद्रा। वै. अयोजने। दीर्घ तवाभना
र्थी स्वर्णो दीर्घत्वं माभूदित्रि मान वाना दिगत्त सत्ता तात्। न वा कृतेयो किमरस्तो बहिरंगल सत्तात्तात् दीर्घ हिरंगल सत्तो स्ति वर्णीते। प्र्यंतरंगो गु
तः प्र्यसिद्धं बहिरंगमंतरंगे। प्र्यारैसिद्ध गुणः वैनस्यात्तेनासमोहितः। इहेतीने स्तितातु ना च काशनो भवांतरः प्र्यावारेण नित्रतोल प्रु
नव्यविषयं स्तः प्र्यांत वोद्धिनतुर्मीचात एषोत्रतेसुतः

कारयोर्मृताः प्राप्तेर्थन्तरकारयोः स्तन तो दीर्घत्वं न तन्नशब्द परनिमित्त पेवादीर्घत्व प्रसंगे गुणात उच्यते। इति। एकः परत्वाचपत्वाद्गुणोत्रांतरंगत्म

एसौ। एसेषसोरेदि॰ पररूपमितिमासेत्। यौ हरोष्वर्हा दिविभानीं मिरमिति। तनिरमात्रन्विकार्पेते। एषे मन्यमाने परितारूपचहलाभावः मारूप्वर्यातत्पषो निर्देशः। पपेता। निरितिः तानुवररौनताम्व पचरूरा। अथवा आपाचिति विभाषानि देशः। अतोभावान् प्रहरला मितिसंज्ञया व्यस्थ्वः॥ ति आपा रिति एवा। स्मिन् योग भ्यौस सोदक सवृंभा भानारिरूस्तवरूरे यौ सूनिवी पवत्सनेनं भाषपविभागस्य च। तेनश्च स्तौ योगविभा गसंचपः पथेनेति। ताथ्य मा त्रा पस्हा पा सर्वे स्मान्या प्रसंगा रति भावः। ना प्रोप्त रते। कार्यो वित्ते पर्न वनौ पारूर्व वीधवा प्रतिनाव्यत्या नाष्पनाना। सति। अनतरका थेन

एसैषु। नि मिर मेयपत्ती रूप पहलामा होति ह्रत पहणें॥ किंनाम परिरूप पहलोमि रूपैति उपे प्रिसेमि मीतिन सिप्रनि न्याय खानुपहलोसि रूपेन कुर्वति। किंतु हीति रिती रमाप रौन्दे हैः प्रतिषे वी नस्याः। उपेतः। येता नि। पौन विभागस्त्यापौनविभागः रूपमते दूरि विनातः एसेषसौः एसैष सौ एनिरूटिमेव नि। ततत्र दर्शितं दृष्टिमेवतीति। एवमपि न्यायः एतः पैनरूस्त्रप्रयोगोनिन्याहि पररूपमत्रवाधकं भविष्यतिनाप्राप्ते पररूपे आरभ्यमाणं वाधकाभवति। परस्पंबाधते एवमाहि॰ पररूपं बाधते [redacted]
येन नाप्राप्ते तस्य बाधनं भवति। नवाप्राप्ते एदि॰ पररूपे भूते। औदि॰ पररूपे पुनः प्राप्ते वाप्राप्ते च। अथवा पुरस्तादपवादा अनन्तरान् विधीन् वाधन्ते नोत्तरानिति पररूपं वाधिष्यते नाहि॰ पररूपे पंचर देश तापे। आदि॰ पररूपे पुनः प्राप्ते वाप्राप्ते वा। अथवा पुरस्तादपवादा अनन्तरान् विधीन् वाधन्ते नोत्तरानिति पररूपं वाधिष्यते नाहि॰ पररूपे ‥ ताहृमो। अन्येत्वाहुः मोचा हूर्वितं अ। अ
९ नोत्रूरुगौ। माहरौ येषेवु। मान दूर रूरदिए वौष्याः सेनेतु पूर्वते। मोहः मोदिः ओषः ओष्ठः॥ ॥ ॥

तानेन एच वा क्वचन स्वरितार्थ लाद्गुन रेना सरस्त दौ पोषरता स्वे प्रोकि। अनंतर सार्थ विमाने नल्यपा नक्लस्व विमार्द्धेनात्र ररेतासस्वम नम कृतमत्ता उनरे भवतीनषः। गति। नुति नव रुतेन तदा मिनसा [redacted] स्पकै। एतिनि। सार्धन रूत तिस मानः। इति। पेष्पदा र स्मिष्प्य रहे भवति। मोराचा रस्या रुएरा योया मव्यौरा रति प्रति यो मानिव्ये तिपररूपं भवति॥ ॥ ॥ ॥

अ

ष्टोरीति। ष्टोरिति। टेनात्मनार्थ गच्छतव ज्यमितिरितिकिः। तिन्नेतिः गोनित्नलनविधानामविष्यतिष्टेरीतिष्वपोनामावारितिभुकः। एकतातिना स्तेनरीकि रो र्त
पत्तवेत्यनित्रोधुपत्व लेहा। उपत्तर्णी। उद्धर्थअपितिः। पूजनार्थात्वरुपात्र्यपूजापूरितिनदृद्धी हिः। उपत्तर्णत्वात्पप्रत्ययातिपन्तेपात्तज्जीयमध्यरेनाज्ति। उपसीरित्ता

१२ स्वार्थरित्वरितो। सारत्तर्थ रित्न्तरितेतपोर्दरिर्वनम्बा मैत्री। रतिनन्ताद्गोपावसमन्तरं पंथेत्री। गुरिनेनत्यासुधीपेनस्तिद्धर्भेदोः ध्यार्ताितिविधी॥
अनेनवनुतौपासम्पासे। भातेचतुनौपासमासेचाईवेनम्बा। सुत्तौगीरुः सूतार्थः। वातसुतिपुमत्तेतनोहः सेनः तुल्यापत्त्यरणोर्निः। पश्चमतुः अ
समासत्तरितिनिः। सुलैनर्धः। अवसानतर्खं वल्लनसनानांतरी। प्रवत्सनतर्षं तत्त्वग्रहनावौचौत्तरदिर्वनम्बा। वानौ। वनत्ततरोत्ती। वैत्तन्नाणी।
वसनातुरौ। जगताराधाभ्योचा। आगारताप्योचरहीर्वेनम्बा। आम्जलेतौ। द्दहातौ। व्यारव्यु। किमर्थोपुकाः यदैवत्तुवर्णलाघ्वैः। नैतरति
प्रपोतनमहत्तातहरिपत्तुनतिष्पते। एतंतहि। व्याहो। विदर्शैतवपयापांतपरत्ममाभोतितत्तनाममहरितिनि। नाम त्यापोतितत्तनाममहरितिनि।
८ा किंनाम्नत्यामोतिपहत्वे। उपसोर्मारूलात्र। एवद्भुपपतितेथेपोर्दविष्पांतसमनत्रकः नोभमनुनि। उपसर्गोनत। धातानाविति किम र्थ रहनामत
प्रथेथेभंनवे। उपसर्गोद्दुरितिविधीधातुपरस्पी उतेकिमुक्तं। उपसर्गोनेताः क्रियायोगेपरिभुक्तपापुत्ताः प्राप्यन्तंपती। निवृत्तचनात्मिति
क्रियमापो। पिधातुपरस्पोप्रत्युक्तं। प्रातिप्राप्तोति। वाक्रियापुत्राः प्राप्यलंपती निवचनावभवति ॥ ॥ ॥

उपसर्गेतो धातोरत्नेपाठ्यहूयांन्नजंबं। पश्चोपसर्गलंनसंभवतितत्त्वोपसर्गेयत्तरोनमारपौलुएंते। यथानाहि काथानस्तभावविधो
ननुसंभवन्नुपसर्गेलोपार्थकस्तु। प्रमातान्मरस्तुकोन्पत्साहितिनहुद्दीर्घ ॥ ॥ ॥ ॥

नदिति। सतिधातुयस्तोपमावि भागेनपूर्नविधीयातरतिशान्तं वाध्यते [illegible] युक्त निमित्तान्यथिमरहवंतीतिप्रियोगाः। वक्तव्यसंबुद्धौरविसतो
पेहलतेपरि स्ववैतस्यान्तेहलहस्तीत [illegible] लभोवाद्दशान्तस्यात [illegible] र्वेतुगुरीहस्वभावातुक्तस्योदितिविमतिषेधो गमोकुः। चोद्द
इदंतहिमयोज्ञानं। उपसर्गोहूतिधानेनौद्वैरिकथयात्स्यान्तगुणस्यायोतितन्याभूदितिचिन्त्यामन्यायोतिहलसंबंधमकारुति। असतिहलावुप
समोद्दूद्दः। पूर्वविप्रतिषेधेननित्रीतैपिवृतिसन्नुकदीर्घवक्ति। तेतुकः संबुद्धिगुणः। तेतुभवतीतस्मात्संबुद्धिगुणोभवतिविप्रतिषे
धेन। तेतुभवतीतस्याचकाशः। दस्यति। पञ्चयति। संबुद्धिगुणस्यानवकाशः। अयेषापीः। हरोमयंप्राप्नोति। [illegible] न्यत्रेत्वो। वापी
व्यस्त्रौ। वापीस्त्रो। संबुद्धिगुणोभवतिविप्रतिषेधेन। सतद्धिविमतिषेधोनवक्तव्यः। नत्वाबहिरंगलक्षणत्वात्। नवानेतदस्ति। किंकारणंच
हिरंगलक्षणत्वाद्। हरंगलक्षणत्वंकुः। अंतरंगलक्षणोः संबुद्धिगुणः। न्यासिद्धंवहिरंगमंतरंगे। [illegible] रंगायाविप्रतिषेधमतरंगा
विचनतोपरिभाषांसिद्धौकथं। इहमिहसभायंसंबुद्धौलोपः। किंचतौसुगुणादनिकलमित्तकेतेभ्यंपरत्वात्गुणः। न्याः संबुद्धिलोपः। हतेपि
गुणेभ्याप्रोमहतेः। पिनुगोः। पिनिमः। हतेपिसंबुद्धि [illegible] लोपमाप्नोमहतेः। पिः। न्यानिसोगुणः। नहिहतेसंबुद्धिलोपमाप्नोति
तावलोपवद्येन। नतर्पेनचतुकाभंवतयो। [illegible] मातहकृष्यतां। जनुकः संबुद्धिगुणः। न्याचावहिरंगलक्षणत्वोरिति ॥ ॥ ॥

रगस्तुमिति। रिवरस्त्रुपलाहावार्यरेत्तीयः। परितमम ताराहन्यंतरेणापीति। न्याचार्यन्याह। न्यानिसोगुणएरविति [illegible] माहिति। पूर्वीकार्दे
विगमपान ॥ ॥

कर्त्रि स्थिनि। हृपनेः [illegible] संप्रसारणे परे [illegible] कारेणेव हलोर्दसस्माभि तिहृती नितु स्यामो [illegible] [illegible] तेन वचयता [illegible]
लोपाप्रसंगः। व्यपन च्युनु रिति। [illegible] स्याते स्यत सस्याती लोप [illegible] मानलोपः। तस्मस्यानि [illegible] नेन। [illegible] नित्य्येनि। पारि [illegible]
[illegible] स्यातनर [illegible] लाभा [illegible] सीन स्यो [illegible] व्यय च्युत [illegible] रिति। [illegible] नपो [illegible] तेनेह [illegible] तुङ्स्यान्त [illegible] को [illegible]

संप्रसारणरीपेत्त [illegible] पाभ्यो सगुणार [illegible] को भर्वति विप्रतिषेधेन। संप्रसारण [illegible] स्यानकाशः। हृतः [illegible] संवीतः [illegible]
[illegible] रहोभवं प्रामोति [illegible] हृपु [illegible] लोपस्यान कोशः। [illegible] सएवा। रहोभवंप्राप्नोति [illegible] नः
[illegible] नः। व्यञ्जोपस्यानकोशः। यवि कीवि [illegible] हि [illegible] सएवा। रहोभवंप्राप्नोति [illegible] नः [illegible] नः। व्य [illegible]
सगुणारपञ्ज्ञ नको भवति विप्रतिषेधेन। [illegible] सगुणाः। [illegible] लगुणाः। [illegible] स्यानकाशः। [illegible] [redacted] [illegible]
सएवा। रहोभवंप्राप्नोति। व्यपच च्युतुं व्यपच च्युः। व्यञ्जनस्यानकोशः। [illegible] सएवा। रहोभवंप्राप्नोति। व्यपच च्युतुं।
व्यपच च्युतुं। रलस्यानकाशः। [illegible] तेन। तुकः सएवा। रहोभवंप्राप्नोति। [illegible] गुणस्यानकाशः। लोलूयते। [illegible] विछर्दिपि
पते। तुकः सएवा। रहोभवंप्राप्नोति। [illegible] पते। [illegible] पलारे [illegible] पलारे [illegible] भवति विप्रतिषेधेन। पलारे [illegible]
[illegible] रयत्र। [illegible] व्याहृस्यानकाशः। [redacted] [illegible] रहोभवंप्राप्नोति। [illegible]
[illegible] लितो [illegible] विप्रतिषेधेन। [illegible] काशः। [illegible] पलारे [illegible] स्यान को
शः। [illegible] रहोभवंप्राप्नोति। [illegible] गुणवृद्ध्यो [redacted] स्यानकाशः। [illegible] पला
[illegible] सएवा। रहोभवंप्राप्नोति [illegible] नलाव कोः
[illegible] स्यानेन। [illegible] प्राप्नोति। [illegible] ८
[illegible]॥ [illegible]॥ [illegible]॥ ॥

रा च्छीतिरत्तस्यापत्येऽस्त्रीभ्यस्तत्र न। ततो मनुष्यजातेरिति ङीष्। मनुर्जा इति पूर्वेणानभिधानात्पत्येऽर्थे नैतेभ्यो भवति। [illegible] आपत्यसइति। तत्रैव पञ्चपुत्राय जितो
शिविप कुरुभ्य आपत्यानां तत्र तत्कौरव्यपञ्चत्वसं प्रतीति लोप स्त्रीषु मौ अपत्यानामि भ्यश्चा भिरभ्यश्वानिरकु ईस्त्रयमपार्थका हरिदभी अन्यदि जौ नेत्यपाठ्यस्ते।
नतत्रिपितृप्रत्यक्षसमानार्थे उपेत्य तो वेन नाम्यता। [illegible] ज्ञानिति। अथ पचिति तृचे परम ऋति शास्ति निपत्यारेशाचतूतान स्याधिने कार्यपत्याद्दिशीलिनेऽभवति
श्चीश्चेत्येतिवैद्येति शूद्रक्षत्रेस्त्वम्भः कृ स्त्रीरिपापत्ये तिनु स्त्रीत्रिं ततृ श्रीहोम हर्ले तिशृते परस्त्र निव्योर्लाभानु स्वारः ततापकारेषु सवचप्रा तौ वा
नुरागेव पहनानि विश्ववत्तर उक्ता तोनाम्। अथ प्राक्रि पचिव्रती इति कृष्टाले हूनपरस्ते ममित्ताखिरत्राबलात्तेनोरसिद्गिन्नरनारकृतापत्यादिभिव्यभनोपर्या

भल्लोपमानुस्यातिपरित्रत्र सयपत्रमा संतोराता तानिर्द्धतिस्तु एएकारेशिव्यक्षप्तारेश नान्तवृ द्वितिर्वानतिपेधेनानां भल्लोपस्तानक्षार्थाः
ताणाम्भूतम्भः एकारेशपत्याधिकारैव धीज। सीता कृत्यासरुक्रिहरुपतरुलत्सरेपादिपमयो स्वोति। हुनीहरू पतुपात्। सेन्नीस्वयप्रपत्रीपश्च
अभिमन्दोपदक्कारेशाद्वतितिविहितपत्तिपेधेना। अयमितत्युपयानत्रकार्यः। हुत्रीरुदपतसः। सप्ती। सत्पत्यपनुः। एकारेशस्थानुकार्यः।
रेशातेरस्याद्यारदहोऽनभवप्राप्नोति। गोगेरोनौजः। धातुस्वरस्थानकार्यः। पचेतिपक्षेतापकारेपवपरारेश्याधेः। तत्रभवाहृद्धोऽभवेप्राप्नोति।
श्वशेशीरैवाश्रीखार्। अनिपुतिरिद्रु स्वरस्थानकार्यः। अथाह। एकारैरवप्रतारेशाधो। सततद्रोऽभपेप्राप्नोति। अथ पुरुत्रू कृत्सत्यर्थो।

एतनेरीहत इति। रज्ञोवेरीति षष्ठीसमासः। वैहतदुस्मस्यतिरुः तिरः इतिनिपातः। विजिप्पिंवैति। त्रिंशत्पेसिरिः। आदिनिपमाविहिः। सुतलांपीपंत्राभेरपर
पेन ता मा त्विमाये नपतिपि चा।र।वि पद्मः वेतेसुवर्णोहिः देत्यतपरत्वाह्मपंत। साधुर्वनीतातिसाधुवादी साधुकारीत्यिवेतिविंतिः। सुविनोतीति
तच्छीलस्सवापीसुप्रजाताचेतिप्रोत्रिः। सुपीतिच तेमानेसिकृहुतांसु मात्रेप्यपाप्पारितिभाष्यस्तपुनेः। अयन शैनयोभवतीतितन्यं भाबुकः। त्वी
समयसंतोरातस्यानकाशः। राजपुरुषः। ब्राह्मणकंबलः। एकादेशापपणारेशावोः सएव। इहोभपेयाप्नोतिराजवेपर्यंशजनचेरीहते। ज्ञातनिर
तित्वस्यानकाशः। नरी कुमारी। एकादेशापवणारेशावोः सएव। इहोभपेयोति। कुमार्यर्थः। कुमारीहते। अध्ह्योपाध्योपाचाईत्यादिषु एकादेशा
तेतीविभतिप्रेपेना अध्योसस्यानकाशः। विकीपीतानिशीपीता। एकादेशस्यानकाशः। पद्मंति। पचंति। इहोभयपश्चोति। विकीर्पेवीत्तिही
[redacted] पेकः। अध्यापणानवकाशः पचिः। चूपिः सोमरीरमीः। एकादेशस्यानकाशः पीति। नीति। इहोभयेप्राप्नोति। पचतः पचतः इत्यर
वरः गुल इहइति विभिनतएवरंकाराच एकादेशापणात्मभां अवेविनिमनिषेधेन। इप इ नतिस्वकाशः। श्रिवो श्रिप अंधोश्चुः। एव
कादेशापणारेशावोः सएव। इहोभयेप्राप्नोति। निश्चिपितृ विश्चिपिमा। तुल्यतुः इपुवः गुणाचरूआदेशकाशः। चेताभोः एकादेशापणारेशावोः
सएव। इहोभयेप्राप्नोतिरिस्रोत्नं। सस्त्रोत्नं। अध्यीनोरेहू नौ॥ मध्यांस प्राणो नां पंचा नां॥ एकादेशापणारेशावोः सएव
साधुवादीसुवायी। नथेंभावुकोः अध्पुः इष्यिता इष्यिता॥ इतोवकाशः। मध्यांस
घस्सभगोसनुवर्तेमानेक तेरिमकः इति ज्ञुतलक जाविति बुलस्यमपः। तत्रसनुलीरिपुत्रेप्राप्नेच इहः। बहुलाणामिति। नुशग ममाज्ञमननये स्थित
मध्याणोभेरमाश्वि तविततिविधोपव्यासः। नाड्रिकत्वलल्त्राणत्मनुटः। पंचानामितार्थस्त्र काशः। क्वचिरश्रीनामित्निपादः। तत्राद्यंभावः। अध्वित
विशपत्प्रापितोपणएवा पंचारेनदेहस्यतपरवाहुवकः॥

तपचरू इति पेननामा त्रिशा येपूगा गमन्याद्गुणं नाधते। परत्वेन तु सवर्णदीर्घं त्वमिति मत्वा निमन्निषेधो पमाहः। न्यायीनीद्धि। पेननामा त्रिशा पेनु
नुमागमो पणरंग यो नाधत्वपरत्वे न तु सवर्णदीर्घं त्वं न्यतिसवीनीतिव हुत्रीहि। नीवमिति। न्यत्र पणनामा न। मिति। सवर्णदीर्घं त्वं चेत्वेन बाधनं

त्रिजोवकाशः। सा धुरा धीसु धुरा धी। एकारे णापणारे शयोः सवना रहो भवंप्रा मोति। रापके धापकेमितेन कालेः नयुणी वनुनी। एका
रेणापणारेणयोः सवना रहो भवं प्रामोति। न्यपीनिरवी नि। न्यतिसदी नित्राम्नाणां कुलानि। पूर्वपरविकारेणानवकाशः। होताषोन
तो। एकारेणापणारेणयोः सवना रहो भवं प्रामोति। नेहीरी तारी। न्यायेदूं ऋतपर विकारा एवेतिचत्वः। उत्तरपद विकारा णानवकाशः
। सुमी पूरुषी वे। एकारेणापणारेणयोः सवनारहो भवं प्रामोति। नीपदीवं प्रबंधुणेत्वं नोतोनपातोः। न्योत लिति। प्रतिषेधः। न्योत लिति
प्रतिषेधो नकः वः। न्यविनवं। न्यामनवं। सवर्णदीर्घ निषेधो न चनतः वाः। तोयदुत्वं कर्यितो न्याभोत इतिनत्वं ॥ ॥

तु मनवर्णं तादितिवत्वच मिरोऽनेकत्रिपमत्ता न्याधीयते। न्योतो। न्योत लिदिति। साहनुपं सप्तप्यारे तत्वमना ध्रितोऽन्यते। सपएन्द्रिं शसेऽत्रसंभवो वी त
विकारातद्वितासपावहुणात्। न्यमिनवमिति। तरू मिथ। न्यमभा नं। विकरणा सवर्णो कृतेऽन्यात्तमसत्नः ॥ ॥ ॥ ॥ १०२

मासांतरा स्वपणो ग्यामिविनिर्त्तो पत्राह। गौ सहणा हनि स्थ निर्या मिरर्थ त्रेनिरर्गपति। समनाक्षीति। एकयोगेनेति। पससूत्रित नं प्रतिज्ञाय पतेते रेखानुवर्त्तते नेत्यन्

गोग्रहणे यो प्रस्तसंख्यानं। गो ग्रहणे यो प्रस्तसंख्यानं कर्त्तव्यं। योग स्य समासस्य मतिप्रेषो वनस्य। नित्र गं प सूत्र प्रस लग उ प्रा। ननु च स्थान लक्षणम्
नेः विसुमासा समिति पिणी नवस्था। ननतं। सूत्रे सजेन न भविष्यति। इयमिह सूत्रे स्थानं। दे स्या सं निप तो इह सलु मिति कि मन्य संते यप रत्नाइत्ने न नावहि
गत्ल क्षेणासात। न वाच नत्य। किं कारणं बहिरंगलक्षणा सात्। नहि रंगलक्षणमाले स्यंतरंगं सूत्र ले स्यामिद्धं बहिरंगमंतरंगे। ननु च स्थाने न लक्षणमा
नेः विसुमाना समितिप्रोनवस्थाः कथं इह सिद्धं तेन भविष्यति। स्थानिवद्भावात् प्रामो निनन्नु स्थान लक्षणमाने। स्थानिवद्भावात् प्राप्नोति। नेस्या
नलिवोस्था नि। ननु न वः स्थानिवत्ल लक्षणमाने। पिन हे वः। प्रतिषिध्यते त्र स्थानिवद्भावः। गोः इह गोः शिलानन स एषु स्थानिवद्भवतीति। समस्त तो हि
गोणो मह तो यो प्रस्तसंख्यानमिति। किं चेत् अथ नेयु पास्यासमे ना उत्तरं ननु नाले स्यत्र किं प्रभितिप्रसज्यति। एवमपि कारणं सिद्धं। सूत्री निम हन्तं न तेन
प्र लन्ते वा लुम्पाधिकाले ति। पपुनरत्रतेप हा पिक्रियाया मामे ति। इत्य स्थानमनुवर्त्तते यापरं तं निवृत्तं कथं पुनरेकयोगनिर्दिष्टयोरेक देशोनुव
र्त्तते एकदेशो ना। एकयोगनिर्दिष्टानामेकदेशोनुवर्त्तते स्यापि नाव शपमिहेव। एकयोग निर्दिष्टानामप्येकदेशानुवृत्ति भवतीति स्यामस्थापि नावश्यमि हैव
कोन न्या स्य न्तर् गपि कारणं मामानिर् इतर परा विकारः मा गणाधिकार त्र। एनमपि स्याम्पु प संख्यानं च हि स्त्री प्रत्यात। स्यामपु प संख्यानं कर्तव्यं
गांपद्ग्रांवितु नः कारणान सिद्ध निशं हि स्त्री पत्यात परत्वाहुनिः मामीतिन चान च का श लात। न वा नत्वं यां गिका रणं स्व न च का श लातः। स्य न च
काशामा तेन दृं इताधिप्यते। सान न काशामातं कीन काश्र। योग ह्योऽस्य सर्व नामस्थाने च हि धुनि भु वा। किं प्रयोजनं। पपावरं हृहशेनात। पपाचरं ६
राते ढें तेशा नं भमीर गन स्फुं पावताचे र गो यो रपिस र्व नाम स्थाने राहं स्यते। स्य न च का शामा न च हि ताध्यते॥ ॥ ॥ ॥

हि निमाव: । वौद्धिति। स्यो गो किरि तिसत्रं पठितव्यं। गो तरहणे कारणं तो पत्तणा थे क स्या लोपं। ता निरिं त्रो हि तपरले प्र सिद्धं॥ ॥ ॥
घो

एते॰ [illegible]नो रिति। सप्तमी निर्देशात्तस्येति विधिः। ऋन्वाख्यानम्॥ तावद्वत्युत्वान्नोति। वाक्ति [illegible] मेकवचने ननीति [illegible]। [illegible] इति। [illegible] निपा
त॰। [illegible] निपातनाद्इति। निपातः [illegible] [illegible]

दुर्व्ये॰ [illegible] परपूर्वक [illegible] निपातनप्रसंख्यानं। [illegible] निपातनप्रसंख्याने [illegible] [illegible]
[illegible] निपातन [illegible] निपातेन [illegible]
[illegible] निपातः [illegible] निपातः [illegible]
[illegible]
[illegible]
प्र [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] प्रयोजनं [illegible] इति ॥ ॥ ॥

[illegible] इति। [illegible] इति ॥ [illegible] एव [illegible] रिति [illegible]
[illegible] इति [illegible] निपात [illegible] ततः [illegible]
[illegible] एतत् ॥ ॥ ॥

तंत्रमपत्यत

उत्सा॰ स्वार्थेन त्वदुदाहरणमिति निष्प्रयुक्तत्वं शास्त्रीयपरिभाषाया अवरसम्भव्यानर्थक्यं नेति ॥ ननु तत्प्रयोजनमनुवर्तते प्रमाणमिति तद्धर्मनाश्रयणमप्यपपते॰ स्वनि
त्येतास्मात् परिभाषा या॰ तद्वा निस [illegible] जातितत्स्वाभेदेनोपादाने नामैरिज्यत्वनिरूपणतया प्रकृतिनिसंज्ञेत्यानर्थक्या एवौरिभ्य इत्याभ्रमणात
न्निरूते॰ सिद्धत्वात् भिषुरितिभ्य आगमका नेतायागमका स्यादित्वाद्विभाषापाक्षतरे॰ समपक्षा एवं वर्तनं तत्तरेरुद्रास्य पदत्वे वचनो ह्यागमतद्वत्
भक्तस्वाद्भक्त्वेनगरदृष्टुतिमा परत्वादेव चमेनोसः॰ एकंतर्हीति ॥ उत्साधनाबलः॰ एकापितेनी नैरङ्किंमसहस्त्रले बलुलापत्ते ॥ ज्ञापिनसेतिषतेनरा

उत्सानाचापरांतारिति किमर्थं कात्रत्वकौमा॰ स्वपरत्वात् [illegible] न्नमकृतेत्वसान्न भवतिक्वा उत्साकौम॰ स्वार्थेनदृष्टुहणेनानर्थक्वसेति ॥ नेषा
परिभाषा शक्या निंज्ञातुं ॥ दृष्टादिशेषः सात्॰ भिषा उरभिषुः ॥ एकंतर्हिलंसज्ञा प्रति परीत्वपो॰ प्रतिपदोक्तत्वेन लेनंनेभविष्यति ॥ उत्तरर्थं तर्हि
पदांतपदणं कर्तव्यं॰ स्वनोगुणे॰ पदांतापद्यापद्यारिति ॥ इहमाभूत् रंगायं स्पात् प्रविति॰ स्व [illegible] रेनाचने नाम पदस्यांतपदे नैवं किंच पी
मनंथरर्थं ॥ इहमाभूत् मुरिति ॥ ना [illegible] ॥ निसमाश्रेति तवा विपरूहवं कर्तव्यं ॥ परपदापनि॰ स्वकारे तानुकरणमिह॰ स्थ
नास्थकार्णतमेतदनुकरणं भवेत्सिद्धपदत्वकार्णतंत्रपदतुलसेस्य व्यवशांतं तद्दाननिति इति निमिरिवालदितनरनवः ॥ नानन्त इति उत्सपते
[illegible] ॥ सवर्णरीर्धत्वे॰ कालिकाभावनेने ॥ सवर्णदीर्धत्वं जातिमकारान्नितिनयोहोतृकाण्हीत्रकारः ॥ तृनिसजातिनाभवतीति न
रूपं ॥ होतृत्तकारः ॥ होतृकारः ॥ ॥ इति श्रीमद्गुणमनत [illegible] नितेव्याकरणमहाभाष्यप्रदीपोद्योते प्रथमाध्यायस्य प्रथमपादे तृतीयमाह्निकं ॥ ॥ ९ ॥

रेतिमतिवेवाचमनति ॥ एवमनो सितिलाससिणिकरूपं नाश्रेति ॥ निसमाश्रेत्तेसप्रीति नातिकरूपनात्स्तवे वैधित्वासितिसंति विचा ॥ ॥
इति ॥ प्रयोगमला लारस्यशाखा मपीणाभावे॰ मद्वृतिरितिमानः॰ स्वकं ॥ आनेति ॥ भ्वालूरसेतये॰ संहृतता हित्वनाभ्यासकारल्लोपश्लोमसाव
हार्थरन्त्रत्र हणोनाथत्पणारईहनतीयमाक्षाहूकालला भावादीपैसंतापाप्यभावाद्ववतं ॥ ॥ इत्युपाध्यायजगवत्पुत्रनैयटकृते महाभाष्यप्रदीपे प
॥ ॥ ॥ उत्साध्यायस्यप्रथमेपादेस्तत्तृतीयमाह्निकम् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अदर्थं ॥ इ
कत्वमहु

प्रथमयोः पूर्वसवर्णः ॥ प्रथमग्रहणं सन्निकृष्टविशेषणार्थं लौकिके प्रतिनिवृत्त्यर्थं तत्रविशेषणानन्तरप्राप्तिरपि च पौ रिति मनुष्याणां तु निपातार्थं नामग्रहणे प्रथमस्य
भक्तादित्वे विधिः प्रवृत्तौ न प्रवर्तते । नेपरीक्षः । शीलेत्त्व सिद्धे विशेषणात् [illegible] नामग्रहणं स्यादित्यर्थः प्रथमयोः [illegible] प्रतिषेधत्रयप्रथमे । ननु भा
[illegible]
[illegible] सर्वविशेषणं [illegible] तस्य प्राप्त [illegible] विशेषणविशेषणं [illegible] तान [illegible]
[illegible] भवति [illegible] प्राप्ति [illegible] विभक्ति [illegible] प्रथमग्रहणं [illegible]
[illegible] प्रथम [illegible] इति [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] प्रथमयोरिति [illegible]
[illegible] प्रथमयोरिति [illegible] अजादौ [illegible] प्रथमयोरिति [illegible]

प्रथमयोः पूर्वसवर्णः । प्रथमयोरित्युक्ताते [illegible] प्रथमयोर्ग्रहणं [illegible] विभक्त्योः [illegible] इति [illegible]
[illegible] अजादौ [illegible] प्रथमयोः [illegible] । ननु [illegible] प्रथमयोः अजादौ [illegible] [redacted]
[redacted] मा [illegible] । [illegible] विभक्त्योः [illegible] प्रथमयोः [illegible]
[illegible] ॥

[illegible] प्रथमयोरिति [illegible] अजादौ [illegible] विभक्तयोः [illegible]
[illegible] प्रथमयोरिति [illegible]
[illegible] प्रथमयोरिति [illegible] अजादि [illegible]
[illegible] प्रथमयोरिति [illegible] अजादौ [illegible]
[illegible] विभक्ति [illegible] अजादौ [illegible] सजातीय [illegible]
भवति [illegible] अजादि [illegible] विभक्ति [illegible] प्रथमयोरिति । [illegible]
[illegible] प्रथमयोरिति [illegible]
[illegible] सम्पत्स्यते ॥ ॥ ॥

१०६

ऽथ यनि मर्थ्यमिति । रवहूं नु मार्गमिमारीनरुत्यथेः फलाभेदं दूसृ मयह्नः यनोरन्तुतामच्चिमिमारीफलभेदं मवारानस्यतीनि पतनर्तेशिच्चिति ऽथ कच
वरोहीपर्यतलेरीथेम यहूरतानानुवतेतहूसार्थः । वनमणी तिम्यथोहुसाशिक्षिपयत्तेतनरोगैयहूरामवद्यकमेवे । रनसोयहतामिति । ततच्छेहूत मग्नैकुमा
हीकुध्नाहीः पत्रमन सूपूरिमारिमनेलिख्यनि । नुत्तोवनस्येति । स्हत्तेर्ममैवापूमिता रोहतलएकार्थानापहर्नता रमारौरीपर्येतेनिपत्तस्थानानिख्यतिनात
चाहि पर्यरपवौयानि कएथौ पतेतलुऽच्छ्रीहूला रानपिइसपसंज्ञाः ऽथयाक्षतौरुतिएच्छौपतेतएच्चिमिलारानणिर्पर्यमसंगयति मानः ऽयातपतेतएन
। पर्वौहतलि एच्छौपतेषुतच्छनिषपेस्फतहूंनसुतोनमनिष्यनिर्हीपर्ययमनिष्यतीति नणतेरा त्रिमात्रं मात्रौती ति । सुनाशृतपसंत्ते श्चतच्छनिमयेसर

चय
प्रस्तं ऽथ यानि प्र यौपरतेसवृगौरीपर्यः ऽयमितलेत्तवैतिनमयमायो: पर्वे पतत्र्योतंसतंमिथूंनानिष्यतीनि [redacted] प्रथमपौः
हले नमरौरीहन्मुचमानेः त्पति शिवेः मायो निरतूर्यं नेषुरैणुः । पर्व्र तिमिलनयो रौर्यरहूतोनरूतारसनितूतोएतनामपरहरमिहरूरौसवलेती त्रिपतेतेनातमूहि
पूर्वेसवलौः पुसतोनता वर्तेप्रचले । हिमावः मायोति । नेपरेरीपुः । तवेतलौयहूलंगेन नरहीष्यते । परिहतवरौयहरोगनत्रिपते । कुतोऽयं वत्स्याऽयांतपंलयपरे
ऽऽक्रष्टं मत्रीनाहू त्रिमात्र: मामोति नमात्तसनलौपरहूलंगतेवैते । सिंचत्रिपमात्राहीपयरहूतमानुनसैतत सिवनुवतेमानेः निरहनेरतोपवितऽथवोऽन्य
यक्रिमर्थं एच्च गुवानेनेहुनौऽथेत मयममापो: पूर्वेतनरौः । मिरोहि परियमनमापो: पूर्वेतनरौरीहैंभवति ऽयमिमेनसुपतेतेनाम्बयुरीहीर्युः त्रमहते
प्राप्नोति तवेत्तसे । पचतोनेपरीपुः । रीर्यपरहूलोन नवनेपिष्यते । ऽनमणिरहर्लनतवरौः उत्ततेता । सवनरौयहूलोन नचरीष्यतेपरिहतवरौपरहूलंगेनत्रिपते । पूर्वं
स्मिनयोमनिप्रतिपिहू । परिहूहौनरीपेः ऽथयार्यहीनहरते पूलौरीर्यचतिलिप्ततिपिहूं । तत्याहूनम्ययमारसमीवंएच्चाहूलते लेभेव्रयम
वौतिनियोग विभागः सनरीपार्थ्येः । त्रयाममयौरि तिपोनविभाग: चनेवुः । मयोवेपोरेकं सवनौरीपर्यभवतिनतत पूर्वेसवलौः । पूर्व
धः हरदौरीर्यमनलक: पचममकोरितिकिमर्थौयोग विभाग: तननौरीपीतलनलौरीर्यनेयचाहास्यानानरचनृषाः प्रभाः नहूनानऽन्यत्रानन् ॥
नरसुचपतेरहतसृतस्मेनप्रसंगरातिभावः तस्माहिति पस्मात्ताहीलनिपयोरहर्नेषाः ऊपतेचहरेप: तस्मादित्यत्र: ऽयुमितेतिनिपुनः पूर्वेपरहरोनतर्जेयं
मवतीतिभावः । शिर्थरहलानिति ऽथाभिवेतत्रितिभावः । वहमपीति: ततहहूस्मारीमिलारीत्रिमानप्रसंगः पूर्वोत्तिनिमोगतति । पर्वे यत्मात्रपेऽथानी
रुताहीपूर्वमतिनेतेशपानेमिमानिपिहूलोप्त हनौरीर्यपरहरलनाऽथयेतः कम्पयहरोथः मनामंकौ पूर्वरतोत्रानुरचाएंनो कतिएच्चप्रिमिष्यतेऽथमिते
मवतरीर्यपहलाननहूता यनिति रितिहूर्वप्रमनेतत । नममानूऽयमिति । ऽयपउयपश्चिमनएच्चलेपेयपमापोः पर्वे मनतौरहतनतसनतौत्रहर्षोकिमर्थं

[illegible] सव

[illegible] विभागः [illegible] वियोगेन [illegible]
[illegible] विभाग [illegible] विभागः [illegible]
[illegible] विभाग [illegible] विभागः [illegible]
[illegible] विभाग एति [illegible] विभागः परस्पर [illegible]

[illegible] परस्पर [illegible] परस्पर [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] विभाग [illegible] विभागो [illegible]
[illegible] विभागो [illegible]
[illegible] विभागः परस्पर [illegible]
[illegible]
[illegible]

परस्पर [illegible] ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ ॥ ॥

०—कुमार्यौ न ध्यामित्यादौपु

गद्य २

ःस्वग्रहणेनेतिनियम्यमानत्वात्। परत्वेऽप्यात्मनेपदादिनिर्देशात् पाक्षिकत्ववर्जनलोपेन संगवाभिर्वर्ज्ञकत्वात्पत्तिनिषेधस्य तिभावः। उत्तरार्थमिति। कुर्वीनलीनलोरि
ये प्रतिषेधार्थमित्यर्थः। यथुत्तरार्थमिति। एवं सतिप्रत्ययविभक्त्यनुच्चारणाद्यकोऽणघर्षीपाविजलोपोरित्रितापकं भवति। ह्रस्वीति स्वनेनत्रापकं मत्वनाश्च

कृताः २ ष्ठा२

नैषामिघः। ह्रस्वग्रहणेनतुतापकं परत्वाभावात्। यद्यपं नादिस्वीतीत्यग्रहणं चरितिततापमस्याचार्यानन्तनालोः परत्वं भव
तीति। कथं ज्ञापकं। ह्रस्वग्रहणात्मेनतत्प्रयोजनं। ध्रुवामहता व ह्रस्वत्वात्। पक्षिजया लोः परत्वं [illegible] स्यात्तर
जयग्रहणमनर्थकं स्यात्। [illegible] परमतिला चार्यानन्तजन्यालोः परत्वं भवतीतितत्तु जयग्रहणं करोति। नेतरस्मित्ता
पकं [illegible] स्यादिपोत्नामिवेत्रैपपुत्तरार्थ [illegible] मित्रस्यान्तत्रैवापाविनयग्रहणं कुर्वीत। ह्रस्वापिद्वित्वमानोपपु
—उत्तरार्थमित्र। तरार्थेनत्रापकं भवति॥ ॥

रिह्लापिद्वित्वमाणलाद्रमग्रहणमोतएर्थैनपापयोजननतानतापकत्वाभावादसर्थः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

आ॰ कं॰ ९ रार्थीन्व्यु मीति। ।वर्णैरेकत्वात्सिद्धमिदं पूर्वसवर्णदीर्घत्वं मापद्यते। तस्मादित्यत्र सप्तमीनिर्देशेन चापि पूर्वोक्तत्वात् न सिद्धीति तप्रकर्षे तेनैव ॥ अत्र विप
५५ रुक्तमिति। प्रथमयोरिति निर्देशाद्विभाजनेन पूर्वत्वमिष्यते। तस्मात् कोपि दीर्घ इति नानुवृत्त्या अतः सवर्णे दीर्घ इति पूर्व दीर्घत्वं ॥ पूर्वसवर्णः ॥ अनु
सवर्णे दीर्घ इति एकादेशेन सिद्धत्वात् पूर्वत्वात्। प्रथमयोः पूर्वसवर्ण इति सत्यां ॥ प्रथमयोरिति विभक्तो दीर्घ ॥ परत्वाज्जसि इति सवर्णदीर्घे नैते सिद्धमिति।
एवं तर्हि प्रथमयोः तस्मान्नेनाप्राप्ते च परत्वात् कृते तस्मादपि जस्यपरे सवर्णे कृते तस्मात् परत्वात्। दीर्घाच्छसि पूर्वसवर्णे भवतीति नित्यदीर्घेण प्राप्तः।
नजाद्दिर्घातः परत्वे भवतीति। अथवा योगविभाग इति। अनुवृत्ते तस्य योगविभागो न सवर्णे दीर्घ इत्यत्र प्रथमे परत्वान्ने पत्र इति ॥ अपि
योगविभागः कर्तव्यः। अपि पर्युदासेन भवतीति। ततः पूर्वः ॥ पूर्वत्वमनेन समीति। परत्वान्नेन च राभावः तस्मादित्यनेन दीर्घः पूर्वः ॥ पुन
रिति तस्मादित्यनेनाप्राप्ते तस्य योगे प्राप्तिर्निर्दिष्टः। एवं तर्हि प्राप्तिनिर्दिष्टस्तत्तत्सवर्णः पूर्वसवर्णदीर्घ इति तत्त्वेनापवादप्रतिनिर्दिष्टात्। तस्मात् कोपि दीर्घो
७ इति। अथवा तस्मात् प्रथमयोर्दीर्घ इति। अथवा पुनरस्तु योगविभागः। ननु नोके योगविभागे एतत् सिद्धमिति दृष्टार्थः पूर्वसवर्णोऽस्मिन् प्रयोगे
इति परेषां। सवर्णे दीर्घः पूर्वोऽनिमिति नाधिकरणेन परयोगविभागः। परस्य बाध्यते अपि पूर्वसवर्णे तेन बाध्यते प्रथमयोरिति प्रथमयोः पत्र इ
दृश्यते वाररुचि नार्थः। नापि योगविभागेन पुरस्तादपवादाः। अनंतरस्य विधिर्न बाधंते इति परत्वात् पूर्वसवर्णदीर्घत्वं बाध्यते। प्रथम
योः पूर्वसवर्णत्वं न बाध्यते ॥ ॥
पवादा इति। नापवादः प्राप्तेन तु वचनं परत्वात् प्रथमे तस्य सिद्ध वचनस्याप्राप्ते तस्मादपि सवर्णे दीर्घ अपि परिभाषा यत इति पूर्वमनेन तु ॥ पूर्वोत्तर इति ॥ प
रा बाध्यानि सतसु परस्मिन्नेव तत्कृते तस्य मध्ये उपदेशे भावात् सर्वानिति तान बाधते विप्रतिभावात् मध्ये पवादा इति पुरस्तादपवादा इति बाध्यापत्ते ॥ प
८ रान्तस्य तस्मात् समुदायो बाध्यते नापि सतेन तरानसिद्धवत्त्वात् सर्वेनमध्ये पवादा इति पुरस्तादपवादा इति च ॥ ॥ ॥
११ × त्रिय मार्थं भविष्यति। दीर्घान्तरस्मिन्नु ना ब्रूतेति सोऽयमेवं लघीयसा न्यासेन सिद्धे यदिदं गुरुं ग्रहणं करोति × ११

इतिदीर्घः—

अथ वा सप्तमइति। सूत्राध्यायप्रति स्थिते एवं प्ररीपं निभाना सरूपाभावाज्जास्मन् सर्वाणीदं। प्रतिनुप्रत्ययमयोः पदं सत्वगौरइति। कंनरीति। व्याकारोत्ता
नापरार्थकारोप्यते। कीलालपानामिति। ह्रस्वो नपुंसकइतिकृते तेन ह्रस्व वनर्ग सिरेपं ते ह्रते व्यातो भाजो विभाषिका एहाकारलोपप्रसंगः नपुंसक ह्रस्व

अथ वा सप्तमे योगविभागः क्रियते। एतस्मिन् श्रुतोरे पोपविमुपिवेति। ततोन स्यामि बहुवचनेनानुवृत्तनेवश्यतो रेपो भवन्तिति भसे
त। एकश्रुत्यं भवतिबहुवचनेन भ कीति। इह एपिवा हि यायोविरूप्यागो लस्याता। नवेकीरे वृः। रेपं ते ह्रस्वे ह्रस्वाद्यापोन ह्रस्वप्राप्नोति। ह्रस्वमिह
संप्रधार्यं रेपं लंविपतोनानिति। किमत्र कर्तव्यं। परत्वादीर्घत्वं। नित्यं तु ह्रस्वपरिपे लंलक्षो पिनु हिप्राप्नोतस्रते। पिनित्यत्वात्परत्वाद्दीर्घं ते
ह्रते ह्रस्वात्वपोन ह्रस्वप्राप्नोति। एवंतर्हि ह्रस्वमिहा पित्र ह्रत्वमनुवर्तते। कृप्रह्रतेभ्यात्वासरह्रकृते न ह्रत्वे पिरेपं ते नानुह्रभविष्यति। ह्रस्व
पितर्हि प्राप्नोति। कीलालपोब्राह्मणकुले। व्यातोलोपोऽबाधको भविष्यति। ह्रस्वमिह संप्रधार्यं। लोपः क्रियतां ह्रस्वत्वमिति। किमत्र कर्तव्यं परत्वाद्र
एवंतर्हि ह्रस्वनपुंसके नस्यात्वातो भातो रिहातो लोपः तं नेवानुवर्तिष्यते। ह्रस्वपितर्हि प्राप्नोति। कीलालपानो ब्राह्मणकुलानां। नपुं
सके लोपे नास्यानुवर्तिष्यते॥ ॥

नेति। ह्रस्वनपुंसके नुदित्वत्वस्ते लोपे नपुंसकारिस्ततो नपुंसक ग्रहणं नेतराणं ह्रस्वीलतो नेत्यानुवर्ततेभ्यातो धातोर्लोपइतिनततो नपुंसकस्या
तो धातो लोपाभावेन ह्रस्वेन भविष्यतीत्यर्थः॥

तस्मात् [illegible] मिर[illegible] नि ति । पुंसी नि [illegible] शाखी नि शेष [illegible] पुंवद्भ तेष [illegible] तत्र [illegible] त्यपसमते पुंवद्भाव [illegible] निषिद्धः । [illegible] हं लामले [illegible] त्र नवे शा [illegible] तन्वा तत्त्वी प्र
नि भा [illegible] कुं [illegible] तमन मनो [illegible] नित्य [illegible] सन [illegible] सनपुंस [illegible] मिन [illegible] चा [illegible] ति । [illegible] तस्मान्नि [illegible] म
पुनि [illegible] पुंसो [illegible] भाषा [illegible] तुल्यमसंम [illegible] । [illegible] रनि ति । [illegible] स्य सा [illegible] पुं [illegible] शुलि [illegible] । [illegible] तस्य [illegible]
रूप [illegible] निगनात्र [illegible] संभ [illegible] । कुं [illegible] नि । कुं [illegible] स्य [illegible] नि [illegible] षण [illegible] त्यात [illegible] लिं [illegible] कुं [illegible] स्य
कुं [illegible] सच [illegible] तत्र [illegible] पूर्ववप [illegible] । [illegible] स्यपे [illegible] पर [illegible] त्यात्र [illegible] । [illegible] स्य [illegible]

तस्मात् [illegible] निरं [illegible] पुं [illegible] तेभ्य [illegible] स्यात् [illegible] शास्त्र [illegible] निषेधः । [illegible] पुंस्त्वे [illegible] शास्त्र [illegible] स्त्रियां [illegible] तत्र [illegible]
कुं [illegible] नपुंसक [illegible] नचान [illegible] पुं [illegible] । [illegible] शा [illegible] । स्त्री [illegible] । [illegible]
[illegible] पत्र [illegible] स्यात्तु [illegible] पुं [illegible] पुं [illegible] स्त्री [illegible] । कुं [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] सिध्यति [illegible] पुं [illegible] सिध्यति । पुंस्त्वात् [illegible] एते [illegible] पुं [illegible] तन [illegible]
[illegible] ति । तस्माद् [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] नपुंसक [illegible] पुंसो [illegible] स्त्रियां [illegible] नपुंसक [illegible] पुंस्त्वा [illegible]
[illegible] सिध्यति । कुं [illegible] स्यात् [illegible] पुं [illegible] सिध्यति । पुंस्त्वा [illegible] । तस्मात् [illegible] स्त्री [illegible] का
[illegible] कृ [illegible] ॥

८ भावः । तस्मात् [illegible] पुंवद्भावो [illegible] पुमान् [illegible] पुंस्त्वा [illegible] स्त्री [illegible] शा [illegible] लिं [illegible] हल०
[illegible] पुंस्त्वा [illegible] नपुंसक [illegible] नपुंसक [illegible] स्त्री [illegible] । [illegible] ५६
[illegible] लिंग [illegible] पुंसि [illegible] भावाः [illegible] स्त्रि [illegible]
[illegible] । [illegible] पुंसः स्त्री [illegible] भावः [illegible] ॥ ॥ ॥ ॥ श्रीराम ॥

नवे   नै   ये

ष्यभिः वाद्यंदृसीतेषुति। एतच्छब्दाकपूर्भेरिनहंनय्यतेन्य्यमयाआचार्यानस्यात्यत्राम्नंनेति। विनलाविधानसामर्थ्यादिर्वर्षेताभाष्टर्तेसर्वत्राद्दीर्घोपि नभविान

हे केष्टश्चपाआचार्यादितिपणादेदृश्यएतीति। बंधुसाखानांगपदृता। मितिवापरिसुंवशात्एतीतस्याधुपुरैतेन। पुत्राग्नेभवतुतं ततएव वैष्यकारेणभवतितिनान्यपुनः

त्याकृहूर्यभिति। ष्यनस्मि चंगेसंप्रसारणामसिद्धत्तितिरिर्विकारेयाभावः। अध्यत्रमनगवेनोकारसंप्रसारमेव्वंते। रिति। नाकस्यसंप्रसारणसंसहौ पा

ष्यभिदृर्तेगत्राथंदृसीतेषु। पमैवपम्नंत्रामैचवाम्नंत। गौरिदृसंगेष्यवानि। शौरिविमि। शौर्पनासंप्रसारणवाथंदृसीते

त्रमित्रानरूलोपसमानः। मित्रानरूलोपसमानः। संप्रसारणासरु प्रर्वेलेसमानांगत्वहत्तमसमानांगप्रतिमविधेय

चो। संप्रसारणासः प्रर्वेलेसमानोपदृत्तोत्रतेवां। किंप्रयो जनंन्यसमानांगप्रतिषेधार्थंव्यवस्मानांगाणुसमानदृति। त्राकृ सं

हूर्यचंपरिशर्थासिद्धसंप्रसारणान्। सिदृमेतत्। चंध्यसंप्रसारणातरुषमसंप्रसारणात्। नाकस्यसंप्रसारणांसंतानवर्णा

स

पोंत्रर्णास्यनास्तिसंप्रसारणसंता। सन्तुसंप्रसारणानिर्वर्तितंतता। संप्रसारणायपरेशमोपचारिकंतभते। एवत्दृर्यभिसारौतेकारेणहरसत्येएतः। नि

वृत्तितत्रकारयूतिना। सिसंप्रसारणाव्यपदेशः ॥ ॥

:के१ ५७

र्णपरनेमिपरतः स्थानेयोग्यरीः समसंप्रसारणसंज्ञः । एकारेण लक्षणपुरस्थानेनिवः वेनत्व इतोपि नाशिकवर्णी विधानं नारिष्कृतस्य नियमाभावस्यंतरंगत्वा
यहस्वादिति संप्रसारणं दीर्घत्वनेकृ कारस्पसंप्रसारणं संतामोप्यानस्यर्णीकारेशुभाव: संप्रसारणं दीर्घत्वनवनशामन्यरिक्तो दैर्घ्यस्वीनत्वशनातसंप्रसारणाय
परेशुभ्याश्रीयते । कार्यंकृतत्वादिति । शुभस्त्रस्पाश्विनं नित्यवेपरत्वतात्तुनं: परत्वमाक । पुर्वंपत्वसेवेनिष्पत्तंगामपणाभांपतमुग्ल प्रतिगमर्या भिति पुनं
रिपमाणं फलमेदी भावानरेवे गुणादेनत्मपीजनाभाराशानुहीयते । पूर्वत्वपयाभिति । परस्मात्कलानाभिः तत्फलमेगा दृष्टिपमानमपसहकृतदोषपतं ह

ए अपवर्णास्पसंप्रसारणसंज्ञापांरोधेचे । नत्रीपत्वसंप्रसारणसंज्ञापांनदोषाः । अर्थांस्यओवसंप्रसारणसंप्रसारणयोः स्थानेएक
स्यादिश्यते । कार्यंकृतत्वाद्व्यपवादाशात्कृतत्वतंदर्शनत्वमिति निष्कलत्वापुनर्नेभवनिष्पत्ति । तपपानसंतेवास्त्वणोश्रीनादृसीतेनिलसक
त्वधापदृतः शास्त्रार्थदतिलक्ष्णापुनःप्रवृत्तिर्नेभवति । विप्रतिषेधउपन्यासः । पूर्वत्वं पत्तस्पेयपुनः प्रवृत्तिर्नेभवति । परत्वदपवादत्वंप्रा
प्तोनित्यत्वात्संपरावितेः । तपपानसंतेवास्त्वणोः विप्रतिषेधादिभिः कृत्वंभिर्यजीतिः स्थाप्यापानतिमितेन संतेवानेतेतत्वाद्वा तद्
तेनैव परिहारः सिद्धत्वंसंप्रसारणं दीर्घत्वं परित्वदहीनेरेसंप्रसारणं नहदीर्घ्यंदत्वं नप्राप्नोति । दीर्घत्वं चनत्याभात्तथानत्
अनवकाशंदीर्घत्वंतद्रुतनपामात्याबुनिष्पत्ति ॥ ॥ दूरे ६१२

तिभावः । अध्याधानतिमिति । अध्याधानंनिमित्तं हेतुत्वेनेतिवहुव्रीहिः । क्रियाविशेषणंचैतत् । एवमिहापिशास्त्रार्थकेनानिप्रयोगे । एप ५३
फलमितिफलोनएधौ पूर्वांतरंगत्वमाकतवेदित्वपरिहारः कार्यंकृतत्वादिति ॥ ७ ॥

अ

न्यायेपात्ता भिति । कतेषु तारेणापुं इ कि पंतेप्तिवपञ्चि पामा श्रितत्वि चार्यंते । अंतरंगे त्वि तार्णा दंभ मित्र ना श्रिभेरम्भ सूनो । पाप्यस्त तलांतरेणौ ति ण तत्त
त्वे विराद्वीपतेर्वं विन्प्राप्ते कं तेद्रुहण्याणकुतन्निमा देनात्तरे भोतुमन्तकपरं तेपस्त न तेतृणात रणोतित्वाद्वीपकता निसत्वादन्नु प्र हि इन्तस्पय
नो मि तिल त्तणेत निभिन्नेवि हूणानेनेपूर्व त्ता ए पत्ते ने गेतिनस्पारं निमतंनुकं तेत्वपरा त्त हेणकोरेवति चाम्य किं तत्तत्तं निगे कि मनि तिमि तित्तरापमत्व

अंतन्ता हृत्या न्याय गा इतेप्प कार्यंषमेतवद्भवती नि दि एं तं भवति प्प तिन्यायो रं हे पिष हूत्यायो रं हि भे न ने से त साहिए हृ मवतिविम
निषेधेन । न्याये नू हि में बतोप्य प्रमाणकात्राः । हेत्विपरोत्व दृह इ पत्ते नकाशाः । न्यायाताते न्याया पते ऽहू हि पंप्रा प्रोति न्या ये वि वानो ऽन्य
व पैपत्ते । रूप का रेहो भ वृ तिविषतिषेधं नो ने अनु कोनि प्रवि षेधः अंतरंगा न्यायो रं हि इ कोत्तरंगत्वा वली वा श्रिता रेष हि इः । अंत लेप
त्यारेषुः । पवेतत्रोरमि हू संप्रकार्यन्याय्य हृ विपत्ता पित्र हारे च्छा इति किं मतद्र कर्तंबे पर त्वा एणृहृ । निमा न्याय ग म वः लतेपी पुनि प्राप्ते मक
ते पि । दृप इ पिनिमः हते वा दिप्ता प्रोमवृति पिन्यां निनाम पहृ । न हि तने न्याहि प्रापो ति कि कारणं अंतरेण न्यायो रं हि हः पप्त
वल हूलां तरेण निमित्तं विहन्येतेन तरनिमो न वा त्राहि तेषणे निमित्तं विहितित्यन्यत्वात् त्तहुलांतरमा रो रं हि हः प्रतीत्या ऽभ्यो नि
मयो परत्ताहिपमारेष्टः ॥ ॥ ॥

लतणांतरेणेतिन्यायः परामर्शेन कार्यंयोर्विवाः कस्मिन् कार्यं प्रसक्ते किं प्रवर्त्तते किं न प्रवर्त्तते न र वितरणा सेन न प्रमलल लतणांतरेणेति ॥ ॥

६ वृत्ता

कारितत्वादिति । इति वर्णागमोऽनवकाशः आद्गुणः । अंतरंगत्वात् प्रत्ययलक्षणः कार्यं तत्र प्राप्नोति आदेशेन इति । [illegible]
[illegible] अभ्यासस्य ह्रस्व आरंभसामर्थ्यादुपदेशः स्यात् नन्वत्र ह्रस्वस्य प्राप्तिः अभ्यासस्य इति [illegible]

आद्गुणात्परत्वादीर्घत्वं स्यात् अभ्यासयोः । आद्गुणात्परत्वादीर्घत्वं मनः तिन्निमित्ते येन स्यात् अभ्यासयोः आद्गुणः [illegible]
ईडः । नन्वीडः । तदेवं परत्वादीर्घत्वं प्राप्नोति । [illegible]
तः उपेतः । उपेतः उपेत्य उपेत्य परत्वादीर्घत्वं मनः तिन्निमित्तत्वेन अभ्यासस्य [illegible] आद्गुणः आद्गुणोऽतेऽत्र
परत्वाद्वृद्धिः पुनरद्गुणो भवति । [illegible] उपेत्य इति [illegible] उपेतः उपेत्य [illegible]
ओरं तोनि [illegible] प्रत्ययलक्षणेन अभ्यासस्य [illegible] प्रत्ययलक्षणेनैव [illegible]
करणे प्रत्ययलक्षणेन [illegible] एवं तर्हि [illegible]
ओरं तोनि [illegible] इति ॥

एकारस्याभ्यासस्य ह्रस्वो न भवति ह्रस्वो न भवति [illegible] इति । [illegible] इ
त्यादीनि । विप्रतिषेधोऽपि भवति ॥

स्वरो पु किंनिनि। व्यपशब्द प्रमयस्तो एणंबोरानः। व्यारू पातिरनंतरे हृनिषर्वपरप्रकृनिस्तरेणोरानः। शिष्यमनुराज्ञेन अपरिषर्वेनवर्णारोर्णः स्यान्नराह्यो
ह्रानपोरकारो उरानम्रानस्याहूणाणकारो उरानेनोरानः स्वपिं नो नावराने पहाबिनिस्सउशरः स्यानरप हेस्तरे नः। पशतनु पहवेमाहूणाः पशारेणकारो रोस्व
निपरस्वंतराहवेत्राबिंदूमिनिपरस्वरपेकनेथेएकारो शसारपोहराज्ञनस्तपितपोरस्विट्ठना यास्वह शाश्यस्तासे कारेशमाहवेलोरानेनसहिकारो रान्यांन
रत्नेस्याहुरानेएवमकवि व्याति। पंचनेनेनि। निकेवलस्वरोवोपावरणचार्यवचनमपि तस्यानयमाणोक्तल्पमितर्थः विभक्तिविभक्तानार्थ गृंपरिहर्ते

रशोपिनतिस्यपोराव्हरोत्वेमिमनेदृष्टुं पिरूंस्यानलारोपस्यु स्तेतरोपोभवति। व्यपोरायएवं स्तरः पशमेन। व्यपोरायरुनिवपाते। व्याति
पूरुषवेननेवेरानीमन थेन्नस्यात्। नानर्थकेनाप्नार्थकेताणं। व्याति। परूपेनतापश्यनेतरेणकलोपस्तेला। एवंतापश्रमावा
र्थः व्यतरंगकलोपोभवतीनि। किंपुनरिहोनांगं। किंवहिरंगं। पावत्ताहेपरे व्याख्यिनास्यवर्णोर्थरूकमपि भवति। व्याहूलोपविधान्
पुहर्भः पोपदेनार्थनरत्नरंगेचहुनएनतत्। हवेत्पुवर्णेस्वार्दहधानुनाणेगोभवतानि। नापवशब्देन। किमर्थनवर्णपुरोचः शपुमतो
व्यपवारस्यापिसमुरायेनयोगोभवतीनि। किमेतत्स्येनापनेहपोनेनरहवेसवर्णोरहवेनेवहिलोपरेनेरे। गति। भानोरि। राजोक्त
मंतरंगनविरंगनेतेराहल्लोचिकारत् ॥ ॥

मोहानानर्थकमिति। पराहर्वमाहूणाः प्रवृत्तेनेनराहदिसंरेशीनिवृदूावनार्थमीमात्सेह्येनिवृत्तस्यमिसराहपदं। विभक्तिपेचे ह्राख्यी। पन्नाणोसतो
तोरोगलत्प्रिरूरपारसहवचेचनेनारोपकं भवति। नानाशव्देनेनि। व्यर्थस्यासाधारणार्थस्यान्तसंबंधो नास्ति किंपापे ह्राता रावारस्य व्यशारेरपावश्या
र्थेनुषानस्यसमोगिप्पनुपदिशो। पश्चार्थेनहितुवांपूर्वोसमुरायः संग्रामपतिवक्तिपापिशेषवागीनिभावः ॥ ॥ ॥ ॥

अ

[illegible] तिष्ठतीति [illegible] विकारः [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ऋ [illegible]

[illegible] । तत्र [illegible]

[illegible] विकारः [illegible] स वर्णो [illegible] भवतीत्यर्थः [illegible]

[illegible] विकारः [illegible] तदेव [illegible] ततः [illegible]

[illegible] विकारः [illegible] भवति [illegible] तरङ्गतः [illegible]

[illegible] विकारः [illegible] भवति [illegible] तरङ्गतः [illegible]

[illegible] विकारः [illegible] भवति [illegible] तरङ्गतः [illegible]

[illegible] विकारः [illegible] भवति [illegible] तरङ्गतः [illegible]

[illegible] विकारः [illegible] तरङ्गतः [illegible]

[illegible] नेति [illegible]

[illegible] वृ [illegible] ॥

[illegible] ततश्च [illegible] सवर्णो [illegible] विधि [illegible] एवं कारेण [illegible]

[illegible] ॥ ॥

२९ अतो रोरप्लुतादप्लुते प्लुतं पूर्वसवर्णो भव[illegible]संतरं गतः । न चावश्यमिदमेव प्रयोजनं आद्यिद्योगे[illegible]

[illegible] निरस्तमिति । किमकारणं [illegible] इति [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] इति । [illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ ॥ ॥ ॥

८× अथतु विहितविशेषणपक्ष आश्रीयते सविमति यं यो विहितोऽसिद्धसाधितत्वदोषाप्रसंगः ×८

श्नोतो किम र्थ मिति। [illegible] विभाव विभा नात्तहापृ [illegible] सोभिमकरणे [illegible] सिद्धतात पुरु [illegible] नैव उक्तं विनापि [illegible] मविमतप्रश्नः। अपि सिद्ध इति [illegible]
भावनत्वात् सिद्धः सूत्रः। [illegible] नेनाइति। [illegible] [illegible] नैव कार्यः [illegible] सिद्धः सूत्र
[illegible] तु पि [illegible] नास्त्रि [illegible] [illegible] प्रमाणं [illegible] संज्ञापकमात्रं [illegible]
तिति। उक्तं [illegible] तत्र [illegible] [illegible] तत्रः सूत्र [illegible] इति [illegible] सूत्र [illegible]
[illegible] सूत्रमाविला [illegible] इति [illegible] [illegible] सूत्रमानिना

[redacted] [illegible] सूत्र [illegible] किमर्थम [illegible] सूत्र [illegible] सूत्रासर [illegible]
तो ता। [illegible] सूत्रे [illegible] [illegible] सूत्रस्य [illegible] सिद्धः सूत्रः [illegible] सिद्ध ता
[illegible] सिद्धः सूत्रः [illegible] सूत्रभाविना [illegible] ता पवे तेन
[illegible] सिद्धः सूत्रः [illegible] [illegible] सूत्र [illegible] [illegible] ध्यो [illegible]
सूत्रा [illegible] समान [illegible] सूत्र [illegible] समानप [illegible] [illegible] पथा [illegible] टन
[illegible] सिद्धं [illegible] नाहिरं [illegible] [illegible] माकीन
[illegible] सूत्रः [illegible] [illegible] [illegible] तस्यता
[illegible] सूत्रः नहिरं [illegible] समान [illegible] [illegible] पूर्व [illegible] पतेन
रसूत्रात् [illegible] सूत्रं न प्राप्नोति। [illegible] पूर्वं [illegible] पुनरपि सिद्धमपि। [illegible] हिरं [illegible] नास्ति हि॥
[illegible] । उक्त [illegible] [illegible] सूत्र इति। [illegible] ला
[illegible] [redacted] [illegible] [illegible] नास्ति [illegible]
[illegible] नास्ति [illegible] सूत्रमपि [illegible] [illegible] नास्ति [illegible] ॥ ॥

अ मुनात्

व्याघ्रपादि इति। अथ्युतरतिय विधिवाथुपगण्यममर्थास्मकेत्र स्थिरइति से [redacted] तरसिद्ध्लं पश्यास्तत्मावाक्यते नत्वतिरेणासिद्ध्लमीपमं इयानिबं तारउपि
तत्रच्छात्रिनेन विग्रहेएतानाम्पोडेतातेतु नहिरेण्वागिरभावपादृतेस्मात्सिद्ध्लापरनासनेवालेक्तु मिसस्या पञ्चमावाच्युपालेद्द्लोमान्। अत्र्युपादिसिद्ध्स्यति
तितनहिष्वपणप्युतसोसिद्ध्लातस्मिहेतुतं। अथ्यात्युपणीनतस्याप्यत्राभिमतं। नोत्तः। तत्पावमिति। पप्री:। परोमारहीति पात्रएग्श्यनकारेशणप्रतिषेकल्प रा:

गर्वेमप्यते अथसिद्धः सूत्रः अथ्याध्यपादिसिद्धोभवति। अथ्यपणापस्यो तत्त्वप्रमापां परिभाषापामुत्तमारप्यतेसा अथ्युपादिसिद्धस्यात्। कप्योनना प्राप्तापा
अथसिद्धस्य परिभाषायो न हि रेण परिभाषाकां पुनः प्राप्तापामपात्राको ता। नोतः पारे। तत्पावप्रतिषेधः नोतः पारमिति नित्यापं प्रतिषेधः कथं प्राप्ती
तिनत्तीते। अथचि प्रथप्रायो विलस्य प्रतिषेधः। [redacted] । नोतः पारमिति सिन्न
[redacted] तिषेधद्धुरतिप्रसंगः। नोतः पारमिति सर्वप्रतिषेधसंकृतमिप्रसंगोभवति। रहपि प्राप्नोति अथनिष्ठुरापायमत्ववत् पाम विरूपप्रायपमत्वत
[redacted] न तसंहीतो निलतेतो अथ कारणत्पं परत्याप्नोति तस्य प्रतिषेधः। अथकारणत्वपमितिविरूपतपानमेः। अथ कारणपामितिच तउ
तेचतत्वे। कालो अथवः शतपारे अथपंप्राप्तिः। अथपत्रो। प्रतिषेधप्र अथपत्रो व प्रतिषेधोवतव्य। एतानिच प्रसत्यते। अथधर्मोप्य इदिमिः सु
ते। एरु। अकरणात्सिद्धं। एरु। अतीतिवर्तते। एरु। अतिप्राप्नोतितस्य प्रतिषेधः [redacted] । एरु। पकरणा त्सिद्धमिति नेदं प्रसंगि
वं। एरु। प्रकरणात्सिद्धं किमिदं तत्त्वस्य प्रतिषेधोवक्तव्यः। अथ प्रेत्यवापोरक्षा अथरो रतारस्तुते। एरु। अथोतवुप्राप्नोति। पुनरेरु। पद्दण्ड
सिद्धं पुनरेरु। पद्दणोत्र तेवं ततहित्सत्वं ततव्ये। प्रकृतमित्यनुवर्तते। ननुचीत भेरु। प्रकरणात्सिद्धमिति नेदं प्रतिषेधः। नेपरोधः। पर्से
तामिसंतत्पमेरु। पदग्रामम्नुवर्तते। नचेरः। पएां नासमेरुएति॥

पनोपा सूत इति प्रथमः सर्वप्रतिषेधइतिविदेपमनणे स्यप्रतिषेधविज्ञानात्। अनग्निरिति। पणारेणाभ्यासप्रतिषेधप्रसंगः। अथकाराध्यपमिति। अथना
रएतानि निमित्तं प्रस्यतस्य प्रतिषेधोपणात्रैवास्तिभावे निमित्तो नाकार एषध्युपरेति न प्रतिषिध्यते। अथवेदोक्ति। अथ पत्नोः आचार्यो नाकारएयपो। अन
प्रतिषेधइति। एरु। पदग्रामिहानुवर्तमानमतो एरसूत्र हलचोप्यनुवर्तते हसे पएस्पेरेकृत प्रसंगः ॥ ॥ ॥
१ ० ०

सर्वप्रतिषेध
तः पादमात

॥ त्वे कृत्वे भांतर्यंतआ पुदातस्मा पुदात ॥

थीनरः गोपान्ननर्मिति। अथपुसतिपत्तेगोणावः पि। विनिर्नोराततस्त्री कारस्मस्थाने। वरः भंतअंतोरातः योपोतो तिअव्यविवपः स्वागमाअनुरातारस्तन
रातधेनेनचीकारस्मपत्तंतताप्यानिपातोतत्रसैकोरेशोभाने अथशेरंणोभ नति। तत्राधमिति। तद्धीहिः तन्नरर्तैपरमत्तत्ततिलरुणा पुरात लोभनतितन्तरुः
वेतस्मा लोतारातते लेनभाजमपरिपुनर्गतिः। अथापुरात नेभानशाहेद्यतपत्पुसातिन तस्याचीपनहेशाथे [illegible] रोतिः अथापतनरेक। सिद्धिनिजात्या
निरेशोतरुने स्यात। परात नेनेनकार्यमात्र पुरात नतमसने नारितेनतेनामित्रिरूपनेतत भोरस्मारिथपरेशाभानः वृतरनतारेशस्मा पुरानतो उरानतता

अथ वरः गोरस्वननेगवापेसरगपि प्रार्थ। गोरस्वतस्याः किंप्रयोजनं गणापेसरसिपूर्वगवापेसरसिद्धिं यात्यात गवापे अनसरहोहिमुर
रोपः अथवारसरशोपः स्यात। अथोरातस्मातेपसोः तोरात अथारेशः प्रसत्नेता न्यायपुनरस्मपितोरातः यरोहकाद्यापरे कि निरानेन
प्रपेवनर्त्रीयपरेशो पुरानेगनोरातः एवमापुरातोपित्रोतर्पतः अथापुरातस्मापुरात अथारेशः प्रसत्नेता। सतमनमत नवतितलं सरात
मतिप्रातिपरेश स्यारिरुरातोभनतीति। इरपुनरस्मिप्राप्तिपरिकल्पीत उरानभननेतिनवोलस्तोरानाते रानः तत्रांतपतो गोराजस्यातो
अपरेशिनवगनेना नपेवतरेश्यापरेशि कुरुनिनापुरातस्मापुरात अथारेशोभनिष्यति। एवमनेतोरातोनितनोपनिः गोरात अथारेशः प्रसेते
सतमनमतननेतिरुतनेगोभनतिप्रयुपयत्तनुरानेभनतीति। इरपुनरस्मितरनप्रयातिरेशरानेभनतीति। सितरेशो अपुरातः तत्रोपनंवनमा
अपुरातस्मापुरात अथारेशोभनिष्यति। तत्रस्मारेशोनाति। अथोरेशस्मारिरुरानेभनतीति। एवं विनानेनरन[illegible]स्मपपेवनापुरातस्मनंतोरा
नाति। नवेनसर्वपुरातनिपातनेनरिष्यते सानिपातनसरः सर्वतिसरस्तनपियेगमिष्यति एवमपुपरेशिनशानेवनरपः पपेवनिपातनसरएव
॥ नित्तरस्तनाम करवेसमाससरस्यापिनाप्यिनाति ॥

निपतनेरेशोपर्यपिवाह एपात्तिनिपरेशेपि एरसमुसंमः तत्रिपातनसरानि। एवंश्रुत्वातरजपरेपलेनापुरातोवाहस्तनोरातस्नतार्थ अर्थोनिरापतोयमथोति।
प्रत्याहरेतमनसोतोरातस्नोधमसाद अस्तंगतमपरे शिवरानारनं नवर सर्वसिद्धिसिद्धंतोरानतोभवति ॥ ॥ ॥ ॥

॥ स्पृरीनमपः प्रकृतिश्चा ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

अ.प

तुना। ः

ऽश्या नेन चैव [illegible] ोति। [illegible] न्यापारसारो [illegible] नर्थ [illegible] तिरे [illegible] नर्थांतलसाविनात एव [illegible] निसूतं। न्यायत [illegible]
[illegible] पानि ज्ञेय [illegible] नार्थं [illegible] नार् । [illegible] [illegible] एवं [illegible] नात न्याभिकारा [illegible] प्रमाणे [illegible]
[illegible] एव [illegible] [illegible] इति [illegible] [illegible] [illegible] इति
[illegible] नेन [illegible] नामविकलत्वात्। नाहिभुत [illegible] नेति। भु [illegible] लनर्थं [illegible] न्याये [illegible] इत्यादि।

त्ये न्यायेन तुना। [redacted] [illegible] नर्थं [illegible] [illegible] [illegible] नतत्वैवत [illegible] नानात्वभ
[illegible] न्यायेन तुना [illegible] [illegible] किमर्थं [illegible] कार्यः [illegible] नेतन [illegible] एवं [illegible] इति। नेन [illegible] वतन। ६
[illegible] नानात्व [illegible] [illegible] व्यानेस्यात [redacted] [illegible] भुः [illegible]
[illegible] भेदाना [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] प्रम
[illegible] पुनः [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] पुनः [illegible] [illegible] विशेष [illegible]
विशेषात [illegible] पुन [illegible] नानात्व [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] न एतत्व [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] इति। [illegible] म
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] न्यायेन [illegible] नानात्वपाना [illegible] ॥ ॥ ॥

ननु नैति [illegible] रिति। [illegible] विशेष [illegible] [illegible] विषयाभावात्पत्तु [illegible] इति। [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] इति [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] न्यायेन [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ॥ ॥ ॥

६ × भवतीतिन स्याद्का ग्रः॥ खद्व न्त्यः मा × ६

वाण्यव्यूरति । सर्वापतिसमासः । कंतायामितितुसमासस्यनिततान्निट्ः इतिनिषेकः ॥ अमुता पूजापीतिः परस्मैपदापरितानघपरस्मै नस्थापुनार्थं
यद्दति धपुत्रसता निट्ः । अपेति । पूतसपयनतोननमा अमितितिपूतरव निषिधाती किं भवति । रायापनलट्त्वेनिभ्यकः । अर्थेन इति । अवत्सनुमाथ्योपि

निराकृत्यहगोननार्थं । नित्यसमासदोषः शाकुलं नभवतीसेवा रसमपि सिट् अन्नभित्रापामभूतः वाचपभ । नपामानितिपाति । रायाम्यतार्दिपुंवद्
सिग्रहनिभावमात्रं । ईयान्यतीरिकत्वेर सिग्रहनिभावमात्रं द्रष्टव्यं ईकान्त्य आकारेई मर्त्यपिशितिताप्यायामागमः । अनुमते । किं मद्योनिरमु
च्यते । आगमः सनुगोर्थः सनेर्णीवीयमारंभः । होत्रसजः । अनिगेताश्चैवा खद्वृनीत्यः मानसमणः । आतिद्दूतादुपसर्गनतरविं प्रतिषे
धेन । आतिद्दूरवोभवतीतेनमारदुपसर्गाद्दूरविंवनितिमानिपेपेन आतिद्दूरो [redacted] नकारस्य उपसर्गाद्दूरवं कारः । निमा
पाद्दुतस्तेपरतन [redacted] द्दूरवसेनोः वकारोत्र । द्दूस्वप्रसंगे अयंप्राप्नोति । उपाहूति । उपसर्गाद्दूरविनलसनस्य । उपसर्गाद्दूस्वकारः । निमा
पाद्दूरवनेपरनद्दूरवनेसोः नकारः । द्दूस्वप्रसंगे अयंप्राप्नोति । उपाहूति । उपसर्गाद्दूरविनिनिमानिषेध नकारोननकल्पः । उक्तं नप्रमादात्
गलस्यत्रयोजन उपसर्गाद्दूतिपातोरदूरवनपद्यासात्परस्मैपदमेनितिनमाभरिति । अयोनतव । उपाप्यितरस्तुयातेकिंसुपाप्यित नंनाम । अनापेद्
लिकः सूत्रनसन्धोनन । इतिसन्धोनैनति । अपनर्वनकियायं [redacted] नद्दूरवनंसूत्रकाय नतिपुषार्थे । नद्दूरवनंकिपनेसूतकार्यमनिषेधार्थे ।
वर्णग्रंथेमतिनिष्पतेपि भाष्यनानवति । पिष्ठूतं । किंनेतर्नांनिरमात्रताप्राप्य नतिषेधे प्रयोजनेयावरतास्त्रकार्यं भवति विदेस्वरसंपिनाभावितव्यं
। सूत्रमनिषेधे तिम गरस्यमनुवत्र निषेधप्रसंगे । नेननिर्हिततानाः सूत्रमनि पेपर्हसति मगस्वसापिसूतरस [illegible] तानेपाः तनिषेधः प्रस
त्येनाप्यपि । सूतिनापूरति । किं नेहातीतस्याप्यपिसि मात्रताया । अप्रतिषेधप्रयोजने । यानतासूत्रकार्यं नतिषिद्दूरवसंपिनाभवितव्यं
नभवति यं किं कारणं अयमेन विहितनाः अनेन हितस्तोननसूत्रमगस्वसायम द्दूनिभावउच्यते प्रयहः प्रगृह्यसेति । ॥ ॥

प्रगृह्यनिमानः प्राप्नोतिमगरसात्रयोपितत्रसूत्रास्मेपन तिपितृतप्रपन्यरूयत्रयपगृह्यनिमावानसूत्रमस्त्रनरांसिषथि । सूत्रमस्तुनिषेधेनेतिपमाणेन
नर्णोनस्यात् इयाक ॥ ई उतिनिमात्रस्यनिरेकः ॥ ॥

३ ^ नचाहीभ्यनीति वार्थत्व कारेण एवं तर्हि तत्परत्वमेव न्यायकं माना मानोप्युक्तोरीति न कालं सम

घ

६ कि.मर्थमिति। विमर्शस्थितत्वपरत्वानुस्वरसामान्यविभागोपपन्नयत्वात्स्य शाहृतैविमतिनिमित्तसामान्यविभागान्न्यथपरनिमित्तिनिवारनपत्तौ विभागोपेति तद्व्यस्य
नुसाध्यतार्थमिति। उभयत्र विभागोपपत्तरनिश्चितिनिभस्यन्यायात्सात्। दिवत्वात्। इति तदविनि। सोभिसारीणात्वात् विश्लेषपुनः प्रसंगनितो नाद्दलां, प उ
ते। उा हृरौत्युक्ते तीति नानुवर्तते तत्त्विसामाद्विसेरयुक्ते। ननु भाव्यमानतादूकारोभिन्नकालीतीति निनामव्याभिमार्गेरपीसर्गेपरौ भवति। हुदूते।

निमर्थमिरयुच्यते। ईसाकृतमर्गलसे मनुप्राप्तिसाधोऽन्यनुपाधितार्थोप्याप्तारंभः निमुही १ इरंभिन्नहीरे। एतनुही १ इरंसुनहीरईकार
पहरीतनत्वार्थे ऽग्निशीचे ण वाकृतमेताऽन्यलतनहवती नेत्तत्वार्थं विशिष्टंगनि नशा। इतनशोवीरेतनतोरकरणतिं मर्थे। त
स्म परसम्बन्धलन्त्रितिनलोपप्राप्तात्। नेतरस्यप्रयोजनोऽथानर्थतो ईत्सानिकलार्थत्रनन्यसणोनेमात्रिकउकारः सिद्धाभि
प्रकृतेऽन्योनर्थेनः शीघ्रलरीयं मामीति। नरर्थेतपरः दूतः एतनुमर्थेतपरः त्रिपदोपसहकारतरहे। कारतेपूरतोकृमर्थेका
लंस्कर्ता सर्वोपधास्पानलीसकृते। नेतरस्पिवपोत्रनेसुक्तिमारेलिनो, पंत्रिपतरहरेतिश्रुकमारः तत्रौतनीलाकाम्सतेस्पहस्य कालन्दे
एवमनिष्पतिः॥ ॥
वे नत्समासोः मन्त्रे कृकारोरेरनभातोः सहस्रीपर्इतिवशकिं। वात्सर्वप्रत्णामिति। अन्यथनाभात्सस्लौकिक कार्येनतं नमित्यतुभ्यानतमांपहुमिनत् एम
दूनिष्पत्तिस्सनरिलात्सर्वे इति पञ्च्यः। अन्यथवोन सामाण्यनेनप्रयोजनतंभवेत्ता डौभतानापमत्यः। अन्यारितेगरहति [redacted] अन्यारितमव ६५
स्याललैक्रकारोमतवीथः॥ ॥

शुद्धिकाप्रत्वेव चनमिति। न्यायमतमस्यैवांतरालं न पश्यतो हिं वं च नात्सुदितिं त्र्यंतरं गार्गहिं॥ भाव मनपेक्ष्य विप्रतिषेध व्यवतेत्र शुद्धिः तेपुनः प्रसंगाविशे
नातस्य रात्रस्या हिं वं चन [redacted] स्वाः स्वपद्भ्तिवध रोधसिद्धं रात्रा वाहर सेमितिस्यानो हिं वं चने रात्रांतरं तेस्या नैपेद तथैव तत्र देषाना
नाः सहदृतो विप्रतिषेध इतिशुद्धिः हनेहिं वं चना पूर्वमातान मारा देहतिपक्षे पुनः प्रसंगा विशेनाप्सुद्धिः हने हिं वं वनमितिस्यनंतर पित्रानिसदृ। वा

अन्नद्रुतरं पद्मतिशुद्धिकात्स्यै प्रकृतामवकाशाहौ काश्वों यें शुद्धिकास्यैवचनं क्रियते अवकाशाहौ भूतो ती काशवो पूर्वास्यान्तं मेवस्य।तु
सेवन्तुः॥ शुद्धिकास्यैवेव वनमवकाशाहौ काश्वोचोंमिति चेदं तु गार्गा पितां मिदं शुद्धिकास्यैवेव वनमवकाशाहौ कास्ववी थीमिति चेदेत्ते रे
गार्गादिकास्यै वेगृहमसिद्धं। न यो हिं वं वनात्सु विप्रतिषेधेना हिं वं चनं क्रियते। शुद्धिं तिसुद भविष्यतिति विप्रतिषेधेनेत नहिं नेचनं भावेवी
स्यात्प्रावकाशः अविमितु॥ विभिद्धः॥ शुद्धे कन्नाः॥ सेवकः तीसंत्र तुर्वे दृश्यप्राप्ति मन्त्रस्य स्तुः स च स्ववात्रि तिसृद भवन्निविप्रतिषेधेन।
हिं वं चनात्स्य द्विप्रतिषेधा नेति चेदिहं मत्तेशांतरभावात् पुनः प्रसंगा हिं वे चनात्स्य द्विप्रतिषेधेनेति चेत् द्विमतेश हितर स्याहृतः शुद्धि
तिपुनः शुद्धस्यातहिं मेतेशांतर भावात्पुनः प्रसंगादिति चेत् हिं वं चनं शुद्धि हन्ते हिं तरस्याहजमिति पुनर्हिं वे च नैप्राप्नोतितया वान
वस्थापुनः शुद्ध पुनर्हिं वं चनमिति वृत्तं न भविष्यत्या प्रमाणेन नास्तिवत्रकप्रसंगाः॥ न च एव स्याकारि गाद्यत्र पुनःप्रसंगा भविष्यत्या शा
तोहिनामस्य वस्या [redacted] त नमुद्विहं तो हिं वं चनेनावस्थानं भविष्यति तुद यन्तव्य प्रसंगानवस्थान प्रसंग वाषायुपमं
व्याने न तं तेषां प्रसंग नोभसन्नोदीति॥

तद्धरेता पुनः कार्यं पूर्व स्याच तु भावाप्रतिः॥ प्रसज्यमानं सेवल प्रसज्यपरि ताद्यं न मात्रिय पर हृदः। च नमिप्र विप्रतिषेधे तेनाभ्रकं पुत्रायें
सेजा यामिति च न प्रत्ययः पुनर्हिं वन पूर्वमाप्तान भासस्येवस्य प्रत्यास्यानादृष्यते अथ च नाभासा धप्रत्ययो विधीयते तेन नाभासस्य प्रति
प्रतिषेधः॥ न्याय्य बाधइति अत्र भासस्य वा पेपीतिस्य नस्याधातो तैरूप इति प्रत्याहिं वर्णातस्या प्रत्ययात्मे हेतेन प्रवधानात्मागोः

म

कठो

क

र

अभ्यासव्यवायेवेति नाग्रामः सुषुप संख्यापते अपितु ग्रामव्यवेनेन्तरे शब्दविशेषैः त्स्याप्यते [illegible] निषधनिषेध इति पर इत्याग्र पत्वान्नुदुहिंग
एकपराभ्यत्वात्तुद्विर्वचनमंतरंगमितितु अपवल्लात्वाभावाद्दृप्रतिषेधाद्वि अत्रसमर्थमिति अंतरंगत्वात् द्विर्वचनेकृतेपरत्वादंतंगत्वात्सुहृदा २

अभ्यासव्यवायेच। अभ्यासव्यवायेवोपसंख्यानंकर्तव्यं। संवसरतुः संवसरुः॥ किमुच्यते अभ्यासव्यवायइति
पदद्वितानोमिवोक्तं. द्विर्वचनात्सुदृप्रतिषेधेनेनेति अविप्रतिषेधोवाद्विरंगत्वात्सुटः अविप्रतिषेधो
वापुनः सुटः किं कारणोवद्दिरंगलक्षणत्वाद्वहिरंगलक्षणः सुट अंतरंगं द्विर्वचनं असिद्धं वहिरंगमंतरंगेएव
मर्थमेवतर्हिकात्स्न्यवेग्रहणंकर्तव्यं कात्स्न्यवेन [illegible]यथास्यात्॥

गमेमध्यानुप्रवेशार्थं सुटः कात्स्न्यवेग्रहणंकात्स्न्यविधारणार्थेनकरोतेकृत्वात्स्यापामेचसुटुवति॥ तेसुघारद्विर्वचनेभवतः तम
१४

श्रोत-

द्विःप्रमाणोऽर्वाति परस्तांतरंगत्वाभ्यामनुद्दिर्वचनयोः कृतयोः स्थित्वा स्तुवोऽभ्यासानुप्रवेशाभावः ॥ अतो नित्यं कंकैरपरीतत्वाच्छत्रैवस्यात् ॥ अद्दि
र्वचनयोस्तु कृतयोः स्थित्वा कार्यस्तेषु ग्रहणाद्विनिवृद्धे शमस्येवाणस्य वृद्धिरेव ॥ सा ता। इत्यत्रैति अभ्यासस्याभिन्नार्थः ॥ स द्दिस्थानि च
ष्ट्राच्यादिति रेफिकः अन्नाणामकानां प्रयोगमकाम्रादेशः स्यात्राम्नुनोऽभ्यासिरेफिकत्तत्रैवकार्यस्तेषु ग्रहणात्तत्कार्यादेरैव स्थानित्वं

द्विःप्रमाणोऽपि कार्यस्तेषु ग्रहणोऽन्नासिद्धानिनिवृत्तकाराणां नस्यैकार्यस्तेषु ग्रहणोऽनभ्यासेऽभ्यासानुप्रवेशापत्तेर्द्विर्वचनेन स्वारिरिन्द्रियोपं
६४ द्विःप्रतीतकार्योऽनिमर्वचकारादिः ॥ इत्यत्र पुनरपि रेफिकः कार्योऽनिमकारादिः ॥ पाणिनिकस्य दोषो भवति ॥ कतरस्मिन्नुपसंख्यानं
योऽहूतेभवति अविशेषेणावाविहितस्यापूर्वः कार्यस्तेषु ग्रहणोऽककार इदेशप्रकृत्यर्थस्यानवशेषेणावाविधिरितिद्दिर्वचन
विधौ वापिद्दैतेभवति स्थानेद्दिर्वचनेऽस्यादिः प्रयोगोवाद्दिर्वचनानिति

इभ्यासवत्तत्स्यार्थे ॥ यद्दिरुक्तौ द्वैतमितिकार्यस्तेषु ग्रहणात्तदभ्यासवाचकनिवृत्त्यर्थं वास्यान्त्रवाक्यर्थे चैनिमस्य हूयसंभवः ॥ अविशेषेणेति ॥ का
न्यविशेषणेनेवरणाविशेषः न किन्त्वनोर्यैसुद्ववतिस्यत्र भवन्कार्यस्तोऽभवतीत्यभ्यासविषयेऽनिहस्यर्थे कार्यस्तेषु ग्रहणो भवति वि
शेषणाचेतिय त्रानेवलक्षणसंनिपाता भावस्तत्रानर्थकं कार्यस्तेषु ग्रहणमितित्यनेकलक्षणनिपाते कार्यस्तेषु ग्रहणोकल्यावधार
णार्थे विज्ञापतेकार्यस्ते सुद्दन्त्यः कार्यान्तराणां चाभवन्कार्यस्तेः कृतोभवति ॥ ॥ ७ ॥ लं ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तच्छ्रादिः प्रयोगाद्र्र्वि [illegible] नियामे [illegible] तस्य भावेन परस्य कक्कारो हन्यस्य व्यवधानात् अयमपि स्यादुक्तो ॥ नेतरः करोतिः कका
दिर्नं भवतीति सूचये मसंगः यद्रातु कन्नावयवम् [illegible] कास्त्वेयद्गोत्तरादि विशेषवि विमंवतीति [illegible] द्विर्वचनेपूर्वे किंपदङ्गिनि दोषः व्या
नेद्विर्वचनेस्थानिवद्भावादेक एव करोतिः स वाच्यवहि तदिति च कोणात्यवे [illegible] कात्स्वे प्रहणेन ककारात् पूर्वे किंपत् तदतिदोषाभावः वि

शेषः

तच्छ्रादिः प्रयोगो द्विर्वचनं स्थानिशेषेण विहितस्य च सुटः कात्स्वे ग्रहणे देशग्रहणमयं तदेषां ॥ यदा द्विरस्थाने द्विर्वचनेत्तरस्य प्रवि
शेषेण विहितस्य सुटः कात्पूर्वे ग्रहणे [illegible] स्यात् [illegible] विशेषविधिनेतरदोषाभवति द्विः प्रयोगे [illegible] द्विर्वचने दोषः संप्रीत्याभि
तिने धात्वंचनेकारादिस्तनीयास्यपौ स्यात्सुपरस्य स्पोतिच्य च हितस्यात्पुपरस्यो भवति दुपरे शिव द्विर्वचनं वा उपरे [illegible] वद्भावस्त्रिवनत्यः
किंप्रयोजनं स्निग्धिरिगुणात्वृद्धिरीर्घं प्रतिषेधार्थं स्निग्धिरिगुणार्थे तावत्संस्कर्तुः संस्करः ॥ वृद्धिरीर्घप्रतिषेधार्थे च समस्विस्करत्
स्निग्धिरिगुणार्थे न ताचन्नार्थः वक्ष्यत्येतत्संयोगादेर्गुणविधाने संयोगोपधग्रहणं कृञर्थमिति ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

शेषविधानेतुरस्तेमे च सुट्त्रिपदाइतिपरस्य हृयोपिदोषाभाव ॥ अपरस्य इति मे वृद्ध [illegible] र्थः द्विप्रयोगो च द्विर्वचने द्वयोः साधारणोर्थः इति द्वाभ्यामर्थं
चेतानिवितिपरस्यकृत्स्नस्यार्थे द्वारकउपसर्गो संबंधोनविरुध्यते समुदायस्यत्वर्थवत्ता माश्रित्यत्व स्पृते विसुवापतिवे नन ॥ अनर्थकइति
उपरे शिव द्विर्वचने वेति अन्यथा परद्वयाश्रयत्वात् न स्यात् सुविहितेत्वाद्दमिहृत्वा स्निग्धिरिगुणेन स्यात्त्व ॥ वृद्धिरीर्घोन्न प्रतिरीर्घसंज्ञा ॥

पदमिति अनेन पदस्याव्ययत्वं सुटो निवार्यते अव्ययत्वेऽपि सुबन्तत्वात्पदत्वं सिद्धमित्यर्थः। कटे इति नाचेद्वृत्तदादिविधिर्नोऽस्ति वि
शेष्यस्यासंनिधानात् अतः कृतमौ सत्व समासाधिकारत्वमासेनास्ति प्रसुप्तत्वं कृतसाधनेन विशेष्यत इति भवति तदादिविधिः॥ अनियातो
वि सप्त य [illegible] सत्रस्य सप्तग्रहणेन तापितधातुना विशेषणेन तदादिविधिर्भवतीति। पदमिति। पदेषु कृतदेव दर्शनमर्हतीति तत्र देवा
श्यपत्नीयमित्यर्थः॥ एवं धातुरिति विशिष्टक्रियासाधनेनार्थेनाप्यसंबध्यते कृतपूर्वं विशेषणेन पुरस्तादित्यर्थः॥ कृतोऽन्वयसमासक्रियावि

वि शिष्टधातुरिति विधाय्यर्थे नापि नार्थः॥ पदमितीयं भवतः कृत्रिमासंज्ञायु तामिहतत्त्वसर्वाकिं हिगमिति धातूपसर्गयोः कार्यमेवतदंत
रंग। कुतस्तत्पूर्वं हि धातुरुपसर्गेणायुज्यते पश्चात्साधनेनेति निन्तत्वात् पूर्वं धातुः साधनेनयुज्यते पश्चादुपसर्गेण साधने हि क्रिया
निर्वृत्तेर्यतितामुपसर्गो विशिनष्टि। अभिनिर्हृतस्य चार्यस्योप सर्गेण विशेष्यः शक्यो वक्तुं। सत्यमेवमेतत्। यस्त्वसौ धातूपसर्गयो
रभिसंबंधः तमभ्यंतरं कृत्वा धातुः साधनेनयुज्यते अवयवश्चैतत्रेषं क्रियेति यो हि मन्यते पूर्वं धातुः साधनेनयुज्यते पश्चादुपसर्गेणेति
आस्यते गुरुतोस्यवमैवकुरुपास्यते गुरुरिति कैन सकर्मकः स्यादेवं वक्तव्या सुदूर्त्सर्वेतोऽतं गतरकौ भवति कास्वैग्रहणे वाधिगकाम

शेषणमाकांक्षतीति मत्वाहा। नेतादिनि तत्र विशिष्टक्रियासाधनेनसाध्यतेनतु साधनात्प्रधानरूपात्पतो विशेष्यत्वमतद् तिम त्वाबुद्धि
क्षिनिरूपितविशिष्टसाध्यभाविसाधानसंबंधाश्रयेणाह। सत्यमिति। एवं तद्धि धातुसंज्ञायाप्यपीत्यर्थः यस्मात्समुदायेन विशिष्टक्रिया
प्रतिपाद्यते अतः स्वार्थस्यार्थेनुपयुज्यधातूपसर्गप्रकल्पनं तत्र सेहकोहिप्यच्याप्यितत्वसुरुवतिपश्चात्समुदायार्थवर्त्त नार्थेनार्थवतोधा

पद तुसंज्ञा

धु

त्यत

धातूपस

यदि पुनरीतिसुपितिवत्कारमनुवंधं स्तेसर्थे॥ अंतरूर्तेति॥ समः सुकी त्सुमानेसं अतत्वात्सुकः पो वां पो भावान्सकारस्परत्वं न प्राप्नोति सुकस्तु
परं हितत्वाद्बलवत्तरः॥ अंकुकाचामिति एत सूत्रपयान्यातैषिवत्स्यमिति भावः॥ सुरि सकारान्तं दर्शयति यथा न्यासाभ्यपयोरनेतद् व्यतेसुकिसकाराद्वि
धेयमानेति तु वचनान्यतत्र सकारादित्वाविरोधात्तान्यथानुपपत्त्या सुकोपरत्वाभावः पो वा पर्ये च पुंसि तिहृत भाष्यप्रयत्ने आभतत्र इति र कारोत्तु वचनेन

यदि पुनरयं सुट् कात्पूर्वोऽतः क्रियते कात्पूर्वोऽत इति चेद् द्विविधः प्रतिषेधः॥ कात्पूर्वोऽत इति चेत् तर्हि कश्चिद्विधेयः कश्चित्प्रतिषेधः
सेट्कत्वोसमोविधेयः सुटः प्रतिषेधः॥ समस्तात्तस्मा विधेयाः वक्ष्यते तत्संपुंकानां सत्वे रुत्वं विधीयते निर्मूलमेव नातिसुप्रा
पिन प्रतिषेधः॥ समः सुटीति हि सकारको निर्दे शः सुट्स रुत्वं विधिः स्याद्वा परादिः क्रियते॥ परादिर्विज्ञायमाने यदि प
रादिः सुट् तदा प्राप्नुतः संस्कर्तीति तत्र संयोगादेरितीर प्राप्नोति॥ संस्क्रियते॥ गुणोऽर्तिसंयोगाद्योरिति गुणः प्राप्नोति एवं तर्ह्यभक्तः
करिष्यते॥ अभक्ते च्चो र्हौ च पदभक्तत्वात्तेन सिध्यति संस्करोतीति निर्हतौ निघातेन प्राप्नोति ननु चासुट्चैवाति नसुटः प
रस्य निघातेन भवितव्यं॥ ३

करिष्यते॥ ... न सिध्यतीति॥ स्वरविधौ व्यंजनमविद्यमानवदिति परिभाषा नास्ति कथं तर्हि हल्स्वरप्राप्तौ व्यंजनमविद्यमानवदिति॥ तदेव
मभक्तः पक्षे स्वरदोषः भक्ते आद्यादिः सुट् क्रियते॥ ... गावोऽन्त्यप्रतिषेधो व क्तव्यः स्व ... अथवाभक्तो ... परेणानुदात्तादिः स्यात् ... परेणाद्यादस्तु
श्च संयोगादेरित्यत्रानुवर्तते तेनोप ... देशे संयोगादिर्ऋ इति विधानात्सुट्र ... तेन भविष्यति गुणोऽर्तिसंयोगाद्योरित्यत्रापि नित्यं ... स्पतो नि
त्यग्रहणानुवृत्त्या नित्यं यः संयोगादिस्तस्य गुणविधानात्सुट्कृते संयोगादेर्गुणाभावः॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अपरिगतेरिति ॥ द्वयोरपि अपर्यायाः पादास्तथा ॥ न चतुष्पाद्बहुनपः तथा चात्मनेपदविधौ द्वयोरपि पादाः ॥ न चतुष्पाद्बहुनयः नचा
तिप्रसंगो विधिशब्दयोरविषयत्वान्मुद्रात्मनेपदयोः प्रयुक्तयोः शब्दानां मानुषत्वान्याख्यानात् ॥ अपराध्य विभिन्न इति प्रतिपत्तिः मका

किंकरप्रयोनर्हि विप्रयुक्तमन्यसदृशाधिकरणे तथा स्वर्थे गतिः नप्रयुक्तं स्वयुक्तं वान्यांशे स्वसदृशे कार्यं विज्ञायते तथा
त्वार्थो गम्यते तद्यथा ॥ अब्राह्मणमानयेत्युक्ते ब्राह्मणसदृशे पुरुषमानयति नासौ लोष्टमानीय कृती भवति ए
पे वमिहापि अनिवृत्तिरिति ज्ञातिर्धात्मनपसार इति तु सिद्ध सदृशात्मकार्यं विज्ञास्यते किं वान्यपदार्थे इति तु सदृशे पदे ॥ अपाच्चतुष्पा
च्छकुनिष्वालेखने ॥ अपात्परस्य किरतेः सुट् भवति चतुष्पाच्छकुनिष्वालेखने विषये ॥ अपस्किरते वृषभो हृष्टः अप
ते स्किरते वृषभो हृष्टः कुक्कुटो भक्षार्थी श्वा आश्रयार्थी ॥ अपराध्य विभिन्न इति तत्प्रयोगे तस्य सातत्ये इति तत्स्वरूपमिति भवि
तव्यं संहितायां तयोर्लोपः ॥ संहितायां लोपो वक्तव्यः संहितं संहितं समयम् अनुनासिकपरे लोपो वक्तव्यः ॥ संकाशो भोक्तुं का
र्ध्य मः ॥ समानमिति वक्तव्यम् संभोक्तुं भोक्तुं कामः अवश्यमः इत्यत्र लोपो वक्तव्यः ॥ आश्चर्यमनित्ये ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

र लोपवत्त्वसमानुपत्त्वं भातिपातात् ॥ आश्चर्यो न वा स्वत्वात्तन्निपातनानां संततश्रुत्स्वरवाचकपदस्य प्रयोगे अतो न स्वरणेतरो शब्दान्तरमिव द्युभर्थं भवत्या
क श्रयित्वं भितिमन्यमानस्याह ॥ संहितायां विति ॥ अर्थविशेषाश्रयेणानुसंततस्याद्वृतिवाक्यमेव भवति न तुष्यादिति संतत्यामिति न भव
वति संहितायां समासे वैषोमिकवर्णलोपस्य तेनान्यत्रेषाहुः ॥ त्रि-

गोष्पदं ॥ सेवित प्रमाणादिति यत्र सेवने सेवितम न चैव स्यात् पत्रगावामल्पेन मसंभव स्तमनस्यात् असेवित प्रहणासामर्थ्यात् तु वद्धीन्द्रियाण्यपि
तेनपत्र आवामसेतन नेसेमनत्त चैवा गोष्पदं स्यात् । वृ ॥ अथोत्पन्नोत्तु सेवित प्रसंगादिति के चिद्राहुः ॥ अन्ये त्वाविशेषेण गोष्पदं स्याद् इत्यपोह्य मिश्रे
तिष्ठसेवितेऽगोष्पदं स्यात् अवाच्यगोष्पदं शब्द इत्थं असेवितमहणाद् इहैव मा भूदगोष्पदं शब्दो निपात्यते । पदस्वर्धारे: पदेर्धेद्रः चातिपातेतो गो
ष्पदं पदं इह हेहेवी गोष्पदं मात्रे हे चाभिति नाचागोष्पदं स्तार्थं पुपादेष्टे पथा केन क्षेत्रं इह हेत्विवद्व्यसनायेन्न्त्रीपे प्रयुज्यते तया गोष्पद

गोष्पदं ॥ इदमपि बहुव्रीहिविषये सेवितासेवितप्रमाणादिति सेवितप्रमाणयोर्गोसेवावृद्धे च न तदानीं प्रसिद्धेऽमविष्यति न नगाः सेवितप्र
तिषेधे विग्रहस्यासः नैवे गाको सेवित प्रहेणाधन्तु स्यात् असेविते न स्याव असेवित प्रहणात्पुनः क्रियमाणो बहुव्रीहिं ज्ञापयति तास्य
ते अभिधानमसेविते सेविते न स्यादसेवितप्रहणेऽगोष्पदानि विष्किरः ॥ शकुनौ विष्किरो वेति न कस्थं शकुनौ वेति हृत्पमाने
शकुनौ वा स्यादन्यत्रापि न स्यात् तर्हि विकल्पेन च तत्स्यान्न वा अवचनेन शकुनिः अभिसंबध्यते किन्तर्हि निपातनमभिसंबध्यते
विष्किरइत्येतन्निपातनं शकुनौ वा निपात्यतइति ॥

यदेष्ट हेहे इहेचः स्वयसस्यापाणोपा स्पदो विष्किरो विष्किरः शकुनौ चेति न तथा मा भिज्ञास्यातिकर्मणः ॥ शकुनौ वा स्यादिति इह मिद्धस्य शक
स्य विकल्पेनाभिसंबन्धो नास्ति यथा अभिधाः पक्षविभाषितेः इतिना त्रपक्ष्युत्तं विकल्प्यते किं तर्हि निमुन्ने तत शब्दा विष्किर इति विकल्प्यः स्का
रो भावस्त्वितिमाव ॥ यदि तपे स्पन्दा विस्यात किमर्थं शकुनिप्रहणमिति चेव तत्तुल्यजातीय प्रतिपत्त्यर्थं स्यात शकुनौ वा भवति तेन तुल्यजा
तीये वान्यस्मिन्नर्थे इति ॥ नवाव च नेनैति ॥ पुष्टो भावोऽपि विकल्प्यतेऽर्थः

उ

आश्चर्यं आश्चर्यमद्भुतमिति अद्भुतं विस्मयहेतुः। अनित्य इत्यत्रेति निपातनादाश्चर्यनिशेषो विस्मयहेतुः। एवं तेनाचाचानित्ये इति सूत्रं जोत तथाहि धात्वा
द्युतत्वा अस्मरणं नात्तनीलनतोतिसान्न रहरानि किन र प्रपत्तनित्यताना निर्येधिनात्वर्थ गुणे तिभावः अत्रं पनरा अन्यथा पञ्चे र ययतहस्तमिति नं
तरमाह तेति अस्ययमाहितेषु पञ्चमपुपद्यतिततः काम्यवभेत्ये हनित्युपाकं श्रेयसीत्पपरे सामस्तीत्युप्यतेमाडुः पूर्वीत्वगौरानिः सुरगामोमाद्रे। ते

आश्चर्यं आश्चर्यमद्भुतमिति नन्वाद्भुतापि यथा स्यात् आश्चर्यमुच्यतावहस्य आश्चर्यं नीलान्योः आश्चर्यं मंतारस्ते यथानानित्यसत्वापि
नपततीतिरत्ताहि नतु अन्यनव कथं अनित्यइत्येवमि इदृशाजवराश्चर्यमुक्ता इत्यस्थिति आश्चर्यं ग्रहणीननहरत्नोपि संश्रयो वितर्हिपच
तामसानित्या आश्चर्यं नीलाघोषि तिनाश्चर्यं पद्मलीनघोषिरितव एवोवितर्हि नीलनासावानित्या आश्चर्यं मंतारहृत्वेधनासि श्रनयाद्गुनप
तेतीतिनाश्चर्यं महलीननसत्वमपि संश्रवपनीयं नाहरपक्तनित्यमा वानित्यात्तलित्तस्य सेवा सदृशभावस्य रागविहरी गान्यमर्थ नेक
र्थं मत्रवरेधारि द्योतकः इनिनेत्त मत्वेयी पेनासिद्धं सत्त्वगोप्यालीतिनवेमत्वरौ मत्वरेः स्पालीतिमत्वरीपरि आनक वितर्हि माहृतन्वे
सिद्धांतिवेष्पपसीसाहनीमत्व। तेपपि वाजवः पारस्य अपि विह्निननश्रयाः सुरपारस्करप्रभृतिषु दृश्यपारस्करोहेशः। कारस्करो हस्
रथ्यस्पान्तरी विश्वस्य गुहा विष्णु तस्तृतो। करप्रसीपुरद्दे चनयोः सुटनेनापयूतस्करः हस्पानिः। वायस्पतिविश्वतयोः सुडस्करोधा
बाधश्रिनिः। प्राप्याश्चितेत। इति श्रीमद्भुपावेशनाकृते लिखित चिते या करणमहाभाष्य प्रदीपोद्योत षष्ठस्याध्यायस्य प्रथमे पादे पंचममाहिकम्। ।।

६ इत्यसुप्रनिपातनैपारस्करतत्वरोनितिनस्करः। तत्र हेनचोस्कमेषामिसिद्धं निसंपराश्रयते अस्करमद्भुतिन। अनपस्थानेऽस्कात्मः शानंधारित्वा
न्पारहस्य॥ ॥इत्युपाध्यायजैयटपुत्रकैयटकृते महाभाष्यप्रदीपे षष्ठस्याध्यायस्य प्रथमे पादे पंचममाह्निकम्॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अनुदात्तंपदमेकवर्जमित्यनुदात्तानीतिपदमितिजातावेकवचनेमन्यतेयथासंपन्नःसंमार्ष्टीतियद्वावोत्स्यमंत्स्याख्याताअविवक्षाततथापदमित्यत्रा
पिपदस्यसंख्यावाध्येत्यात्अनुदात्तशब्दंचलौकिकंमन्यते लौकिकानुदात्तंपद अनुदात्तंपदमितिव्यपदिशन्तिअनुदात्तगुणयोगात्पदमनुदा
त्तंतत्वाचामनुदात्तगुणयोगोव्यंजनमपितत्ताद्रूप्यंतत्वाद्यथासंपद्यते स्यात्प्रत्ययलक्षणसमुदायरूपंपदम् अनुदात्तगुणयोगादनुदात्तंइतिसामाना
धिकरण्येननिर्देशउपपद्यते।एकवर्जमितिसंबंधशब्देनचलक्षणात्पदमेवोच्यतेतत्रोच्यत्वात्तत्रचोपदमेकंवर्जयित्वापदात्तदन्य
दोदात्तानिभवंतीतिपदंतैःपदस्य।पदैरेवसविशेषाणि।यथापत्रेनाम्नोतेष्वत्तिरातमेवलक्ष्यपदशब्दोपात्तानामस्याचोव्याहियन्ते।त

अनुदात्तं।किमनुदात्तानिपदानिभवंतीत्येवंपदं वर्जं . स्थितानेनाहपदेपेदानुदात्तप्रसंगाः तेनुदात्ताभवंतिएकमचंव
र्जयित्वा।अतद्धितयानिर्देशःकर्त्तव्यः अनुदात्ताःपदे अनुदात्ताःपदस्यैविदवानकर्त्तव्यःअनुदात्तंपदमेकवर्जमित्येवसिद्धत्व
र्थं

थापदइतिलघोविपदान्तवाचेनाचामनुदात्तविधानात्पदस्यगुणत्वाद्गुणीचसंख्यावाचित्वाच्चत्रिमाहत्रिमयोःहृत्रिमेसंग्रयइतिव
व्याथादनुदात्तशब्देनाचइच्यते।एकवर्जमितिसन्नाध्येवशब्देनाभेदमाह्यतेयदिचैवशब्देनपदेशब्देनतोनिपुणकस्यगुणाभावाच्चसर्वेषांप
दानांपर्यायेणवर्जनात्स्वरनियमोनस्यात्अवत्तुअहृगोच्यस्यावःशेवलवानस्वरूपतद्स्वनियमोचः।एतद्धीतिअकस्मात्समुदायवा
चिनःपदशब्दस्याजात्यावाचिनानुदात्तशब्दे[redacted]नसामानाधिकरण्यमनुपपन्नमितिभावः॥ ॥ ॥

भा २

मतुब्लोपः इति॥ अस्य वाक्यविशेषो मेरोपवासस्तु स्यादित्येव मतुब्लोपः॥ न तु गुणवचनेभ्यो लुगिति मतुब्लोपः॥ अस्तु हातवशङ्कस्पाविसंशो ऽन्येनादिनि
यो ऽग्रहणं वचनं त्वाभावात् शुक्लकार इति॥ नैव मे ह्रस्वादयो ऽतेन यो मान विरालः॥ शुक्लकस्याप्त॥ अष्टमैति मे संचेष्टा येषां यस्याधीतेः अष्टौ ऽष्टा
देशहृतैषाशान्वाद्वकारः विनियोमितिः पुर्वोप्योमापद्यो वेद्रपमासो ऽन्तरापदे नानिराधायो वा न्यः सर्वेषामितिमस्य अष्टः॥ चत्वारइति॥ चतुर त्रितिव

मतुब्लोपो ऽत्र हृस्वः॥ तथथा शुक्लकास्थां तेशुक्लकाः॥ कालकास्थां तेकालकाः॥ अयमर्थकारो मत्वर्थीयः॥ तथयां तु चैवारः इतिविम
र्थंपुनो मेरमुच्यते॥ आमास्पविकारस्यैवाप्ययरस्वानिहृस्य मिकवर्जंप्रहृस्वः॥ आगामस्य चतुरनेडु हो ऽणमुरानेः॥ चत्वारः॥ अन दुः
ह॥ विकारस्य॥ अस्थिरश्चिंस्था स्याममनडुहातः अमृवार घ्राप्सूतेः॥ ओमायाति धूयायातिचस्ययस्य च च तेस्यावैतिति धः एतेवापरेशु
णपरत्वाः प्राप्नोति॥ तदुक्तेनास्थिर धिसरव्या स्यामनडुहातः अमीरर धूपार्थहतेः॥ ओमापाति॥ धस्यपस्य वामम्मैर्थतिनियः एतेवापरेशु
णपरत्वाः प्राप्नोति॥ रुच्यते चैकः स्यादितिन चोते ऽराणत्वेनसिध्यतीत्यनुस्वारतं पहृमैव न्यन्तेमैव मर्थमिह मुच्यते॥ १७॥ ॥ ॥

कुलविधिवचतुरः अहङ्कारामुरातः अभमुरातः तत्र विरोधाभावादुदात्तहृत्य विसमेव॥ अनडुह इति॥ अनीषहृतीति॥ अनस्व हेः द्विपर्दङ्गानस्द
ति॥ विप् अनडुहो ऽथुस्यन्य पोताम्बुरातः॥ तिविकारको ऽपपरान्तहिस्थुतरपरहृत्तत्संरणा धातु तेनी हातेः॥ अष्ट्रेति॥ आसितं हिरणं किर्यनि
मित्या श्रुत्सातोपियडाहोर विशाहेन विषयस्पानिसतस्पेस्पाशुरातः॥ ॥१८॥ ॥१९॥ ॥२०॥ ॥२१॥

तद्वै चोत्तस्त्र युगपदिति। अनेन गतेः प्रवेश्यपरस्य प्रकृतिस्वरो विधीयते तेनैवेश्वरस्यपांत स्यचांतोदात्तत्वं तद्युगपदुद्धृश्यामेत्तरोरगाविरोधाभावाद्योग
गपद्येसिद्धे युगपदुद्धृश्यामन्यत्र योगपद्याभावस्य ज्ञापकं। [illegible]सत्र हीतिज्ञापकेन योगपद्ये निरस्तेपर्यायप्रसंगः। इति विभाषेति। अनेना
युदात्तत्वपर्यायेऽन्त्योदात्तत्वे तस्य प्रसंगस्य वारणेन तदेवं पर्यायपक्षे योगपद्यानिरासे पराभिमत स्वरितो भविष्यतीति तिनार्थः। स्वरेणा[illegible]तेनेति दरी

नैतदस्ति प्रयोजनं योगपद्यं तद्वै सिद्धं। पदद्वयं तद्वै चोत स्त्र युगपदिति सिद्धे योगपद्ये योगपद्यं प्राप्तितत्त्वज्ञापकस्याचार्यैः नयुगपत्स्वरो भ
वतीति [illegible] स्तर्हि प्राप्नोतिपर्यायो रिक्तशासनात्। पदद्वये [illegible]तेविभाषेति सिद्धे पर्याये पर्यायं प्राप्तितत्त्वज्ञापकस्याचार्यैः न पर्यायो भव
तीति उदात्ते ज्ञापकं त्वेतद्वाप्तनुदात्ते ज्ञापकं स्यात्। स्वरितेन समाविष्टो तत्स्वरितेनतुसमावेशः प्राप्नोति [illegible]तेः प्युदात्तोऽस्तितत्समा
नार्थोनेनयोगेन॥

तत्स्वरितयोरेकस्मिन्नपरे समावेशप्रसंगः॥ [illegible]तेः पीति उदात्ते पर्याययोगपद्यनिरासे ज्ञापकात्कृतेस्वरिते स्वरितेप्युदात्तसद्भावादुदात्तस्वरित
योः पिपर्यायं योगपद्यनिरासः सिद्ध इत्यर्थः॥ उदात्त श्रुतिमात्रविषयस्य ज्ञापकत्वात्र्यपारे वेत्यप्रतेपन उदात्तश्रुत्या स्वरितस्या प्रहणमिह
शास्त्रैतदुक्तं मु[illegible]स्योदात्तस्याव संज्ञिनो ग्रहणस्य युक्तत्वात्। तथा चोदात्तस्वरितयोरित्यादी भेदेन स्वरितोनिर्दिष्टः॥ ॥ ॥

राम
१३८

३ × नेष्यामका शाङ्क्ति येषां शाखिनां उदात्तत्वं स्यात् न त्वं वा यद्धीयेते तत्रैव मात्रनियतमित्र। यथा मलकीडदत्र त्र चतुर्णामुदात्तत्वं शाखिनो [illegible]

आरभ्यमाणोऽपीति। अकारस्य शाखान्तरीयाणां प्रतिपत्तिर्भवति। सा शाखाद्विधानेन तु स्मृता वा। सविधावनियतद्वियो। आरभ्यतेतदत्र भ्यमाणो दो
षः स्यात्। ॥ इदमेवानुदात्तत्वविधानं सामान्यमिति तन्त्रा दोषो प्रत्याम। अत्र पंचकोऽप्यवोऽभिधानाम वा मनेनानुदात्तत्वं विधीयते तत्र येषाम
वानुदात्तत्वं स्वरितत्वं वा सांधीयते। तेषां कः असमानुदात्तत्वं प्राप्तिकारकोऽपरः ऽद्विहितमलस्य। दीर्घेऽकारानु प्राप्त्यं जड इति परेषां परानुदात्तत्वं स्वे

दोषान्तरमि

आरभ्यमाणोऽप्येतस्मिन्नानुदात्तेऽविधानिषेधानुपपत्तिरेकस्मिन्युगपत्तंभवात्। अनुदात्तेनिषतिषेधोनोपपद्यते। यदि स्यात्तदा वाधोविप
तिषेधेनैरे पौतन्त्र वहू यद्यतिस विप्रतिषेधोनोपपद्यते किं कारणं एकस्मिन्युगपत्संभवात्। असति तस्यानुसंभवे प्रतिषेधो भवति। यतित्व प्र
भवौपदु मयस्यात्तत्र यत्संभवः। यदानुदात्तेपर मेवन्तत्तैनिस्सू च्यतेत द्विहूना तिविंकारा भेनानेदात्तत्वं प्रतिषिध्यते निनूनहिं अनुदात्तत्वम
नेनानियते अप्रतिप्रसंभवे यद्भयो रुदात्तत्वं प्राप्ता। अन्यो र्योवानुदात्तत्वं ॥ ७॥ नो ॥८॥ ॥९॥ ॥१०॥

सादि २

स्यान्यवेव हूवह्यतिल्पत्युयोरुदात्तत्वमिति विरोधाभावात् युगपदुदात्तत्वानुदात्तत्वं स्यात्। तत्र एकस्य चानुदात्तत्वमेकस्य वैति स्यत्माद्विवचनाद्यस्यपयोरुदा
त्तस्वरितविधानेनसमवर्णनद इति विप्रतिषेधानुपपत्तिरेकस्मिन्तैनयमीत। यत्तु तं वैगुणायविशेषे तेनेन च कालं दुर्व विवक्षेते। ह्रदात्तास्वरितत्वस्य
स्वरितत्वमित्वरितत्वेन भवति नोदात्तस्वरितो रयमप्राप्यैकाप्रयोगाल्पवानामिति परे प्रतिषेधात्। एकस्मिन्प्रतिपदे दूषयैः॥ नानेनोदात्तत्वेप
तिषिध्यते इति यदिनोदात्तत्वेपरमेव वर्तमिति तस्तं प्राप्तस्मादुदात्तत्वं प्रतिषिध्येत तन्प्रपाद्दोषः। एकस्मिन्नेव तौ पित्वात्मवे वानुदात्तत्वनिषेधात्क
चित्पाद्येनानेनोदात्तत्वं क्रियतइति तन्नायमर्थो यदुदात्तं परं एकमिति सतं हृत्योदात्तमेकमेव परे भवतीति नियमाभ्योरुदात्तत्वं क्रियतेतदानसादि

१३८

आचार्यदेशीय आह। यदि पुनरीति अस्यास्तं आभावादुतौ वर्णो कैवल्याकालेऽमतियप्रयोगो विधीयते तत्र द्वेमन्येषामनुरागलं विज्यतश्चिद्वृष्टो

यदि पुनरयमधिकारो विज्ञायेत किंकृतं भवति। अधिकारः प्रतियोगं तस्यानिर्देशार्थः इति योगे योगे उपतिष्ठते तेन दीर्घात् यासि दा
तो भवति उपस्थितमिदं भवति अनुरागं पदमेवतौ इति। अथवा पूर्वेव ह्रस्वः उपस्थितमिदं भवति अनुरागं पदमेव यत्र इति तत्र पूर्वो
ण उच्चरूपमानतायोगो वैतिपरे तभविष्यति पाल्ला ता नैवंशक्यो वाचितुमद्ब स्वः संगृहीतः स्यात योः त्योरल्पाध्यायामनुवृत्तावृत्तेन तत्र हीना
सुः समानोद्देशापि तत्रोचोराणां अस्थिरविसन्ध्यस्थानामनुरागतदिति॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

रधियोगयोरल्योपसंख्यानेऽकः एकोऽनुरागत्वे वर्ण्यते कोऽनचर्मतैः स्पपघतेविप्रतिषेधान्नैकंशन्नामिति अधिकार आशापिनुमशब्दयोः यादिप्रसंगात राम
१०

सिद्धं स्यादिति मध्यकानन्तुरात्तं परीमितिर्वा भावात् कर्त्तव्यायमौन्त्वं स्त्रीविधीयते प्रत्याविद्यमानोरात्तेन भवतीति शिष्यत्वं विद्यमानोरात्तं इतिष्टात
निषेधः संपद्यते पत्र वैकल्पत्वं विधीयते तत्र एशुपति प्रत्ययः तिङ भवीमत्त्या प्रत्यान्ती विद्यातिषेधोपपत्तिः। परि भाष्ये वीमतिन्ध्याप्तोत्तरे यदि च
दि भावात्वमाश्रियते तेनराध्ययान्त्यासे पिन दोषः। फलेविशेषाभावात्स्वर विधिनिमित्तेर्पर्षा भावात् कशब्दः संस्थैपवा वीक्षानुरात्तं शब्दु
पोशानाद्दि शीघ्री स्वरितं तदुरात्तं प्रसज्यते एवं प्रहृतो। तत्त्रोशात्त्वात्तं विधावस्मात् उपस्थानात् दृष्योल्लेखण वोर स्याउपस्थानेपि प्रतिषेधोपपत्तिः॥

सिद्धं त्वेकानुरात्तत्वात्सिद्धमेतत्कथंप्रकानन्तुरात्तत्वात् मध्यकानन्तुरात्तं परं भवतीति वक्तव्यं किमिदमेकानन्तुरात्तत्वादिति न दुरात्तं
यस्मिन् - न्मनुरात्तं तन्मनुरात्तं यत्र अनुदात्तं मध्यकानन्नुरात्तोद्वितीयरुपेकानन्तुरात्तः मध्यकानन्नुरात्ततत्वादिमिति सिद्धमिति त्वेत इत्यमिचते यथा
स्वभावात्तु नमतोनुवीतमध्युरात्ते विधिमतिषेधानुपपत्तिरेव मिन्नुरात्तं भवादिति नैष दोषः पदि भाष्येविक्रि हतेन भवतिकान्तेकालोकप्राप्ति
प संज्ञायिति नौपत्थियत्रमिदं प्रत्यन्तेरारीदात्तस्यादिरात्तेन भवती शुपस्थिततामिदं भव। त्वनुरात्तं पर मेक कर्मोमितिमध्यो पान्त्यवैव बहुवचन इ
शुपस्थितमिदं भवस्यनुरात्तं परमनेन स्त्रीमिमिति च पर्वेणागननुवर्त्यमानमयोगावेति परोक्षः विभ्यापिवलात् संस्थयचानेकस्योभाषिका
सुरात्त्वस्य प्रहृतोर्मितिं तद्द्वंनार्थे प्रहृतोन्यविद्यमानोरात्तोरात्तः मध्यकन्नोमितिवापहि। संदेहात् स्वकर्त्तौपिति वा प्रसिद्धिः कुतः संदेहाच्चानन्तो
यतेवं प्रत्येवंहुमिति व्यद्धति सिद्धं तु यद्यक्रमनन्तुरात्तं नरात्तं वक्तानामर्थे ज्ञातद्दृशः नियस्य स्वामवत्तान्यायप्रसिद्धिः स्यादि प्रकृतिव्याप्तीव
कथाः त्रानुरात्तः प्रश्नः पचेतिपर्पति प्रश्नः स्वरस्यवकाशः प्रवानुरात्तोषद्दृतिः स्वमनेवोक्तिमत्त्वात्यंधुपपयावोतिक। नैर्प्यां तेनीयः
सप्यवेति न ह्यनानिरनुराततत्त्व प्रतिषेधार्थमेकवर्त्तोमित्यनेनानुप्रतिषेधपर्युरास नियते दृति प्रत्य हृपस्यैवकिमिवपरे संनिपातेकोपदे
तामुपपद्यते विशुतिषेधः स्वरितेनुरात्तोष्ली नित्तत्वादपि प्रतिषेधो नेन्नवि धीयतेमनुर्ज्ञमिति वा प्रसिद्धि मेतिपरनित्यात्तर गत्वे नस्वे व
प्यवस्थानामिमतीतिभावः सिद्धं त्विति। अनन्तवकारा स्वरित स्वरितं युपार्थः। अनन्तकारोत्येन सर्वं कप्यवस्थानेपपद्यत इति स्वाहा स्व

पा २

५ ४ मिद्धमेतत् कथं यस्मिन्ननुदात्ते उदात्तवचनमनर्थकं स्यादिति एको वर्जयित्वा: प्रकृतिस्वरप्रयोः स्वरस्वरत्वसाव वकारात्

व्याप्य ~ पूर्वं ~

विप्रतिषेधादिति पूर्वं विप्रतिषेधादित्यस्यार्थः ॥ [illegible] द्वितीय [illegible] त्स्करणाप्रसंगाद्वा तेन तत्त्वमीव यथैषा पूर्वपदे चैव तत्त्वं कृते व्यमित्युभयोपारा
नेन्न्यन्यथा पूर्वं विप्रतिषेधसूत्रस्थं वाक्यं वाभिधायास्याधुरानं त्वं स्यात् ॥ [illegible] तिस्वर शीर्ति चतुस्वरः सति शिष्टस्वार्थं निष्पत्ती तिभाव सिद्धमिति ।
ह तिस्वरा हनीयस्त्वमिति पुरुषे तिसमासः ॥ सति शिष्टस्वनीयस्त्वाद्धि कर्त्तव्यामत्वारो [illegible] कृत्स्वरवाधित्वाप्रत्ययस्वरो भवति तोपाय तीत्य

विप्रतिषेधात्प्रत्ययस्वरो भविष्यतीति नेदं विप्रतिषेधे परमित्यस्यार्थः तेन परः प्रत्ययस्वरः । नित्यत्वेषु दृष्टवाचीयप्राप्ति विप्रतिषेधे पारं पदि
शेत एव तीति विप्रतिषेधात्प्रत्ययस्वर [illegible] चेत्कामयापादि शुद्धं त्कृतः । विप्रतिषेधात्प्रत्ययस्वर इति चेत्कामयाध्याहृत्पि शुक्तः कर्त्तव्यः । उन
कामुनिते तोपायीति । अतो भवते नित्यत्वेष्यः परत्वात्स्वरः नवाधकोऽभविष्यति [illegible] तिस्वरे प्रत्ययस्वरा भावात् [illegible] तैर्व्यतेति तिरीयमिद्वं तु शब्दान्तिस्व
स्वनीयस्त्वात्प्रत्ययस्वराभावः सिद्धमेतत्कथं प्रकृतिस्वरान्तस्वनीयस्त्वात्प्रत्ययस्वराभावः सिद्धः कथं प्रकृतिस्वरात्प्रत्ययस्वरोऽनीय
नभवतीति वक्तव्यमिति शिष्टस्वार्थ नीयत्वं वा सति शिष्टस्य स्वनीयत्वं च वचनेत्येव [illegible] नेक प्रत्ययसमासार्थं तत्स्वार्थं प्रत्यय सति शिष्टस्तु
स्वनीयत्वं च तत्त्वं यदि प्रयोजनं अनेकप्रत्ययार्थमनेकसमासार्थं च अनेकप्रत्ययार्थं तावत् । औपगवः प्रत्ययस्वरः सति शिष्टस्वरं [illegible] बाधते औ
पगवत्वं स्वस्तिः प्रत्ययस्वरं बाधते । [illegible] औपगवत्वं कं तस्कं स्वरो बाधते अनेकसमासार्थं च पुरुषः [illegible] पुरुषः [illegible] पुरुषः
पुत्रः यदि सतिशिष्टस्वर बलीयस्त्वमुच्यते स्यादि स्वरः सार्वधातुकस्वरं बाधेत पुत्रः किं तुतः स्यादि स्वरः प्रसंगात्तासेः परस्यानुदात्तत्व वचना
तेस्यादि स्वरःप्रत्यय [illegible] तासेः परस्यानुदात्तत्व वचनात्तदि तासेः परस्य सार्वधातुकस्यानुदात्तत्वं शास्तिन तु शापपरस्या चार्थं सति शि
ष्टे धातुस्वरः प्रत्ययस्वर इति [illegible] भाव [illegible] पुनर्विशेषः कामयादिषु शुक्तः [illegible] विकरणस्वरो सार्वधातुकस्वरं न बाधत इति ॥
परं तु सति शिष्टस्वनीयस्त्वं बाध्यते सार्वधातुक [illegible] त्वं तोपायत्वमिति [illegible] स्वारः इति विकरणस्य स्वरस्य [illegible] त्वात्स्यादि
स्वर इति विकरणस्वरस्य सार्वधातुकेषु तेः स्या [illegible] विधानात्तत्स्वरः सति शिष्टः तासेः परस्येति परत्वा [illegible] तेषु तासेरि तिसति शिप
श्येनाशापरस्य व्यक्तेत्वात्स्याद्यनुदात्तत्वे सार्वधातुकेऽपि तेन शापरकं भवति न सार्वधातुकस्वरस्य सति शिष्टत्वात् [illegible] नार्थस्वरश्च

आ

शास्त्रयोरिति विप्रतिषेधे परं कार्यमित्यनेनार्थं नियमोऽनेन शास्त्रयोर्विप्रतिषेधे परं भवतीति सिंतरोकल्लशुणाविह्रितयोरपि कार्ययोर्विप्रतिषेधे पागार
विषयत्वात्परं कार्यं भवतीत्येकोऽर्थः श्राष्टीय्यते येनेति पुनः कार्यमितीत्यनेकाम्यन्तस्य पर्युदस्तत्वं लेघाषोऽति नाह्वानशब्दपरविप्रतिषेधोपपत्तिः एवं

शास्त्रपरविप्रतिषेधो नियमाह्वाशब्दपरविप्रतिषेधासिद्धं श्रयश्वाशास्त्रपरविप्रतिषेधो न सर्वेषामिह संगृहीतं भवतीति ह्वल्वा
शब्दपरविप्रतिषेधो विज्ञायते यदि शब्दपरविप्रतिषेधो भवति कथमादृशश्चितस्कं तेष्याः पुनः कार्यमितीत्याश्रयेति ज्ञातीयते धा
ष्टपरविप्रतिषेधो नाम सम्भवति यन्त्रो भयोर्युगपत्संभवः न च कथमादि युगपत्संभवादिति विभक्तिस्थानशब्दस्य लोपश्चेत्याना
विभक्तिस्थानशब्दस्य लोपश्चेत्याना निवर्तत्वं॥

स्वाभाव्यस्येति भावः अथ यो भयोरित्यो ष्यतीत्यादौ तु श्र्याद्युदात्तत्वस्य धातुस्वरस्य च युगपत्संभवाभावः। ह्रतेषु सत्यपरत्वे श्र्याद्यदात्तस
धातुत्वे सति धातुस्वरस्य संभवात्तस्मादत्रासतिद्धि ह स्येव वक्तव्यो यदत्राश्रयणीयमस्ति विभक्तिस्वरादिति असतिद्धि ह त्वादिति तेषां श्रेव वचनम्॥

स्वरे

तिलर्थे तिलपोऽनसर्वतिविभक्तेः रात्तत्वे अतिलदंतितत्पुरुषेनुन्यायेन तिनञः स्वरूपेऽन्तस्वरो भवति विभक्तिनिमित्तस्वरादित्विविभक्तिनिमित्तं पस्वत
स्यास्वरात्समास्वियर्थः अकराणामितिअत्रान्तोदात्तस्य निपातनिः ॥ विकारकोपपदात्कृदिस्युत्तरपदप्रकृतिस्वरेणनञ्स्वरो बाध्यते अ

विभक्तिस्वरस्यापवादः तिलत्तिसंज्ञतिनञ्स्वरस्यापवादः अवाह्नगाः अकृपलः । इहोभयं प्राप्नोति । अतिलः नञ्स्वरो भवति
विभक्तिनिमित्तस्वरान्नञ्स्वरो बलवानितिवक्तव्यं विभक्तिनिमित्तस्वरस्यापवादः । बलवत् । अनड्ह्वः नञ्स्वरस्यावकाशः इहो
भयं प्राप्नोति । अबलाः अनडुहः । यज्ञोपपदं ह तिनञ्तत्पुरुषस्वरो बलीयानिति वक्तव्यं । अकरणिर्हतो ह्रपलस ह
नञ् निर्दिष्टस्य चान्यस्वरो बलीयानिति वक्तव्यं । अव्ययीभावोत्तरः । किमर्थं स्वरो विहतत्पुरुषान्तक्रियते नहस्वत्वतत्संयोग

व्यथीतितिदर्शीतीनिश्चयः अत्राव्ययेतिधातुनासहनिर्देशेनञ्नरथ्यप्रीतिप्रपलवाचिता नञ्स्वरो भवति नञः सप्तमी
निर्देशाभावादुपपदस्याभावात् अव्ययवचनमाद्वैतत्राव्ययेतिनिपातनान्नञो धातुनासमासेलोपे च कृते प्रत्ययद्वितिसतिशिष्टः
प्रत्ययस्वरः त्रात्रातीतिवचनवाचनं ॥

वृ २

यस्यात्र केऽपि मिश्रितस्तस्मान्न वर्णान्तरं यत्र निर्दिष्टं इति स्वरितः स्वरः उदात्तस्य वर्णेऽ इति स्वत्रा पूर्वात्तत्वमेव भवति ... स्वरितं मध्येऽपि त्रिमात्रकालस्तोन एवं च ह्रस्व
स्तोतिसामध्यात्तदर्धोमात्राः स्वार्थेतिद्युत्रिमात्रकालस्य धानास्तितं पश्चात्तानिस्सत्वा स्वपूर्णतेन नष्यवधानात् हूनं तद्यथा च ... स्व पाति मात्राधातु
त्रि रन्निमन्त्यात इत्यनेन विशेष्यत इत्युक्तं तं तदिधीयते विज्ञायमानस्यानेन तपोऽभवादिह द्वि धानेऽध्याते इति मतुल्लि रे दृश्यते एवं स्वरार्थे क्रियते ... ॥

यस्मात्स्वरितं वर्णान्तर्वर्त्तते तस्य यथा स्थानात् ... उदात्तस्वरितयोरिति स्त्राथ त्रिमध्यमनुपानिर्देशः क्रियते नवपीतत्स्वीवाच्यतक
पीतदतीयस्य च यमानेयते वाक्यात्परं ते तोऽपवृत्तितत्त्वस्यात् धायःस्यः उदात्तस्वातपाकः पादः न त्रिपरत्वान्नान्ते तोऽप वृत्तिरित्याह्यपि
रूपो भाष्यत्रिषु कार्यवधानेऽपि न विहितं विशेषणानां त्रयः स्वरितं विज्ञायते स्वरारात्मोऽपि विहितं तत्र त्रि मतुप्प्रत्ययो गुणे क्रियया गोन्योऽपि भ
वति अनुदात्तस्य पदस्य ... अनुदात्तस्येति त्रिमध्ये स्वरवदुदात्तः त्रियामपरः स्वरात्त्वानीपात्तपीडा स्वरितयोर्भावात् अनुदात्तपदस्यानपर्थेऽनुदात्त स्व
लोपे स्वरितो नासत्योऽभावात् अनुदात्तपदस्यानर्थकं नन्वित्थं त्रिपरितोत्सर्गीयैवानुदात्तस्य सर्वेषां उदात्तस्वानमनुज्ञापयितुरनः स्वरितेऽनुपात्तमात्रीयं द्व त्रि स्व
त्रिधानस्य स्वरितस्योपनिघाते इत्यनुदात्तस्वरानुपपत्तेः ह्रस्वस्वरस्यापि घातेऽधिमात्रोऽपरः इति त्रिमध्ये स्वरपरत्वात् उदात्तपरः स्वरितोऽपवच
भि निघातस्य स्वरितस्यापि नमस्कारः नवाप्यवादृक् अपि द्रुतसौ उभिविशते स्वरितेऽयमात्रा स्वरितस्य विशेषतस्थाद्यं स्यात् स्वरस्य स्वरितस्य चेत् विधायं
त उदात्तमेऽभिनिशृतेतस्मात् ताकरस्वरादविरतोऽपि तस्याप्यर्थस्यात् अभवति स्वरपदादेनिघातं च तद्य तेन निघातः त्रियतोऽन्योपसंहितेषु घ
विपरस्तावच्छीघः सोऽसाव ... विद्यमानोदात्तः स्वरुदात्तोऽनुपपत्ते ॥ उदात्तानुदात्तस्येति त्रिमध्ये सति त्रिधा उदात्तस्वरमध्ये स्वरानुदात्तेऽनोपान

भपतेन स्वस्य नीचा तोऽनुपपत्त इति प्रश्न ॥ ... स्वपाद इति स्वाप्रकृतपाद इति स्वरितं मात्रः काले गाथावयायादिस्वरितस्यान्तोदात्तत्वं तद्बहुतीति प्रत्ययः तस्मिन्नितरस्मिन्नित न
... त्रिविति अन्यार्थोदात्त गुणास्वाकर्षेऽनुपपत्तस्वार्थे ॥ तद्देवमनुदात्तपदस्थांशसमाप्ताते ॥ ॥ ॥ त्रि ॥ ॥

Margin: त्रि (left, line 3); स्व (right, line 7)

ओ–

अ झो ५

सिंकुनरितिपर्यंतग्रहणमनुवर्ततेतेनतौंतस्यभवितव्यौ अथवानानुवर्ततेतदा अमातुक्षं घना दा दे औ सुमितिपरस्ययथासंभवं इवोदानेदेतितिचिद विचारोवि
दहैन्यरस्यन्यौ दृवेतास्यनुदातोरितिलभन्वे धातुकस्यानुदात्तत्वं प्रभ अस्यपत्वानुदात्तत्वं प्रसेरा तृप तत्रा वास्यो दात्तत्वमिष्यते अमास्यतु
धातितनन्वाभमात्मत्रदातामवेतौंस्युमोनुदातत्वेवाप्रोतिएवंतर्हितनमध्यपतितत्वतृस्येनग्रहणं धातुस्वरपात्ताद्यामनुदातत्वेवाधतेमानिहितु
नामितिहुहेमोशिन्नुदात्मनेपदेशेकरः अद्धेशादितिनमावे धातुवानुदात्तत्वेकः प्रत्ययस्वरे णांतोदत्तः कृत्यस्यावीस्यकारलोपः मादृ अर्थोद
ध्यामनिहतर्थः अविहिसत्यपरमापुरीतेभवतीतिहइत्यस्यायोहिचेतितिनिषात प्रतिषेधायेत्तुमयाधिकृति पाविसप्तसारेशः शलोपविलोप

सिंकुनात्तदात्स्यांतडरातोभवतिआहौस्विरादिः वस्मान्नविशेषः अंतशुतिवेत्तत्रमचौपुमरसमाहदृगविभलोपेत्तुस्पोनमिमथु
मविंदातौ वेदत्तेश्रमकृमाहिधुतानोमाहिधुतायांकस्युधस्यंपेअरसमपेदसुविमलोपः स्यानविधानात्र्मत्तुल्होरि आदिति
वेतइंधीतदूथामिसंकः आदिाति वितदूंधीतद्वथामिसंतोदात्तविधेयांद्वीतद्वेत्वयेंआटेमिहदे अम्नुलद्योरिदरातोभवतीतिनतु वो
कमादिरितिवेत्दूंधीतद्वयामिसंतइति

इतिप्रक्रियासर्वेणावोयोइनेयरात्तुस्थमादेशवौवेलोपशांस्तलोपः तदादेशमात्रः स्थानिविधित्रिमिदंप्रावोधइतिवतुपसर्वापि त्वादत्तरात्त वका
रस्यधः वसोवधादेशः इद्दंविमौर्मोधत्ताः निर्देसर्वेवाद्वावादेशौ यस्येतिहंकपलोपः इंधीतिति इधेर्नित्वातामप्तदातेदित्यनुदात्तत्वे मी मुद्रतस्या गमस्वादनु
तत्वेनमञ्श्रान्नलोपश्चनलोप श्रसोरल्लोपः सकारलोपेकृतदृकारस्योदात्तत्वप्रसंगः हृयमितिह्रल्वयेवा वयसंख्याभावः अन्नयचेतपूपदिति मिषा
तस्यापरोसपत्रादेशः अम्नुदाचस्थानिकत्वादनुदात्तः यस्येतितीकारलोपे हतेआरे दात्तत्वप्रसंगोनेष्यतेतेत्येतिसदर्थैकित्वमपचचकारेस्पदहतत्प्र

रवु

विहीं धिविवि दिम्पष्टतिं नसावें धातुकानुदात्तत्सेधातिपिहु प्रत्ययस्वरेणात शाद्दुदत्तः सोपुदपामत्तावेदात्तः अय्यवानविकरणान्यो लसावें धातुकस्य
ईधातत्त्विष्ठ पेनानन्त्वे णत्ययम चुदात्ताविनकाष्ठाद्देषाः प्रपीतिं धातप्रहृणानुदात्ताविपयमीलोपदेषिनान्तौति भावः। अथ चोतिन्विकरणमेकाप्यक
अन्तस्तीहृन सेवें धातित्त मसेधे वि त्वेनना र्थः स्यात्। धातोः विंधातोर्भितयचेतनप्रहृणमभिसंबध्यतेति तस्मो दात्तत्वेन भाप्य अयतन संबध्यतेत रात्तमलङ्

विहीं धिविविदिम्पष्टत्वसार्वे धातुकानुदात्तत्प्रतिषेधाधिविधीसिद्धं तन्तु। दुगीन नार्थः विं हीं धिविविदिम्प इत्युक्त्वसार्वे धातुकानुदात्तत्वमेषिवन्दमपिसि
द्धं भवति विंहुतौ विहृतेष्यर्थ वक्ष्यत्ययमविकरणात्तः अयथिविकेनुभातात्तपार्थ्यो देतीत्वं भविष्यतिविनावी विंधातोर्भन्तु दात्तो भवतिष्याद्दे
स्विदाही तवंषा नेविष्येषाधातोर्भन्तदतिवेत्युदात्तेषयप्रहृणांधातोर्भन्तदति वेत्युदात्ते च प्रहृणं कर्तव्यं तस्यापवितानुदात्तो भवतीति
व त्वं पिर्वातित्वसृन्विनत्वेष्यः विंधातुर्तोच कीधोतिसिद्धं धितिनितीष्यानुदात्तेत्यषणप्रत्यमत्वतस्मौरितः अन्नारायुयोः प्रत्ययधातुवेनेदे
त्वेन्नाहायुगो प्रत्ययधातुकेतोद्दात्तत्वे नासिद्धंति डगोतिदुगाः प्रत्ययधातुगोपार्थतिष्ठधातिमा तोथतेन्यतेदात्तत्वं नास्ति सिद्धं अन्तुदात्तेनोदा
तीमवतीति ननु चोन्मधातोर्भन्तुं तिवेदनुदात्तेच वप्रहृणं च तेष्यामितिप्रतानां यतेन्नन्तदात्तेत्वप्रहृणं च तेष्यामितिकिम्पतेन्यातप्रवत्रपुभसा
नामाविनुदात्तेवेतिवप्रहृणं च तेष्यामितिविधेनिपातनाविषनानुदात्तत्वं निपातनं च तेन निपातनस्वरः प्रकृतिस्वरस्य बाधकोभविष्य
विसेञ्चनित्वं तस्य प्रकृतिस्वरवाधस्तुनो विशेषणार्थोन्कारस्तत्स्य यदि वहुत्वार्थे नार्थः अन्कौरितीयुदुबद्धमानेदुभोवृत्तः अत्रापिप्रातिसिद्ध
यं च हेतोनानर्थकं अप्येवं न भविष्यति। धनादादेरितिष्यत अनुदात्तादित्वे दादि तिष्ठिते धातोरन्ततोदात्तस्तेषाविधयचुदात्तानार्थेनन्तु

तेवेतिवत्वं प्रिधेतितिनपूषधयुरानिष्टत्यर्थोदत्तः धिविष्ठेदेशाः तन्मध्ये तोदात्तत्वबाधनार्थं आद्युदात्तत्वं वक्तव्यम् ऋषे तिधातुलस्वावनाय।
निष्केल्पामस्वेति अन्तुदात्तेप्रेन्त देवता पक्षपिदातन प्रहृणाधिकारात्प्रसवं च दूपाद तिः अन्तुत्प्रत्ययस्वाद्युदात्तेदीनामान्त ये वा मन्यतेनुपुदात्तत्वा
विसनोधोनिर्देशात्तप्रहृणम्पेवार्थं वत्त्वम्पवेनात्तरप्रतिषयार्थतरनर्निदिं प्रयतेमप्यपासमेवाद्यर्थे भवति ॥

कौ३

४

स

पीतिं च कुर्यात्तिय सायुषेणा चो चं पसांता प्रयोगात्प्रिहूयः [illegible] रस्यतिताप्र तस्मंतराम् अथ वा धातोरिति च कृत्तसिनुं येन भावो अवलकप्रमार तु स्यात्तेत
रेस्यात्तः पादे रमोहु येन मस्यत्नी पस्याद्दत्र संदेरो संचे धीतेनिदि प्रातीम [illegible] स्थो धातुप्रदृ [illegible] सोतथमधातोरि तेन च नित्यमानाथ
हसोचनस्य स्पादेरो हिवे चना भाव सिद्धतित्र त्याये स्वस्मोन का कर्तव्यः सवस्तप्रचा [illegible] स्मैत च तेते धुरत्ता रे अपस्य कुदिन तादेश्च
प्रयस्वेह्यस्त्रां [illegible] कज यैमिति वहु जक्तौ पतो रात्वेश्च प्रीचितस्य सप्रहजो इति च कर्नो [illegible] पइति निर्वपक्वौ न सानुस्यात्रि चतेन्नाद पानुरोधा

ग हापिता हि नश्री ति नुगुप्त ते मी मांसत्र इति स्यायं वानो गु ऽन्त्येव सिंमिश्रु र्ये स्मादि श्यते स्य चापि च स्मिद्वयें नादि श्यते। स्यानि दिं स्वार्थे
यस्याः स्वीयेऽभवतीस्पत तत्वार्थे भविष्यति कश्चास्य स्वार्थः पह त्यर्थः उदत्पित्ता हि श्राधोनि हे सी च तस्ठ ति पुराणस्योः स्वरूप त्रानि श्रातिप
दिकानि सर्वो नत्यायो न कारः कर्तव्यः। न च तेष्वि क्रियते स्यास्सत्वा। अथवा धातोरिति च तेते धातोः सशब्दात्पदे भवत इति। [illegible] वि
तः सप्रहृते वे हृकजयें चितः सप्रहृतो इति च तत्र्यो विं प्रयोजनं च हृकजर्यं वहु जयें भकज्जर्यं च हृ येतो क्वत्र हुं भुते वुहृते अकजर्यो सर्वे वैः न
विश्चे वै उभे वै नीचैः सर्वे वैं विश्चमे वर्ता हि च तस्य नच तत्र्यो [illegible] मतुल्दृ पोन्त्रह स्याः तद्यथा पुष्पकः प्रमो तेपुष्यकः कालकाः प्रमो
ते कालकाः अथ चन्द्रकापो मस्यवी थिः तद्यथो तुरोघा दइति स्वर्गेसर्वा निरं शब्दुवित्वा तत्किन्दा मिति [illegible] सदति कि.मर्थं ॥

मौमेणास्यर्थः स्या विरात्रीयते म्ह च श्रित्वामस्यैवार्थं स्यामिमां अह्य पर्थे चाम्या रव त्वास्थित्वं न कुर्यात [illegible] यच्चैति मुख्यारथ्या न्द्वार्थे स्व माश्रि
तौ भवति [illegible] चेचं चितेस्यैति माध्यानित्याह [illegible] म त्वनि दृशेः इति पूर्वं व्याकरणो श्रय भयावार्यां निर्दिश्यते तेन विन्दा सम्पृशो तोरात्तत्वं वति
प घतस्यस्पर्थे भुंदि न जारस्योपि व्यपदे शिवद्भावाद्धिन्चांत कुर्यात्तो [illegible] सर्वे गतेव हृथ्वी व्ये आरोग्यवहुवकन [illegible] निर्देशः अत्रोतोरात्तस्यो वे
रा दे स्यास्यानेति स्थान्वे आद्देशा भ्यानि च झी चादे तो रात: तत: प्रास्य तमो तुरात्त त्वे यि वादत्तत्वे विधीयते उदात्तमशो हल्पस्त्वो दि स्य त्राम भैमामस्थ राम

५४

मित्युक्ते तात्पर्यं कन्यत्ययः तिसमावेसं ज्ञायं नन्नुपसंख्यानमिति तिसन्देशः नचाप्राप्तिरिति सहवेत्यामापिपपान्हेकादेशस्यापि च

तिस्रश्चतिसृभ्यो जस इत्यत्र नर्थक्यमन्यत्राभावात् तिसृभ्यो जस इत्यत्र नर्थक्यं किंकारणो अन्यत्राभावात् तत्र ह्यन्यत्तिसृ शब्दा
देशो दात्तत्वं प्रपेक्षयति अन्यर तोजस किं कारणं वृद्धवचनविषयत्वात् तिसृशब्दः तेनैव वचनेन स्तः। शामि भवितव्यमुदा
त्तयणो हल् पूर्वादिति अन्यासर्वो हल्स्त्र्यौ विभक्तयः तत्र षट् चतुर्भ्यो हलादिः सल्युपोत्तममित्यनेन स्वरेणाभवित
म व्यं। तत्रोत्तरोजसे भ्रस्लांतसर्वं विष्यतिनन्नु चेदानीमेवोदात्ततेति स्वैतानित्स्वरोऽनवाधको भविष्यति। नाप्राप्ते
न्यस्वरेतिसरस्वरस्यारभ्यते। सयथैवानुदात्तो सुप्पितावित्येतस्वरं वाधते एवं नित्स्वरमपि वाधेत नैवदोषः। येन नाप्राप्ते तस्य
वाधनं भवति। न चाप्राप्ते नुदात्तौ सुप्पितावित्येतस्मिन् तिसृस्वर आरभ्यते नित्स्वरे पुनः प्राप्ते चाप्राप्ते च। अथवा मध्ये
पवादाः पूर्वान्विधीन्वाधंतइत्येवं तिसृस्वरः अनुदात्तौ सुप्पितावित्येतं वाधिष्यते नित्स्वरं न वाधिष्यते॥ ॥

ङ्गवाप्यत्स्वरः प्राप्नोतीति भावः॥ अथवेति पूर्वं विज्ञातवाधो विषये प्रहस्याचरितार्थं विधिं विप्रतिषेधात्परो विधिर्वाधते। एमएमा
ध्य

उपसमस्तार्थमिति समासेप्यर्थितिस्थाने ष्टास्याः सुबुच तोस्मितिस्ल विस्पष्टार्थे हलपरस्यत्रार्थेर्थीतुनो पदान्निवर्तमिति वचनात्संप्रतोरात्संख्याधिवा
विभक्तेरदात्तस्य स्यात्प्रवचोदात्तस्वरितयोर्यणः स्वरितोभवति स्वरितस्य शिष्यत एकवद्गुरात्तस्य प्रसारणात्सेन माध्यहलोपस्य

उपसमस्तार्थमेवेत्सोपहशामि ठीति स्वरितितिस्त्रो स्वरितिताः चतुरः शसिशसिरिस्त्रियां प्रतिषेधोवक्तव्यः स्वतन्त्रः पश्यावतुरःशमि
स्त्रियामप्रतिषेधः आद्युदात्तनिपातनात् चतुरः शसिस्त्रियामप्रतिषेधः अनर्थकः प्रतिषेधोः प्रतिषेधः शसिस्वरः एवमा नामवतिष्या
द्युदात्तनिपातनात् आद्युदात्तनिपातनं क्रियते सनिपातनस्वरः शसिस्वरमेवबाधकोम विष्यति एवमप्युपदेशिवद्भावोवक्तव्यः
यथैवतर्हि निपातनस्वरः शसिस्वरं बाधते एवं विभक्तिस्वरमपिबाधेत् चतस्रणामिति विभक्तिस्वरभावश्च हलादि ग्रहणात् विभ
क्तिस्वरस्याभावः सिद्धः कुतः हलादि ग्रहणात् एवं पक्षे निवर्तनार्थं हलादिरिति [redacted] हलादि ग्रहणो क्रियते तत्प्रय
त्नार्थं नंनिपातनस्वरो विभक्तिस्वरं बाधते तं चेदिह त्वज्ञापकं आद्युदात्तनिपातनेहलादिग्रहणानर्थकः आद्युदात्तनिपात
ने हि सति हलादि ग्रहणमनर्थकं स्यात् नान्यहलादि ग्रहणं प्रयोजयति स्वरितस्वरः शब्दात् ॥ ॥ ॥ ॥ क

तं चतुर्स्त्रियामिति स्थानिवद्भावात् प्राप्नोति आद्युदात्तनिपातनमिति स्थानिवद्भावादाद्युदात्तत्वे सिद्धे पुनराद्युदात्त निपातनमवस्य
स्वरस्य बाधकमिति सर्वः ॥ अचः परस्मिन्निति परे शिवद्भावोस्मिन्निति विभक्तिस्वरशानिपातनस्वरो बाध्यते ॥ ॥ ॥ ॥ ७४

उ

२१०

[illegible]चनाविषयत्वादिति विहितविशेषणाद्युत्तरपदार्थस्योपसर्जनत्वाद्बहुसमासेन भाव्यमिति भावः ॥ [illegible] चतसृशब्दादिति ॥ पीस्वचनिपातनस्वरोपवि
भक्ति स्वरेणाधीतत्वाद्हलादिग्रहणमनर्थकं स्यात् चतसः पश्य स्त्रनिपातनस्वरो व बाधितत्वाद् भक्तिस्वरस्याप्रसंगात् किं तन्निह त्य

चैनेकव ४ नाथ ४ भि तं

पद्संज्ञात्वाजस्प्रयोजयतीति किं कारणं बहुवचनविषयत्वात् [illegible] तेन हि व चैनेकवचनेन स्तः ॥ तिसृशब्दात्तो नुदन्वयेतेऽस्प्र
४२ न्याः सर्वे हलादयो विभक्तयः तिसृशब्दश्च पिनप्रयोजयतीति किं कारणं बहुवचनविषयत्वात्तेन हि वचनेनैकवचनेन स्तः ॥ अस्य सर्वेनामस्थानमि
तिवचनात्तत्र सिन भविष्यति शासि भवितव्यमेकादेशात्मन्तेनाद्यात इति अन्याः सर्वे हलादि विभक्तयः तिसृशब्दोपि न प्रयोजयतीति किं
ते ४ कारणं बहुवचनविषयत्वात् तेन हि वचने स्तः ॥ अस्य सर्वेनामस्थानमिति वचनात्सन्मतेर्यो शासि भवितव्यं दृश्यौ हलपदादिति अस्प्र
न्याः सर्वे हलादि विभक्तयः ॥ चतुःशब्दश्च पिन प्रयोजयतीति किं कारणं बहुवचनविषयत्वात्तेन हि व चैनेकवचनेन स्तः ॥ अस्य सर्वे
नामस्थानमिति वचनात्सिनभवितव्यं ॥ शासि भवितव्यं चतुरः शसीति अन्याः सर्वे हलादयो विभक्तयः तत्र चतसृशब्दस्य केस्मा
स्थानम २ थस्य अस्य सर्वेनामस्थाने विभक्तिरस्ति यदि वा चनिपातनस्वरः स्याद्बहलादिग्रहणमनर्थकं स्यात्तेनैव बाधुनात्र शासि स्वरः प्राप्नोतिकिं
कारणं पराादेशोहृते नैनमः पूर्वं द्रुतत्वभावीनातीति इत्वा अवशिष्टस्य ततिहि वा प्राप्नोति ॥ ॥ ॥ ॥

थैनहलादिग्रहणेनत द्विरूपमाणं विभक्ति स्वरस्य चनीयस्त्वं ज्ञापयतीति चतसृणामित्यत्र विभक्तिस्वरासिद्धिः अत्र [illegible] चेति विसलपदस्य स्वर्गं तत्सया द्य
शे तन्निपातमपि न कर्तव्यं [illegible] रे शोहतइति अवचिरव्यात्ययनेनस्वराच्छवेवं स्यादिति भावः ॥ [illegible] शि शस्येति किमकारस्यार्थ ॥ ॥ ॥

तं

कामेणोतिप वैविधौरिकृष्य स्थानिवद्भावातौ तिवि तिवि तिद्विदृशात्यो पेमुपंस्त्यतेतत्रस्थाथस्यार्थेमेकवचनस्यमहणोन भोत्वे अथथा
योभिवंतत्तः एप्राकीबहुवचनस्यतोद्धू घयोमेसुपेकपतेस्थानिवद्वचनंतुविहस्यपथयोरेनसुपांबहुवचनस्यमितिस्थानःस्थानात्विपथ
मितिगोधुल्यास्थितिमप्रमौबहुवचनस्यानाद्याभ्यांसुपामितसदेविमते॥प्राप्तमहणात्तंवर्तितवि थातेप्रथमैकवचनमहणोतुप्राप्तभावातिविषेधो

नमारैशब्दवद्भित्वान्नाभविष्यतिपयणारेशेहरतेनास्मिन्नवधानेस्थानिवद्भावाद्धवचनमेवप्रतिविधितेतनस्थानिवद्भावस्यावि
धिंप्रवति॥स्थानिवद्भवतीतितनेप्राप्तिरिह्वे प्रतिषेधः॥ उत्तमेतत्प्रतिषेधे स्वरदीर्घयलोपेषुलोपाजादेशोनस्थानिवदिति॥मावे
कावचनस्यात्वितितिविधिमन्त्रथमैकवचनस्यमहणमहोस्वित्तस्याप्रमीबहुवचनस्यकुतःसंदेहः समानोनिर्देशः॥अप्राप्तीबहुवचनस्य
महणे॥कथंज्ञायते॥ यद्ययंनगौसुनोःप्रतिषेधंशास्तिकयं भूयात्यकर्धादिप्रथमैकवचनस्यमहणांस्यात्तोसुनोःप्रतिषेधंवच
नमनर्थकंस्यात्॥ नत्वाथोंसिद्धिर्विधास्यनुमहणोसमःगोषमापि प्रथमैकवचनमाध्याप्रोसुनोःप्रतिषेधेनेन नत्वीमवति॥

ऽनर्थकः॥ प्रथमैकवचने हि परेकृतेव्यञ्जनमपंसौगौरित्यौकारांतंस्मात्याकारांतेनवत्समात्तीपादिविभक्तिःपरासंभवतीति॥ भावाल्लिंप्रतिषेधे
नेतिभावः॥ महणोतिमहणोहि विहर्ते महणोभवतिस्थानिवद्भावान्नलुविहस्तेमहणोमहत्तेः॥ अनुमहणात्प्रतिषेधेप्रतियंतरोऽस्यार्थस्यसिद्धत्वात्॥

नेतिप्रयोगैकवचनेस्यादिति विहतत्प्रयोगात्तृतीयादेरिष्टत्वमिति एकस्याप्यत्वमाद्दिष्टप्राप्तावहतेतेषु गादिरित्यर्थः सप्तमीबहुवचनेतु स्यादिति प्रह
तिरूपस्य प्रयोगात्तस्य विधानलोपस्यासिद्धत्वात्तस्यैव चात्र तृतीयादेः प्रयोगा सिध्यति रात्तत्वे ___ भात्त सप्तमीबहुवचनेष्वास्यादिति पदे काव्वत्त
स्यात्त तृतीयादिरिति सिध्यत्यं तेहात्तत्वे प्रयोगैकवचनेयनितिप्रदर्शनात्तस्मात्तृतीयादिरित्याद्युदात्तत्वेनप्रोक्तमित्यर्थः नचक्तनुप्रधप्रत्ययत्वान्नु
गोमेस्वत्वाभावोविशिष्टस्य दृष्टिपदयत्वात्तन्मध्यपतितत्वाभावात्तयाचनेदमद्रसेरकोरितितथाप्रतमेवास्प्रष्टापवर्गअन्यत्व चादेशः प्रमु

भवेत्प्रतिषेधोनवक्तः इष्यास्तुमवतितत्रकोदोषः सिनाक्तिनामंतोदात्तत्वं नपादेवोसिति विधीनोनस्यः उक्तमेतत्तएकाद्दशात्ततहृतो
जातेः सप्तम्यंतनतोस्मतोःस्वर्गं स्वा सिसेवंभवितव्यंउहृतस्त्रियाद्व्यादिरितिनसिद्धमितिसमाससप्तमीबहुवचनस्यप्रहृतोस्मा वे
कावद्दात्तत्वेत्वन्मरेः प्रतिषेधः साध्विकाबद्दात्तत्वेत्वन्मरेः प्रतिषेधोपत्तत्वत्वया भयासिद्धत्वसमीत्त तृतीयादित्तत्वाभावा
त्तसिसिद्धमेतत्वर्थसमासः स्त्वतृतीयादिर्नित्तसावास्त्रियपापितत्तमिनाप्तिग्रहृतित्वस्यसावप्तिग्रहृतेत्वनेकात्तत्वयपापितस्य भ
हृतिरक्तिसाकनेकाचसाभवति

प्रादेशेभवस्वैकाबुप्रयोगैकवचनेत्वयमिसैका भवतीतिस्वापसंमाः कृ इतिमिस्वंतोदात्ताधिवप्रहृतादेशस्याचुदात्तत्वाद्दनेनस्व
रादयोजनं ___ मरेषेसिसैप्रहृसंतमास्वेकाच पात्वतृतीयादिरूदात्ता भवतीतिसूत्रार्थोप्रयोगप्रतिषेधउच्यतेत्व तृतीयादावेकात्वमाश्रीयते
नतुसावित्यर्थे ___ तेप्रोतिसैपदेस्वोत्तसामसमन्ततृतीयादिरुदात्तेतिसूत्रार्थस्याश्रीयतइत्यर्थः॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

दाहरंति। एष्वुपभिरिष्ट सप्तमीबहुवचनानएभिस×

अंतोदात्तोत्तरपदग्रहणमिति। अनित्यसमासत्वाद् अस्य समासस्य न भवति विग्रहःस्वपदैरेव। अंतोदात्तोत्तरपदस्य तत्पुरुषस्य अंतोदात्तोत्तरपदे कार्ये तत्पुरुषोत्तरपदस्य इति अनित्यसमास इति सत्यपि तत्र अस्मिन् विषये उत्तरपदग्रहणं तत्पुरुषोत्तरपदग्रहणे इति भावः॥ समास विग्रहे आशङ्कते अनित्यसमास इति सत्याग्रमीविग्रहे तत्पुरुषसमासस्य प्राप्तत्वात् तत्पुरुषत्वे एकपदग्रहणमंतोदात्तत्वं च विशेष्यं विग्रहे येन तन्न तत्पुरुषस्योत्तरपदस्येत्यर्थः॥ इतरेतरयोर्दिवि युतिषु द्वे

अंतोदात्तात्तत्पुरुषात् अन्यतरस्याम् अनित्यसमासे उत्तरपदग्रहणं विमर्शयेत्यस्मात् ग्रहणात् उत्तरपदविशेषणं विज्ञायेत तस्मात् उत्तरप
दादिति अथानित्यमासे उत्तरपदग्रहणं च उपरकाण्डग्रहणं विशेषणं स्यात्। समासविग्रहणे प्राप्ति चेदन्यत्र कृत्समासः परत्वे विक
ल्पग्रहणं स्यात्। अमन्तो साहचर्येण उडुं जैन्त्रे जंभी ज्ञेयं इति। इतरेतरयोर्दिवि दिवि पदादिषु नित्यार्थे तानि प्रयोजयति अन्यानि परा
णीति उदात्तनिवृत्तिस्वरो नास्ति नित्यग्रहणं व्युत्पत्तिग्रहणं कर्तव्यं असमासे इति अपत्रुवा आसन्नवे॥

सू मामिति त्रिनिर्दिष्टाः पदद्वयोर्मध्ये उतो [illegible] वयजग्रहणं विहन्त्रवर्णतर्येति निवृत्तः परे निवर्तने ग्रहणे ते यदा तदा अधिग्रहणे एकयोरुभयोर्तत्त्वे दोहृतं नि
हतित्तरतो विभक्ते उदात्तत्वे सिद्धे यण्प्राप्त्यनात्रानेन निर्दिश्यते आदेश उदात्तोदात्तानि यात्संस्थान्तं भाष्यकार एव कण्ठोक्तिं ज्ञापयते ऽनुपधाग्रह
णमिति उपधाग्रहणस्यैतेन व्यर्थः॥ राम

१३

री

अणुत्वे॥ दीर्घप्रहणमिति अणुत्वेन अव्यभिचारात्। दिति निमित्तान्तरस्य दीर्घे व्यभिचार। भावात् द्वि कन्येपि चान्त्यस्य हृस्वत्वात् तस्य परत्वात् तत्र ह्रस्वे गोणमाश्च मिति व्यञ्ज॥
अणुत्वेऽनित्यत्वात् दीर्घ प्रहणाद् हृस्वे चित्त्व अन्यूत मिति भावः। अणुत्वाद् दीर्घग्रहणमिति तेन पायमहत्त्व व्यवच्छेदाय दीर्घ प्रहणमिति भावः स्पष्ट द्विर्गुणात् हृस्व तत्र
पंसर संख्या पांकं तेन यावानेव हृस्व त्वान्नो तत्त्वादि स्यपर समेताया: विद्यत्वात् हृस्वे चेति दीर्घ प्रहणेनान्यपदानुपपत्ता पमहत्त्वे ज्ञाप्यते महत्त्वे हृस्व महत्तो इति।

अणुत्वे दीर्घत्वे दीर्घं च वितिविमर्षेण अणुपरमाणुप्यनगुत्वात् आरब्धेन दीर्घदिति मान्यमत्त्वं क्रमात् अन्नमवतिण्यत्र महत्त्वे मेपु द्रव्यात् हृस्व
णाञ्चा रब्धे नेति परस्थ्यो इत्यादि च कांश्चित्त्व भावित्व पतित्वा प्राधिपरस्त्वे अणुत्वे नः स्यात् आम्नाय तेन पुनः पर्यन्तं दीर्घत्व साधिते अन्यत्र हृस्वत्वादि पिवाचित्वान
तै दीर्घत्व प्रकर्ष प्राप्तेति किं कारणं अन्यत्र हृस्व पर संज्ञाया भाव्य आतुल्यत्वं प्रतिव्यञ्ज अणुत्वे दीर्घ ग्रहणमसंज्ञा ज्ञापकमान्यतो अन्त्यस्य अणुत्वे च ह
अणुत्वे दीर्घप्रहणानि विधिते ज्ञापकार्थ किं ज्ञाप्य एतत्ता पदस्या चार्थः महत्त्वा तेषु तेषु पर संदेहो नित्ति मितपदतापने पूर्यो तत्र अणुत्र काञ्च
स्पनत्तस्यां आनकांतपनत्त्वादिस्यादृ मवति अनुस्वानामिति नन्नु वर्गित समाल मितरे व ज्ञापयति विभागाथान्यामिति पर पदार्थं च प्रहणा
ठ करोति इत्यर्थः अस्य हृस्वत्वं अणुत्वेन संवक्ष्यत्वात् अणुत्व ननु च ज्ञापकेन तत्ते हृस्व महत्त्व हृस्व संख्याने। ननु यत्रा गृह्णाति तत्त्वे हृस्व महत्त्वे पर संख्या
शेषवृद्धाविति हृस्वात् इत्यपवार्य मितपदस्य हारि संख्याया महत्त्वे समर्ये पतुर्गीरा हिपुरुष्टत)) ने कं अन्यत्र हृस्वी हृस्वानां महत्त्वे॥ महत्ता॥ ॥
इति पदंति तेषामनय्ये को सौ पाठोऽनुपसर्जना धिकारात् ज्ञाति हृस्वात् महती त्रिगोणा दिही एनाम्नी तिरी ऐवोभिः हृस्वः आः कर्तव्यस्तस्य अणुत्वे हात
लोकन्यव्यत्तर त्तोत्र ध्यमावात्र प्रमोति नेतर स्मित्त रंते वि हृस्वे दीर्घत्वेन प्रज्ञारभवत्ता॥: छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥
ह

रा-कौ ६

१८

हल्अनोऽत्तलपरीतिऽट्रान्तप्राप्तस्यपनोयीरात हल्न इति न हस्यामिसर्यः॥ अजाभीतितेनतस्यसोना भ्रूव्वावियि तृधा षत्तिरूवे पर प्रत्तितिस्वर निषेधा अत्ता
तां तोग्रतत्वविभाषासरवेम्येतिन करग्रादेशः हल्नपूर्वे प्रसह्हानर्थेवामितिपधोर्एाप रूढस्य वेनानानमासमुदा यस्य सोधातावित्ताग्रसारैरप्रासत्वं नभवेदि
वमनन यद्दस्यारी पण यणाभ्यासमुदाय्दुदात्तस्यानेनविधीयतेनपत्ति वेत्वन प्रतिस्वात्नमुर्वा तेभ्यतद्दस्यर्थः। स्वीतितत्वेयाति इदात्तस्य तितयोरयेषा स्व

आ

२ उदात्तपरो हल्पूर्वोदितिविसर्येऽत्रस्थेवायवेऽदात्तपरिणाह हल्ग्रहणोनकार्यातार्थेऽदात्तपरि हल्ग्रहणोकतेव्यंकिंपर्वोमंत
ना कार्येतार्थेनकार्यंदृष्टपयषाव्स्यातया कर्त्रीत्रिस्वली हल्नपूर्वेप्रहणानयेवंचसमुदायादेशस्यात् हल्नपूर्वेप्रहणोवानर्थेवंनमां
समुदायादेशस्यावसमुदायोऽदेशः। स्वीतत्वेनान्चवनातस्वीपत्तसैव हल्नपूर्वेग्रहणोपावचनातम्स्यामहेहल्नपूर्वेग्रहणा
नर्थवः। मितिपत्तान्दुब्यतेऽदात्तपरिणाहल्ग्रहणोनकार्यातार्थमितिनियतेन्यासमप्वाहन कास्कोनर्देशःऽदात्तपरिणाहल्नपू
वेंनोऽभ्यासौ नियरणुम्यते हल्नपूर्वेप्रह [redacted] र्थेवंन समुदायादेशस्यादितिभ्यमसित्रवेत्नन्नदेशःबद्धुक्ति

आ

१ तेनुदात्तस्येत्यत्रसमुदायादेशस्याश्रयसारादेवा [redacted] नयद्दस्यारेस्वीतितत्वनिरहस्यार्थेहल्नपूर्वेग्रहणोनहृत्तमिसर्यं ... कार्यरूढ इति
वैकौनकारोनुप्रयं चमीकोनिर्देशः तस्योदात्तग्रहणोनविशेषणाउदात्तनकारादिपिवस्वानपाऽदात्तेत्वे भवतिभाष्यकारोणभ्रतमतिशयस्तु नकार
र्धातिदेशोतीनस्त्विपेसप्राणतिः ... तितवात्तेचहून्नितितत्वेन्त्यस्यापा॥ बहुवीहिः बहोनेप्रत्ययस्तपरेभवतीतिरूथार्थ तोरीतत्तम वनिभ्रतेइत्यत्वनिहसयेद
नपरवेग्रहणोरतमुदात्तस्येतितत्वंभवति॥

३

ह्रस्वत्व॥ अथ वा निर्जरेभिः स्यात् इति मनुपर्यये मतौ च ह्रस्वनिमित्त संप्रसारणे पूर्वैर्दीर्घः स्यात् गुणो ह्रस्वाभावान्मतुप्यस्यौ न प्राप्नोतीति वचनं त्रि

ह्रस्वान्मतुब्राजन्त्वौ अह्रस्वान्मतुब्राजन्त्वौ महृहांक तेत्र्या॥ अथ वा नेतुर्नो विशः त्रिपतिषु च इत्यादि वचना॥ विचारी येन्यातु वाक्याम् एवं ति
नाम्न्यत्मस्या ह्रस्वस्याप्रभवति किंतोरेभिः कुमारीणां ह्रस्वादिति वर्तते ह्रस्वपताहि प्राप्नोतीति अनीर्दीर्घस्य पूर्वनोर्दिक्याणां ह्री नं
र्घत्वे ह्रस्वे ह्रस्वाभावात्॥ ह्रीमिहसंप्रधाये दीर्घत्वं क्रियते ह्रस्वादिति किम नक तेन्य परत्वात् दीर्घत्वं पूर्वं तर्हि नाम्न्यत्वेरमतौ ह्रस्वग्र
ह्रणेनाम्न्यत्वे मतौ ह्रस्वग्रहणांक तेत्र्या॥ मतौ ह्रस्वान्तादिति ततर्हि वक्तव्यं न वक्तव्यं आह ह्रस्वान्तादिति न वनाविद् ह्रस्वान्तो
ति तत्र मतुप्यैर्नाति विज्ञायते ह्रस्वान्तं मतुपं निमित्तं न तिवकाभावे मतुपर्यायं ताद्वैतायतेन्यपेक्षा निमित्त तिकः तिसृणां चतसृ

णामिति॥

वक्तव्यं नीर्घवती रिति ठं रसीयूति वत्वं वाङं रसीति पूर्वं सवर्णो दीर्घे मतौ ह्रस्वान्तादिति मतुपि ह्रस्वान्तं पदं एतमान्यरेणाम्न्यत्मस्या मु
ह्रतो भवतीत्यर्थः मतुप्यस्योर्मिः सहजे दीर्घे ह्रस्वान्तान्यरेणाम्न्यदिति ह्रते दीर्घस्वरः प्रवर्त्तते॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
इति।

नाकौ
७९

यदि चतुर्भोनामितिविकल्पेप्राप्ते क्रियार्थोयोगविभागइतिसोपत्तिकमाना दूतपूर्वे गतिरार्षीपतैनैक सुराद्यागोमितिदूरवनद्योमत
विपत्तदूरवमहागमपत्तौ तत्त्वमिहार्थेवचतिहातंपद्यसर्वदूरवसेमहार्थैमितिविपर्ययसेकोवोनयुक्तोऽन्यथानाघवाचकवान्यता स्यैनं

२० षट्त्रिचतुर्भ्यो हृतिःइदंतर्हि त्वंनणाम्

मैतरहिषट्त्रिचतुर्भ्योहलादीगुरुनेनात्वमवितत्त्वंतमिन्निरसे पाठेइयंविभागारभ्यतेएवंतर्हियोगविभागःकर्य
ष्यतेषट्त्रिचतुर्भ्योनामुडांतोभवतितितोहलादिःहलादिश्चविभक्तिरत्वंतामयतै [redacted] नयतेजाय
तेशुविः।नतुवायं पिचान्यतरस्यामितेमलोत्र बाधकोभविष्यतिनमिध्यातिविंकारणाभन्नयहृलीपततानुवर्ततो केभुन
कारणोनेनयमहूर्णचनामयतैतापि हमामत्तंनाचोहिरात्तयगीहृत्वावोदिरसेपत्तौ ऽत्रवाधकोभविष्यतिइदेतर्हि
नौहुनेकसुराहरणोदूरवमहागोपयोनयतितदेवताकमयोजनेस्यात्तनामिसेवमात्ततत्रवचनादूतपूर्वेगतिविंतास्यतेरद्रु
एवमिति अथवानेवंविज्ञायतेनामस्वरेमनाइदूरवमहार्थीवतेभ्यामिमिकथंतर्हिनौस्वरेमतोदूरवादिरितिवर्ततइति ॥ ॥

तस्नामितिद्रयास्त्वियर्थे।ततोदूरवादिरितिवर्ततेतद्रहितंमतुपूर्वमहागमिहानुवर्ततेसामर्थ्यात्तन्नाम्यंतसंपद्यतेततोमनेचिहृत्वां तंदरे
तस्मात्परोनामुडांतोभवतीत्यर्थःसंपद्यते ॥ ॥

१५८

नमोऽस्त्वेकहायनीतिमव. प्रकरणोभावानाश्रितः भावः तन्मयाभितिसप्तमीबहुवचनेनेति एकवचनांतत्वाभावाच्छित्यभेवाप्रायोनितिसि॥ अथ
ग्रौतमितिसिद्धिसप्तमीबहुवचनेपरेषु ग्रंतं तस्मात्तसमानरनन्यायतांत्याद्. तामेदंनितेनाख्यातितसप्तमीबहुवचनेनांतत्वात् तेनितस्या

भां ३

नमोऽस्तुनःमावितिनित्सिमिदं प्रथमैकवचनस्य प्रहणामहो स्वित्सप्तमीबहुवचनस्य कुतः संदेहः समानेनिर्देशात् अस्तादि
यनिरोध्यः सप्तमीबहुवचनस्य प्रहणमितिरहस्यितत्रेदं वमस्तितुमर्हति यदि सप्तमीबहुवचनस्य प्रहणं तत्तासु मंत्राहणमामपी
भांश्रा २ यत्रहणानामत्त्वनयुग्मितिविधिः स्वत्रेनासिद्धमिति किं कारणं न हि तद्वचनस्य सो भवतिरूपं देशे हि तेभ्यो वाहस्यौ भ्यो याम्यो
नि हताकुम्भः विधिरसिद्धो भवतिशिथस्तुनामयोनिनिमितिसहपुनः सप्तमीबहुवचनस्य प्रहणे किं विदि दोषः सिद्धं भवति
म्यो हि स्विद्वेचोंऽतमैवा॥ अस्तौ स्वाहे द्वायम्पो वाहस्यौ भ्यस्त्याम्यो वा हत्यौ भ्यः तिविधिरसिद्धो भवति प्रतिषेधःक्षु
मस्तुतर्हि प्रथमैकवचनस्य प्रहणं यदि प्रथमैकवचनस्य प्रहणं नेमितिस्वचः शेषे सनसिद्धमिति नचाच्छसर्वं पुंस्येव स्त्रियां
पुंसि नपुंसके चातेन वाहश्मो न तथा वाह्यरूपातिनकुर्वनेति

तिप्रथमैकवचनेपरस्वात्तंनतस्मात्स्यंततीयैकवचनेकिंतर्हिरूपंतार्थतद्गततीति सैतिप्रथमैकवचनेपरस्वांते न तस्मात्स्यात्
तीयानपुंसकेवत्तर्हि दिशस्वसर्वात्तमेव भवतीतितेनवाहस्मात्कुत्सेनेति प्रतिषेधामसंगः॥ ॥ ॥

सप्तमीबहुवचनस्याप्नोतीति । तैर्विवक्षितपुंनपुंसकयोस्तावत् पद्यार्थतेन भवतिनामितिविधिर्विधेयं पच्यवर्णोत्तेत याघितयेरप्यत्रसीतरप्रसक्तास्माद
तीर्थातिप्रतिविधेन प्राप्नोति तत्राह रीतिशब्द मिवत्व वनस्यादिदृष्ट्याग्न्ता मितिनिमित्यधितेन हस्वामिभ्याराव्यामनुपपत्तत्व स्थानिविधौ भवति
सप्तमीबहुवचनेत्स्यर्थीता बह्रनाद्यौन भवती तिमनुपपत्तात्तन्निषेधोनमापात तिर्मैतियदुपपन्नसंज्ञाप्रसक्तेर्थेचात्रः । एकार्थ तेष्वैका
पूर्वोत्तस्मात् त्रयोस्यनेवा हृदीश्यो घाविर्मिनेधैवहु भवाश्रयोर्विधावेतादिच त्वस्यार्किस्येतस्मादिरं च युधौ तिर्त्वाष्ठीतौ किरतीति तात्रय ।

सप्तमीबहुवचनस्याप्यग्रहणोस्य हेयः । तस्माद्ध्रुभा भ्यामधिप्रतिषेधे यतेरेा्ग्रहणे कर्त्तव्यमितिनामोश्रुवसानवर्णोऽऽकु
इह चूर्यैतत्स्पेष्विति तत्त्वार्ति तोत्रिदिष्टस्यग्रहणेति लिङ्गस्यग्रहणेबहुतेष्वेषु हन्ता भवता । नितह इतः किरतीतिमितिवत्ताहि
८ वत्तावयेनच कर्त्त्यो निषतकाम् वक्ताहि इक्यः । यदि इकारश्रौतत्र्यंतौ ही इत्यं प्रातीमितेनभाव्यमानेनमूल्याणीनो ग्रहणोनेस्पैवेन भवि
ष्यतिवदिभाव्यमानेनसवर्णानो ग्रहणोनिदस्यते ग्रहस्रीः सेदृहृ होमः । भ्राम्याभिधानवापेमिश्रचेतास्यौ वार्येषरतीति
सौर्यतिभवत्युवर्णेरात । भाव्यमानेनसवर्णानो ग्रहणं मिति । यदस्यादिविवदौर्हतिप्रकार्ये पिर्व करोति प्रच्यामर्थमेवताहि प्रत्यग्रहणो
कर्त्तव्यास्त्रमानुदिति ॥

यितः संज्ञीषर्मीणां संज्ञाकथ्यतात्स्यात्तीतिह्रपदेशाभ्याहेशस्यययावोपरितिप्रस्तस्यस्यसंज्ञाहिपस्यापकरणव्यवस्थितस्य प्रवर्त्ते
तेत्वोपविधानहरेणात्वस्यात्स्वैमितिपाधतेतत्याचाव्यमर्थी तेतृहितोर्थः कृपयाभवतिसवितिस्यायैत्वमतश्चिति भ्रमेनक्षयोत
ने हृश्यैना वानुवधानोनकाम सत्कालग्रहणार्थे ध्यात्सारितार्थं प्रा पनस्या प्रस्तयोः श्राश्यैसं पत्तपरतिपर्भाव्यवत्वपातेककाः

तद्धि हस्व कारादि तिरस्येनोयं च त्तूतं व्यापीवायसानाद्यतिवत्वेम्यपं वंत्रामि हृमित्यसिद्धत्वान्निसाभावात्स्वपितत्वभावाद कारोपीतिनन्वेवं सीतित
पस्ततत्वात्स्यणेऽव्य त्रपंचमीसमास्यावृत्तस्याद्दरोपविसर्तीन्कारूपपरत्वादृहत्कालमपहृत्यावेषाः प्रवंततृहृध्यत्र रत्युपस्थानेनजाप्रसंगेद त्वात्रि
हैश्याः ॥ नोदेपविशिक्कारो प्यतेतस्वयस्यपर्वत्राप्तिहेत्वात्पस्त्वभावः स्याप्य त्रापिभाष्येपकुतैनैयेतत्काराः चत्वाहिर कामद्भितत स्यादि पश्चस्पतन्हिनयो र
१ नैषतत्कारः कस्तीहिंस्वकारः यदिर कौन्नद्वायवं भवतिस्पंतोहितपरत्वात्वालस्येपिर कारोपिचं [redacted] प्रयतेय यीवं च त्वंसुमिदु (तस्मिन्नुतोस्मि दि)
त्वाद्दृशि वेसुत्वेप्रोथतिसौनोनिर्दैशः अथवा भस्मोहितपानिर्देश कोर्यते अस्मीहि स्वरोस्य चापरस्य [redacted] पंततपरत्वकालमस्तित्वा द्यो।
उ भद्रुपदेशाद्दि तिकथमिदं विज्ञायते भ्रकारोपि परैर्येशद्तिभ्याहोसिर्द कार्यान्तेयदुपदेशद्तिकिं चातः यदि विज्ञायते भ्रकारोयदुपदेशदतिद्दतो
ह यस्सज्ञाप्रित्राप्तोति अथवि ज्ञायते अकारांतेयदुपदेशदतिनदोषो भवतिनमुवाक्यांतेयदुपदेशस्यापिविज्ञायमाने चाप्तिप्राप्तोति ॥

नया

द्याः सविती यः तास्य तत्र लेकयोभितिपरोपदेशीकारेणाविशेष्यतैतेरंतविधिप्रसंगाचास्कारांतउपदेशस्यर्थः संप्रधोनयसातपरेशेनाकारों विशेष्यते
नि पातनाद्य विशेषणस्यपरनिपातः तत्रराः कार उपदेशइस्यर्थं तिपक्षहृयस्रोभवात्मसुः हतइति हिंतेरकार उपदेशोभवतित्ततः परत्वम स्मावे धातुकमिति
स्वरप्रसंगाःहेतिस्वकारांतउपदेशेनभवतीस्यकारांतउपदेशइतिविज्ञायमानेनदोषः ॥ ॥५॥ ॥६॥ ॥७॥

६२

पूर्वं पक्षवादी आमितिमिन्नं तो पक्षं

नतरपीति प्रथम हकारभ्वारेनतयात्कमन्त्राषीयते मितरत्तिसमुरा यमनात्वाडुपदेशात्मनाक्तिरुत्कारस्वात्कमेपदेशात्वंतथाहिहेतिर्नेकारांतोष
यस्तिडुपदेशी हृत्कारस्तुककितौकारांतेत्से मेतिनान्सारिहत्नतेन्या यैवतेय न्दोर्थेनात्नहोर्थे स्यागोपारानाभ्यामेरेपस्तिवचतेयथाऽस्था
येस्पनेत्याधातुस्ततेसैकंक्तितिव्यपरिग्रपतेन्यनर्थकस्पतुमेह निवंधनाभावान्पदेशित्रवस्थाभावात्माहिधुसाव्यमितिलीपेदस्तौकारडुपदे
शास्तंत्वसार्वधातुकंतन्भवतीतिनास्यनुरा तत्त्वषंसंसः उपदेशपदकार्योतमिसन्नुपदेवसम्पीपदेशोऽकयांत्वात्तहत्तेविनीपसत्वदेशाविहत

अतहपिहिव्यपदेशिवद्भावेनार्थभवस्युपदेशी यार्थवताव्यपदेशान्द्रभ्रा। यदितर्हिन्प्रकारांतोयडुपदेशोऽतिस्थितापतेमाहिधुसात्वोमाहिधु
ह्याधामत्वोषिभ्रवीतिभ्रात्वनुत्तत्वेऽत्तेनोपः इत्वात्तिनिहाहितो गासिनु नपिद्वविविसरविहृसेत्र्यायैमनुरात तत्त्वेविधवांतोपदिविभस्त्क
कतेवं धात्वेवत्रहिहरपत्वत्वसार्वधातुकानुरातत्त्वषस्य पत्याश्रयाद्याधारेः नवापवारविधयोऽत्रसतोऽ। निमित्विपातेवं कुसोऽ
कृत्व्य वाधपवारविषयत्र वहुलसौ। निमित्विघातेनतस्यानेतोचत्वाद्वृं निश्रत्याश्वत्वोभवति अपवादविषये न्सार्वधातुकानुरात्तत्वं प
नीहत्तेत वानुरात्तत्वविधयतोलोपदुजेविकितव वर्द्धपरत्वात्त्वं पः। प्रपिरत्वाल्तोप। सौ। सार्वविधानानीहातेदत्तेऽन्नपदेताव्या
दिभ्यो भ्यमलानामादिरद्ध्यौभवतिन्सार्वधातुकेमितेतस्यादिरदोभवति न्सार्वधातुकन्सार्वधातुकमोत्युमानितयैवाधुद्ध

तस्यानस्यवात्सरसत्वेन्सार्वधातुकमिति त्वत्तत्वसंगः। तत्वताद्रलेतिन्सार्वधातुकस्यप्रत्ययाद्युदात्तत्वेनप्रसक्तेः पार्थं सावितियस्त्वाश्रये
हतेइदात्ततिरस्ति स्वरः। विधातोन्सार्वधातुकमनुदात्तत्वं विनिविवारयप्रयपिरत्वात्तस्यातामेधातुकमनुदात्तत्वेनमेव विशाषिपुनः अस्यांविहतत्वहत
निहाति स्वोभवत्येवेतस्यावादुदात्तत्वस्याहितिं आसनिसन्नमेनिहेशोऽभ्यस्तानामादिरद्ध्यौल्सार्वधातुकंवोदात्तमितित्वार्थप्रसंगवक्तसामर्थ्यो
संयोगान्तस्यात्र्यथातत्सत्वेयुगपतिं स्वत्वपर्यायेवानस्त्येवेतेनैवेतच्छात्तिवतुन्सार्वधातुकमित्यनुद्भ्यमानेऽयोहिम तिविपरीतामेविद्या

भ अनुदात्तेतमानाविदेशः। अलतिनर्थः। नामादिरस्य अनुदात्तेत समानाविदेशः कर्तव्यः। न्सार्वधातुक एवप्रकृतं यांकं यदोक्तं। अभ्यस्तमित्यर्थ

सु र्वस्या

तास्मादित्यत्रेयमिति पञ्चमीर्थो ऽपि यं बधीमप्रमेति निर्देशात्तत्राऽऽत्रतार्थं संघातः कार्यीति तत्र पञ्चम्यनुदात्तत्वेन आश्रयं न लाघवे पञ्चम्येति वव

नैव दोषः॥ तास्मादित्यत्र पञ्चमीत्यसावेव धातुकः इति सप्तम्याः षष्ठी सु कल्प्यमिति तस्मादित्युत्तरस्येति विस्तारः तास्मादित्यो
ऽनुदात्तत्वं विप्रतिषेधेन विस्वरस्यात्त तास्मादित्यो ऽनुदात्तत्वं भवति विप्रतिषेधेन विस्वरस्या च कथा॥ कल्मना। चोपनः [illegible]ः ता
स्मादित्यो ऽनुदात्तत्वस्या च कथा आर्त्स्थे तेरः ह्येभ्यां वाशो ति आसीनः शयानः॥ तास्मादित्यो ऽनुदात्तत्वं भवति विप्रतिषेधेन ने
षषु को विप्रतिषेधः किं कारणं हि कार्यं योगो हि विप्रतिषेधः न चानेको ऽत्र कार्यो योगः॥ आरेरनुदात्तत्व[illegible] मंतस्य वोदात्तत्वं ना
व द्वयं हि कार्यं योगस्य विप्रतिषेधः किं तर्हि संभवो विन तु वा नास्ति संभवो द्वुभयं स्यात् आरेरनुदात्तत्वमंतस्य वोदात्तत्वमि
[illegible]ति आस्ति च संभवो यदुभयं स्याद् नैषो ऽस्ति संभवः आरेरनुदात्तत्वमंतस्य वोदात्तत्वमिति कथं वरस्य परेत तत्स्वारविधौ
ति
संघातः कार्यी भवति॥

नाडोरेत्तवोदात्तानुदात्तयोरेकविषयत्वादस्ति विरोध इति परत्वात् स्वरं बाधित्वानुदात्तत्वं भवतीत्यर्थः॥ ॥ ॥ ॥

वद्भ्यतीति तत्सूत्रे प्रत्याख्यानं स्यात् स्वरस्तु सुप्रीतिमिति चार्थव्यवस्थापनात्तत्र वत्त्वात्परेण व्यवधानाभावात् उपदेशग्रहणात् सुषिः सत्यपि हस्वा
त्वेऽपि प्रवर्तते निघातः प्राप्नोतीति दर्शितं यदि देशात्स्वाकारस्यात्र स्वरितत्वं करणान्न भवति विशिष्टस्वरविधौ व्यञ्जनमविद्यमानवदिति परिहारो ना

मुक्तश्रोपसंख्यानेऽमुक्तश्रोपसंख्यानं वर्तते व्यंपचमानोऽपक्वमानः मुक्तात्व्यवहितत्वाद् उपदेशाद्वसार्वधातुकमनुदात्ते तत्स्वं
न प्राप्नोति किन्तु वा यमुक्त्वाऽनुपदेशमात्रः अनुपदेशग्रहणेन ग्रहीष्यते न सिद्ध्यतीत्यम्यास्मत्पुन्व्यत्ययेन करणात्ते चाम्रेडितो संघात
मात्रः अनुपदेशग्रहणेन ग्रहीतुम् अयायम तो मात्रः स्यात्तस्य स्वरितात्पदुपदेशग्रहणेन वा दम्रेडितः अपदत्वात्तर्हि मविद्यति
तत्र यथैव स्यात्सेन तस्य परिहारः इत्थं श्रोपसंख्यानं वर्तते धातुः अदृष्टव्यवहितत्वात् उदात्तत्वेन प्राप्नोतीति पठ्यतः॥ पठतः इत्याम्रेडितो
त्वात् अनेकाच्त्वादनुबन्धः यदि अनेकाच्त्वादनुबन्धः अविद्यमानवत्तदुद्देश्यादिषु प्रतिषेधोऽवक्तव्यः॥ ॥ ॥

त्तः हल्स्वरप्राप्तौ व्यञ्जनमविद्यमानवदिति सेवं व्यवस्थापनात्त इतश्चेति तु दत्तदसादैसावकाशं वचनं पचत इत्यादौ न च पचेतेत्याद्यप दे
शो हल्त्वात्स्वरकार्यत्वाभावादिति वचने हल्स्वरकारकत्वं दुदात्तार्थमनेकानाद्यतिप घमितस्य लोपस्य चैकांतत्वस्य स्वापितत्वया। विपक्षां
एष्यमाणत्वपरिहारः तत्तः एवं कृत्स्वापरैवमुदितवामा इति हता स्यपनिर्देशात् तत्तापकात्वार्थं तनुवं धन्नाम भवतीति व त्वमनीयते॥ ॥ गत

८२

वि॰प्रो॰—

अनुतातिन्धयावत्वावश्तिहत्तेपिद्दोर्कस्यपदेशप्रहणात्त्रिधातोभवस्येकशब्दो पैश्चातीतिमाव नैवातेतिंन्याद्गुणत्वाभावदूरूत्वाद्दुपदेशाभ्यान्त
तीर्ध धातुवेनभवतिनवस्थानिवद्भावोत्तिरन्यन्निधिवात्तत्ना [illegible] शाखास्रुत्थावात्तपवाव [illegible] निर्ह्यानिर्तोदकारोविघातएवेतिसूत्रे
तेनिघात [illegible] हातौइद्दहणाद्दौ [illegible] तेनदत्तिकमा घर्यांतेर्वित्तादीतीविरीधिविवि [illegible] प्रतिषेधमनाछिन्नेदमुक्तं। विकरणोन्यइतिसिद्धं

[illegible] तरतिन्यदुपदेशा [illegible] बाधोतिताच्छि [illegible] प्रतिषेध [illegible] ततत्वाहि [illegible]
तिषेधः [illegible] प्रतिषेधोपतिषेधः [illegible] कृतामान्नभवति [illegible] वाक्यत्वात् [illegible]
दातम्य [illegible] हणाद्दे [illegible] तेनसु [illegible] विकरणोनेः [illegible] तिनेतदृष्टिपार्श्वं [illegible]
नर्थमेतत् [illegible] हि [illegible] विकरणा [illegible] प्रतिषेधेत्र [illegible]
तयुनीतः [illegible] प्रतिषेध [illegible] विकरणोना
प्रतिषेधोनयेन [illegible] प्रतिषेधः [illegible] सोपदेशग्रहणाच्छि [illegible] त्वानास्वद्धदिभ्यामःपुन
देशोनुदात्ततदुपदेशेत्तिदुपदेशः [illegible] क्षिव [illegible] त्वेलिनिरःपितप्रसंख्याने [illegible] त्वेनिरःपितदुप
संख्यानेकर्तव्यं [illegible] दीनांवच
नान्न [illegible] प्रतिषेधेन ॥ ॥

तुपदेशपदकार्यातिदेशा [illegible] ततिसाधानेऽतं [illegible] पिसाक्षर [illegible] नमाहि
कोर्धमितिति [illegible] तपरो [illegible] तपरत्वेनमधीराजे

३४ अभ्यमलस्वरस्याद्दत्ता [illegible]

भा॰कौ

८३ [illegible] समर्थ धातुरिति। [illegible] अनुदात्तेत [illegible] गमादीनिति सार्वधातुके [illegible] लोपे कृते चोनुदात्तस्य [illegible] [illegible] तेन समत्वं दृष्टी [illegible]
तु भवतिरु धातु [illegible] अन्यथा [illegible] शब्द [illegible] गत्यादीनि [illegible] [illegible] सिध्यति [illegible] वैशब्द [illegible] तोहा तोनिमित्तो [illegible] विकार [illegible]
अ वशूल अनुदात्ता [illegible] तत्त्वमनुपा घुरात्त्वं विधीयते [illegible] नकृत [illegible] नामा [illegible] [illegible] [illegible]
धात्वादरा [illegible] वचनं [illegible] अनुदात्तेत्साघुदात्तत्वाविकनम [illegible] [illegible] [illegible] अनुदात्तेत्स्वेना घुदात्तत्वं विधीयते [illegible]

आचदात्तेव अनुदात्तेवेति वद्धौ [illegible] निर्देशो लोपप्यादेशार्थः। अनुदात्तेवेति वद्धौ [illegible] निर्देशः कर्तव्यः अविद्यमानो [illegible] तेनुदा
त इति [illegible] [illegible] प्रयोजनं लोपप्यादेशार्थं लोपप्यादेशयो कृतयोः अाघुदात्तत्वप्र [illegible] [illegible] धातु [illegible] धातुत्वात् [illegible]
दंस्वयिनमकर्त्तव्य [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नेतरा [illegible] नेऽप्राप्त
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] अनवकाशाः [illegible] [illegible] [illegible] कत्वं [illegible] [illegible] [illegible]
त्वे ध्यं द ते

[illegible] पास्तूर्वेस्योदात्तत्वमिति विरोधाद्व [illegible] नवशा [illegible] रिनामेव [illegible] त्स्वरस्योदात्तत्वं भविष्यतीति [illegible] इदातीति वचनमंतरे
णा विषय विभागेन [illegible] तुइति भावः [illegible] तेनाभिप्रायेण चोदक [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] विरोधात्समावेशा भा
वे परत्वाद [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] त्सार्वधातुकात्स्यूर्वस्योदात्तत्वं [illegible] [illegible] [illegible] अनवकाशं इति
[illegible] सार्वधातुकानुदात्तत्वे कृते अनुदात्तेत्साघुदात्तत्वे॥

अथ घटस्य ग्रहणमित्यादि स्यात्परः घटस्य ग्रहणं चापि तत्र भवतीति तत्राह । एवं सतीत्यादि तत्र स्वपि वैतेति पि लमारा एवं विधीयत पटस्य रूपेणो ह घ
तेऽप्याप्रूपाणि न घटस्य । घटस्य पादैस्तु ग्रहणं घटस्य भवत्येव समवायादिति विशेषाभावः । अथ पृथ्वीति पृथ्वीभेदः तस्यैव विधीयते नेन तदा रूपसस्य
द्वितीयेऽपि तन्तवः पिण्डवत्तिकत्वस्य पदैस्योरावतेन भवत्येव सर्वे । अथ रूपैवेति नोऽत्र देशात्पितः एवं चाहुर्वर्तिपटस्य पावत्सर्वेन नवतया रूपसहितस्य पटस्य

अथ घटस्य ग्रहणं विश्लेषे घटस्य घटस्यावयवेभ्यो रातत्वं यथा स्यात् तत्राह । एवं स्याभूदिति सिद्धम इति न चैवाणिविशेषः घटस्यावयवे य
भ्यो रातत्वे स्यादेवा अपि चापि दूरतः अपि दूरस्थेन मा हिचयेते द्वंतादृशप्रयोजनं घटस्य घटावयवेभ्यो रातत्वं यथा स्यात् तत्राह । एवमा
भूदिति तत्रापि नास्ति प्रयोजनं पि दूरतः पि दूरस्थेन गृह्यत एवं तर्हि सिद्धे सति घटस्य ग्रहणं करोति तत्रापि घटस्य वा आर्थः स्यात् वि
धौ संघातः कार्यं भवतीति किमेतस्य रूपेण प्रयोजनं ॥

एवं तर्हि प्रयोक्ता इति तत्र शुभ्रत्वाच्च यत्नेन पीनपौर्वापर्याभावात् सूक्ष्मतर्हीति घटस्य ग्रहणमंतरेण सादृश्यात् एवं स्योद्रातत्वे सिद्धे घटस्य ग्रहणं घट
स्यावयवेभ्यो रातत्वं यथा स्यात् संघातस्य माभूदिति सैव मध्ये संघातस्य क्वापि तत्रैव पर्यायेण रातत्वे घसंयोग्य द्विस्वरविधौ संघातः कार्यं भवति
ता तत्स्मिह्वस्य विहितस्य ग्रहणमर्थं वक्तव्यमित्यर्थः ॥

बहुव्रि ४

चित्स्वरादिनियतोऽव्यासावेधातुवत्स्यस्वेस्यानुदात्तत्वेनस्वारेः ततोऽनिषधातिवेधमुपपद्यते स्वसि [illegible] चिरके वसंयोगद्द्रुतान्तानुदात्तयोरिस्यर्थः ।
हेगाभिजितिप्रत्ययेपितोतिचकाभ्यामितिप्रश्नः । [illegible] विचोऽस्त्रकृत्तिसंघातेस्वपर्यन्तस्यवार्यनिहत्वयेपूर्वसंमहत्वात्वातिविधेरन्तस्यकार्येस्वरोप
तोस्यर्थः ॥ तद्गुत्तमहेत्वापमर्थःस्यात्स्यादिविहितंतपिरंतत्त्योरुदात्तत्वंभवतीति [illegible] मीरितीति भवाहिरितिप्रत्ययेपरतःपोतामोदात्तसंयोगेप्रत्य
सयोतस्य चौपोतमोदात्तत्वंमिथ्यते [illegible] श्रोतिऽन्वस्वरेणस्यात्प्रहणात्तुरसौ चतुर्थोहलादिरितिहलादिस्त्वविधानाठसरचभविष्य देश्ये

चित्स्वरात्ताव्यादिभ्योऽनुदात्तत्वंविप्रतिषेधेनेस्त्वं तदुपपन्नंभवति । अथपूर्वेग्रहणंकिमर्थंनतत्सिन्निति निर्दिष्टेपूर्वस्येतिपर्वस्येतिव
दैस्यभविष्यतिएवंतर्हिसिद्धेसतिपरग्रहणंविकरोतिततत्सहायस्यावार्थः स्वरविधोसम्पूर्वन्तरंतस्यपूर्वभवतीति । किं प्रतस्यप्रहारपनेचपोत ने
उपोत्तमेरितिरित्तस्यचेन्यपत्तरस्यो चंतस्यापरेतत्तप्यतेचतुः शमीतिप्रसंग्यादिप्रपोतिप्रत्ययग्रहणात्सामर्थ्यान्नभविष्यति
इतराथाहितत्वेवार्थेऽप्रासिद्धंस्पहात्यपुनैयुक्तं चतुर्भिर्ग्रहणंतस्माद्यापि इहहणंकिमर्थं इहमाभूदुजापतिनैतद्दस्तिहपौदानंभवहे
चातुर्वेगाद्वंतहिप्रयोजनंदीदितिप्राकरेणाव्यवहितत्वान्नभविष्यतिलोपेहजेनास्तिव्यवधानेस्यानिवद्भावाद्यवधानंभ
वप्रतिविधप्रतेः तस्यानिवद्भावः । स्वविधिप्रतिस्थानिवद्भवतीति ॥ तीति भाव [illegible] वात्तपूर्वेणोक्तिः अप्रत्ययानामादिरस्येनेनन

तुं स्थस्वरभेदोभवतिअनेनपूर्वस्यन्यस्वरस्यपीहात्तत्वंभवतितंतयोस्थानादिस्वरितप्रसंगोऽप्रत्ययानामादिरस्येनेनाद्युदात्तत्वेपरभावेऽभवति एवं
तर्हिनिरस्त्वान्पूर्वेपणारेशोहतेनास्तिस्वरभेदः नन्नच(भिन्नप्रयाश्रुवन्पाणादेशोप्युनिरस्यपरवंतहिस्यहोदहरणतिरससूच्चमनमुपेमाप्य
कारोतन्निर्मानितोदात्तकोति अथेकारस्योदात्तत्वमाप्रदापुरत्तोमवधयासादिस्वरार्थोपिहरेणाभित्यपर्यः नोपेतसत्रतिश्रोऽप्रत्ययोरात्तद

३४ ततश्चोदात्तस्वरि ४३

अथ कथमात्मनेपदं स्यान्मेवेति भ्वंतभोवितृतणपर्यन्ता जातिः कर्मकर्तृ स्यमिवश्वः एवं द्वारशधातवस्यारैावंतभोवितृतणपर्यस्य सकर्मकस्य द्रश्यते श्रवो
गागानकर्तृत्वाभितियोगा विभग्रामंतरशोपदेश ग्रहणात्तत्र सैवाविसिद्धलात तत्रयो विभाषेतिय कारादिश्वस्यापिच्चयमीवाडपदेशे जनादीनामात्म

अथ कर्तृस्थविर्यविरवाडपसंख्यानंपविरपरडपसंख्यानंवत्कर्तृस्थलोर्यंतेस्यमेवाडपदेशवचनासिद्धंउपदेशाद्गित्वतत्वंउपदेशवच
नेजनादीनांउपदेशवचनेजनादीनांस्वरोनसिध्यतिजायते स्यमेवजायते स्यमेवयोगा विभा[illegible]सिद्धं योगाविभागंकर्तव्य
तेन्भूतंतानांकर्तृस्थविवाभ्यादिरहाभोभवति वीर्यतेस्वयमेवीयतेस्वमेवजायतेस्वयमेवजायतेस्वयमेवंतत्रउपदेशोउपदेशोवा
जंतानांकर्तृपूर्विवाभ्यादिरहाभोभवतिवीर्यतेस्वयमेवलीयतेस्वयमेवतत्रउपदेशग्रहणंकर्तव्यंनक्वंतेणाउपदेशग्रहणंयोगा
जायतेजनकर्तृग्रहजमनुवर्ततेहृपाड तेनाशसुदातेतरिरउपदेशाद्धसावेधातुकमनुदात्तमइ योर्जितनतुवोत्रमुपदेशेजना
दीनांस्वरोनसिध्यतीतिनेषदोषः नैवविज्ञायतेउपदेशवचनेजनादीनांस्वरोनसिध्यतीतिकथंतर्हिजनादीनामध्यात्वेउपदेशावच
नेकर्तृत्वाभितितत्तर्हिततोपदेशग्रहणंकर्तव्यं न[illegible]कर्तृव्यग्रहजमनुवर्ततेहृपाड तेग्रहणंतोपदेशवचनातिवीसाहीना
महुनासिदलोपोभाल्विद्रीति।

विधानादिहवतास्यादिरहाउपदेशग्रहणानुवर्तनाडपदेशे[illegible]जंतस्यकर्तृत्वस्याप्राग्वत्स्यविधानात्सर्वत्रेश्वविषयेस्तःसिद्धं॥ ॥

दे२

य[illegible]यहणाविति द्वहणादेव यन्नसेइ यहीष्यतइति यथः [illegible]न्यायेतिं यन्नीसनेनयनं तस्यग्रहणात् सनाप्यंतो रो हतत्वेय हेवा वुइन्तत्वेस्या

हित्वस्वा राम धी शत्वे वेष्यतेइ इ यहणानुपरेः भाग अमस्य तौ च येतितरेः भक्तत्वार्थस्याधयावक्त्वेन विशेषसावेक्वतुगाय यायेशो इन्तत्वविधा

नेवा विद्येसहे वहुयैः भयेवियर्थी वैयो हमत्वत्रयमवसेवा मिश्र भावेवियन्स्य [illegible] सत्रस्या त[illegible]यस्गोनेति वेवर्त्मविधिके वत्रिकेस्या

य[illegible]सेइयहणं विमर्थेन यत्नीदं तो वेषुद्येता इदं तो वेषुव्यमाने इहापि प्रसह्येतास्यपयर्थः नैतदस्ति क्योःतने अवरस्तिव तैतेइदं तर्हि व

वोइनं यपाथे तिसंताथं विमर्थे मिइधुष्पतेन किम्सारि निश्या मेवमि इत्रि तीष्युष्यतेन वात्रिक्वित्रपरत्वात् प्रसह्य तस्याने ननन्तुमता

तोस्मि क्रियात्मस्वयन्न इ रा अतिवेधः अंगाधिका रे तन्सख विवेधः नन्तुमते भाव्यो नि प्रात् इ तं यद्यतिउपमानस्या इत्तत्व वच्चने

हापव मनु वंधन्न इणोत्वं प्रसयं हैतिवेधस्य उयमानस्याइत्तत्व वनेत्राव्यकार्ये वियतेविंशाथ्य मेत त हापयस्यावार्ये अनु

वंधत्र हलोत्वे प्रसयन्नहणेन भवतीति विमेतस्य हायनेव यो इनेगागों व्यसाधिवदा इ ध्वीवायासरजः निती च्याइत्तत्वे

नभवति इहुवाच यदुतेता इजस्यवि तस्सेवोहा हत्वेन्ववैति

हैसंताथामिति विहितस्य नोलुमतुव्यइति लुधिवमात अंगाधिकारइतिसो क्यः सप्रसयइतिवचनं तनुमतात्मस्मि क्रितिन्या सेपि नाक्ति

प्रसयन्नहणावि तिवेधस्य [illegible] वेयन्नस्याधि [illegible] मनु वंधमा त्रस्य प्रत्यक्विसयं हापकमसयं अइडुग्रीवेतिंदेवाति

[illegible] इ हतायितेति विहितस्य नोधिकायो व्यापाययदितिलुइ॥

प्रा४

[illegible]प्रियपदतिं चद्रुध्री हौ ब्रह्मसाप्रद्वेपरमिति ब्रह्मतिव्यः श्रा घुरात्तत्वं धा धीसं तो रात्तत्वं वेष्यतेस[illegible]तोमद्रतिंव दुध्री हौ ब्रह्मणे धा घुरात्तत्वं[illegible]
[illegible]म्यते[illegible]धल्लहणाएद्रहेवेतिस्वं धाधिकल्ली पि[illegible]नन मन्यतिसि [illegible] सर्वेभिनितत्वरा[illegible]नेता[illegible]सिद्ध कौनिभा[illegible]
तेति ललुवृसा[illegible]मेनेचुप्रकाहितिसौ लेतुसा हितातिनिस्वस्त्राति स्थाद्वित्तस्प्रवैतानुकनिश्चा[illegible]तिभ्रा ना कर्णे ता[illegible]निष
[illegible]स्वाति कारंभ[illegible] शद्रतिश्च नात्तद्रतिमव्याप्तिस्य ॥ [illegible]प्रातीतिमिधि[illegible]तिव धाभावात्[illegible]त्तिनेनाहो। [illegible]सादी[illegible]काद्यस्य

यच्चनुवे धल्लहणा[illegible]ध्यते पाथि[illegible]स्त्रियो मशी[illegible]पूर्वतिस्थिमपि सर्वेनामभ्यानः स्याधुरात्तत्वं श्रोतिश्चेवं तर्हि चार्यो ज्ञापपति[illegible]प्रत्यय[illegible]
[illegible]नभवतीतिस्व[illegible]मपिसर्वि[illegible]त[illegible]तेति ॥ श्रामितिसेशा घुरात्स्वेन[illegible]हि[illegible]सिवेनातत्स्यातिसे[illegible]
[illegible]नश्चावितिस्वे तर्हि ज्ञापयत्स्या वार्थ[illegible]निरेकत्व[illegible]नस्वनात्तानमव्यतिस्व[illegible]मनवेतिम ॥ सर्वे[illegible]सर्वे[illegible]धा घुरात्स्वेन[illegible]श्रोतिस
वेत[illegible]नुवे धल्लहणा[illegible]मवक्तय[illegible]श्चिप्यो मस्थिद्विश्च वतत्य[illegible]तर्पथिमयो ॥ सर्वेनामस्थानेनु वि[illegible]तालु[illegible]नवतीतिस
[illegible]नानि निसाधीयमिरीवे[illegible]तिशेष निसार्थायजिरीवेद्वेशमतिव्यवितत्यः ॥ हतीधा[illegible]बाह्य हि[illegible]ल्लहणात्वात्तनवाच्यत
[illegible]वि[illegible]काशीमवेहिं[illegible]ल्लहणात्वात तबहिं[illegible]चेदीबं ॥ मतो[illegible]मशुवहिं[illegible]तिविधमेतो[illegible]चेता पदि भावोसिद्ध काद्य
नेवं विज्ञापते[illegible]नचेद्र[illegible]सगनि हे[illegible]तिमवेच्छि[illegible]पपक्ष[illegible]हलधासो[illegible]तिशुश्चना[illegible]तियत्त यत्तद्रति॥ एवं तर्हि
[illegible]विहितो[illegible]तेन[illegible]नवेदवशेत हिं[illegible]तानि[illegible]तिसवे[illegible]प्राप्त[illegible]वाधो[illegible]ति[illegible]तिएवं तर्हि काक्ये[illegible]
[illegible]मा[illegible]नविस्रुपः कार्योभवतिएवमपि[illegible]तत्समात्तस्य[illegible]तिम[illegible]पत्रिरीवे[illegible]तिवेधीनवाह्यं[illegible]

[illegible]त्रकारे[illegible]तेन्या का[illegible]कार्याघुरात्त्वेन बाध्योतितस्मात्कार्यो[illegible]पतिस्यपच[illegible]यित्स्याबहिरं[illegible]सहत्वतत्समारिति बहिरंगल्लहणात्वादि
[illegible]तेतत्सुश्चूयते[illegible]यास्यितव्य तादृस्मा ॥ परिमाषा[illegible]तस्य[illegible]कारे[illegible]बहिरंगत्वादसिद्धत्वादनादिति[illegible]तिसेधाभावः ॥ ॥

५ × नचेद्रुकारीतानिष्ठेति। कथं तर्हि नचेद्रुकारातपरा निष्ठेति। मध्ये वं निर्देशाभेदं नोपपद्यते। न[illegible]आकारात्परापंचमी[illegible]द्य

कै॰ ॥

२ आशितः शकमेकत्वाश्रेःकर्त्रेपेभावः कौनिपात्यतेन वाविवक्षितकर्मेत्याह कर्मेवत्यपदेशात्कर्तरिक्तेलभ्यतेपविदद्यस्यादीनामपिकर्म
विशेषाविवक्षायांकर्तरिक्तप्रसंगात्तत्साध्यमनकर्गाविदेकस्मिन्नेवार्थेद्वयकर्मणास्वेवधःसोकर्मकोनान्यः॥ आद्यूर्णसेतियाचा

नि आशितः॥ किंनिपात्यतेआशितेवक्तेरिपातनंउपधाहीर्घत्वमाघुरन्तत्वंवआशितइतिकर्तरिनिपात्यतेआशितवान्
आशितः उपधाहीर्घत्वमाघुरात्तत्वंचनिपात्यतेआघुरात्तत्वमनिपात्यमधिकमात्तसिद्धं उपधाहीर्घत्वमनिपात्येआद्युप
र्वस्यद्वयोः॥ यद्येवमव्ययहृ पाद्यादिनिलक्षणेनपरकाम्प्रत्ययस्यपरकोर्नोमलक्षणामनुवर्त्तयथानस्रणोपदेक
र्तव्यं इदे विभाषाविभाषाश्वेतिविधानयोः किमियंप्राप्तेविभाषाआहोस्विदप्राप्तेकथंचप्राप्तेनयंवाप्राप्तेयदिसंतायामु
पमानेनिश्चायवज्जनात्इतिवानिस्येप्राप्तेश्चारंभः ततःप्राप्तेअन्यथात्वप्राप्ते वेगुरिति योरप्राप्तेविभाषाविनिस्योविधिः
वेगुरिवचवेगुरितोनामवक्ष्यति॥ प्रा

दिश्वरापवादआघुरात्तत्वंविधीयते॥ नलक्षणेनेतिसहितेवायोरस्येयोपरानितुयोरस्येयाशांतिभाव प्रत्ये वेगुरित्यपोरितिसंज्ञायां राम
एवंविप्रतिषेधात् निस्योविधिः प्रवर्त्ततइतिभावः॥ ९६

उपोत्तमं रीतीतिरिरहस्येस्वंतोव रोगेरि छ स्वेनो व्यातोतासिस्यस्वैमुदात्तमितिविच्छिन्ना यमानेनार्थे उपोत्तमग्रहणेनेत्यर्थः भाहिस्मरधरितिवेदो विमा
थाचेष्ट सूत्रो रितिवेष्य मरे शगतात्रैविमयतीनामान्नानुपोत्तमग्रहणं समेना लोपेति चश्च वेदा तत्रांमपोतिसूत्रेमहूलीषु विभाषोत्तमः पर्वस्याधातो
स्यात् वैकल्पमतरिहितस्ति वोध स्वरोपि धीयतेसवेः संवेधीभवतीतिवदीनिस्त्रीः इतः प्रत्ययस्वरो नेतिव्य त्रानुदात्त प्रत्यय स्वतुत्य स्यांकारो

उपोत्तमं रितिउपोत्तमग्रहणं विभाषार्थं नीतिपूर्वीमित्येवो येतत वाघमथ्यार्थः मतेः पूर्वमात्संताया हिरण्यायिस्वत्र पर्वग्रहणं नच तेष्वर्थं भवति पर्वे
ना हिउपोत्तमग्रहणमुत्तरार्थं वक्तव्यत्रस्य मुपोत्तमभित्येव ग्रहणमत्राभाहिस्मरधत्त्योतविभास्या स्तवा विभयोमुस्वमुभयसुव्यातेनव स्या
दुस्वैवा वयेतवत्स्पतेष्यतृत्यमानेष्टात्रवती श्रा वाधिवसस्वेत श्रायमसापुरस्तुव्यमाने कस्मारे वा वक्तभवति श्रादित्तुहुमत्र लोपः तत्रयाविसिदुवा
वैकोः च वीरात् कर्ता हिस्मन्वो प्रान्ते अपेयवतीहिनलोपस्याविसिदु वाजो वतो प्रा व्यद्य वे तत्स्याविसिदु वा तत्सववतीप्राप्तः श्राश्रयाविसिदुत्वे
स्यात् श्रोतव्यप्रत्याप्तितदिस्वितेषु स्वरः श्रतद्दितः रितिवत्तत्स्यरहमामत्र दाधीचो माधुव दतितत्ताहूवकृत्ये ब्रस्यपत्सरोत्रवाधकोभविष्य
तिस्याभोतरप्राप्ते स्वरः प्रत्ययस्वरस्यापवादः श्राचदूतो सुप्यतावितिश्रा चुदूतो सुप्यतायेतस्मोदात्तमिनीतिस्वरः पुराततमिन्द्रविस्त
एस्य चुस्वरः समर्थश्चैवो शात्तमिन्द्रितिस्वां वाधते पूर्वे तस्यस्वरं मपिवाधेतमात्रो दात्तमिन्द्रितिस्वरः श्रावोतिवि कृत्यतान तो व्यक्तमसाव
वर्गीतिश्रावि वधात्रैविधाशुदात्तमिन्द्रितिस्वरस्यप्रतिषेध वस्यता हिं त्रतीयादिस्वरस्यप वत हिं त्रतीयादिस्वरोनास्ति दृधीयप वस्येति ॥

दृधीचोदृधीचेतिभाष्यःप्रत्यानोतारशामहितिं श्रपवादस्थानं प्राचीनकल्पानित्यर्थः उदे वापवादस्तेदर्शयतिवत्सापरस्वरस्येति अस्यपरस्वरस्यैचौदात्त
मिन्द्रितिस्वरे तावपत्यापतिः विभयतः रितिवृत्रस्य श्रपवादः पूर्वस्वरस्य स्वरस्यर्थः हत्वरोषात्तिसकारदात्तः मनोभवविन्नितिश्रचतिधातुरेकार्थे प्रतोन तुनो
वेः पूर्वाश्रयामितिपाठेतिविहूनलोपः विभक्तत तृतीयादिस्वरस्येतिमोभ्युभिस्पन्नस्यैवकाचवस्यतात्तृतीयादि महाभाव्येतेत्यनुतोहितितवोदात्तमि

ना
ष्टु
चां ग्र २
य
उ

वै

एवंतर्हि नैमो ऽनुनिमित्तविभक्तिग्रहणमेवानुवर्तते ततो पादि ग्रहणमित्यर्थे ततः [illegible] प्रत्ययस्य [illegible] ति परस्य [illegible] ६७
दे तस्मिन् [illegible] विभक्तिस्वाभावा [illegible] विभावे [illegible] ति मनुपदशतस्याद्वीति [illegible] वा नि [illegible] पुरस्तादुवेत म
श्योः [illegible] प्रत्ययः ततः [illegible] विशेषानपेक्षेः [illegible] तत्त्वमात्र प्रतिषेधे विज्ञायमानः [illegible] स्वरस्यानिषेध प्रासी [illegible] स्वदेवमनुदेव

एवं तर्हि [illegible] नयोपाहि [illegible] प्रतिषेधं [illegible] कितर्हि [illegible] न स्वरस्योन [illegible] विभक्तिस्वरस्य प्रतिषेधं यदि विभक्तिस्वरस्य प्रति
षेध [illegible] स्वाननस्वान [illegible] प्राप्नोतीति मनुपग्रहणमोपग्रहणम [illegible] तेते [illegible] मनु [illegible] वानियंहित [illegible] वर्तते [illegible] त्वानन्या
प्रियाप्नोतीति मनुपग्रहणमनुवर्तते [illegible] विशेषः [illegible] एवं तर्हि मनुपोपग्रहणं मनुपोग्रहणं न भवति चेत्स्वानि [illegible] न प्राप्नोति सप्राप्य ग्रहणं
तेहि [illegible] चीरिशिरस्यग्रहणं च [illegible] वर्तते विभक्तिनो [illegible] निवृत्ति [illegible] स्वरस्यापि प्रतिषेधो विज्ञायेत [illegible]
प्रियसर्वस्य [illegible] ति ॥ एवि [illegible] विस्तृत [illegible] तेषां [illegible] पञ्चाराव [illegible] स्थाने [illegible]
निवृत्तेन [illegible] वत्समाक्षनु [illegible] ते [illegible] ति ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥

इति [illegible] चतुर्थे कग्रहणेनान [illegible] चतुर्थे [illegible] निमत्तु [illegible] ग्रहणेन मनुपो ग्रहणं न भवति क्वचिद्धि धातुरनतो [illegible] त्यथ [illegible] चतुर्थे कर्मी [illegible] भाषानु
नुपस्थाना [illegible] ग्रहणं [illegible] तर्हि तत्रानु [illegible] स्थानात [illegible] वचनस्य [illegible] सार्थ [illegible] तत्र [illegible] काररस्यो [illegible] निहति ग्र
स्वरप्रतिषेधप्रसंगः तस्मा [illegible] स्थाना [illegible] प्रति [illegible] ति [illegible] नत्यमेव [illegible] तरे [illegible] तेषां अम
नापि विधौ [illegible] लुप्याधते लुङ्ग [illegible] वत्तेः [illegible] पञ्चाह [illegible] ॥ ॥ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ७०

समासस्यैव जनातेर्षितिः केन्द्रातस्यचावस्य स्यमस्तु व तैनाद जंतस्य समासस्यांतोदात्तत्वविधानात् लेतस्य न प्राप्नोतीतीव वचनं स्यात्प्रति
विनिहन्त्यस्य वृत्तजातत्वाद् विद्यमानवत्वं विज्ञायते न प्राप्नोति बहुजत्वाद् व्यंजनस्य वाक्ति यरोव्यते पूर्वेद्वि मितिड मयोदात्तानेकस्य एव
गतिर्भवतीस्यर्थः स्वरितत्वेन प्राप्नोति हिम्नस्वरा प्राप्नाभावाद् बहुकस्यस्यवव धायकत्वात भोः किं विधामिति भोः कीर्त्यानां विषयोदेशः भोः कथा

समासस्य समासोतोदात्तत्वे व्यंजनांतेषु पसंख्यानं समासोतोदात्तत्वे व्यंजनांतेषूपसंख्यानं कर्तव्यं राजदृषत्त्वा
दृषत्समितादि स्वरप्राप्नोति व्यंजनमविद्यमानवत् हन्तस्वरा प्राप्तो व्यंजनमविद्यमानवद् बहुवतीत्येवाग्यो भाव्याव तेव्यादि मयं प्रिरमुच्यते
नेन स्वरप्राप्तावविद्यमानवदित्येषो व्यंजनमविद्यमानवद् वतीत्यर्थः पूर्वेद्वे सुवर्ण भवति ॥ यदि हन्तस्वरा प्राप्नो व्यंजनमविद्यमा
नेवद्ववतीत्युच्यते दधिद्वदात्तस्य स्वरितत्वद्वितीयं तत्वेन प्राप्नोतिडदात्तात् स्वरितविधौ व्यंजनमविद्यमानवद्भवतीत्येवायोगे भावोक्ते
व्यक्तव्येतस्याप्योभाषा प्रयोजनानि प्रयोजनं भिन्नद्वाहुदात्तोदात्तविषय स्वितिप्रत्ययास्य संहुदात्तोभवतीति ह्रस्वस्यात स्थो
चि विधौ लिविधयं वंवीं वक्तोति हो पंच स्वरनस्यात्ततिस्यादुदात्तो भवतीति हृस्वस्यात स्थो चुवकाव्यमिनिः स्यागि
वैश्वप स्यार्थ इतिस्वरनस्यात धनोतत डदात्तो भवतीति हृस्यात डौ तिपचतो स्वरनस्यात ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

वेषुकाचोहम्याविधवामत्वावितिविधनस्या विकीर्षकः इतिरे पस्वानकारण्यामीक्रायस्यव धानात स्याहिदं क्रकाव्यमिनिरिति प्राप्नोवाम
देहानिपात बहुलामितिपिनः श्यामिश्रवेश्य इतिश्चोदितवाद्यजे स्यार्थं इतिहन्तादित्वाद चन्द्रादित्वाभावात ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कथं द्वीति अन्यतरधर्मत्वादुदात्तवीनां विभक्तां तदिति सर्वे विभक्तो तावयवत्वात्सर्वे विभक्तोत सर्वे ... नेकोपन ... सवानां विभक्तीना

२ ... चेत । ... स्वरविधौ व्यंजनमविद्यमानवद्भवतीति ...

इतावदस्युत्तरपदत्वात् हल्स्वरप्राप्तौ व्यंजनमविद्यमानवद्भवतीति कथं हि हलोनामस्वरप्राप्तिः स्यात् ... पितृवताउदात्ता ... पि
तविधिर्भवतिवकव्यं तयानुदात्ताद्वेतोर्हा तान्यपद्यत् ... व्यंजनात् ... नोत्त ... नप्राप्नोति । हल्स्वरविधौ व्यंजनमविद्यमानव
द्भवतीत्युच्यमाने उदात्ताद्वेतोर्हात ... स्यत् ... सिद्धं भवति । व्यंजनात् ... ऋकिनोत्ता ... सिद्धं कथं स्वरविधाविति सिद्धे वि
भक्ते तः समासस्वरे तो विधि स्वरविधि स्वरस्य विधि स्वरविधि स्वरतो विधिः स्वरविधिरिति तेनेव ... स्यात्तउद
फि ... विधुवार ... स्वरप्राप्तत्वविशेषः स्वरप्राप्तस्य ... हल्स्वरप्राप्तौ व्यंजनमविद्यमानवद्भ

वतीति ... हलोनामस्वरप्राप्तिः स्यादिति ... नैवानुदात्त ... निवृत्तेत ...

गा तेहलो ... भवतिपदस्युत्तरपदत्वात् ... विधिर्भवति ... व्यंजनस्य ... ति तिहि ... च
... विद्यमानोद्भवति ... तस्य ... स्वरितत्वं ... स्युत्तरपदत्वात् ... उदात्ताद्वेतोरुदात्तात् ... यद्युत्तरपदत्वात् ... तेना
... व्यंजनात् ... प्राप्नोति ... व्यंजनं ... तेत ... द्भवति ... ता ... पदपरे ... नोत्तरपदस्यानुदात्ता ... त्र

पृ थिवी ... स्वरितत्वं ... भाष्य ... प्राप्नोति ... पदस्य ... नावर
ति नावः ... स्वरितत्वं ... भाष्ये ... पदस्य ... कं

प मिहलयोगात् ... विद्यमानत्वं ... समुदायस्य ... सिद्धं ॥ इत्युपाध्याय जैयटपुत्र कैयटकृते भाष्य

बहुव्रीहौ सक्थ्यक्ष्णोः स्वांगात्षच् [illegible] रा तरमित्यर्थः स्थि तिःअंततोऽत्र तत्रापि एसार्थस्य [illegible] सिद्धिमता यदि समासांतस्तोऽरा तत्रविधाना तद्व्यापनार्थं मिदमित्यर्थः बहु
हृतितोऽन्यत्र [illegible] तस्यानित्युक्तः स्यादिति किंतु [illegible] पामितिसिद्धं इति अंततोऽनित्यत्वा [illegible] नीति नापायात् [illegible] मिति नाना प्रकरणस्थापितो समासांत
तोऽरा तत्तविधानात्रियमेनतत्र्याह तो प्रकृतपि प्रकृतपरोऽतएव परस्यैव बहुव्रीहेस्तेसाप्रकृतो परस्यैति तत्परस्य नियमात् तत्र नियम इति स्वरे पाणिनीयात्स्वांगेत्प
हस्यैव बहुव्रीहिस्तेभ विष्यतीत्यर्थः [illegible] एवं विधिरिति तेनाच्चतर तेसा हेमवंवपरातो हवत्वे स्येपदिति प्राप्तेत हृ धनार्थेनन्नसुभ्यामिति स्यात्तत्तु नियमार्थं

बहुव्रीहौ सक्थ्यक्ष्णोः स्वांगात्षच् अंततो यत्र सुव्यक्तेय हुव्रीहिस्वांगं शान्तिसमासांत विधेः [illegible] तत्रापि समासांतोऽरा तत्वे प्राप्ते बहुव्रीहिस्त्वाभवत्
रेशान्ति नेतर पि शशोऽनने सुभ्यां नियमार्थं तु नन्सुभ्यामित्येतन्नियमार्थं भविष्यति नन्सुभ्यामेव बहुव्रीहेरंतउदात्तो भवति नान्यस्मादिति नेत्
भविष्युक्तस्तत्र पूर्वपद प्रकृतिस्वरत्वं भविष्यतितनु नः परस्यैति परस्य स्थितिनान्नानेनात्र शतेनि स्यात् [illegible] भी यत्प्राप्तस्य भविष्यतीति तेरेव नान्य
तद्व्रीतिय तान्न्द्रव्यतेनन्सुभ्यामित्येतन्नियमार्थंमतु [illegible] तिस्यैवविधिनेतोसिद्ध तउदात्तस्य सुप्रस्येप सेत [illegible] एतद्व्यतेयहृ व्रव्यते
परस्य शान्तिशासनान्नाहितिपरस्य नियमो भवेत्परस्यैव नियमःस्यात् हि तानि स्याव ह्रतो [illegible] चनान्यादिति [illegible] यादित्यादि सूपसर्गप्रकृतिस्वरं
नसासांतोऽरा तत्वेवाप तेषद्वियः वाद्विय [illegible] प्राप्यवाचेत प्रांतन्नवाद्विये सिद्ध प्रांतोऽरा तत्वं चवाद्विये सिद्धं कुतः सेत्स्यति प्रांस्ततिक्त्वन्यापित्ते नवेवाधन्

विधिनियमसंभवेविधेर्बलवत्वातन्न [illegible] स्वाशुपलक्षणं मेरपि [illegible] विषयत्व संभवात् विधिते स्याव हृ नेवातिर्थि तिकल्पनाः स्यादित्यत्र परस्वरे गोस्वे
रो नियमेनन्तवेति नतु वचनप्रयासः तिस्यंतोऽरे तस्य तेकतव्यप्रत्येनन्सभ्यापितन्नविषयत्रियाद्युत्रर तो [illegible] तिवचनाश्चायत्र [illegible] रौतयोः प्रकृतिरिति
समासांतोऽरा तत्वं नवाप्तोति [illegible] त्विचसमवस्तिदुरात्तानुरात्योभिन्नविषयत्वेविरोधाभावात्॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

२२ भविष्यति न च पतपरस्यात्स्य बाधकः पूर्वपद २२ दत्तादशब्दो दृष्टादित्वादाद्युदात्तत्वं पूर्वपदप्र

नेष्यति दा

त्वमिति समासस्य विषयत्वं निषेधनत्वात्त्वाम्बवाधक भावस्यैनतु नासत्यपि समासान्तो दात्तत्वे प्रियाऽहं पृथ्वस्य यत्वेगांतोत्सम व

पूर्वप्रकृतिस्वरः स्वेताहं त्वं हरगादिक भाष्यकारेण च दर्शितं चेतत्तु हरगांसमवायिदृष्टिसिद्धान्तः सर्वोहं

दात्तत्वे बाधितेवा रश्मि इत्याद्युदात्तः स्यैतां [illegible] मा द्विधोरिति [illegible] स्यपत प्रकृतिविधानेन तस्मा [illegible] प्रकृतिभावे [illegible] प्रियारे प्र

त सत्यपि समवेचाधनं प्रवृत्तिर्यथा द्विधा [illegible] पोऽद्यतैतत्[illegible] प्रत्ययेतिसत्यपि समवेत् विरानस्य तत्कहानं निवर्तते कम वृत्तिः प्र

निहापि सत्यपि समवेत् एवं पर प्रकृतिस्वरत्वं समासान्तो दात्तत्वं बाधिष्यते एवं तर्हि प्रकृता द्विवे पूर्वी हि प्रकृत्या एवं पर प्रकृतिस्व

रे भवतीति किं च प्रकृतो उदात्त इति वर्तते एवमपि कार्यं प्रियः इत्यादि पदस्य न प्राप्नोति ॥ त्वरितं [illegible] त्यस्य वा स्वरितमप्रहा

त अप्यिकृतं च वर्तते ॥ एवं प्रकृतं स्वरितं बहुव्रीहाविति सिद्धं [illegible] बहुव्रीहि प्रकृत्याः [illegible] भवति तस्य स्वेतु न्या

यं तत्तीयात् समुपमानाव्ययद्वितीया [illegible] तन्नियमार्थं भविष्यति ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ति तमिति

प्रकृतिस्वरेण भवतीत्यर्थः ॥ [illegible] तेपीविनन्च उदात्तसंज्ञा विहिता [illegible] कदेशस्वरो प्रकृत्या न भवति स्वं तत्तु उदात्ताचपरत्वात्त्वरितो

प्युदात्त प्रकृत्या न भवति [illegible] मुख्यन्याय [illegible] स्पर्शे न च शा [illegible] नाश्रीयते [illegible] तएवा स्मिन्पक्षे [illegible] समासस्य पसांतरमा

हे अथवेति बहुव्रीहाविति विनापि बहुव्रीहिप्रकृत्या न बहुव्रीहौ एवं पर प्रकृतिस्वरः सिद्ध इत्यर्थः ॥ ॥ ॥ ॥

त द्वीतरहीतिपघपिहिमुरुसंमुत्तयपित्तत्रनियमांतप्रवृत्तिपादनापवशः पक्षत शेषेतिपशुकानमन्वाख्यानोनानि सार्यपाद्यवहृतिमेते
मितितन्वरुपारेनामिसंधः। न्यसेविन्नहुवीहमहतिमामनीतिदात्समस्तपदं पदवहनित्वात्स्वयैक विग्रहवादिरो धाद्वेयपीच्छ ब्राह्मणोतिविच
ल गुरुस्तुल्यशेषसंबंधः सारोभ्यसमासस्यपादिभ्रुतुल्यार्थैन्यपि पदवहृतित्वाणिभवनिनानात्यानो स्यनियमः हतौनतुल्हतिका
तथेवेतिनियमस्तत्रप्रापत्यपिसंसा। हिवादित्रिहीपादव्यसहृपाहिसारे समसंतो रात्तत्वकेपरप्रहत्तिसहमेव्यये मपिहविति हिविमंमा
हिगोतर्हिक्स्मात्र भवतिहंगोती द्वाविस्येतत्रिपमार्थभविष्यतिहंहतर्हिशब्देतित्नन्यपदवत्रदहेह्व कत्वमिनिस्केत्रिपम
देमभिष्यत स्यर्मापिकृतएनत्तत्रपानियमोभविष्यतितेषा तेवत्तत्सुत्रवाहिद्विगोतिनुनोवेनियमस्यात्तस्तेवांनत्सुत्रवादिशेषेति।
१ इष्टतश्रावभाले। इस्तत्रावधारणविवक्षितेनेवांतहिबहुव्रीहिस्त्रपर्यायात्प्राप्नोतिहिपादिशेवंततत्रप्नपर्ययेनानवकल्प्यतेषेदपांहतिआपादनसुदंसुवह
व्रीहिरिहिवितत्स्योम्त्र्वेतिसंहृप ...यपर्यायेपशात्तितन्तुपपय सावाये पर्यायेनभवतीतित्तदरवंतेपांहिलीयेपर्ह्हातत्वततापकंस्यात्। त
पु स्वातिनसमाविशेतत्स्वातिनवसमाविशत्रप्राप्नोतिस्वाद्यतिदात्तो भिन्नवहुव्रीहिस्त्वंवास्तिसमासंताविधेसुहत्ता। न्समुमोनिद्यमार्थेतुप
स्याशितिशासनात्सोपविधिन्नेजो। सिद्धपा। स्यन्यमोभवेत मंतशब्दाविर्ययेसिद्धेसमावाव्यम हतोहि धोवहुव्रीहि वीनेसिद्धषि श्लत्रसावधारे
वि हियादिसंतत्रिश्रयपर्यायेनानवकल्प्यते इतिहेयांतत्ताकात्तेनसमाविशेव।।)) स्वकृतबहुव्रीहिरविरपतोराज्ञविक्रत्योनविरोध्यावहितत्त
तापयतिवहुव्रीहिरितो राजतेनभवतीतितयादिक्षिवितत्स्योश्चोत्तिनापवंहेयामहत्वेपरपद्मनित्स्योयम्पतेतेषांसमासोतोराव्रत्वंमहेनभवतीति। वि
हुवीहिग्रहणशक्यमकर्तुं तातेनाप्रकामितिहिरात्ताग्रहणानुवृत्स्याहसोहरतयोः पर्योमा भवततापकानकार्येमिष्यसारैकहातस्वरितयोः समाये
शःप्राप्रोसेवेस्पर्थः भ्रातिपितिसप्तत्युवैभवव्याख्यातव्य।। ।। ।। वो ।। ।। ।। ।।

तत्पुरुषे कर्मधारये प्रतिषेध इति विशेषणसमासेन प्रथमांतानामेव भवत्यपि तु द्वितीयाद्यंतानामपीति भावः नञ्समासोत्तरं तद्वि- भक्तिविशेषणमनु
पादाय समानाधिकरणेनान्यसमासो विहित इत्यर्थः ॥ न नञ्कुनिपातानामिति निपातत्वादेव सिद्धे नञ्ग्रहणं विस्पष्टार्थं अ कारादि स्यादिहत्वा दिबाधनां

×प्रतिपदोक्तयोः×२

तत्पुरुषे तत्पुरुषे विभक्तिस्वरस्तिस्वरात्ते कर्मधारये प्रतिषेधः ॥ तत्पुरुषे विभक्तिस्वरे तिस्वरात्ते कर्मधारये प्रतिषेधो न तत्पुरुषः परमं कारकं परमेण का
रकेण परमे कारके परमकारके इति सिद्धं तुल्यलक्षणा प्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्यैव ग्रहणं च सिद्धमेतत्कथं लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रति
तिपदं यो द्वितीया सप्तमीत्ती यासमासस्तस्य ग्रहणं लक्षणो तत्प्राप्ते अव्यये प ॥ तत्वानेवं तथ्यं अव्यये नञ्कुनिपातानां अव्यये नञ्
कुनिपातानामिति वक्तव्यं नञ् अब्राह्मणः ॥ अवृषलः ॥ नञ् कु कु ब्राह्मणः कुवृषलः ॥ कुनिपातानां निपातः ॥ विनिर्गतः ॥ सिद्धमा
त्स्नात्वा कालकः पीत्वा स्थिरकः ॥ त्काय्यांवाप्रतिषेध ॥ क्त्वायां वा प्रतिषेधो न तत्पुरुषः स्नात्वा कालकः पीत्वा स्थिरकः अव्ययेन वक्तव्यं नि
ना पातोत्सिद्धं किं निपातने अब्रवशमत्रसमासार्थः अव्यय ॥ वाक्यं च निपातनेन वक्तव्यं ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

शि ५ १९८ इति नञ्तस्य च स्त्रो बहुलीयानन्भवति सद्भिरिति स्थपदलनत्स्त्रो बहुलीयानन्भवतीति न वक्तव्यं तत्पुरुषौ त्तिपरि नेवाकर्तव्यं का योप्र गया
ति येधो वा वक्तव्यं तस्य नन्तु भिन्नपल्लवाहिका त्यो अनुपपन्नः परिगणनेस्तितामिहतस्वयं धो तामिसादि पुंवत्कृत्स्वराभावः स्त्र्यां प्रति राम
षेधेतु स्वरः स्वर एव समाइति विंत्यमेतत् ॥ अन्न वत्यमते ति अनेकयो समस्तनिपातनातमभवती स्वयं ॥ ॥ ॥ ॥ ६०

तेनैव तिंश्च तो दातानांतो तैन स्यर्थः॥ सदृशाश्च प्रिया विद्धन्याय्येनेतिं श्चवित्र विरुद्ध इति समुदायैकदेशानुकरणमिति सुंरवा भासो पामात्रः। श्च तेनैनेत दृश्यो
प नि श्चनेमैं स्वमिति शाखो पिता हितो न विधानात्र भवति किं पुनः पित्रा सदृशः सदृशस्य नाति हित स्तृतीयासमासे भविष्यति शोन्न सदृशाद नितिहेतावित भौद्ध ना

तेनैव यत्नेन स्वोन तविष्यति सदृश सदृशश्च सदृशामनर्थं कं तृतीयांत स्य वना त्सदृश सदृशामनर्थं कं किं कारणोत्र तृतीयासमासवव
नात्सदृशशा द्वेन तृतीयासमासव्यतेतत्। तृतीयाप्र्वं पदस्य दृ तीसत्वं भवतीयेवं समद्धे स्वार्थं यत्र हिंस्रं च तत्व्यो पितुः सदृशः पित्र स
दृशाइतिमद्धार्थमिति चेत्तृतीयासमासवचनाननर्थकं च पद्धार्थमिति चेत्तृतीयासमासवचनमनर्थकं स्यात्तं किं कारणं इह स्या
शद्वयोः मिद्धैशान्यासाधंपित्रासदृशः पितुः सदृशः पितृसदृशइतितन द्वयोः समानार्थयोर्विग्रहः [redacted] स्पर
णा द्वित्वि भविष्यति श्चविरविन्ध्यावितात यथा श्चवेमा सिमिति विरुद्धा विकशा द्दुसत्ति भविति श्चविवर्जमिति स्वं पितुः सदृश
इति विग्रहो पित्र सदृशइति भविष्यति पित्रासदृशइति विग्रहो वाक्यमेव भविष्यति श्चवशं च तृतीयासमासेव तत्व्यः। यत्र प्रस
र्थो नास्ति तद्दृर्थो भो सत्यं सदृशः श्चायपन सदृशाः तिथ्य दिवं हितस्य यान्निवेधनम स्थिति देववतत्व्यो द्वंनव तत्वं द्वशमापन्नत्ययं वक्त।
र्थं पद्यत्र प्रदर्शी श्रुपतेतद्दृर्थो दास्याः सदृशः श्चवन्याः सदृशइति॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

दि स्पतृतीयाश्चत्रपस्यभावासवं सीसमासा भावः॥ स्याः सदृशइतिमस्यान्या तीयाद्स लुकू इतस्पणोहन्त्स्वौ दिवि भत्तेरुद्रा तत्वम्॥ ॥ ॥
स्व ति

की

र

ध्रोतंबागुणयोर्गौणपरस्यसंविधानात्गुणस्यैतिस्सवाणागुणयोः कृतयोरंततत्त्वमावात्सत्त्वेतिस्रोनयोश्रोतीतिवचनसूंशात्प्रकृति
पंचाराल्यः धमगणोभेषाभितिचाद्विलयेंहिगुःधमगणोलोहिगोनिस्संपदितिमात्रवोनुकजस्तृजसिचैतिगुणेजमारिगुणेदौचावचकार्यमितिवकात्

गुण

धंतंगंतप्रवृत्तिस्वात्मैवपगुणयोः एसंयाने।धांतप्रवृत्तिस्यात्येयगणगुणयोरपसंत्यानंकर्तव्यंपंचारत्नोरत्नारत्न्यः पंचारत्न्यः
दशारत्न्यः।ध्यगणगुणयोः कृतयोर्गतेहिगविशेषसृत्रोनयाश्रोतिनवचनहिगोत्नसृणात्वातनेभाव तत्संविकाणांनंहिगोलसृणा
सृणात्वातवहिरंगौधगणगुणोः अंतरंगास्वरकसिद्धंवहिरंगमंतरंगे॥

भवतितयोर्यशारेशाः॥नवेतिरे प्रहणस्यपरिभाषार्थत्वातप्रावसुचुसतेःस्वरोभवन्नंतरंगःसंपद्यतेयणागुणौतुसुवपेक्षत्वात्वहिरंगस्वात
त्वोरकर्तव्यत्र्यसिद्धाविसर्गः॥ एम

६२

परीवर्धयैरस्तुपायेभ्यः श्रुति॥ सर्वे निर्देशाः स्यादपरीश्चार्हा ह्येतेतयोरेवकर्त्तेनविषयत्वसंभवाहूनशेषस्यवक्तृप्रमानार्थत्वसंभवात्...रादित्ततत्र
रूपः॥ धनंसस्येतत्स्वरूपेनप्राप्तस्यापायेप्राप्तव्यङ्गतौ ह्रिततस्यपदस्वपरेष्वित्यनुस्वारस्यापवादत्वाद्विप्रतिषेधोपन्यासः॥ अन्येनतुरुरलोपा
रित्रोप्यार्हस्यपायेभावेस्वरविधिः परीवनामितिकर्मेवेति प्रयोगस्यार्थः॥ अथापरिहितिश्चवपेवमस्येस्यार्थोभावः॥ ...र्थेवेति॥ भाष्यमतुराणापरिहार्यो

परीवर्ति॥ परिप्रस्तुपायेभ्योवनंसमासेविप्रतिषेधेनपरिप्रस्तुपायेभ्योवनंसमासरूस्येतद्भवतितिविप्रतिषेधेनपरिप्रस्तुपायरूसमाना
ह्रीएनावयवेविकृतस्यप्राक्काकाशः परित्रिपात्तैपरिसेवीरवनंसमासद्रुतस्यावकाशः॥ पदवाप्य स्योद्रहीभवंप्राप्तेतिपरिवनेन्याप
वेनेवनंसमासरूस्येतद्भवतितिविप्रतिषेधेनानवाक्यनास्येतेरुत्वचकर्त्तरूपवारनिरूस्यार्थनवार्थविप्रतिषेधेनविकपत्रोवनस्य
नोहातनवचनेतरूपवारनिरूस्यार्थेसिद्धमाक्षेतोशातत्वमुक्तमिति॥ वातस्यपुनर्वचनम्एतत्स्यायोजनंयेन्येतरूपवारं प्राप्नुवंतितहाप
न नार्थसस्यथैवतरूपवारमन्यपरत्वाबाधतेएवानिआपवाधिष्यते॥ आचार्योपरुक्तेन॥ आचार्योपरुक्तेनेनैकस्यापिपरूवेपरस्त्वाले
रेहूः॥ आचार्योपरुक्तेनेनैकस्यापिपरस्यपूर्वेपरत्वान्तरेहेभवतिभाषिशान्यायात्ीयव्याशीयमीतमिया: एवेपरेवर्त्तेय
त्यास्वीसिएवेपदानितनतायतेवस्यपदेवेपरस्यस्वरेण॥ भवितव्यमितिलोकविज्ञानात्सिद्धंतघयाम्नोदशीवंचाहूनानो

श्र विरोधाभावात्स्वंस्यप्रहृतिस्वरस्यासौबाधकः॥ आचार्योऽन्येवस्यापीतिहयोद्वैस्यचरितार्थत्वात्वह्नोर्द्वैसं रेहाख्प्रतिपत्तिः
पर्यायेभावीतिलोक विज्ञानादिति॥ अघस्या[redacted]न्यामिवापिपूर्वेपरेत्वंमध्यमस्यतु स्याद्येस्यापर्वेयस्वपर्नीवैरियात्तुनपूर्वेपरस्त्वमिति
८ तस्याग्रहणं॥

गवो ६

सर्वेष्वर्वेरितिस्येषां॰ हैस्वस्य वापविषंवेषु कुर्वीनिधाग्रसमासोनि भेयःपरहस्वीश्रोग्रपारिसमासरतिनरणाप्रतिपरे नःपग्निग्नायणा तेन

४२ पतिपरोत्तोयः कर्मधारयस्तस्यग्रहणमित्स्वर्यः कः॥ हसीभारदीनामितिवत्त्वात्मितिरं भीभार॥ मितिवहुव्वचनं दृहसमासायोग्रयंनत्वा

सर्वेष्वर्वेकेस्थानीयतेएवामिहापियत्सर्वेषु वेषु देत्तस्य पहतिस्वत्वेभविष्यति। सर्वेष्वरविमर्येमहत्तः पूहस्या हरपरेप्वर्वेपर र्म

प्रकृतिस्वरत्वमुच्यतेन कर्मधारयेति खेसेर्वमिहूनसिद्धौ विकिकासाश्रेणपारिसमासस्येवंवत्तविंगुनः कस्पाश्रेणपारिसमासस्तेषंत

तेहमाभरामहमिनरवेदस्त्रिषारेष्यतो कुमारी हेमकुरुकुपेभा हेपतेकुरुकुपेभागांहेपतहतितत्ताक्तेकुमारी हेपतेहलिमाहेपतेकुमा

१२ हेप तेकुगुर्वेसत्तरासमीलहरूपाणोवक्रातितिलकरूरुः पापवंतवनोरहसीभारदीनामितित्वत्त्वात्स्यापिपयाम्पात्तदेवहति

विद्वेवनीति [illegible] स्पुनीतिः [illegible] भ्रापधीवेदुमात्त॥ हिंवकुव्यंनवकुक्यपोपाविभाषा वीक्ष्यतेकुमारी हेपताकुगुर्वेस्त्त

तरस्पमीलहरूपापाविरुवाति तिलकरूरुः पापर्कवनहतितत्तः हसीभारणोवेतिते नवहुवचननिर्देशात्तहसीभारदीनावेति

तु ववचनंविभक्तलोपशुसोकत्वानिर्देशस्पस्पानयोप्राविभाषातिनायंदं॥ विहास्यतेपापर्कवनः संज्ञायांपापर्कवनः ॥७॥।

इकितर्हिस्भसमसत्तान्येवपरानिनिर्देशानितयाचतेतिलकरूरुः पापवंतवनदतिविभक्तिल्पाविता॥ तत्रहसीभारशारुत्वरतिपुत्तदू ाम

पारोपेशावहुवचनानिर्देशा॥ एवंचगणापाठः संगहीतोभवति॥ पापवंतवनः॥ ७॥ ॥ ॥ ॥ १८

संज्ञायां प्रतिषेधस्य प्रत्ययांतं स्यात् एवं परस्मैपदेष्विति स्यौ सिद्धं नियमार्थं च वचनं सेत्स्याम्येव परस्मैपदं वक्तव्यः परस्मैपदेष्विति स्यात् पूर्वं १२ ऐ भवति नाम्यंतेति तत्र नियतस्यमा
णो नियतमल्पेषाम्पदम् ॥ कोपः वक्तव्यः स्यप परस्मैपदं वक्तव्यः इति सिद्धं स्वार् ... स्याद्धे तेन स्यात् लाभे तत्परस्मैपदात् ... परस्मैपदेष्विति स्यात् अपशयस्य स्पात्र स्य पत्तमा
न्तः इति नियमः ... परस्मैपदेष्विति तत्परस्मैपदेष्विति विकल्पः प्राप्तः आत्मनेपदेषु ... इति तर्हि समानेषु तु ... अतः अवततु वक्ता देवा तेषां समानस्यां सद्ध्यमिति सिद्धं तेषामुपपद्यतामु
ते ... पदस्मीति इदम्पत्तु स्यपस्याम्याख्यातेन नियमस्तु पुरा क्रियावाचिनो विशेषणा विशेष्यभावस्यानियमात् स्वैर्न पाताकिं ... समासे प्रत्ययात् स्यप एव
निपातायेन वचनेनानुज्ञातिप्रतिषेधार्थमजा स्यात् इति तु वचनेऽस्यायमिद्धं स्यास्वार् एवेति भाष्यकारमतानुसारिणोऽश्रीदृश्यात् तस्यप्रत्यये तु स्यात् एव अत्र प्रति

सेत्स्यामीति वक्तव्यं यो हि परस्मैपदात् स्यः वक्तव्यः परस्मैपदं वक्तव्यमस्यात् ... श्यपस्याद्धे परस्मैपदं वक्तव्यं तस्य स्यात् ... मानं परस्मैपदमामप
रायद्धे ... अहिने ... विसर्गाकौ ताशृ तीति ... अहिने ... तीपानुपसर्गौ ... अहिनेऽहितो भ्यानुपसर्गाः दीतिव तत्संज्ञा माम तम्
तेषां ... सुवचः ... स्याः सर्वतः तर्हि वचनं ... प्रत्ययेन स्यात् ... अर्थवत् ... अमुपदेशेन कारयते ... हेतीको तासृ तीतो ... तो
तीतद्ग्रहिम्न्नुपसर्गौ इत्येवामद्धं ॥

ऌ तिप रेपि भाषापां स्वयुद्धानाश्रीय ते तैर्हासथ्येन तु विध्यर्थं तन्नियमानुपपन्नेति तौ विपोऽन स्यार्थे इह इतिस्या स्वयं सः ... दीर्घायामिस्याप्यवाई मम
वीमाः ... इ न ... विमर्थमिति ... पस्याम्यानात् पद्मश्च ... ताश तीत इति ... कौ तम्य स्य तास्वानिष्पत्ये हीनो भ्या ... मासेद्धेन वाच्य वृद्धि तो यान्तमि ति
तिया यादि स्वरो भवति ... तिस्त्रताः पियायादि स्वरः ... नुपसर्गो ... शी चेइहं नियमार्थमहद्धौ दिवृत्त ... पठितव्य ग्रास ...
द स्पशोपसर्गो ... भिया यादि स्वरोगो तो ... स्य सिद्धं स्वार ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तद्धा नियमार्थं वमुच्यते

१८५

कौ०

गतिरनंतरइतिविभर्थामतिर्विंप्यर्वाहत्ताप्तिनि इत्यर्थमयानेनारसैवाप्यचेयरस्यापिप्रातेस्यायायाहिस्वरवाधनार्थंपशश्रुतिस्वरविधानार्थंश्चाथ
इ.इत्यूगोप्तातिकस्वरसचेस्यापिप्रग्रहणामितिस्यार आवाताप्यनार्थोपि समनकर्थोभवाव्यथि। अग्रहणामितिइन्हुहणापरि आप्यार्थाक्तानइत्तशाहृप
तोप्ह मिशाहूस्पवहइतिस्वरोपायमाहि स्वमर्थमनंतरग्रहणोनत्तु वनित्यमारोप्यनंतरग्रहणोपीवाद्यडुहूशब्दस्य तेनान्यानंतरस्यश्वहणाविनेवतीति
अनंतरग्रहणमसमर्थोद्दृतोमनंतरेपाक्तिमाथीत्यात्रसरेप्यः ...वाधकर्मातपरतोदितिभावः तस्माढावहितप्राप्तिनिइस्यार्थमनंतरग्रहणंनकर्त्तं

गतिरनंतरः अनंतरइतिविभर्थं अग्रहणंप्युपसमाहृतं गतेरनंतरस्यग्रहणमनर्थंगतिर्गोताविवितिवचनात् गतिरनंतरग्रहणमनर्थकंगतिरनंतरः
गतिर्गोताविवितिवचनात्प्रतिषेधोगतेरनुदात्तत्वमुच्यतेतद्धुवंअविष्यतितत्रयस्यापवादत्वेस्वरूपं तस्मादेतोदात्तत्वेप्राप्नोतिअनंतरस्य
यथजत्तजाविप्रकर्षामितिग्रहस्वरवचनात्अनंतरोदात्तत्वेप्राप्तिस्वरवचनसमर्थ्यादेतोदात्तत्वेनभविष्यतिपादिहस्यात्तग्रह
तिस्वरवचनमिहलोकि. मर्थंस्यात [illegible] ग्रह. तिस्वरवचनेविभर्थोमितिवेत्तएव.गास्यर्थे। तिस्वरवचनेविभर्थमितिवेत्तएव.गास्यर्थो॥

गा
ते
अंतरयमोसितोमतिर्गोविहिनिघातेहत्ते अभे. ग्रहणितस्वरोनास्तितस्मात्तुपरस्मोहृग्रहस्यसतिशिस्वातत्यायायाहिस्वरोगोतोदात्तत्वंप्राप्नो
तिच.यथाकृष्यतेउद्धृतशब्देतावत्समासस्वरस्यापवादत्वेनस्वरयायाहिस्वरोगुर्वासेगुणतिस्वरत्वेनेभसमासेहतेकस्पोतदप्राप्नोत्यायायाहिस्वरप्रा
प्नोतिस्वरग्रहणापरिभाष्योद्धृतशब्दस्यकृदंतत्वात्तथाहिसमासेहतेसमासोतोदात्तत्वंप्राप्नोतितत्रतत्तरस्यवाहः उद्धत्योदात्तइद्राद्दात्तत्वं
प्राप्नोतितत्रतत्तरस्यवाह्ययायाहिस्वरप्रसंगः ग्रह.तिस्वरवचनादितिनाप्राप्नो यायादिस्वरोगतिस्वरस्मरण्यमाणात्तस्यवाधकः॥ ॥

ग्रम

तेषा॰

१ एवंकोगानिति तिस्य किन्नेवानानास्यवाधकल्पमापुद्दतारौतुनरपांन्नरपाप्रत्ता[illegible]थारिस्यास्यप्रतिशि१ग्य सातवनाव सात्स्यापोति
स्यमर्थमेवैति कस्पोत्तरश्चात्स्यापिद्याथाद्दिस्यास्यवाकेनार्थमनेतारमहूणा मस्पर्थ्यं यत्र हेचकस्यवातिलत्रानंतरप्रहृगोनन प्रयोजनमि
स्मिनकातिर्यनिधावशत्रस्याति वास्यानंतरमहूरोनपुनःश्रुसत्वात्ः नियतेंनियमतोपीत्तुपातिपारस्य[illegible]स्यत्रघुपेति निरर्थ

एकेगातित्तरर्थमेतत्स्यातंषहृतेषहूतोम्यमर्थमेकं कार्द्यनंतरप्रहूणांकंतेष्वं श्रत्रयथास्यातत्रियमाशोपि चेत्रानंतराग्र
हृणैःकर्मासिद्धातिकिं करणोगातिनेतरपूर्वपरंग्रहणेनत्वोमवतीत्युच्यतेषप्रकृत्यभातिरनेतरःनाशोपूर्वपदंपञ्च
पूर्वपदंनामावेंतरः ॥ ॥
नें

सुविस्यनुवर्तेतएवनिवृ॰ तादिसुपदस्थमंर्थंवृत्तिद्वयैतत्त्रयुगपत्सुवंतस्पुद्रापरस्सुवंतस्याभावात्समासस्याप्रसंगात्तत्क्रमेणासोविधेय
स्ततोभिशाहूस्योहूलश्च्छैं नसमासिस्यस्याभिशाहूस्यपूर्वपदंनोष्ठ इति पूर्वपदस्याप्रतेःप्रकृतिस्वरोविधीयमानःसत्यप्यनंतरग्रहणे
पूर्वपदस्वारिनधाप्रीतीसार्थं॥
उ

तौ१

अथ एवंपदार्थे तद्धितोत्सुत्सापवरणं द्युक्तेनेवा ध्यतेतत्त्वयोमाविभाषा· वियतेगाति· एवंपदे छहतिस्वरोभवतितत्तोनं तयोगातिरएवंपदसवि
हस्येस्तिद्दृह्रानीपतिपुहेगमाहू अएवंपदस्योमितिचेरितिप्रापातःस्तिअरत्न·मिंगातोयधेयस्तुतीया कर्मणिहस्यपतः हृहकर्मयह
णान्तुवतेनात्समेवाचिन· तस्यग्रहणो·अनयायादिस्वरस्यतेगाविस्वरअनंततस्यग्रहणात्तयाप्नोति·स्वित्तयथादिस्वरोचकारकोप

अथ एवंपदार्थेतद्धितंवतत्वं·अथ एवंपदस्याणिपातेः ग्रहणेस्वरत्वंयथास्यात्। [redacted] ॥
एवंपदार्थोमितिचेत्सुमदेःतिप्रसंगोभवति·आपातेः·एारादातेः·ध्यर्थेवाणिपूर्वपदस्य र्थस्यागतेरपूर
भवतिएवंचापरवपदस्येणापिप्राप्नोतीतिरहुतुगतेर्मतोरहानाध्वस्यापातेःदूमतत्वयधैपत्तत्त्वं·थांधजनकाजानिश्च·कर्माणिसेत दु थ
र तेनेप्रसंतत्वयोवंत्कृतोभवतिहस्वस्यापवादोऽयंभवतिति·आतिस्नंतस्यस्वरस्याचकाशः।प्रकृत्वंयदूत्ते·अत· थांधजनकाजाचित्र थ
कारणानिस्वरस्यावकाशः· हृहृत· हृगत· उदोभयंबाधतिआपात· हूयतेअतः थाथघञ्काजाचि·त्रकर्माणिसेत दु द
वेतिविप्रतिषेधेन।

परग्रहणमेवानुवर्ततेतेनागतिग्रहणमस्वीतत्वत्तत्त्वागतिस्वर· हत्वस्थाप्यवादेनथाथादिस्वरस्यतन्नरहाणतेहत्स्वरएवपवादयो गम
गोतिस्वरस्याथादिस्वरयोः प्रसंगोपरत्वात्थाथादिस्वरएवप्रवर्तते·अनंतस्यग्रहणात्तएवंपदार्थेमप्युद्गताविचारत्वांसंपादयति·हृत
मिति·अचकाशःप्रदर्शनमात्रमेवानेनहजमनंतरइत्स्यप्रत्ययहृतादिरवकाशः प्रदर्शयितव्यः॥ ॥ ॥ ॥ ॥ २८४

च स्थानेतोर्गातियायाथारिस्रहे: फस्यात्र त्र स्यगातिग्रहणमस्यथाश्रमेद्भूत्पन्न इत्वोरा फ्त्रोर्ग्रीत्वाद्गुतोत्पन्ना तत्वेस्पादं तोरद्वतत्वे येष्वतेस्पवंत
त्र हीतिया. थारिस्रत्वात्तत्त्व ह्रणमपनोप्यस्यथ तेन्यो गतिग्रहणं निरस्तमिति नत्वविग्र फस्यारे इत्यसोरोत्तत्र परमु राततत्वं प्राप्नोतिसुध.

च वस्थानेतोऽन्तरतमस्यसे तत्वोभेद: श्रभेदस्यैक्यमर्थं स्थानं तद्धिं योगविभाग: करिष्यते स्थान: शाथद्यन्तोऽ नित्रकाणांतातं स्थानेत ऋ:
मुत्तरपदे स्थानेतोरा तंम चेति अन्तरतम इत्यपेप्रहत्वा इत्युवत्तेते । भतिग्रहणं निवृत्तं अयवोपारित्वा योगविभाग: करिष्यतेइद त
मस्ति प्रयमानान्तरतम: । तेनायथासंभवितार्दिनो प्रतद्गुदीनो वेति तदीन स्थानि कारकार(●)तकारका भतेनतमुत्तरपदे स्थानेतोर
तेभवतीति।ततः इत्युत्तयोरवाधिकोपकारकादिति ॥ ॥

५८ स्थानेन्विस्या युद्द त्तविधानादंतोरातंचेप्यतस्थानेंकार्यो गविभागोत्रमाहाम्नाकरादितिन त्वत्त न स्पाधातदूसावैयाथारिस्वोरो
वोतोस्थानेतत्वमपसिद्धत्वात्कारकादिस्थानेयोगोत्तरेनेतरस्य स्यवा धकेभिवारापते॥ ॥ ॥ ॥ ॥

[illegible]वेति कार्यकारित्वयोगविभागोस्यनंतरप्रहाणेनकर्तव्ये [illegible]पमिति चेत्तदुच्यते अप्रातरस्यप्राप्तिसरेराग पुरातस्तेप्रहत्तेदूरशब्दस्य
तोकंतिकं तिसमासतत्पुरुषोतरपाषायासेत्वर प्राप्तोतितत्तत्कर्मधारत्तस्य [illegible] तमूर्द्धसमीपदूरसभ्र [illegible] इतिसरत्नेनियमार्थेन
चातिपारप्रहमनुवर्ततेनापार्थः । कारकादेचर्षतातिपूर्वेपरेकांतयंतोरात्तेतितेनाभ्युदूरप्राप्तस्यारेण्परत्वात्तप्राप्तिनिपातेसदासर्वरितात्

एवंचहल्त्वानामर्थानंतरप्रहणेनकथमभ्युद्धृदूरतिनियोविशिनष्टिप्रदायिशिणाभिर्विशिनष्टितत्राप्तिरनंतरइति
वप्राप्तोतिप्राप्तिंतामिति वेगतिरनंतरप्रस्तस्यावकाशः अहतेप्रहतोपातिगैतापिरप्रस्यावकाशः अभ्युदूरतिदृप्तसमा
सारदाप्तिरहोभयंप्राप्तोतिअभ्युद्धृतेप्रपदेहतेपुपसमासिद्धंगतिर्गतारिपितद्वत्तिविप्रतिषेधेन ॥ ॥ ॥

द्वन्द्वस्पब्रहृतिभावाभावेयात्रयादिस्वोरवा नियमेननिवर्तितेत्रहस्वोरगोपस्थवोहा तत्त्वंभविष्यतीत्यर्थः । [illegible]पमितिअप्रदृष्टंपदत्वात्पुरु
हृष्यातिस्वरेनप्राप्तोमितिदर्थमनंतरप्रहणंस्यादितिमत्वाक्षम्य [illegible]पामिति [illegible]मर्थः इदं च प्रहणेनहतेसमंतेधातेचउद्गतशब्दयोस
मासस्तत्रोपस्थपदस्वेपरत्वात्तमनन्तिमानितस्वरःपश्चादभिप्राहृस्यसमासमेगेतिस्वरंबाधित्वानिपातेनभाव्यतेतत्रहदृत्ततपरप्रहृतिस्व
रेणाद्युदात्तप्राप्तिस्वरोभविष्यतिनार्थानंतरप्रहणेनअभ्युद्धृतेदूरतिनियामितसाहिनामेगेतिस्वप्रतिपाद्यते ॥ ॥ ॥

तेर नेःप — हू^ ट

नं केन ग्रहीतिपरविप्रतिषेधमनपेक्ष्य व्यवहितगतिनिह्रस्वमंतरङ्गत्वादिङ्गिपीदिचग्रहणस्यापि भाष्यानुस्यात् ततः कोतत्वत्सदेशेः स्वरविधिर्यथा
नोऽव्यवहितस्यनप्राप्नोतीतिवचनान्निरस्य पदमन्तरङ्गत्वात् तस्मात्तापि भाष्याद्वाप्यपि तस्याभावाशयना यथैव चक्र विप्रतिषेधेनापदस्य तन्न
गुणवक्ष्ह्रस्वोगतिपरस्यापि महत्त्वात्भाष्यवत्तदेवपरत्वात्तस्यते [redacted] एतत्तत्पूर्वे चार्थे तावदेषापि भाष्यापि दिताह्ह्रस्वेनेत्तरग्रहणेन

एवं तर्हि सिद्धेऽसति परत्वं तरङ्गत्वं करोति हि ह्रस्वस्य च चार्थे भवत्येषा ह्रस्व ह्रस्वो गतिकमत्र परत्वं स्यात्पीति किमेतस्य प्राप्त्ये सुपो
तनं प्रतस्थेन भुज्यस्यतंतरत्वं तदृते वैश्विशीर्षां तस्य तत्त्वस्यात्तिवेनस्न कुत्वेन वसमासः सिद्धे भवति ततो हौ चा भक्ति ह्रस्वग्रहणे कि ह्रस्वतो।
मर्थं यथा तत्कारणादि महणेन ह्रस्वो ह्रस्वशोभयोर्विशेषेणतत्कारणादेरिति तहूतीति सूत्रयात्वित्यपागौ ह्रस्वहृति कमादिग्रहणे ह्रस्वपि
शेषणं स्यात्तद्वत्परविशेषणां तत्रकोदोषः देवस्य समत्तमितात्वात्तेषु ग्रहणस्य समत्ताश्वकतो पकर्तुं॥ ॥ ॥ ॥

सेवास्य तत्रावते॥ ताहै॥ ग्रतेस्वरविधानात्तस्मिन्पाद्योगगतिसंज्ञाविधानात्तत्कारणादेः ह्रस्वदेवसंभवति नान्यदति प्रसंगाह्रस्वस्य कुर्वतां विप्रर्थे
मितिं पूर्वेणेति नितीसूनेनग्रहस्य महणस्यापि भाष्यात्तदेतस्यो ग्रहणानात्तस्यैव तत्कारणाद्वेंविशेषणां स्यात्तस्य ग्रहणे तस्य ह्रस्व तारिद्वविशे
षणं विज्ञायते॥

श्रा

तारेगेतिनतीतिर्ये योतस्थ्य धस्मारस्येयोगस्य वो स्त्यित्र विरोधणा विरोधप्राभेकाप्रमाणसंयोगस्य वं प्रहणोनउकार्ये विशेषणेन तु प्रस्यप्रत्ययो
हगाप्तास्यिप्रहणोननिर्देशे प्यतेनतुतरत्त तदुपदेशे वेतिवचनात्स्तदेर्येतज्ञामुपदेश एतत्रयपलक्षिते विद्रस्यार्थे हत्प्रहणामिस्यर्थे

घ क इ

तारे नितिह इदग्रानर्थकं तारे नितिह इदुग्रामनर्थकं क्रियमाणोपि चेह इदग्रोऽनिर्देशार्थो विज्ञातं तत्कथ प्राग्दुत्तमपदेनिति इ
तीत्यत्र क्रियमाणोपि चेदंनि एतत्कमास्त्वि त्ते तज्जापदर्शनपावता विसमाणे चे इत्येतज्ञापते न्यत्र क्रियमाणोवे इत्यत्र क्रियमाणा
एवेत्येविज्ञासमा तदुपदेशे वचना प्यर्थे एकार्थेन इदुदेशे ति इत्यादौ अस्य इदुग्रहणं तेषा तदुपदेशे पत्र कुतादित्येवं याख्याये
तो के प्रयोजनं इदुर्ये रागरवां पिसिद्धमव तिपत्नापिताधुन्नापित्तु अनिगंत अनिगंत प्रहतिस्वरत्वेयणादेशे प्रहतिस्वरभाव प्रसं
अनिगंतप्रहतिस्वरत्वेयणादेशे प्रहतिस्वरभाव प्राप्तोतिप्रत्ययस्वरत्व अनिगंतवचनसिद्धं विमर्थस्यात्मनिगंतवचनेनि
गर्थमिति चेद्यणादि प्रसार्थं अप्याणादेशार्थमेतत्स्यात् प्रहणादेशे नं प्रहणा वत्नेड तं वाविकुतं समाहे शादत्तं नमवती
तिपवेत्कवतेर कारोलुप्यते पतीवः प्रीच सुत्स्वरत्वनेवाधकोऽप विप्पत्तिस्त्रं गादेशे नक रो वयणादेशे वेत्ल इत्तसमासे

निगंतेस्मि प्रतीत्यस्मारा वर्थंव रनिगं त्यहुगामिति पुसदिरस यणादेशे रजे निगंतत्वात्स्वहतिस्वर प्रसंग [redacted]
[redacted] अनिगंतवचनमिति प्रती चस्मादि पूर्वरणमाख्यमिति अनवकाशा अनिगंत प्रहणमाख्यते तत्राहि न्यप्पोरिति पो रवेह
तेयणादेशे प्रहतिस्वरो नाम्प्यस्ये तिनियमश्चाप्तते ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
प्येवेष्यते । वक्ष्यमितिनत्र चो रनिगं तेस्वतावं महसन्नइति पत्राहि न्यप्पोः प्रकृतिस्वरं प्राप्ति । एषहि प्रणादिदर्थे

ष्म॰

तत्रैतिंस्त्रधीचेस्याद्राविस्पर्थः॥ तत्रहिनोर्वतितनिशब्दस्पैवार्थ्वादीचेस्याशैवाप्यस्यपर्यतेप्यचाविशेषोनास्ति ह्रियणादिशार्थः
तिनत्वनेयणादेशेहृतेन्नत्ववात्तस्यात्वरःएवंसत्यतेपत्रयणामविष्यतेतासिनाविषयेतंतामपियणंबाधित्वापरत्वैनेः स्थानिवत्तिस्यप्रसत्तुरि

यत्रतर्ह्येवंचेतरकार्योनुत्पत्तोत्रधीचः॥ अधीचावित्वस्यत्तत्रवाचकोभविष्यतिअयमेवेष्यतेवस्याभिहोतत्त्वोर्नित्योतोः वत्तावप्रस्य
२ इतिपत्तोहिनेवप्रकृतिस्वंशाभिरेवंहियणादिशार्थःअयंसःएतत्स्यणादिशार्थमेवकर्थअहृतेयणादेशेपरत्वेपरप्रकृतिस्वात्वेहृते
वेत्सातत्त्वोरितयोर्विशात्व तोनुरत्तीपिसेवस्वरःसिद्धेभवतिन्यहृतेन्माक्षुसूच्यतेअनित्योतप्रकृतिस्वात्वेयणादेशेप्रकृतिस्वरभावः
प्रसंगइतिवोर्नित्योतोः वत्तावप्रस्येत्वस्यरूनित्योतोःवत्तावप्रस्यरूरैतद्वयोर्विप्रतिषेधेनत्वस्वरस्यात्व कथः॥द्धीचःपरस्पार
धीचाद्धीचेअनित्योतोः वत्तावप्रस्यपरःस्यात्वकाशः॥पराद्धपराद्धौपराःअर्द्धहीभयंप्राप्नोतिअधीचाधीचाअधीचेअनित्योतोःवत्ता
वप्रस्यइत्येतद्भवतिविप्रतिषेधेन॥ ॥

यनित्योतइतिप्रतिषेधोभविष्यतियश्चायणादेशः तदपीतिवत्सामर्थ्यंहृतत्स्यान्तंयणादेशेनिशहृत्स्वोभवतियणाहृतेस्वरभात्रोभावत्तेच
स्सुरिष्ठतयणादेशस्यान्तत्स्वात्पर्तितमादितिनचयणादेशस्यस्थानिवद्भावोस्तिपूर्वपरप्रकृतिस्वरविधानादस्त्वैविधित्वात्॥ ॥ ॥

श्री॰ चैर

ा-कौ

दितावीर्दति।सर्वोपवादस्तेचुत्वराणनिवर्त्तेयतिलस्त्राणाणानापांद्द्वयोरपि चतुर्थेन्वामित्यर्थः॥ [illegible]पवक्त्र इतितस्यश्चेतुल्पार्थे तिशक्तिस्त्र ६

उ नवांक्षरस्यपूर्वपरत्रश्रतित्स्त्राणभाविनिश्रतिषेधादित्तत्रयाहुसर्वोपवादश्चेभाः नवाम्प्तहुश्रतिषेधेनापिप्रहृग्रतिवक्ष्यंतताहेमित्यतिव
स्वरस्यपूर्वेपरत्रपूर्तस्त्रमाविनिश्रतिषेधात्तेचुत्वरःपूर्वेपरपहतिस्त्रमाविनाःप्रतिषेधःइत्तत्याहुसर्वोपवादश्चुत्वःश्रीनृपमा
गोहुप्रतिषेधेसर्वोपवादोःपंचुत्वरःकर्थपरस्पपरस्पवादोचुराशेषुणित्योःश्रनुशशेषुणिताविसर्गोशातनिरहितस्वरः।[redacted]
ति [redacted]ःउशातनिहसस्यचुत्वरःपत्ययेवोरा तनिरहितसावाधितश्चमानिगीतस्वरःपिवाधेतायदिताचुरस्यंस्यतःश्रास्यमपमपि
चतुर्थःसमामेतोराजत्वस्यापवादेश्वपपरःश्वयपरस्पहल्स्वरःहल्स्वरस्यापमुणवोश्चतुर्थयोर्युतोविप्रतिषेधःसतिरि
सु सरलाहृत्वुं।वाथ्येवाधितस्त्रच्यतेपवादस्पेतदृष्टंभवतिवाधास्पेतद्रूपंभवतिपश्चाद्द्रामस्यसर्वेनाभ्यस्यानेश्वानिहेतेश्चकारलोपेनकार
लोपेवहूतेतस्मात्सुशुच्यतेम्भातुत्वरस्यपूर्वेपरपहतिस्त्रमाविनिश्रतिषेधादित्तत्रयाहुसर्वोपहृदतिविभतीघत्स्वरात्तहल्ले
[redacted]रविभत्तिस्वेरात्तेस्तस्वराध्वहल्स्वरोभवतिविप्रतिषेधेनविभतिस्वरस्यावकाशःश्चाहृत्योद्दःस्यौशोःहल्स्वरस्याव
म काशःइस्थ्येवस्रुनःपल्लाशीशातनःहृहोभयंप्राप्नोतिरवौ्हपेदरकःश्चापाहुपेदरकःहल्स्वरोभवतिविप्रतिषेधेनर्हस्वस्यात्
वकाशःईक्षत्वाश्च ईश्वसिंधोन्लहल्स्वरस्यावकाशःउभयंप्राप्नोतिईपदेरःहिल्स्वरोभवतिविप्रतिषेधेनविल्स्वगहुरितस्वरःचि
त्स्वगाहुरिस्वरोभवतिविप्रतिषेधेनविल्स्वरस्यावकाशःचलनःवोपनःहृरिस्वरस्यावकाशःयांतिकाश्च विपायनेशहतेहि तम
हल्लमतिमहृदाम्मनुवर्तते।[redacted]तिशिरद्दतितताःसर्वोपवादस्स्वत्वात्।मध्यप्राप्नोतिपिरगावःमात्मावःहृषिस्वरोभवतिविप्रतिषेधेन।

हृस्वराद् इति पूर्वविप्रतिषेधोऽत्र विवक्षितः ॥ अत्र हृल इत्यनुराहृरणमेतदित्साह ॥ अत्र हि न्लीपाकर्मेणास्मिनेन हृस्वस्यापवादः पूर्वपरत्वक
हृ. तिस्वरत्वप्राप्तो नित्यस्वरत्वाद् बहुव्रीहिस्वरो बाधते ॥ हृस्वर इति यणीपार्थः ॥ अनो भावकर्मवचन इत्यनेनोत्तरोदात्तत्वविधीयते कर्मवा

हृस्वरा च बहुव्रीहिस्वरो विप्रतिषेधेन ॥ हृस्वरस्यावकाशः इध्मव्रश्चनः ॥ पलाशशातनः ॥ बहुव्रीहिस्वरस्य सएवं बहुव्रीहिभयं प्राप्नोतीत्यत्र
सत्र तस्माद् बहुव्रीहेः ॥ बहुव्रीहिस्वरो भवति विप्रतिषेधेनानवाहृरणप्रतिषेधो व्यापकः हृस्वराबाधकत्वस्यानवायो विप्रतिषेधेन वि
कारणोहृरणप्रतिषेधो ज्ञापकः हृस्वरबाधकत्वस्य ॥ यद्ययमहृरणाद् इति प्रतिषेधं शास्ति तज्ज्ञापयत्याचार्यः न हृस्वरो बहुव्रीहिस्व
रं बाधत इति नित्वदस्तित्वायं ॥ अनो भावकर्मवचन इत्येतस्मिन्नपाविततदत्त उच्यते [redacted] ॥ अनो भावकर्म [redacted]
[redacted] य चैवमधीयीत ज्ञापकं हृस्वरस्यापवादोऽनोभावकर्मवचन इति बाधकं विनाय्य बाधतेति वं पुनस्त
न्नबाधिष्यतेयुक्तस्य तस्मात् तु हृस्वरा इत्युच्यते विप्रतिषेधेन युक्तस्वरस्यावकाशः गोवलवः ॥ अश्ववल्वः हृस्वरस्य सएव बा इ
होभयं प्राप्नोति गोसंख्यः पशुसंख्यः अश्वसंख्यः ॥ युक्तस्वरो भवति विप्रतिषेधेनः ॥ ॥ ॥ ॥

नीहरणगाशहोवाहवहरणप्रिसुदाहरणां किं पुनस्तमितिस्वरमित्यर्थः तस्मादहरणाद् इति प्रतिषेधो येन वेन विच्छ्नरीन प्राप्तस्यस्वरस्य
बहुव्रीहिस्वरस्य बाधक इति ज्ञापयतीत्यर्थः ॥ क्तस्यार्थोभिति स्वपरापुरात्तत्वं शान्तादित्यर्थविप्रतिषेधो विवक्षितः ॥ गोसंख्य इति न त्रयाया
दिस्वरः प्राप्नोति न हृस्वरस्त्वं तर्हि मूलप्रासिमात्रिसोत्तमित्यदोषः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कौ ।

× धकद्रवं स्वतीति ×२

उपमानंउपमानमितिकिमर्थमितिचेद्भ्रान्तिमा[illegible]सामर्थ्याद्[illegible]प्रयोगात्प्रोपमानमेवनियम्यतइतिचेन्न । इतर[illegible]स्यापिवोगविभागाद्[illegible]स्थान
[illegible]न्यतेनस्पानुसरणंचइतिपातिः । [illegible]साहस्य[illegible]शब्दार्थग्रहणा । मितिग्रहणग्रहणादेव[illegible]र्थग्रहणतिपद्[illegible]त
तइतिप्रश्नः । उक्तास्तु[illegible]विशेषइतिमत्वाह । उपमानानीतिकिं [illegible]तीतिकिं[illegible]मानइतिना[illegible]एवात्रभवति । [illegible]शब्दार्थग्रहणतित्रयोनिस

उपमानंउपमानमितिकिमर्थं । [illegible]शब्दार्थग्रहणाच्चेदीयस्तुच्यमानेपर्वगत्तिचसमकामितिकृत्वानियमोऽपि[illegible]र्थतेनदोषः । [illegible]
पुष्पहा[illegible]उपमानमहणे[illegible]पुनःकियमाणेनदोषोभवति । [illegible]शब्दार्थग्रहणंकिमर्थं [illegible] उपमानेग्रहणाच्चेदेतीयस्तुच्यमानेग्रहण
[illegible]शब्दार्थमहणेपुनःक्रियमाणेनदोषोभवति[illegible]ग्रहणंकिमर्थं । शब्दार्थग्रहणंतोऽपिनिष्पत्त[illegible]
[illegible]किंक्लामिथ्याग्रहणे[illegible]भिन्नार्थत्व[illegible]किमर्थं । नियमार्थः । नितरा[illegible] । [illegible]
योभविष्यतीति[illegible]वधारणार्थ[illegible]उपमानं । शब्दार्थग्रहणाच्चेदेतिमेवं[illegible]उपमानमेवशब्दार्थग्रहणाविजिज्ञास्य
र्थग्रहणेऽसुपमानेचानुपमानेवाधुस्तनिष्पत्तेसा[illegible]विना[illegible]प्रोदितस्यादिकृत्वाभवतीत्येतस्मात्तत्र[illegible]
त्युर्वंच[illegible]व्यसेत[illegible]विशतिसु[illegible]दीर्घोतस्यादिकृत्वाभवति[illegible]त्रीत[illegible]
[illegible]प्रवरगौदिवोरामादीनां[illegible]दिवोरामादीनांवा[illegible]
सेवेग्रहणंकिमर्थं । [illegible]तोयस्तुच्यमानेग्रहणंविशब्दचेत् ॥
मितिउपसर्गसंवेधमतेरेवविधोधातु[illegible]चतेतेसहस्य[illegible]तयस्तुसर्गा[illegible]शब्दार्थत्व[illegible]नभवतीत्यर्थः । [illegible]दिवोदासायेति । राम
दिवप्रदाम[illegible]गुणान्तरस्याभावः[illegible]गुणवालिर्भवतिपयास्त्वैव[illegible]गुणेनसमौचपक्वानां[illegible] ॥ ॥
×२ अंशात्पूर्वं[illegible]उपमगेमंडुरनदघत्वेहोमयं प्राप्नोति । आमलकीत्रः [illegible] ×५

परमगुरुकइति अत्राश्रयव्यापारस्यपारस्पर्मितिगुणकारस्यमत्तिः सौच्यगोऽहेविषयविष्यमत्तत्त्वतस्मिन्गुणविशेष्ये कारस्यप्रद्गणमितिस
वेशात् कारस्यस्वव सेतत् इतिश्रुश्र विषयान्यत्र इतिमयेशाहे अशुगणकारस्यैव सेतेन गुणकारस्यएवविषयात्मुत्तो गुणाहस्यर्थः गुणातागा ति गुण २

परमगुरु : परमरुकुरुइतिसर्वे गृहत्गोपुनर्क्रिपमागुणेन इंगेभावतित्रश्रयगुणगुह्याणंविमर्थोसंवेकारस्येद्र तीयस्यच्यमानेशह्यापिप्रसज्ये
शुनःशिपमा पा२ तस्मवेसौवैगोः सर्वेगत्तत इतिगुणाग्रहणेनरोषोभवतीतिश्रयगुणग्रहणंवि. मर्थो [illegible] सेवेगुणाइतीयस्यच्यमानेरह्यापिप्रसज्येत
सर्वेषांप्राप्नोति सर्वेप्सुतदतिविप्त्य यथा सुसमासे शेषपुर्वेतिन समसत्पतदतिगुणानेनेति प्रतिषेधः भाष्योक्तिर्नवंतर्हि गुणात्तरे समसमासस्त
रलोपश्च गुणात्तरेणसमासोवक्तव्यः तरलोपश्चसर्वे वाप्नोतितर सर्वेप्सोत उत्तरपदवृद्धो अयुक्तोयोनिर्देशः अनस्तुत्तरपदेनामवृद्धिः
रस्तिवक्तव्यतर्हिनिर्देशः कर्तव्यः वृद्धिमस्तुत्तरपदस्तिसर्वाहेतयानिर्देशः कर्तव्योनवा तेष्यानिर्वाचिताषतेरुत्तरपदवृद्धिः उत्तरपदवृद्धिः
उत्तरपदवृद्धोविधितव्यं यं तर्हि उत्तरपदस्यवृद्धिरस्मिन्सोऽयमुत्तरपदवृद्धिः उत्तरपदवृद्धाविति ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

निगुणसेर्वीतिगुणास्य शेषपस्तरपत्तरं तनेसर्थः सर्वेषामितिगुणासंबंधेषशीपरस्योऽन्यमितियथा तरस्तिगुणा वाचिनश्चाश्रितगुणांतरप्र
कर्षनिमित्तःप्रत्ययः सर्वेषां परान्नोद्रव्यांतराधारथितगुणापेक्षपासातिशयः स्तो गुणाहस्यर्थः प वृद्धिविस्सेववृद्धिमहुत्तरपद मितियरवृद्धिवृद्धि
उत्तरपदस्यमहाणांतद्विकारस्यविहितवृद्धिपरिग्रहार्थं ॥ ॥ ॥

उक्तासप्तशब्दाइतिप्रकरणाद्द्विशारनुसेयप्रवृत्तिपरिच्छि:॥ ॥

बहुव्रीहौ बहुव्रीहौ विश्वस्यांतोदात्तासंज्ञायां मित्राजिनयोरंतः बहुव्रीहौ विश्वस्यांतोदात्तासंज्ञायां मित्राजिनयोरंतइत्येतद्द्वयं प्रतिषेधेनबहुव्री
हौ विश्वसंज्ञायां विश्वस्यावकाशः विश्वयशाः मित्राजिनयोरंतइत्यस्यावकाशः कुलमित्रः कुलाजिनः इहोभयंप्राप्नोतिविश्वामित्रः विश्वाजिनः
मित्राजिनयोरंतइत्येतद्भवतिविप्रतिषेधेन अंतोदात्तप्रकरणेमरुद्वृधादीनां नोत्तरपदस्यानेकतेचमरुद्वृधः सुव्यणुपत्तस्य उदात्ते
पूर्वस्य इत्यादिष्वपि अनुत्तरस्येत्युत्तरपदस्येति सामान्यत्तराप्रतिषेधेनेत्येतद्भवतिविप्रतिषेधेनपूर्वपदस्यावकाशः कुंडोदरोप
दरः नञ्सुभ्यामित्यस्यावकाशः अयवः अतिलः सुयवः सुतिलः सुमाषः इहोभयंप्राप्नोति अनुदरः सूदरः नञ्सुभ्यामित्येतद्भवति
विप्रतिषेधेन ... अलोमः अतुंदः अलोमा सुलोमा इत्यत्र कपिपूर्वमित्येतद्भवति विप्रतिषेधेन ...
लोमः सुलोमः ... सुधा ... इहोभयं प्राप्नोति ... सुपथ्याः सुपथाः कपिपूर्वमित्यस्यावकाशः॥
अयवकः अतिलकः इहोभयंप्राप्नोति सुगात्रकः सुलोमकः कपिपूर्वमित्येतद्भवतिविप्रतिषेधेन ... कूलादीनां
आद्युदात्तत्वं ... विप्रतिषेधेनपरिप्रत्युपापा... वचेरित्यस्यावकाशः परिचित्रान्तं
परिसीरं ... कूलादीनामाद्युदात्तत्वस्यावकाशः ... कूलं ... इहोभयंप्राप्नोति परिकूलं ... कूलादीनामाद्युदात्तत्वंभवतिविप्रति
षेधेन ... भवतिविप्रतिषेधेनविकल्पादि
... स्यावकाशः ... इहोभयंप्राप्नोति ...
... भवतिविप्रतिषेधेनसतीहि पूर्वविप्रतिषेधोवक्तव्योनवक्तव्यः इष्टवाचीपरशब्दः विप्रतिषेधेपरंयदिष्टंतद्भवति॥ ॥

कुंडं कुंडशब्दोऽस्ति भाजनविशेषवाची अस्ति समुदायवाची तत्र कुंडमिति समुदायस्यार्थः । तत्र वनशब्देन भाजनविशेषवाची निवर्त्यते वनशब्दः
स्तु समुदायवाच्यपि तत्र अयमर्थः प्रतिज्ञानमर्थः यो ऽस्ति तत्समुदायात् । तादृशो विशेषणं भाजनवाचिनः कुंडशब्दो व्यावृत्तः कुंडमि
ति तत्र वनसमुदायो ऽनुपादीयमानेनास्ति प्रसंग निवर्तितः । साहचर्यात् समुदायः । तत्र वनसमुदायपरामर्शः वनसमुदायवाचीति वनमिव समु
दायो वनसमुदायो वनस्य हूर्वा ... समुदायः अतः समुदायवाची कनशब्दो ... वाचीस्यैः । ... वनानाम

कुंडं वनं कुंडगृह्यरा तत्वेतत्समुदायग्रहणात् कुंडगृह्यरात्वेतत्समुदायग्रहणात् वनसमुदायवाची चेत्स कुंडशब्दो भवती
ति वनं ... हूमामसंतस्य कुंडं कुंडंवने ॥ इति श्री ... विरचिते व्याकरणमहाभाष्ये ... ध्यायस्य
द्वितीये पादे प्रथममाह्निकम् ॥ पृ ...

मुदायो वनसमुदाय इति निरागम् ... समुदायः शब्द कुंडशब्देनोच्यते तत्र कुंडमिति भाजनविशेषवाची विशेषसंख्याना भाजनवाची वा तत्र कुंडशब्द
ः ॥ इत्युपाध्यायजयत्यटपुत्र ... विरचिते ... ध्यायस्य द्वितीये पादे प्रथममाह्निकम् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अ॰ ग्रन्थ॰

३६५

तिकारंपमकाम्यमिति विवर्थ्यां किंचिर वास्तीत्यस्यो भावः न्यायसंबंध नाशे रामनकारकरूपतां प्रतिपाद्यंतितथाकारकगर्हणपदत्तं खा
वृत्तिभिधानेतुसम्भवीनार [redacted] मिधीयतेवि भक्त्यादिभिर्वाकारकं प्रतीयतां संबंध च तद्विशेषाणामभिधान कारकवाचिना भवतीत्यस्य
रोमतत्पीतिन रत्यकारकस्य कारकशब्दे नाभिधानं तदुक्तं विशेषणाद्वयाविकारसंबंध भवति वयथा घटं करोति सौम्यप्रकृत्याः रो तस्य तिथि माचिनसर्वा
यहीतज्ञकं प्योकर्त्रीकर्त्री तिकारकमूलमासमतिथिधारि हृदयं समासो भवत्येवं ततकारकमिति सौरीहिक्रियायोगकारकविशेषो
तिकारके कोपपदात्तगतिकारकोपपदात्परित्यमिति हस्वतपां मकारंपां मकारं गति कारको पपदात्परिस्त्र्यमाने प्युत्तरपदे
तिसत्तदपि हि कपकस्तत हि वद त्यपकारकं वद नकारकंवदं वाप्यहत्रो मकारकेपां मकारकोपपदात्परस्त्रुयमाने प्युत्त [redacted]
[redacted] पमीति स्तदपि हि कारकमिति तेन तत्कारकं कोकविशेषणमित्र भवति कदाचित्कामे कारकं सो भवनकारकमि
(१) तिताक्तेतत्पर मेकारकाभावयस्तद्वारणाविमर्थो हुसमासे कालमहरीकाकाभिज्ञानमिति गत्वादिपः प्रकृतिस्वरत्वे हृदय सामान्ये वेकं
मन्यसो त्पुपपद स्पामांवीतामसादिपः प्रकृतिस्वरत्वे हृद द्यामनये कान्यसो त्पुपपदस्यामावातान स्वनतरापरिभ्युतरपदम
त्तिन्यन्यतः कृतः क्तिकारणधातो हिंदूपपद्यस्याविधीयते तिङः कृतस्तत्तदंतासमासो भवति प्रचन इति तत्त्वीवरत्नात्तदुक्तो
कृतस्वमयिष्यति नुचेरानो मेवोरात्तेतन्निकोशाचिन्निवासामिरिति यक्रियायुक्तास्तप्रतिपसमस्ते भवतान चनिसको
वीर [redacted] नोनत्तदुत्तंकारकत्तोप्रतियाख्यं तिपरमभिमतेत्तत्र नकरोतिक्रियाविशेषणं यतः कर्मकारकमेतस्यादपि तु द्रव्यविशेषणं तथा चसमा
नाधिकरणसमासोपपद्यते अथ तदुक्तं तिपात्विव्याप्यप्रतिनियस्य प्रसमासे भवतो नान्य [redacted] तिपद्य [redacted] कोशी विशेषितकर्मणा कि
यापेक्षमस्तिनिमो [redacted] त्कित्यमिति भवतः त्यप्यात्तर पदस्यमा भावादितिगतिकारकोपीतावत्संबंधाज्जियावाक्तिरेत तमेवो त्तरपदसा
दिनमुपपदमोपधात्वधिकारे समासीनिर्दिष्टप्ययनिनित्तमुच्यते [redacted] नोपद्र्रंतमेवाधिक्ष्य ॥ ॥ ॥ ॥

हस्तौ वेत्तिवाशहस्तार्थे धातुस्त्ययसमस्यपरिग्रहार्थे हस्त्यद्रग्रामन्यथा धातावे वोत्तरपरेस्त्र स्यादित्यर्थः ॥ गीरिति ॥ अन्यापस्त्रगयवा
रीत्स्यत्य ॥ क्रियेति ॥ [redacted] अन्वयव्याति ॥ क्रियायस्य वाच्या वित्येत्यर्थं धातो ये व च निवयवाच्येति ततो वा पलितगत्युपसर्गसंज्ञाप्रसंगः

परिक्रिया १ हृत्व

हस्तमहस्तौ वागतित्यादि धिकार्थे हस्तद्रग्रणो हैतोत हिंगतित्यादि धिकार्थे हद्रग्रणोवद्वे यं हस्तमह ॥ तिद्रौ तु ॥ धातुं च प्रतितिर्यो ॥ तत्र
यक्रियाप्युतास्तं प्राणीति हेत्वस्यात प्राणी ॥ कृनीरिति हृत्नस्यातप्रणायकः ॥ नायकः ॥ एतेरापन्नानिश्चोत्रनीयक्रियाप्युतास्ते तिनेवं वि
तास्य तेषस्य नि पाति क्रियाप्युतास्ते प्राति गत्युपसर्ग संज्ञेभवत इतिक यंत हियाक्रियापलिक्रियाप्युतास्तं प्रातिग [redacted] सुपसर्ग
संज्ञेभवतइ तिनकश्चिद्यच्युश्रीप्सितिवेत्त्वनीयस्तस्यार्थस्य वाचकः स्यात केवलेनतस्यार्थस्यावचकोनास्तीति हस्त्वा हृद धिकस्य भविष्यति ॥
बे

परिक्रिया २

परिक्रिये ति क्रियात्व स्याग्रामर्थं वर्तिमा कृतिगत्युपसर्गसंज्ञेभवतः किवलाया प्रक्रियायायव्यवहणनं ॥ त्वाहस्तंतरसंस्र क्रियावाचिहस्तंतपरिग्रहः प्रि
हस्यर्थः ॥ रक्षितत्वे वत्स्रति [redacted] केवलक्रियावाचित्वात केवलस्य तु भिनरस्तुराहै वेन्यमनेनो क्तमिति वा वोदयति ॥ ॥ ॥
य

अशो

ननु कर्मामितिं यो पीतितस्यान्नश्चवसहितायाश्च त्रिया यास्वेनवत्यादनानां व गाप्यकादीनांनवक्षिर्दे मयनामितिं भावेस्तुर्दृविधानात्कु
रकास्त्वर हेयक्रियामिधीयते पवत्तितगामितिशशरूस्यामितिनसमास मतिकारकोपपद्नाहुर्द्दुः सहसमासश्चवनेभाकृस्नुकुलतोसस्यत्वयमिथो
यहणगस्यारोनांहूदुः सहसमासो मर्वतितेरप्राकृसुकुसतेर्वातिन तुर्हृदु रिवसमासदतितेनतादू [illegible] तंतेनापिपुर्वेस्यतेसमासःप्रवत्तोनन्व
सतत्वपिहजयहृतीत्वसोर्नाभ्यर्तितेसंख्याकान्नसाधनोपपदर्विशि एयाःक्रियायानमभिधानाद्वेयतोयासुसाहृा मभिहू नीतितं चि

ननुवाच्यंतत्स्यैवार्थस्य वाचकः अतीकृत्रीरितिरूपो पदहूक्तंविशिष्टस्यैवन्याय्यंतहिंतस्यैवार्थस्य वाचकः प्रभवनामितितस्मानहृदह
ोकशंस्यंयादिहृयहृगांत्रिपुतेन्मामेतत्सोनमशाक्षेषतिरूपत्वांतनरामितिपकृन्यतितभेकृन्यतितगोप्यत्विपुनहृद्दहृगोकियाप्रधा
नमाख्यतत्त्वमतित्वयेतात्सुसघतेतत्रवंताततस्यार्थे मामातन्त्य नित्समाप्रकाशतिमत्सेवसंघातेप्रतितिक्रियायोगः नच कोप्युकेवलःश
द्दोऽस्तियस्त स्याथस्यवाचकः स्यातदेवकृत्ततस्यार्थस्य वाचकेनाततितिहत्वाविकस्यभत्रिर्यातिनतुवार्यतस्यार्थस्यानोवाचकः प्र
भवनामितिपदेोपिद्ध्यविशिष्टस्यवाच्येस्यांहस्रमिहितोभावोहूप्यवद्दवतीतितत्रियावस्पैति ॥ ॥

कः

ध्रिाप्रापेतिधातुः साध्यहृपतांग्र तिंहृस्यपस्तुद्दयथोलिंगसंख्यापुक्तःमर्थमितिभावाःस्वरिर्तिप्रसिद्धत्पदहृयायेप्तोर्वतितिनेर्दे गोप्यायाचया
दिश्वयंघयादिमिशंहोलोकसंख्याकमोदिशा तिपुतःमभिधीयतेतयापाकादि[illegible]मिःशद्वैपाकादिकोभावः यावत्पीतितेनभो तुंपाचदस्पोरे त्रियो
पपदश्च्य प्रस्यपतेहैचम व्यात्रिप्रस्थेगात्नसास्यातंहूत्तमहूर्णां॥ ॥जजेजेजेजो ॥ ॥ ॥

म

श्रीत[illegible]नयं प्रकृतमिति समासस्येऽपि पूज्यनुत्तरपदं रि[illegible]ति स्यतद् उत्तरपदग्रहणमपि[illegible]न्यतरादिति श्रुतो रातत्वविधानेन विशेषे वक्ष्याम्यपेति मित
श्रौ॥ अन्वयवाममासेनोत्तरपदमुत्तरपदेनवाममासः स्यर्थः [illegible]र्थकार्पितमप्राप्तेकामस्यां तोरातत्वमिष्यतेकपत्तुनमासेतत्वाव्याप्तौ नीतिका पिचे

श्रौ॥ तिं समासस्यांतरातौ भवति व्याहे विद्युत्तरपदस्याकुत्सं हे हा॥ अथ संप्रकृते तत्वान्यतरास्यां विशेषयितुं कस्मान्नाविशेषः न्यां
तीरात्वेन समासस्यौ तिव्येक पूर्वसंख्याने अन्ते तीरातत्वं समासस्यौ तिवेदक पूर्व संख्याने च तैर्थ्यं रदमेत तृज्ञां प्रथम पराणयोः क्रियमाणेने॥
कपि चेति व तृर्थ्यौ हा प्रियया स्यायां स्थरं प्रथमकः॥ अस्तु त्वहेतु त्तरपरस्य उत्तरपदं तौ रातत्वेन न्मुप्यं समासं तो रतत्वं उत्तरपदस्यौ तौ रा
तत्वेन न्मुप्यं समासं तौरा तत्वं व तः यं अनन्वौ व[illegible]वः॥ अपरस्त्वाह उत्तरपदं तौरातत्वेन न्मुप्यं समासौ तौरातत्वं उत्तरपदं तौ
रातत्वेन न्मुप्यं समासौ तौरातत्वं व त्वा यौ॥ अतत्वकः॥ अन्यत्वकः॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तिव तत्व्यां तेन कपिपरतः पूर्वस्यौ रा[illegible]त्वं सिध्यति[illegible]न्न चइति व्यवाय[illegible]मासस्यावयवो नोत्तरपदस्येति तस्यौ रातत्वेन प्राप्नोति[illegible]पर आ
हेति प्रकारेतास दूर्वा पूर्वं समुद्रैः[illegible]त्वकइति व्यनक पूर्व रातत्वां मिष्यते तत्त्वइतरपद[illegible]स्य कार्यत्वेनासिध्यति समासे तु कार्यमाकि सिध्यति॥

आ॰ कौ॰ नं

कपिपर्वमित्यस्य पवादः इति भ्रज्जकष्टेनजः परस्य कपिपर्वं स्यस्य कालोदं स्यास्यं उदात्तभावो नास्तीति तिन त्सुभ्या मित्यनेन स्वरेण भाव्यं स्व स्व
ा॰२ ति रूपोन मिच्छनेन्नेस्यास्यं वो [redacted] पनो दात्तमात्यस्ति न्मपक्कस्त्वं हीत तत्कपिपर्वमिति तत्र वा प्रतमम्‌ कोहेतुकथं वा प्रोति न
लपवादो प्रवर्तमानस्य बोल्मी बाधीति नेव दोषः यथा हन्नादिः शोषः सम्पासजातेण प्रत्ययमारादस्तो स्वारा कृष्नादे हे तनोनि स्तेति इति तस्यं वो इ

कपिपर्वमित्यस्याप वादः इ स्वांते स्यां विभक्तितन इ स्वांते स्यास्यं उदात्तभावो नास्तीति इत्सोतो दात्तत्वं प्रभोति नवा कपिपर्वं नवो नं त्र
ता पक्कुत्ता परोनेतो दात्तत्वं स्मनवास्य दोषः किं कारणं पर पकपिपर्वमित्यस्य तान्यस्या वार्थं उत्तरपदस्येति दात्तत्वेन भवतीति स्वमपि
कुतस्तत समासस्यो तउदा तो भवतीति प्रवरताव्य समासो तो दात्तत्वे प्राप्ते समास प्रत्ययमनुवर्तते कृ प्रहृते चो समासस्येति नन्वो तत्र
ा तो दात्तत्वं समास स्योति चेत्तक थि पसंख्यानमिति नैव दोषः उत्तरपद ग्रहणमपि प्रकृतमनुवर्तते कृ प्रकृते उत्तरपदाधिकारितत्वे
न मिसव धुकी व्यतेन त्सुभ्यां समासस्यो तदा तो भवतीति इदमेत्तत्र इ वचनप्रत्ययो क्रियागणानेनुत्तरपदस्येति ॥ ॥ ॥

त्पूर्वमित्यन्तापि ह सुप्तोतेरात्र प्रधानत कोंदन्मन्यायामव्यन्तं ह स्वांतेन ~
तेकपिपर्वमित्यस्या पवादित्य वा हस्ता तेसादि सेववक्तव्य कपिपर्वमिसत पर्वेप्रहणामनुवर्तिष्य तेन तत्र पर्वं ग्रहणं नियमार्थं इ स्वांतेसादेव पर
स वे उदात्ते भवतिन तु कपिपर्वमितिस्वे वपर्वेन समुभि धायन्ति येन समासस्य कर्मदे स्वेत पितापर पितृमाहजनेति न्कुमारीकस्यारी कपिपर्वस्य ता॰
उदात्तार्थ किविद्धि मितिन कर्त्तव्यस्यात्ता न तत्सुभ्यामितिन त्सुभ्यां पद्धतरपदे तस्य समासस्येत्यर्थ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ २॰
× पूर्वमित्युच्यते यादिवन त्सुभ्यामित्यनेनेतोनरपद स्वां तो दात्त्वं स्यात न स्तेने वासि प्रत्वान रूपि × ~

[illegible]संज्ञायामनाचिता हीना भिति विहितमतो ह्रत्वमत्वमनेनानियम्यते तेनेदं वपानित्तद्व्यपादीनामपनित्त । तीयाव[illegible] मनेन तु [illegible] प्रकृति
[illegible] भवति [illegible] नाह[illegible] वह्न[illegible] विशेष्यस्य संज्ञा [illegible] भावाद्[illegible] भाव [illegible] तत्व [illegible] स्यै [illegible]
[illegible] विति भिन्न [illegible] मिति भावः । [illegible] विधा मित्र [illegible] ति त्रिवेधा विति [illegible] तोद्नेनं [illegible] इति [illegible] हु [illegible]

[illegible] स्वरकाद् तस्यु त्यो [illegible] विधि विधिः [illegible] संहूत मयनियमात्त । सिद्धमेतत्त [illegible] । नयोनिय
मात्तु [illegible] नियम [illegible] व्यते [illegible] स्युत्यो [illegible] । [illegible] विधि [illegible] विधित्ति
[illegible] मिव वत्तव्यः [illegible] विधि [illegible] वहीने [illegible] परम [illegible] मयंव हीने [illegible] विशेषः । [illegible] वाहु [illegible] तनेव
भ्यो [illegible] परमम [illegible] [illegible] पर [illegible] त्तित
[illegible] विधि [illegible] त्ति [illegible] गुणा [illegible] हैं [illegible] त
[illegible] विधि [illegible] गुणा [illegible] तिव [illegible] । [illegible] ति वहो [illegible] प
[illegible] पर [illegible] विशेषः [illegible] परस्या [illegible] परस्या [illegible] का द
त्रो [illegible] मित्रा रतीः । [illegible] ॥ ॥ ॥ ॥ [illegible] ॥

[illegible] सत्तापामिति [illegible] गुणा [illegible] नियम [illegible] गुणा [illegible] गुणा [illegible] सुगुणाद्यः सं
[illegible] परम [illegible] विशेष [illegible] विधि [illegible] मान [illegible] भाष्य

ऽसमप्रयुक्त:५२ स्त्रं २

उपसर्गान्निरस्यं परस्यैकस्यैतारिहध्रुवं [illegible] निलेलाटं [illegible] निर्भीमनी [illegible] तस्य शुद्धि
१५२ द्यु:कोपातीतिकाहि [illegible] स्वर्ग [illegible] निरस्य [illegible] शा [illegible]
२४ प्रति कुप्योदर:। [illegible] आप्नोति। ऽसमप्रयुक्त: उपसर्गाद्योगं ध्रुवमित्येतद् [illegible] तेन। क: पुनरत्र विशेष:। ५२

उपसर्गाद्ध्रुवस्यं तोरा [illegible] ध्रुवं [illegible] वर्ततिविशतिर्येन [illegible] तस्य स्यादेवम् ॥
गौर ध्रुव: [illegible] उपसर्गा [illegible] ध्रुवमित्येतद्वक्तव्यं [illegible] वा [illegible] अयथा तस्य [illegible]
[redacted] [illegible] उपसर्गा [illegible] ध्रुवमि
[illegible] ध्रुवार्थ [illegible] अथवा [illegible] ध्रुवार्थ [illegible]
[illegible] ध्रुवमित्येवा [illegible] ध्रुवार्थ [illegible]
आ [illegible] अत्यन्त [illegible] अति
कास्स: अतिपरा [illegible] ॥

प्रतिषेधानुपपत्ति: [illegible] उपसर्गा [illegible] त्तेऽकार।
अतिक्रम [illegible] अतिश [illegible] प्रतिषेधोऽनर्थक: [illegible]
[illegible] अतिक्रम [illegible] इत्यर्थ: ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ १०३

द्विगोरेर्वस्य रपस्य तिस्त्राणपवादेशो गाः । द्विगोरिति किं न तु चाकारान्तनिर्देशो मर्हः द्विगुरिति भाव्यमिति हि तेनानुपपत्तिः । उच्यते तेन शास्त्रार्थं हि ते किंतु कार्यभेदा
अपरे यद्राससमस्यांतोदात्तत्वं विधीयते निरपेक्षसमासांतत्वात्तपरस्तदा कारांतग्रहणमेव समासार्थं तत्पुरुषस्योत्तरपदस्यांतोदात्तत्वं तिपरास्तत्
नंत हि ह्येतेपि समासांतेन स्याद्यपदेशो वा अकारांतस्य स्वरविधिः इति पक्षोपि तिष्ठति अकारांतस्योपसंख्यानमिति समासे चैतत्कार्यानिरपेक्षसमासे धि ३

द्विगुप्रसंगपात्रविधिरयं द्विगुश्चपांमहं पुरकारांतग्रहणमहो स्त्रियामकारांतग्रहणमिति कप्रत्ययांतविशेषणं द्विगुप्रसंगमह पुरकारांतग्रहणं चे
न कारांतस्योपसंख्यानं द्विगुप्रसंगमहं पुरकारांतग्रहणं चेत् कारांतस्योपसंख्यानं तेषां द्विमहं त्रिमह इत्यस्त्वनहिन कारांत ग्रह
णेन कारांतेः कथं तत्र कारांते समस्तकारांतस्योपसंख्यानं तेषां द्विमह त्रिमह इत्याद्युदात्तत्वे तासिद्धं अस्तु तर्हि न कारांत ग्रहणं
अंतोदात्तत्वे इह तेनोपः । द्विरात्रं निहत्य स्वरेण सिद्धं द्विगुस्वरबाधे चांतोदात्तत्वं किं तु तावोपदर्शितं विशेषकत्वं कांस्यपात्र्यामपद्योपः ॥

३ तत्पुरुषे तत्कारांतस्यपशावुत्तरपदस्य षष्ठी अपसंख्येयपरस्यार्थे । द्विगुं न परोत्तरपदस्य कार्यत्वं तदाहतेः समासांते उत्तरपदस्यांतोदात्तत्वं विधीयता
धा २ नेषु तत्पुरुषेन प्राप्नोति तदा तन्नोपाद्रितिः उत्तरपदस्यांतोदात्तत्वे अपि तिशेषणनिमित्तेन प्रसयोत्तरदात्तस्तत्रानुदात्तस्य च यत्रोदात्तत्वोपाद्रति
पसपस्योदात्तत्वं सिद्धमिस्यर्थेः । पात्वा द्योपदति तत्र शोदात्तत्वोपोत्तानवतीस्यर्थेः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अ.ज.च.

स्येतार्हि इदं मित्रो मि॰ परावृत्ते समासेन समासांतः त्रियतः तिपरूतलं दे यं संश्रधायाएाष्य रमुसमस्मार्यो दृत्तापरा त्समासांतः त्रिपतत्तिपरू त्समासंश्रधायो
वात्वमाहित्वं पुनाति त्रि नद्युहते । पिप्रमासांतेनम्या तस्य वम दूशाइडत्सप दंसेभ वतेतेति त्रिसत्वा पु तंस्यचं मन्यतय्यापाहृदित समासांतान्ति देशः एवं
मर्दूधसिसमासांतानिर्दृशा एकस्याप्य एवंहासेरं संयमासस्यकार्येत्वं विहाय तेन त्व कृतेतस्य तत्पर इमेच कार्यत्वेन अन्येन समासांतार्थे निर्देशे
नित्यः समासांतः स्यात् इस्यात्रिव्यथ से दृश्या इत्यत्र समासेन समासे तत्स्यैवायं तत्र तु समासांत स्यानित्यत्वं ज्ञाप्य ते तत्र परा समासांतो न

स्य

स्येतार्हि इदं मित्र सं संश्रधार्थं ततो हात्तत्वे त्रियतो समासांतस्य तवि मत्वर्थ तेथ्यं पारे तो हात्तत्वं निरूपः समासांतः इ तेथ्यं तोहा तत्वे प्रसह्य तेः पिप्रा
प्रीतिश्च तो हात्तत्वं समासेन संहतेः पिप्रमासे तेषां प्रस्तुते पिप्राप्रीति अन्यं ततो हात्तत्वं न दृह तेषाम् । संतिषाडीतिपरत्वाद्धो पिन भवति
व्यधिकरणो लोपः प्रत्यकत्वस्यसारो ताममित्येवं हस्तेन तद् नित्यं समासेन सांतो ततो हात्तत्वस्य निमित्ते इं तिप्रत्ययेन लगांतरं लोप अतो
यार्न स मेप रत्वोद्दै वीहात्तत्वं मेतोहात्तत्वे इतसमासांतः हिल्याचं डे लो पे हल्ड्यात नि हृदित्वां गोमिदेः तं पुनर्हात्विवमा पितुं नन्द नेना मे दिर्धिननप्रात्
तस्य इत्युनि भवितव्यं यथावत्ता महंसित्वयोलो पवत्वयोत अहूत्वात समृद्धि त्तिमूर्तोः समासे तायौचि वायणादे तर्हि तांप्रत्वा वायौ
विभाषो समासांतो भवतीति समुद्र समवयं यस्यायमिरमयं तेपरा इत्यांततोपर धूपलेपवीरपङ्कृहपुत्ते ध्यसपोरत्वं संसकः
त्रेतो हात्तत्वकारणोत्रि वत्वारिंशोद्दिरिनेतो हात्त यस्तोविचूक्त्वा च देशुप्लत्ववादेनात अत्यो त्रिभ त्वेग्वाति वपुरे तांत्रे इकाय्येन
मथादत्तं तं त्र्विस्त्रिवि तेभ्यो वारापट्ट भाषा वोपरवा थापस्या हुतोय पारे द्वितीय पादः ॥ पर कृते नथ ॥ स्तितेरहमासस्यो ता परस्याक
चिद्देविशोपामावोध्यराणु समासांतः त्रियतेत तासमासस्य यत्पित्रेतम्इतसमासांतस्यो हात्तत्वं परात्यत्रा पर स्याकुपितत्तापरत्वारे तो हात्तत्वे अने समासां
ततत्वादि देनो पदूतडत्सा तनि हि त्रिसरेणपि सिद्ध नत्तु स्यत्वस्य समासांतस्य भत्वने त हात्तिवि हृवी हित्व गतत्वा धनात त्यौ वी हित्वस्यो अने
नपाटि ॥ अन्यत्रैव हृतं स्मात्त ति वहूत्वं प्रत्वात ॥ अरु एव त्यापुस्यत्वस्य त्रिवंहु तो सदेवहुवी हित्वदि पाते तो हात्तत्वं वि भी यते ॥ इत्युपाधान

ॐ २

२०८

धा

अलुगुत्तरपदे॥ अलुकुतोऽधिमितिस्मन्ये इधिकारेकुम्पाम्पाना इत्यधिनिर्गायेऽनत्तुसामर्थ्यादितिप्रनिवार्यम्। वोधाशतिसमर्थो नोधन्यास॥ प्रमानट्
तिदुत्तरपदेऽनंतस्य तत्समानमानमधिकृत्य विवक्षितिकाल्यनस्थावधाना इत्यतयोः पूर्वपदेऽत्तरपदयो मनंतर्यम् नम्पादितिसमर्थ्यकरणानाम् नपुंल
गोविन्दा अथवा कर्मानि प्रकृतस्य विर्भावेन तेन मितिस्मन्यधिकारः प्रमानट्॥ प्रमाणधिकारादिति प्रसंग तोऽभवतिनत्तरपदइतिसमर्थ्यादव प
विधिरेव्हेर॥ काले तिसमासस्यलुक्प्राप्त प्रतिषिध्यते। तिस्मामर्थ्यातसमासाधिकाराद्वेश पदन्मपतेकार्यो त्ता विधानप्रिवन्तं समासइत्तत्रसमास जै
८ महराग्लुक्पदस्मन पदन्नामिरनिमित्ता। मितिस्तावदसिप्ताधपदार्थ्यपरिकिलिवर्तितप्रविष्य इतिसमासाम्नायार्धसुभवतीतिश्चा अमतेव लु॥ तथा पन्नवीन

अलुगुत्तरपदे॥ अलुकुतोपमधिकारः अलुगधिकारः प्रमानट्॥ उत्तरपदाधिकारस्य प्रमाणं अधिकारात्॥ कानिपुनरोरपराधिकारस्यप्रयोजनानि उत मी
त्पदाधिकारस्य प्रयोजनं स्तोकादिभ्यः लुग्गानट् कोऽहस्तान्नोभ्याः पञ्चम्याः स्तोकादिभ्यः स्तोकान्मुक्तः। अल्पान्मुक्तः कतिपयान्मुक्तः अ
लुग्भवति उत्तरपदइतिकिमर्थम् निष्कुकास्तोकात्सोक् अमानि उद्ध लुग्लोपा [redacted] उत्तरपदइतिकिमर्थं हीनाप
तम्पारके पुस्तोकात्॥ नलप्रयोजनं। ग्राममणिकुलसिमान्नि न्नलोपः प्रयोजनम्॥ नलोपोनजः॥ अवाहकः अहकः॥ उत्तरपदइतिकिमर्थं
परमन्नलेषा ल्लिगपीमः इत्ततरीहनरामम्॥
२४ तुलुक् उत्तरपदइतिकिमर्थं ग्रामणीः सेनानीः ४ ३ वैश्त्तेत्यनं। आनङ् होतापोतारौ ४ ३

ए प्रयोजनं तन्म प्रपराधिकारस्तत्सलक्षणा प्रतिपदोक्तपरिभाषानास्तिताहोतापोतमातापितरौ पीतप्र अस्मान अभवति होतापोतमाम विस्र अनुपत्ता प्रिमानट्
अवाप्यत्तरपदाश्रारगीत्तरपन्यासः अथविभ प्रयोजनं तत्समाद्वाद्दारां अमान्दतुवदन्न पदत्वादंतरं गत्वाद्यमतिहोतापोतमविस्र अद्रष्टाः भवति
मातापितृमुत्तमितितप पीसमास॥ प्रमानरि तिसमासाधिकारेण्यं नोत्तपदस्य पुरूत्वेकस्याः पर्मे नेतियथानन्ता मितिप्रतिषेधः पूर्वोर्यत्वामिपीति राम
भाव॥ प्रमानलिङ्गपोरहिताप्यनुमानानिष्ट मन्यान्यान्यतुहंतेमितिभाव॥ प्रमानमानमितिगृ मन्यथा तत्रात्वे प्रतिषेधः पूर्वोपात्र पदस्य प्रयोजनम्
अनंतुसमासानु हस्मत्रिनलोप प्राप्ततिपराकतु

धध ४ प्रतिपादनाय ४ ३

एकत्वे वेति न्यायो दिशेषो मतेन द्वाचर्ये विकल्पे एकत्वमासो भवतीति लोकान्तरे मतुकः लोके योगमुक्तं इति मासेन हि तेषु लोकान्तरे इत्यसे भवति हि एव द्वि
रिति भावः न्यायमतेन गगापि शनि कर्यो द्वेकवन्द्व सह्यत्वस्य योवेते तप्रवदन्दश्याप्तसं अनभि धानादि तिसमास पक्षे न्यथेन द्विकेव कृष्णनामि
त्र मे रेच न्सन्यायात् एवोपत्तम्नादि शेष्ये पासामोस्यानानार्थमारे दवन्द्वसंख्यात्यस्तम समेद् समात्रभवधार्येतेन तु एक इत्यादि विशेष
कार्यवशात् समस्यानां [illegible] त्वयायावेदः संख्याप्रतीतावास्त्व समासो भवति न तु संख्या विशेष प्रतिपत्तिः। अपितु स व्वेसंख्या विशेषणा भवि
भागो भवेद् वत्सले रूपानुः पश्चियमित्रिवा संख्यानुपात्त विभागोनाव सितासेव मनुपपत्ती नार्थस्त संख्या निशेषाः। चित्ते त्रितीयापि संख्या विशेषाकामि

एकत्व चतुएकक्रव खान्त भवति तित्वकत्व विक्रियोपेत नैतो भ्यामुक्त्वा लोके योगमुक्तं इति विसहालि लोकान्तु तर्हसेव चाख्यास्यात॥ एकवच
वनमन पुंद्र। एकवचनद्वाकानयेक द्वि वहोरन्तु कुंसमान्न भवति हि द्वि तु गमामः दिवचनवद्ववचनोतानाः समासः किं तत्व समेतत्वन
हि कथमनुच्यमानां सन्ते उक्त्वा विमुक्ते अनभि धानादि तितचत्वास्य मनेभिधानमा प्रतिपत्त्य एकवहुवचनो हि गो बहुवचेति प्रसंगे स्ति सो
पुच्छः॥ कर्म्मष्टशि तेव धास्यत्कुले श्री विप्रसंगो भवति प्रयोगः अयोयो नियमस्तु पुत्रोपसंख्याने अप्रयोगो नियमस्तु वोपसंख्यानेक तीर्थ
चरै वा। इतिप्रसंगो भवति यो निः अश्रु योनि यत्र अवस्य व्यवस्था आमितः अनुमतिः मतिः [illegible] अत्र अपसुत्रं अचन्त्र्य सुचरा गाहू रेशा॥ ॥

चयामाध्याकीनत्वा हाचादे शब्दयोः मारे कन्वत्वतीति मासजातः श्रीपं कृष्णादे प्रतिपदि चत्वे विशिष्ट्यर्थो अभिधानित्वादेकत्वास्याम। कुलो
द्र हाति कलशः अविशष्टी स्याद्वाव रागादि समासे दे कत्वाच्च समा। लोकाभ्यां मतुतद सा रस्यान्या दे नैः वानादि तेषु भा मन्त्समासो मत्तुनेन द्रतित्व कृत्वा
कथाख्यानाचलोकान्तु तः इति समासेलानि पञ्च सतेति त्वि वन्दस्य एकवचन्यामाभावान्ता लोकस्याम्यां मुक्तदसा हायपाद भेदाय भवति न तु नरको चलो
कान्ये एकेन धर्मामात्र्याक्त्वो द्वि एव बहु त्वे यो द्वन्द्व मन्त्वा स्याहि॥ अतु चात्सा नाशा हेतु एव कनोत्पन्नाय ध्वन्येदं एकवाचक लान्ये कवद्वन्द्वे समाप्ति वि
चरति मामोति अन्यवार्थानुसन्तित्व विशेषा प्रयुक्ता नोपसंख्यानादि विशेष एव वाचीनां तु प्रवचयाप्रसमाने चतुर्वेकस्य मिति॥ अ मुसा सा तु। नन्वसाधु
नियत॥

[illegible]

[illegible] नारेशमुति [illegible] नुनामा [illegible] तुरु [illegible] प्रविकृतो निपुनिविक्षः [illegible] नेवभीन [illegible] नाभतरूपवारे [illegible] नम भन्तु। एवं [illegible]
वमनये [illegible] निमानि [illegible] तेनानार [illegible] [illegible]
[illegible]
नेनिमि [illegible] नानु [illegible] [illegible] प्रतिपेक्ष। [illegible]
क्रोतिलवे [illegible] नाधव [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] कारः [illegible] सत्ता [illegible] [illegible]
हल्रंनाधिकारे [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] निपातन [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ ॥ ॥
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

स्नारेवेतिसमासतोरणः भुकप्रसे॥॥ भावादन्तुकस्वेधानाइन्त्वसमासेनुमिमतदन्यये ॥ अनीमसंस्थाने आनिक्रयोगा॥ सोप्रतिकनकपुरुषयुपगामः यथैवंतत्पूर्वेशभावादृक
१८ भवन्नतहन्तोरेपदश॥ रत्तानिहस्यथोरत्नादवधिसमासनुमानो भावयोतियाथाप मिनास्वेयायाम्नपत्तरसन्ताङ्कोतरत्नजेनमर्थेनुमवतिलान्तरपिसिकत्वात्तसमी
समासस्यपरत्वात्पैभाराणादन्वपिपरसेपरतत्र॥ नित्याधाथादिः इतीपदर्थप्रिलामवामिविधि पतिपद्वोतः समवीभूमान्तोवेधीयतेतयापिप्रस्तुतोनांसीवात्मान्यपिरत्ना
हेतेवात्रेतिपरवेपदाध्पुरातत्त्वेन॥ भाष्यमिसयेः सर्वोस्थितेनिर्णीतुमाहृवेवामो॥ तिन्यपमाणेः सेतमाहृशानवतेर्नेत्यापेशभवानदयोनन्वसः तन्निरतसौनहृद्या इत्यन्तेर्

भ्रन्तुन्नेवालेभ्रवासमासविधानेयत्वापसमासेविधेयः पादेशुनः सर्वतसंज्ञायामित्येवसमासः सिद्धः मेयदेशसेतदेवताप्यतिमवत्ययवत्त्वसमासदृति
भिपदर्थेकत्वातिसमस्यपुनलुवर्णगानियसितावतनाप्नकत्वमात्रः स्यात्वारत्नूलमिमितियरिततत्समीपद्वेपदेभ्रस्थितिमवीतित्वसमात्रतिपदे
नै तयोः प्रतिपदोत्सर्वेपदेवर्तेवाव्ययानेनात्वाभावितव्यमिति तुसमाहृपरित्तोभवेयुलाहृसनेवाचनप्रयोगावित्तेवास्यामोप्सज्ञानस्याप्य [illegible] इयेनेन
हो वासोसस्तुसमासावेकवत्वानामसमसनानितुचैतौ कानानिवावनार्थेवेद्मारावतिपुमतिनेसदोपयोगभिषामान्तिसिद्धं भोमानिमातः काट्यतेत्वना
निवत्वावेतततोहृतारेहृत्वातेकसमानासिसमयावनसमलनकृत्यतिराणिदानेकिमर्थनियमार्थेहत्वादवेवकसानानिसमयपाश्नलुकमवतिनाम्यतेहृ
सामवतः स्याववरेरणोवरसवयः स्याववरेयोगाः समासेसमिपयन्तासहितवचनेयेवतन्नयीम्नेतिमूसमनवेकमपिनामेषहत्वामलनवतेउतानेनात्मकिंवानःपश
•वसेवं स्तेः शेत्वततिसिद्धं हृत्लेवधूव्वतवतेषदनिनासिद्धाविसमयानिरतेसिद्धंवनेवेपन्नवत्तविपहृत्तेवधहृत्वेवधुतितन्मिसिधाति विकेयागतोनेर्नासिद्धवर्णेपतिमिनिप्रतिमे
प्र धःपिनिवेदयेमयः तावन्मेमोतम्पदामिवविततमुसेहृ। मित्रकुनामितिद्याहिनेनसिद्धवद्यतिवितदनितयेधदवतेवसिमानिरनेपादोहयिसाभावप्रस्यामपेत
वमादिनहृयेवेत। निनविमुपविमामात। मिनिनिमिपतविविवाहतिपनेनतस्पेरेवधशेप्सपदहृतान्यिनवेशकत्वादनुप्रवृत्तानितनमपेनस्तुपसमेहृविमामप्सात
ते दशनन्यपेन्नाप्पत्ताद्यत्वंत्रिःतेनतासंप्रतिकासानंविनिसर्थेसंताषहृगाणूहयेवसिद्धनामहत्पनोपितमितिसरिहेतिकारनानिवणाणमितिवावानवकासादिवि
नियमाद्वरेषुत्वाकोप्यविवदयेसलोनुस्येवयेत्तेषान्तसमवासेभ्रन्वविवयेरवोहृत्वाहेविसमत्वादेतयेननियमेनान्युपनित्यतितः वनिनिसिद्धेतिपश्रपावचव
वन्त्यविप्रर्यायमिनासवाजापोयनस्यतेन्नगतदरसानिसेनापपहृशेमनुवनेमानेवमाडतनाप्याः संसतिपाश्न्सनुकोनिधकल्पः सम्पवहाततप्रतिषेधप्रतिविधपनि
भावसिद्धिः मावनेरतमिति। नरसिकल्पनिमिधवोनिदिपनिमिमानित्तमाधूपदेहमास्तारेन्तिविवतनेधनिसिद्धांरेसमनेत्पातिधात्वादनुत्वपदेस्तुकुत्

२

[illegible]

[illegible] पुंसः [illegible] मितिभाषितः पुमान् [illegible] प्रकृतिनिमित्तः [illegible] भाषितपुंस्क [illegible] निमित्त [illegible]
भाषितपुंस्कं [illegible] तेन [illegible] भाषितपुंस्कं [illegible]
[illegible] भाषितपुंस्कं [illegible] भाषितपुंस्क [illegible]
भाषितपुंस्कं [illegible]
[illegible] प्रवृत्तिनिमित्त [illegible]
[illegible] प्रवृत्तिनिमित्त [illegible] भाषितपुंस्क [illegible]

[illegible] भाषितपुंस्क [illegible] भाषितपुंस्कं [illegible]
[illegible] भाषितपुंस्क [illegible]
[illegible] भाषितपुंस्क [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥

भाषितपुंस्कं [illegible] ॥
[illegible] भाषितपुंस्क [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] भाषितपुंस्क [illegible] ॥ ॥ ॥

११ कस्य वश्मा ... कल्याणी भार्या अस्य ... भार्यः । दर्शनी भार्या अस्य ... भार्यः । पुंवद्भावो ... [illegible]

किं पुनर् इति ... [illegible] ... तेन भाषितपुंस्कम् ... स्त्रीप्रत्ययस्य ... [illegible]

[illegible] ... शब्द ... [illegible] ... भवति ... [illegible]

[illegible] ... शब्दप्रवृत्तिनिमित्त ... [illegible]

[illegible] ... निर्देशो ... [illegible]

किं पुनर् इदं पुंवद्भावे ... [illegible] ... पुंवद्भावे ... [illegible]

तत्र पुंवद् इत्युत्तरपदे ... [illegible] ... तत्र पुंवद् इत्युत्तरपदे ... स्त्रीप्रत्ययस्य ... [illegible]

स्त्रीप्रत्ययस्य ... [illegible] ... समानाधिकरणे उत्तरपदे भाषितपुंस्कस्य ... [illegible]

तत्पुंसः ... समानाधिकरणे उत्तरपदे भाषितपुंस्कस्य ... [illegible] ... स्त्रीप्रत्ययस्य ... विधानात् ... पुं

वद् इत्यनेन स्त्रीप्रत्ययस्य निवृत्तिः ... [illegible] ... निर्देशो ... [illegible]

मात्रत्वात् ... [illegible] ... यथा पुंसः स्त्रीप्रत्ययो न भवति ... समानाधिक

रणे उत्तरपदे भाषितपुंस्कस्य ... [illegible] ... निवृत्तिः ... [illegible]

निवृत्तिः ... भार्या ... [illegible] ... निवर्तते स्त्रीप्रत्ययस्य ... [illegible]

[illegible] ... स्त्रीप्रत्ययस्य ... [illegible] ... भवतीति ... [illegible] ... कल्प्यते ... [illegible]

[illegible] ... भार्या इति ... [illegible] ... उच्यते ... [illegible] ... भाषितपुंस्कात् ... [illegible]

[illegible] ... स्त्रीप्रत्ययस्य ... [illegible]

[illegible] ... स्त्रीप्रत्ययस्य निवृत्तिः ... [illegible]

[illegible] ... निवृत्तिः ... [illegible] ... स्त्रीप्रत्ययस्य निवृत्तिः ... [illegible]

प्रत्ययादि ... मिति ... पवृत्त्यसंभवात् ... नमासाद्य ... कर्मीकृत्य ... नित्यं ... इत्यभिमुख्यते एवं वेदोपदेशे ... भावानामिति ... प्रसिद्धिरत ... पुरुषाद्विपर्
... पुरुषस्य ... तन्निरर्थकः ... वन्न ... स्यापि ... निश्चयः ... शङ्काह ... भाव ... मिति ... तस्य ... नार्थ ... कार्य ... स्य शब्दे
... र्थाद्यानां ... सार्थ ... त्वात् ... निवृत्त ... स्वातन्त्र्यभावितानि ... स्यानिवृत्तं ... संपूर्ण ... स्य ... नतो
... नेकरूपस्यानि ... कारणरूपयोः ... सिद्धिविधान ... प्रमाणादेः ... मित्यभिमत ... भावेन ... सिद्धमायेव ... भावो ... यथासु ... स्यापि ... प्रत्यक्ष ... मिति ... गल ...
यथायोग ... सिद्धमायेन ... तस्य ... पुरुषेण ... कर्तव्यस्य ... दिक्षु ... कस्मिन्नपि ... कारे ... परतो ... मित्यादि ... पुनः ... निर

प्रत्ययादिरमाचार्येणाह ... संबन्धानिवर्त्य ... संबन्ध ... कालनिर्देशे ... संबन्धाति ... पतिरिति ... तदपि ... वेदनामाचार्यः ... स्तानि
इत्यानिवर्तयेति ... सिद्धिपुरुष ... कर्मत्वं ... पुरुष ... प्रामाण्य ... विषयत्व ... स्यायां ... कर्तव्य ... दे ...
... प्रमाणानि ... इति ... अर्थः ... स्वतन्त्र ... यत्न ... मिति ... रूप ... पानि ...
... पुनरपि ... कार्यस्य ... इति ... कर्म ... स्यात् ... प्रमाणस्य ... निर्देशो ... प्रामाण्य ... मिति ... कार्य ... विधानस्य ...
... विधानं ... तन्त्र ... प्रमाणात् ... करणेन ... प्रामाण्य ... विषय ...
... प्रत्यक्ष ... पुरुष ... निरूपण ... रूप ... अर्थो निरूपितः ... स्यानि ... मिति ॥ अथ
... विधीयते ... प्रत्यक्ष ... विषय ... इति ... पुरुष ... प्रामाण्य ... नामानं ... कर्तव्य ...
उत्तरार्थे ... ॥ ... मिति ... प्रत्ययस्यानि
... प्रत्यक्ष ... प्रामाण्य ... पर ... अथ ... प्रत्यक्ष ... प्रामाण्य ...
... सिद्धि ... सर्वज्ञ ... मिति ... स्यात् ... प्रत्यक्ष ...
... मिति ... उत्तर ... प्रमाण ... स्यापि ... तत्त्व ... प्रामाण्य ... पर ... स्वत ... ते
... स्वतः ... प्रत्यक्ष ... इति ... कर्तव्य ... प्रत्यक्ष ... पुरुष ... पर ... मिति ... विधि ... स्या ... नि
... प्रत्यक्षादि ... पर्यालोचने ... प्रत्यक्ष ... विधानस्य ... प्रामाण्यस्य ॥

एवं समं [illegible] भाषितपुंस्कास्य स्त्री [illegible] पुंस्कास्य [illegible]
[illegible]
[illegible] अभिधान [illegible] पुंवत् [illegible]
[illegible] भाषितपुंस्कास्य [illegible]
[illegible]
[illegible] कालिका [illegible]
[illegible]
[illegible] भाषितपुंस्कात् [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] कालिका [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] भाषितपुंस्कात् [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

४ ४ द्वितयमपि नामेयतस्यादिप्रकृतेरवमानेषु ... तदस्त्वाद्यप्रावादि ...

के॰ ३ ३क॰ २ विवक्षितं ५

नेति पुमान् इति वाक्यविग्रहः । स्त्रियां तु वाक्यमेव भवति न हि तत्स्त्री अभिधानान्न भवति । पुकृत्यादि ति तेन स्त्रियं सा सीरस्य पुंवद्भावः भवः । अन्यावी तिजातस्यं तरनिवृत्ति
परस्यां चोदनायां स्त्रीत्वमनुकृष्यते । स्यादेव विवक्षितत्वात् इति चेत् । ... कर्मधारये ... स्त्रीत्वं ... चेत् ... तदात्ताविति ... अस्त्रीति वि
वक्षायामेव कनीयस्त्वं ... प्रतिषेधार्थः ... कुतः ... कुमारी ... समुदायस्य ... ... भवति ... कथं ...
प्रतिषेधोऽयं तस्य ... भवति ... परस्त्री ... अन्यवाह गीरिति तिनदीऽस्य ... तर पर

नवास्त्री स्वेपरस्त्रि विवक्षितत्वान्न वा ... किंकारणं ... स्वपरस्त्री विवक्षितत्वात् तन्न ... किं ... स्वपरस्त्री विवक्षितत्वं ... उभयोः पदं
उभयोः ... पदपितवत् ... इति ... परस्त्री ... विवक्षितत्वात् ... पुंवत् ... इति ... ॥
सतोः ... भवति तद्यथा ... कुमारी ... भवति ... कुमारी ... पुंवत् ... ॥
विप्रतिषेधेन ... गृहिणी ... भवति विप्रतिषेधेन ... पुंवत् ... हीणाप्राप्नोति ... अग्नि
... विप्रतिषेधेन ... विप्रतिषेधे ... कथं ... ।
... स्त्रीवत्स्वं ... भवति ... गौरी ... भवः ... अग्नायी ... भवति ... शाखा ...
तेन ... विप्रतिषेधे ... पुंवद्भावः ... पुंवद्भावात् ... भवति विप्रतिषे
धेन पुंवद्भावस्यावकाशः ... भार्या ... भार्यः ... ह्रस्वत्वं ... ॥ ... भवति विप्रतिषेधेन ... ॥
भवतीत्यस्यावकाशः ... पुंवद्भावस्यावकाशः ... ह्रस्वत्वं भवति विप्रतिषेधेन ... पुन
... विप्रतिषेधे ... इति ॥ ... अस्मिन्नपि ...
नेति ... विप्रतिषेधात् ... भवति ... मन्यते ... पुंवत् ... नम्य
... पुंवद्भाव प्रतिषिद्ध ... पुंवत् ...
... प्रतिषेधः ... प्राप्नोति ... ॥ ॥

वि— मिप्रा—

४ ह्रस्वो भवतीति ... प्रतिषेधेन ... पुनः ... ह्रस्वो भवति । ... नकृत ... पुंवद्भावस्याव ... ह्रस्वो ... त ...

त्रिषु पा० ५८ मादृत्रिनाम्नि तस्यतेद [illegible] सर्व मि [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] न तु विकारे महति॥ ॥

तितिमिवैपश्चिव (एष्मा) रामचन्द्रं नतुष्टो ... पिनपामोति। पृथ्व्यां चमहतैः नृतहं ... [illegible] ... संगादस्तनु ... सन्तरिमवत्र हनि निकाल
[illegible]
स्वराण: सिद्धि संपपनेस्वपरतिनवै: ... [illegible]
... पिपामोति। ... मतं ... पुत्र ... [illegible]
तीस्यर्थे ।। महत्सोतीति।। ... [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [redacted] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] पाणं करणतप इति। तात्पर्यार्थं [illegible] त्रपञ्चारि [illegible] नया क्रोत्रिय [illegible] मित्रिवप [illegible] शेषेन संबंधाभावादि [illegible] एतौ [illegible] वेति। एवं

[illegible] कृत्या आरोहणं ते कोपारी [illegible] नेत्रौ [illegible] नस्मिन्नेवोक्तिथ इत्यत्र प्रश्नादि [illegible] स्यर्थः [illegible] मयाभिति। समुद्रां [illegible]

[illegible] नेनात्य [illegible] भवति प्रतिषेध [illegible] स्थापना [illegible]

हरणप्रदेति। एतदूक्तं [illegible] पस्याच नेत्व [illegible] निपाति हूरणं [illegible] भवति। [illegible] वेति। प्रकरणाप [illegible]

कमाव्यं [illegible] पेष्टामनेत्यर्थः [illegible] हरणादि [illegible] हारार्थः। कुमारी [illegible] नेति अत्र [illegible] ऊनेरपदे

[illegible] प्रतिषेध [illegible] कार्तना [illegible] रवतानेय

[illegible] नरेत [illegible] कर्णरथ [illegible] विशेष्या [illegible] द्वाया [illegible]

[illegible] पवते [illegible] मनमिति। [illegible] प्रकृति मन्यते। [illegible] यथा [illegible] त्रलेना

[illegible] नारदि [illegible] हमा [illegible] विभाषा [illegible] किमर्थं [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

...परिकाणि निरवर्णी रिध्य: अनिनिष्ठनुपसप: ...रकस्य रकाया समानार्थेइ रणहोविपनि तिष्ण व्रातमसन्न: पुरुस्नोरमिस्य संता आनत्वं दशाद: अत्र
मनिसंस्रापांतरकरादूर्भनिहत्यार्थ सुराहश्वविधानमिस्याडू: गुनेर स्नेनमत्वंनि एवमम्पुपगमेन स्यमाणिगाविकल्पो: नथक: स्यात। ... सक
हस्वारा वि निकिंमथोमिति। यानि प्रकुमानिवारस्य सामर्थ्यार नेथि कर्मितिभाव: ... रपोनिकाम कास्पैक स्पैवारिस्यात ... कतृ सिति
त्यारिति। पथनेकस्य वर्णस्य पुगपदुच्चारणास्याद्रास्थ्यानाणं ... एकहस्नारिमस्यानेकमोह्यारीनाम्राप्य विकारीय पवानिषेत्र न विधारिभुनश
स्यानपारे तुगपदु चोहृपलभारादित्वें स्थापनमनु नोह्यारान्नाम्पुपनर्वो वर्णानां पोगपघनेसारिकस्पैव हस्वस्यारिस्यमिति नायं एक गुरुणा
नहस्तारा षिसंवाहारि निहूस्यथें वक्रव्यमिति भाव: ॥ ... प्रकर्याणातेर्विति। अथ कृाय वा चेक प्पदु श्राव्य पते षमानहातो पप्रस्त हायुनुपू
... यथु दोवोके नहानुपस्ये आयां पद्यादिवरिकंच रानानुपस्थानेकने ओपारेन नुरनिपरिक: ॥ ... यौनिद्धे चोपपसर्वोनकं न
ओय निष्केणा पादर्ति निष्कणा ॥ ... सलापामनुत्ररपरस्य च निकृकर्षा ॥ ... विपथास्यात नोहितोर सारेर सुनि ... एकाह
नारावि निकिमर्थ उदकस्य तेउभम्मुनाप्पन नकिनवर्वने प्रापिमा माति। एवं पोकहलारिकि कारणाएके कवति वर्गनी वा ह
कालुव रितपृ श्रासनाचुवपा नो एक कतुरी वानिनाना कृन द्विपुगपद्दुरनि नपथा गोगी स्वकेपा दुस्का रोवकृ पव नेनेननारी
कारिनाविस तेनीवि। पावरेद्वि कारेननाव द्रुकारनेविस तेनी योवाव रिस तौमी येननाव दुकारनाणि श्रीका राउचा रेन प्रेत्र सत्वाचवर्ण
मोउरारिलोवर्णा: मध्येजहति। श्रप्पापर: प्रतु स्पैनेनवर्णा वर्णानरस्य सहाय: एवतो हि एक हस्नारावि स्पुअनेनवर्गे वेनेकहलारि:
नत्रप्रकर्यगातिर्विज्ञा स्पैनेसाथी माप एकहलारि रितिकथ्व साघीय थे त्रेकेहनमुद्धारा भिजुम ने ॥ ... कोद्वस्वलमुत्तरपरमात्रे ॥ को
द्वस्वलमुत्तरपरमात्रे वाककुत्रो रही विपथास्य नो श्रलावुककर्कंधुदू मु फलानामिति किं पुन: कारणं न सिद्धाति। सर्वोने ... दोककितानेभा
कविजनानां द्विपरेननसद्भुस्पपरं न स्मिनपद्वेपद्रस्य द्रुस्वलेस्यातं ॥ श्रथवा सर्वेविग्रह: करिष्यते। श्रलावु श्च कर्कंधुश्च श्रलाबु
कर्कंधू श्रलावुकर्कंधू च ते दुम्बदू श्रलावुकर्कंधुदू मू ॥ श्रलावुकर्कंधुदू मूनां फलं श्रलावुकर्कंधुदूफलनामिति। ... यवि
चेदृत्वा: पूर्वनिपातं प्राप्नोति ॥ राजदंतादिषु पाठ: करिष्यते। श्रथवा एवं विग्रह: करिष्यते। दृढा: फलं दूमुफलं कर्कंधुश्च दूमुफलं मू
फलं च कर्कंधुदूमुफलं नि। ततो श्रलावुश्च कर्कंधुदूमुफलं च श्रलावुकर्कंधुदूमुफलानामिति। एकमपिदकनेनाकृतो। निसर्व
थामवति ने प्ररोपवः। प्रत्येक फलनाव द्रु: परिसमाप्पत्ना र्थ पर स्वर स्वपमनिषेध: ॥ दूरद्रस्वाभाविनामस्यपन्नातावप्रतिषेधो वक्तव्य:
...कनेनल नेकारी भन्नेकुदी भरो ... स्वलोभा ... नो ॥ स्मृदु कुमारीनामीनि वक्तव्यं ॥ सुकु स: भृदु स: सुकुटि: भृकुटि:
सिद्धनरे एवं जिन थिने तन वपर पण्डुच्चारणा पुजक्यो वावर्णानां योस्यनस हायपल त्याविद्धो हलाषवो चेद्वा पार स्वनेने सापनेसस्या
मनरा द्विना याहनं नाद्यापनेसा हसाहा यं हल्लारिस्पस्थाप्पपनो। ... एपरमात्रप्तिपण: स्थापस्य आमिनो द्युत्तरपरस्वनास्मिन् स्पपोत
प्रपानाप्ससंग: ... यकेभिति श्रारम्भस्यत्र्पफ लोपु किके नेनपुरुस्काप्सपद्रुस्वला मानिपको राणरे णोकृभवति ॥ ॥

[illegible] स्नो गुणाश्च वन्मयीति [illegible] वीतरागा [illegible] वीतराग [illegible] कोनमनसि [illegible] मेतितदिति [illegible] सा [illegible]

[illegible] इ [illegible] नतदतिस्या [illegible] नैव [illegible]

[illegible] सिद्ध [illegible] सिद्ध [illegible]

[illegible] प्रमाणा [illegible] साध्येतत [illegible]

[illegible] सिद्ध [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] भवति [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

वेत्यस्मात् नेतरः पीतं नेनचत्वब्रीहेः ष्यड्नम परस्तात् परः सहशब्दो न मन्वतिस्मय धानागुरुहलत्थान्यो [illegible] इष्टब्रीहो अनन्तरपरत्वात् प्रत्यंतार्हिव बहुव्रीहिरिप्र
ह्लामयुक्तं तेभ्यरवेनाप्रियत्वान्नेनोः द्विवाभिर्ते [illegible] उपसर्जनानामिति [illegible] रस्मतान्परत्वाच्च [illegible] अर्थोक्तेन समासेसहशब्दस्य सर्जन पे
वेत्युपसर्जनेन पहशासम थ्या [illegible] पर्जनानां वयन्कः समासः उपसर्जनस्य नित्यंर्थेइपरितेन [illegible] प्राप्तस्य [illegible] शिक्षितिः अस्य वार्तिकं [illegible]
तस्यशब्देनचित्तत्र ब्रीहि स [illegible] ह्ल चारिशब्देन च [illegible] तुल्ययुक्तं वातेतस्य [illegible] भाववीचि धीयतेतत्त्व [illegible] त्राप्तमानस्य मत्वर्थीतिनिपात
[illegible] उपसर्जनत्वादुपसर्जनस्य वाचकेन सर्वे प्रसंगो [illegible] तुपसर्जनस्य [illegible] केनसर्वे प्रसंगात् [illegible] उपसर्जनस्य शब्दरूपाचीति [illegible] पिप्राप्तो
[illegible] सहपथ्यात्तस्य [illegible] कारणम विशेषणानहिक [illegible] शिष्टं [illegible] उपसर्जनस्य [illegible] सहशब्दस्य [illegible] नस्य सामर्थ्याभवतीति [illegible] पादैर्य
मानोविशेषण [illegible] सिद्धं तत्र बहुव्रीहि निर्देशात् [illegible] बहुव्रीहि निर्देश [illegible] सहपथ्या [illegible] शय
प्रियः [illegible] बहुव्रीहौ पदुत्तर पदे [illegible] बहुव्रीहौ [illegible] उत्तरपदे [illegible] बहुव्रीहेः [illegible] बहुव्रीहिरस्ये
उपसर्जनेन बहुव्रीहि [illegible] उपसर्जनस्य [illegible] बहुव्रीहि निर्देशात् [illegible] सह [illegible] समासः [illegible] उपसर्जनस्य नानार्थ [illegible]
[illegible] अयमानेयम [illegible] समासः [illegible] अस्य [illegible] [illegible] पूर्वं [illegible] वादि [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] मनुष्यत्वं [illegible] इति ॥ [illegible] नित्यपरत्वेन [illegible] उपपदे [illegible] वाचकेन [illegible] नित्यं तत्त्वोप [illegible]
[illegible] उपपदे समानम् [illegible] निपातस्य [illegible] निपातत्वात् ॥ [illegible] वा [illegible] इत्यत्र [illegible] ॥ ह
[illegible] सत्यत्वानां [illegible] कारशब्द [illegible] उपपदस्यानुकल्पितस [illegible] सामासः [illegible] ॥ [illegible] तव्यानि [illegible] चतत्वं [illegible] अपा
उपपदस्य [illegible] निपातनं [illegible] विशेषार्थे [illegible] सामान्यायाप्रेत [illegible] इति [illegible] समानस्य साधारणो बहु
[illegible] चारिस्यर्थे [illegible] इति गतार्थत्वात् [illegible] शब्देनाहितारूथ्या [illegible] समानस्ता
[illegible] चार्धेरुच्यते ॥ [illegible] ॥ [illegible] इत्यादि [illegible] वितव्य [illegible] ॥ ॥ ॥ ॥
[illegible] इति । अयथा मतु [illegible] पो [illegible] यः [illegible] तेषु

५ अं वतिनद्यादिषु किंप्रहणमनर्थकं किं कारणं॥ विधिविधित्वादावनुवृत्ते ५ तं तस्य मा अनुवृत्ता सर्वमा हात्स्वितद्वत्पदं कोतेनाविधित्यत

स्मा विचारस्य समानत्वात् आहादिषु ग्रहणं तत्तदादि विधिनेति अतः स्वस्मीरसादि धातुग्रहणेन स्वस्त्रीं विषये तिमव ! ग्वंत हीति अनन्यग्रहणोपि धातु ॥२

ग्रहोत्तरादि विधिर्भवतीति त्रा थ्यो त्वन्तरं विधिनन्ते विधिविधानविधिभाव्य ग्नैषाद्यादि श्यास्य त्रियातेस्य तिलनात्तः तत्वोस्यत्या भवतितरां विधि ॥२

स्या मीने न द्विरीतीति मार्थं वतिनहादिषु विग्रहर्णं त्रियते इहमान्तस्य सर्वमं यथनहन्नं नैतदीत्त ९ पीकत्वे द्वैतरपदं द्वितिवत्तैतेन वाचारेणाविग्रय

मं वतिनद्वादयत्र यदत्रपरामिमवं तित्त चोतरेणादिष्वपि ग्रहणं विवेक्त्स्य मध्यीतिता शदि विधिना प्राप्तेति अतउत्तरं यथा ति प्रोवतिनद्वादिषु विग्रय

ग्रहणमनर्थकं कारणं त्रिमनुविधित्वादाहान्यग्रहणेन नुमहणं वत इन्वतिनवेर मन्यग्रहणं ग्वंचाहि सिद्धे सति पदं वतिनद्वादिषु विग्रय ग्रह

णे करोति तत्स्था पयमा वार्थी न्यत्र धातुग्रहणेनाद्यादि विधिर्भवतीति स्मितेतस्य वान्मने प्रयोजनं अतः स्वा मित्वं सह्रे अथा न्यग्रहणं नवीति नग्रहणं

स्पत्र अपदत्तरस्य प्रत्युदात्तं समिद्धे मातिविद्युत्स्यस्या दिः स्मदि द्वि स ध्रोतोरात्त्वे नत्र वृत्तिं विधयी तत्र स्थाने मिताहत्यर्थ॥ हृत्वाहीशासाभुरि ति

विश्वस्तुषि बध्न ज्योति थश्न स्य सेध्य मध्य हो स ध्याउः तत्र श्रुतौ सिदध्यामासिये लोव्वतःस्यः विश्वा नीचु तावीयादिश्वर्ता सिध्यत्वात्तेव

धउच्यते केथमात दीर्घी स्वं तहिं श्रुंद सिद्धिर्यावदनभिनिवर्तन्त्यां ध्यानत्वधर्मो स्याश्रमावृत्त्व धनिषेधः समर्थेन्त्व धतिषेधासनान्यः सनाप

नामरे स्वयमन्ने॥ अय स्माह॥ स्त्रुमन्त्रणोरि तिवक्त्वा स मिथ्यार्थे इहमाभत्र मध्यमार्थं तत्र नेत्र ऋदिविषयात्॥ किमर्थमन्यनुस्त्रे नेरादस्वो

व्येत॥ चकायसिद्धं स्मतूर्थस्य गोरीचैन्तेन न सिद्धं न सिध्यति स्मयमदेह रेषः स्याता॥ अयवा॥ स्मयस्प्रसतोया हृष्यस्य प्यतित्व तेरंनासिध्यति

स्मस्त्येदमन्यु दियान्नस्मपरक्रमयव॥ अयम्प्रवाकतिरैवत्वाद्विदिशेषाप्तान्यमप इत्तस्थ नामन्वयोपि सुलभातनो वस्था मिल्य समयत तोया सशासा

या शास्या स्थितो लसो तिरोधि विति॥ योनत्वाय विना व.दृष्टे वाहुवमस्य मानो॥ न.दृष्टे वाहुवपस्य मानन्तरेव्यां॥ न.जेयः विगीरुत्व.अथ सतिन्तु सिता आश

नुदिषीनु विशेष्याश्रीत्वु धानानतराविष्यमावें तरं गत्तं धानत्व स्ताश्रयत्वान्नुरत्व त्येते॥ अय सत पर्वक पदस्य मीतिउ भयमपी स्वर्थ॥ अमहापाश्यहु रिस्वते

वसाता विधानि विधयींक डातत्वाषु तथापि लिस्वरितोः वरस्कारी भवति एद्ग अमयाद्वे रोयथ सपाहिता नान्नदृशो नमदृश्यो अमन्वसयो परह कार्येनाकत्व

द्राम्यत्तत्वसंयियात्न हरापरदेख तेन्यथितिति प्रदेशांतरो देनैतादिह यतो॥ कोः चाव ता नत्यद्र तिविंश्यान्त्र सपदहोपायेत स्मन्व दूषिः॥ ॥ ॥ ११

पृषोदरप्रकाराणीति

नप्रश्नः।

[illegible]

पृषोदर[illegible]कानीति। किमादिशब्द[illegible]प्रकारं[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

पृषोदरादीनि पृषोदरादीनि [illegible] पृषोदरप्रकाराणि [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

धा३

अ.उ

नेषां दोप

॥: ६।१।३७

नानाधिकरणवाचीति। [illegible] तेनाधिकरणविवक्षायां [illegible] ग्रहणं [illegible]

[illegible]

[illegible] प्रकरणे [illegible]

[illegible]

[illegible] नानाधिकरण [illegible]

नानाधिकरणवाचीया [illegible]

[illegible] ग्रहणं किमर्थं [illegible]

[illegible] भवति [illegible]

[illegible] ग्रहणं किमर्थं [illegible]

[illegible] ग्रहणं किमर्थं [illegible]

[illegible]

[illegible] संप्रसारणं [illegible]

[illegible] संप्रसारण [illegible]

[illegible] संप्रसारण [illegible]

का०ट०।५

श्रीत्येरतइति श्रीमत्स्य पुनः अहस्यमावेमिमितमरुद्गा चाहि धंसंश्ववीतेष्युतेदेमितेष्यामिद मितिंश्रुपरमिहस्यमिहितेत्रन्नविशेष्यमाणिविशेष्यमाणिकामवाह्गती
रुश्वेनसर्वेपरहीतारुपदं विशेष्यातेतरुष्यामिन्नाविधितरा रैमिन्नपदहार्थ तेमितोथमेष्यमाहरू रोनेमिनवाचार्थेषिशेष्यतेरु संवेद्धीमपुण्यवारतदभिप्रायेरुसंवय
तेश्चेयत्पुरुषस्मेनाख्यैतत्कारोविशेष्यतेनाइष्योरुबाहस्ववंधिवेनासिद्धत्वकम सोमन्नृपतेवर्णेभवामिद्धत्वाद्दादिमतेनान्मनतिप्रमामथ्यादेत्तमहत्तस्य पहा॥

श्रीत्येहजेसंवसारागीहजेसेश्वसारुणापारुपस्वेत्वं । तनकार्यहत्ता दारस्यनीपदंनामवेष्यामिहा [illegible] सोश्यापीन्यारि नामिनिवृत्तः यंदह मामस्तुंपेव
नह॥ [illegible] श्वमनुष्याद्दी भूतिवतन्यांहरू माम्रपुष्प्रमेवः श्वभारः वंसार वाश्यांबहरी अगेमाहवसाश्योः हृतिमदविव तन्यां ईहन्ववराणमपावस्यो॥
स्पष्टमा [illegible] रः स्पष्टीशष्ट्राकमः हृ तिमदतिविमंर्थपशीः स्वपक्ष्याप श्वीश्रष्ट्राभाद शुतिवाप्रवि वेषां हेलान्मिभाष्यांश्विनिवेशा देनोमिभाश्वधारीदेवन्वे
वत्तव्यांश्रुतिवेशेः श्रुतिकारः श्रुतिमयः [illegible] वश्यमिदंविद्वानाप्यतेरह सेत स्मनभाक्षरा शांविविश्वाहो स्विसकारांतथवितिंवेचातः पांदविज्ञायते
तकमाइहावितिन ना [illegible] वीता श्रुतनस्याधीनि श्रुतवितापतितकारुंच्छ तिश्रुद्धतपरे तमपावेदश्यांवीतिय्ययो श्रुतिकायामसः श्रुतसुतावततकाश्वविविक
गुणेनेवाची तावत्वेहतेमविष्यामिश्रासिद्धवत्कमसामिद्धत्वन्नशासोतिश्रुश्रुपामिद्धत्वंमविष्यातिश्रुथवापुनरस्तुतकर्मातदतिकुर्वश्रुहत्वेभवतिरु त
मेतत्वमार्थविनहिविचकमर्मितत [illegible] हन्न्य [illegible] वीः वाश्यसंमाश्रुपेतिपधमाशुतांरे हमेपसाधर्मवेदेधमवेतस्वजापकृपावारुतःन वीयस्त्रामकी
तिपरपवीदेवेलेविलि [illegible] कोद्धसालसेत मम्ताहेपेवविश्वतिपिजमःकोतुद्धवालेखसेपाणाशंदलामवृत्तिविप्रतिपेद्धेनद्कोद्धसत्ता
श्रकाशःश्रामा विवक्त्रमेसेनानिकुत्संपदाराश्रुपंपदर्गाहत्केवसात्रमवतिमहरतीविविश्वतिपेश्वेपहीविनावेदतिर्माणिहामवसते त्रजितिविद्येव
विनेलावरतामह्मावदेवहाधायस्यत्तोष्यपाहेरुत्तीयमादि कम॥ पाहःश्रुदतीयः॥ ॥ मिवितनकर्मातत्सेपपत्तोश्चतितेतेष्वामायवश्वतिवचनो

पन्यासमीतेतिराष्ट्रनस्थान ह्पमावश्युपूर्सतिनत्संस्माददेशेर कमसुवत्सेमापिवहतेपपंथ कर्मातमिर्मितनवत्सेष्यामिह्यसतंकर्मातत्ता॥भावः॥कश्चित्व
हत्तमितिपाठःसोमयुत्तह्सामिवकाराशेशाशमात [illegible] वार भीचेपारेश्रुतरंगाताहेकादेशवाहेशूपे श्रुतयेमज्जेनवाहेपोनश्रावेषीत्यहरु [illegible] न्यादिति॥
हत्सुपाश्याप्पयस्युत्रकाष्पहजेमहभाश्यरीविश्वस्यायायस्यत्तीयेपादेस्वतीयमादिकंसाप्तहजीयः॥ ॥ ॥

श्लकावकाराः रिअवाहस्व तेमो वकाराःह्व पसंग्तअमंचेप्रातिकारी वर्गश्रीपुत्रःकोमुदांभीपुत्रः॥ संप्रवारणादिपेहंभवति

[illegible]

ऊ

उरस्त्वमेति च श्रुतिमिति हि वैवचने हतो रेफस्य सम्प्रसारणं च प्राप्नोति हलादिशेषेणानिवृत्ति श्रुतेन हलादिशेषात्पूर्वं सम्प्रसारणे विप्रतिषेधे नेति पूर्वं विप्रतिषेधात्
[illegible]
निषेध उभाभ्यामेवि कार्यं स्यात्तु मध्ये कस्य उरस्य स्थानमिति तत्वात्त स्थानिवद्भावः स्यात् तस्मादेवमेतेषु वचनात् स्यात् संप्रसारणं क्रियते प
वैस्तु तु सम्प्रसारणं तत्र प्रतिषेधे तेनैतदुरः हरणं च तु सम्प्रसारणमाविनिषेधं पूर्वं सम्प्रसारणप्रतिषेधस्तु च सम्प्रसारणेति तदा च
तिह् निषेधं प्रयोजनमुरहस्ते भावाधिकारस्य स्थानस्य तो च सिद्धमिति तत्र च पुनः स्वाभाविकस्य रेफस्य स्थानिवद्भावाद्यनेन अपि दीर्घत्वमिति वा तेषु

उरहस्त्वस्य स्थानिवद्भावात्स सम्प्रसारणमिति प्रतिषेधः सिद्धो भवति सवैरनामस्य पूर्वो भवति यत्तदुक्तं मान्य स्वात्सिद्धमिति अस्मत्तन्त्रं सम्भ
हरं गाधिकारः नञ्च वोलनमिदानीं पूर्वपदः उकारे इति उच्यते तत्र स्वामिति त्रियते न्यायस्य वक्ति पुनर्दीर्घस्थानस्य स्थानस्य अन्
ति एवं भवितुमर्हतीति अस्यैतिस्थानस्य तीव्रे संख्या तस्य वाधिकारः अस्यैति स्थानस्य वचनमतस्य वाधिकुरु अस्यैति स्थानस्य तत्स्थाने
तस्य वाधिकारः केते त्र्य अस्मात् स्थिवित्र नत्र अनुप्राप्य अनुव्यमाने हि स्वतो मिस्सरेभ्य कौ तिन्द्यत्ति तिप्रेवादी अस्येति स्थानस्य दीर्घ त्वा शोविमति
त्वोरतत्वं च स्यात्तोविशेषयितुं तत्र वर्जे हेश्य अतो मिस्सरुमितिन्न्यकारस्यास्य मितम अस्य रेफस्य भावो भवतीति द्रष्टव्यम् अतेन वाहसमणादिरस्य अस्यैरन

मिस्सरुहति॥ ॥

गास्यत्वा चासिद्धमिति तास्य अग्नानां मीमांसा रीनामस्यास्रतो पदस्य व्याकरतां न्याय्यतोऽयं स्वीकृत्यस्य सम्बोधनः मतिवाभ्यासविकल्पे गाधिकारे पूर्व हपद पद घतेनान्य
चास्मतुपरि हृपतत्रैव हस्य विष्यते द्रहृत्वसिद्धत्वदुपन्यासः किंतुनाम इति च शब्दात् इति शब्दरूपमनर्थ हिनाय विशेषमविधि त्रिययते तत्र हस्य दीर्घस्य अनेयोः स्वरूपा परि
पापाद्यस्यानेन हि प्राप्ते नेव संबन्धमा चसंबंध विशेषप्रतिपादनं न्यायत्वात्तस्य पूर्व त्वयोधिकपदहस्ततदा पूरिभवा स्वस्यान्यमितिहेतु तम्भवास्वर्णा अस्या वाथे
दैर्घ्य पाद मवास्य अद्वृत्रं भवितुमर्हतीति अनेन च स्या हः अस्यैति स्थानस्य दीर्घो भवति न वशात् शब्दात्तस्य तत्र स्वीकृतं वा शब्दो विधि भवति च वाते रेतिन
नु चात प्रतिसंबाह्य सायमिति विभक्ति विधी गावः पदस्य चविशेष्यासन्निधानात् कारणत्वा हि तत्र चातु रन्तविधिवनेरङ्गमिरत्नोरके वैभात्स यमोवा
दित्यादे वीजायकान्तं विधिर्भेति च्यति स्वविरसास्यस्यतेति पाठः मिसा मिस्सराशहेग्वोरनतो हि कण्ठो वा च वाः॥